

שבוע פרשת יתרו

(20-26 January 08)

י"ג - י"ט שבט ה'תשס"ח

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קו

זה המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר חודו לח' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:

א הללויה | הודו ליהוה בייטוב כי לעולם חסדו: ב מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל־תהלתו:
ג אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל־עת: ד זכרני יהוה ברצון עמך פקדני בישועתך:
ה לראות | בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם־נחלתך: ו חטאנו עם־אבותינו
העינינו הרשענו: ז אבותינו במצרים | לא־השכילו נפלאותיך לא זכרו את־רב חסדיך וימרו עליהם
בם־סוף: ח ויושיעם למען שמו להודיע את־גבורתו: ט ויגער בים־סוף ויחרב ויוליכם בתהמות
במדבר: י ויושיעם מיד שונא וינאלם מיד אויב: יא ויכסו־מים צריהם אחד מהם לא נותר:
יב ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: יג מהרו שכחו מעשיו לא־חכו לעצתו: יד ויתאוו תאוה במדבר
וינסו־אל בישיומן: טו ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם: טז ויקנאו למשה במחנה לאהרן
קדוש יהוה: יז תפתח־ארץ ותבלע דתן ותכס על־עת אכירם: יח ותבער־אש בעדתם להכה
תלהט רשעים: יט יעשו־עגל בחרב וישתחוו למסכה: כ וימירו את־כבודם בתבנית שור אכל
עשב: כא שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים: כב נפלאות בארץ חם גזראות על־ים־סוף:
כג ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפניו להשיב חמתו מהשחית: כד וימאסו
בארץ חמדה לא־האמינו לדברו: כה וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יהוה: כו וישא ידו להם
להפיל אותם במדבר: כז ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות: כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו
זבחי מתים: כט ויכעיסו במעלליהם ותפרץ־בם מגפה: ל ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה:
לא ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד־עולם: לב ויקצפו על־מי מריבה וירע למשה בעבורם:
לג כיהמרו את־רוחו ויבטא בשפתיו: לד לא־השמידו את־העמים אשר אמר יהוה להם:
לה ויתערכו בגוים וילמדו מעשיהם: לו ויעבדו את־עצביהם ויהיו להם למוקש: לו ויזבחו
את־בניהם ואת־בנותיהם לשדים: לה וישפכו דם נקי דם־בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען
ותחנף הארץ בדמים: לו ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם: מ ויחר־אף יהוה בעמו ויתעב
את־נחלתו: מא ויתנם ביד־גוים וימשלו בהם שנאיהם: מב וילחצום אויביהם ויפגעו תחת ידם:
מג פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם: מד וירא בצר להם בשמעו את־רנותם:
מה ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו: מז ויתן אותם לרחמים לפני כל־שוכיהם: מז הושיענו |
יהוה אלהינו וקבצנו מן־הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: מח ברוך־יהוה | אלהי

ישראל מן־העולם | ועד־העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

קו

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומתראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה פִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָו: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָרָה:
 ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְבֵי מִצְרַיִם וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשֵׁב
 ה לֹא מִצְאוּ: ו רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ז וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 ח מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ט וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִלְכֹת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב: י הָדָו לַיהוָה חֲסָדָו
 יא וְנִפְלְאוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם: יב כִּי־הִשְׁפִּיעַ נֶפֶשׁ שְׁקָקָה וְנֶפֶשׁ רָעֵבָה מִלֵּא־טוֹב: יג יֵשְׁבֵי חֲשָׁד
 יד וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֵנִי וּבְרוּל: יה כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיִן נֶאֱצוּ: יז וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לִבָּם
 יח כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזֵר: יט וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יֹצִיאֵם מִחֲשָׁד
 כא וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: כב הָדָו לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם: כג כִּי־שָׁבַר דַּלְתוֹת
 כד נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוּל גִּדְעוּ: כה אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פְּשָׁעִים וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כו כִּל־אֶכֶל תִּתְעַב
 כז נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מָוֶת: כח וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כט יִשְׁלַח
 לִדְבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֵט מִשְׁחִיתוֹתָם: ל הָדָו לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם: לא וַיִּזְכַּחוּ
 לב זִכְרֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: לג וַיִּרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשֵׂי מְלֹאכָה בַּיָּם רַבִּים: לד הִמָּה
 לה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוּתוֹ בְּמִצְוֹלָה: לו וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְרוֹמֵם גְּלוּי: לז יַעֲלוּ
 לח שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בָּרַעַה תִּתְמוּגַג: לט יִחוּגּוּ וַיִּנְוֵעוּ בְּשִׁפּוֹר וְכִל־חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע:
 מ וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם יֹצִיאֵם: מא יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיִּחַשּׁוּ גְלוּיָהֶם:
 מב וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֶל־מְחוּזֵי חַפְצָם: מד הָדָו לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוּתוֹ לִבְנֵי אָדָם:
 מה וַיִּרְוּמוּוּהוּ בְקֶהֱל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלֹוּהוּ: מו יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם
 מז לְצִמְאוֹן: מח אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מִרְעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: מט יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנָם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 מנ לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֵׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עֵיר מוֹשֵׁב: לו וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְרֵי תְבוּאָה: לה וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהִמָּתֵם לֹא יִמְעִיט: לא וַיִּמְעִטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רָעָה
 לב וַיִּגְזּוּ: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מַעֲוֵנִי וַיִּשֶׁם כְּצִיָּאן
 מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכִל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהֶם: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְבַּוְּנּוּ

חֲסָדֵי יְהוָה:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ו ק"ז ..... ב
- ב) מאמר ד"ה ארבעה ראשי שנים הם יום ד' חמשה עשר בשבט, היתש"א ..... ה
- ג) משיחות שבת פרשת יתרו ח"י שבט היתנשי"א ..... יב
- ד) לקוטי שיחות פרשת יתרו (בלה"ק) ..... כג
- ה) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת יתרו ..... כט
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת יתרו ..... לו
- ז) הלכה יומית לעיון ברמב"ם ..... לח
- ח) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת יתרו ..... מ
- ט) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת יתרו ..... נו
- י) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת יתרו ..... סד

מתורת נשיאי חב"ד:

- יא) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן ..... סו
- יב) שולחן ערוך הלכות תפילין - אדמו"ר הזקן ..... סז
- יג) לקוטי תורה מבואר - ד"ה וידעת היום - אדמו"ר הזקן ..... סח
- יד) מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי ..... ע
- טו) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... עב
- טז) המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש ..... עג
- יז) קונטרס ומעין - אדמו"ר מוהרש"ב ..... עד
- יח) ספר המאמרים תרצ"ב - אדמו"ר מוהרי"צ ..... עה
- יט) לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ ..... עו
- כ) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת יתרו ..... עט
- כא) לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו ..... צה

בס"ד. יום ד' חמשה עשר בשבט ה'תשל"א*

ארבעה ראשי שנים הם באחד בניסן כו' באחד באלול כו' באחד בתשרי כו' באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בוי, והלכה כבית הלל.² וצריך להבין טעם השינוי דר"ה לאילן מג' ראשי שנים הראשונים, שג' ראשי שנים הראשונים הם בראש חודש ור"ה לאילן הוא בחמשה עשר. ולהוסיף, דע"פ המבואר במק"א³ שהשייכות דג' הרגלים⁴ ליום הט"ו בחודש הוא כי ביום הט"ו הוא שלימות הלבנה, שזה מורה גם על השלימות דישראל שמונין ללבנה ודומין ללבנה⁵, צריך לומר, דזה שרובם של הראשי שנים [ולדעת ב"ש כל ד' הראשי שנים] הם בראש חודש, בעת מולד הלבנה שאז הלבנה היא רק נקודה, הוא לפי שענין ראש השנה הוא שבו נמשך הענין שהוא ר"ה אליו, והענינים כמו שהם בתחלת המשכתם הם רק נקודה, ועפ"ז צריך להבין עוד יותר מה שר"ה לאילן הוא בחמשה עשר.⁶

(ב) **ויובן** זה בהקדים המבואר בכמה דרושים⁷, דזה שהרגלים נקבעו בזמני גמר ואסיפת התבואות [דחג הפסח צריך להיות בזמן האביב (זמן גמר שעורים)]⁸ ויתרה מזה בחג השבועות שנקרא בשם⁹ חג הקציר¹⁰ על שם בכורי קציר חטים¹¹, וכן חג הסוכות שנקרא בשם חג האסיף¹², המכוון הוא (בעיקר) לתבואה הרוחניית, הם ישראל, דכתיב בהו¹³ קודש ישראל להוי' ראשית תבואתה גו'. וזה שהרגלים צריכים להיות בזמני גמר ואסיפת התבואות בגשמיות [ועד שבשביל זה מעברים את השנה¹⁴], הוא, כי כל הענינים שבגשמיות משתלשלים מענינם ברוחניות¹⁵. ועפ"ז יש לומר גם בנוגע ר"ה לאילן, שעיקר ענינו הוא

* יצא לאור בקונטרס ט"ו בשבט – תנש"א, "לקראת חמשה עשר בשבט . . מוצש"ק שירה, שנת ה'תנש"א".

(1) משנה ריש מס' ר"ה.

(2) רמב"ם הל' תרומות פ"ה ה"א. הל' מעשר שני פ"א ה"ב.
(3) ראה זהר ח"ב קצד, א (הובא באוה"ת ואתחנן כרך ו ע' ב'קצד) "מועד כו' יום חדוה דסיהרא לא שלטא בה פגומותא".

(4) גם דחג השבועות כיון שאינו יום קבוע בחודש סיון, וקביעותו הוא יום הני"א מט"ו בניסן (ר"ה ו, ב. שו"ע אדה"ז או"ח ריש סימן תצ"ד). וראה אוה"ת דברים ע' ב "פסח וסוכות הם בחמשה עשר לחודש . . ושבועות זהו עצרת של פסח".

(5) סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג.

(6) בפע"ח עשר חג השבועות בסופו – "דרוש על סוד ט"ו באב וט"ו בשבט", דבט"ו בשבט "הוא מילוי הלבנה . . תתחנן עלים של פירות אילן". וצריך ביאור, דלכאורה חנטת העלים הוא רק התחלת הצמיחה, ומהי השייכות למילוי הלבנה.

(7) ד"ה שלש רגלים באוה"ת משפטים (ע' א'קעז ואילך).
ד"ה קדש ישראל לה' באוה"ת פינחס (ע' א'ריב ואילך). ד"ה כי תבואו גו' ושבתה וד"ה קדש ישראל לה' תר"ל (סה"מ תר"ל ע' קלב ואילך. שם ע' רה ואילך). ד"ה וחג האסיף תשמ"ג (סה"מ מלוקט ח"א ע' תמא ואילך).

(8) משפטים כג, טו. וראה ראב"ע שם פסוק טז.

(9) דשמו של כל דבר מורה על ענינו, ועד שהוא החיות שלו (שעהיוה"א פ"א. ובכ"מ).

(10) משפטים שם, טז. ולהעיר שבפירוש רש"י שם "שהוא זמן הבאת ביכורים". אבל בפירוש הבחיי שם (הובא בהדרושים שבהערה 7) שג' המועדים הם על התבואה, וחגה"ש הוא בזמן ביכורי קציר חטים. וכ"מ בפירוש הראב"ע שם.

(11) תשא לד, כב.

(12) משפטים ותשא שם.

(13) ירמ' ב, ג.

(14) בדרושים הנ"ל מובא מס' פנים יפות "שיזוהרו שיהיו השלשה רגלים בזמן האביב בזמן הקציר ובזמן האסיפה, והיינו ע"י עיבור השנה". היינו שמעברין את השנה גם בכדי שחג הסוכות יהי' בזמן האסיפה. וראה סנהדרין יא, ב "על שלשה דברים מעברין את השנה, על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה" ובפרש"י שם שקאי גם על תקופת תשרי, דחגה"ס צ"ל בתקופת תשרי (ראה שם יג, א). אבל ברמב"ם הל' קדה"ח פ"ד אינו מביא שחגה"ס צ"ל בתקופת תשרי, ופירוש "על התקופה" הוא שחגה"פ יהי' בתקופת ניסן (שם ה"ב). וראה כס"מ שם הט"ז.
(15) ראה תניא רפ"ג.

שהוא ר"ה להאדם (אתם קרויין אדם¹⁶) שנמשל לאילן, כמ"ש¹⁷ כי האדם עץ השדה, ומזה נשתלשל שהוא ר"ה לאילן כפשוטו בגשמיות. וע"פ מארז"ל¹⁸ עה"פ¹⁷ כי האדם עץ השדה אם תלמיד חכם כו', יש לומר, דזה שישראל נקראים בשם תבואה (חטים שעורים וכו'¹⁹) הוא מצד העבודה שלהם בקיום המצוות (כדלקמן), וזה שנקראים בשם אילן (עץ השדה) הוא ע"י עסק התורה. ויש לומר דזהו מ"ש כי האדם עץ השדה (אדם דייקא), דשם אדם הוא על שם השכל (כמבואר בכ"מ החילוק בין אדם לאיש²⁰).

ג) והנה מבואר בהדרושים²¹ השייכות דג' הרגלים לזמני בישול התבואות, כי אז (בג' רגלים) הוא צמיחת התבואה הרוחניית שע"י הזריעה. והענין הוא, דכתיב²² וזרעתי לי בארץ, וידוע²³ שזה קאי על ירידת הנשמות (תבואה הרוחניית) למטה להתלבש בגוף ונפש הבהמית (ארץ)²⁴, ובפרטיות יותר על הירידה דהגלות²⁵. שהכוונה בזה היא לצורך עלי', בדוגמת זריעה בארץ (כפשוטה) שהיא בשביל הצמיחה בריבוי יותר מכמו שהי' בתחילה²⁶. והצמיחה (העלי') היא ע"י קיום התומ"צ שנקרא ג"כ בשם זריעה. דנוסף להזריעה דירידת הנשמה למטה (שהקב"ה הוריד את הנשמה למטה), צריכה להיות גם עבודת הזריעה דישראל, קיום התומ"צ. דע"י שהנשמות ירדו למטה, ובפרט בזמן הגלות, ומ"מ הם מקיימים תומ"צ (באתכפיא ואתהפכא²⁷), עי"ז נעשה הצמיחה – המשכת גילוי נעלה יותר באין ערוך מהגילוי שהי' להנשמה קודם ירידתה למטה. ועיקר גילוי הצמיחה יהי' לעתיד לבוא. והארה מזה מאיר גם עכשיו, בג' רגלים. ברגל הראשון (חג המצות) שהוא צמיחת בישול שעורים, הו"ע היראה, שהיא שער הראשון²⁸ שעל ידו נכנסים לדבקה בו ית'. וזהו ששעורה היא אותיות שער ה'²⁹, שער הוא מלשון שער והה' היא ה' תתאה (מלכות). וברגל השני (חג השבועות) הוא צמיחת חטים שהם מאכל אדם, הוא התורה דכתיב בה³⁰ זאת התורה אדם. וזהו שחטה בגימטריא כ"ב שרומז על כ"ב אותיות התורה³¹. ומבואר בדרושים הנ"ל, שזוהי השייכות דעצרת לפירות האילן (בעצרת על פירות האילן³²), כי חטה היא מין אילן (לדיעה אחת³³), שרומז על אדם כמ"ש כי האדם עץ השדה, ובחג

תו"ח שם קסט, ב ואילך [בהוצאה החדשה – ח"א קלג, ב ואילך]. אוה"ת שם ע' שנג ואילך. ובכ"מ.
 26) דכלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין (פסחים שם).
 27) כ"ה הלשון באוה"ת פינחס ע' א"רד. סה"מ תר"ל ע' קלב. שם ע' רו. וראה לקמן הערה 35.
 28) ראה זהר (ח"א יא, ב) "יראת ה' דאקרי ראשית כו' ודא איהי תרעא לאעלאה כו' תרעא דכולא".
 29) זח"ג קפח, ב.
 30) חוקת יט, יד.
 31) זהר שם. תקו"ז תס"ט (קיד, ב (ס"א)).
 32) ר"ה פ"א מ"ב (טז, רע"א).
 33) דעת ר' יהודה בברכות (מ, סע"א).

16) יבמות סא, רע"א.
 17) שופטים כ, יט.
 18) תענית ז, א.
 19) ראה זח"ב קנ, ב. דמ"ש (ירמי' שם) "ראשית תבואתה" בה' רומז על ה' מיני תבואה, חטה שעורה כוסמת שבולת שועל ושיפון.
 20) ראה לקו"ת שה"ש כה, א. סה"מ תרכ"ט ע' קנז. ועוד.
 וראה ספר הערכים-ח"ב"ד כרך א ערך אדם ס"ט. וש"נ.
 21) אוה"ת פינחס וסה"מ תר"ל שבהערה 7.
 22) הושע ב, כה.
 23) לקו"ת האזינו ער, ג. תו"ח שבהערה 25. ובכ"מ.
 24) דעל נה"ב נאמר (קהלת ג, כא) רוח הבהמה היורדת גו' לארץ (לקו"ת שם).
 25) פסחים פז, ב. וראה בארוכה תו"א בשלח סא, א ואילך.

השבועות (עצרת) ניתנה תורה, זאת התורה אדם. ויש לומר, דכיון דזה שחטה היא מין אילן הוא רק לדיעה אחת, וגם לדיעה זו הוא רק מין אילן³⁴, לכן ענין התורה המרומזת בחטים היא דרגת התורה כמו ששייכת למצוות. והתורה עצמה שלמעלה מענין המצוות, עיקר ענין האדם (זאת התורה אדם), מרומזת בפירות האילן.

ד) והענין הוא, דזה שקיום התומ"צ נקרא בשם זריעה הוא מצד שני ענינים³⁵. לפי שע"י קיום התומ"צ נעשה בירור הגוף ונפש הבהמית, ועי"ז מתגלה השרש דהגוף ונה"ב שלמעלה מהשרש דנפש האלקית – בדוגמת הזריעה כפשוטה, שע"י זריעת התבואה והגרעין בארץ מתעורר ומתגלה כח הצומח שבארץ³⁶. וגם, לפי שקיום התומ"צ צריך להיות (לא מצד הטעם אלא) בכדי לקיים ציווי הקב"ה³⁷, כהלשון בברכת המצוות אשר קדשנו במצוותיו וצונו, ביטול דקבלת עול – בדוגמת הזריעה כפשוטה, דהשרשת הגרעין בארץ היא ע"י רקבון הגרעין. וזהו הטעם על זה שעיקר הצמיחה היא ע"י קיום התומ"צ בזמן הגלות, כי בזמן הבית, כשהי' גילוי אלקות (כולל גם הגילוי שע"י קיום המצוות), לא הי' נרגש כ"כ הביטול דקבלת עול, מכיון שנרגש אז הגילוי שע"י המצוות. ועיקר הביטול דקבלת עול הוא בזמן הגלות, ובפרט בדרא דעקבתא דמשיחא, ועד שקיום המצוות אז הוא באופן דהזורעים בדמעה³⁸, ועי"ז דוקא ברנה יקצורו³⁸.

ה) והנה ידוע³⁹ החילוק בין תורה למצוות, דהמצוות הם ציוויים להאדם, והתורה היא דבר השם, חכמתו של הקב"ה, אלא שירדה למטה ונתלבשה בשכל האדם⁴⁰. ומזה מובן, דשני ענינים הנ"ל שבזריעה (בירור הגוף ונה"ב וביטול דקב"ע) הם בעיקר בקיום המצוות, משא"כ בתורה. דבמצוות שהם ציוויים להאדם, שייך לומר שהכוונה בהם הוא בכדי לצרף בהם את הבריות⁴¹, בשביל הבירור והזיכוך של הגוף ונה"ב דהאדם שמקיים את המצוה ובשביל הבירור והזיכוך של הדברים שבעולם שבהם מקיימים את המצוה. משא"כ התורה שהיא חכמתו של הקב"ה, אין שייך לומר שהיא אמצעי ח"ו בכדי לפעול בהאדם ובהעולם. והפעולה שנעשית על ידה בהאדם הלומדה, הוא, שע"י לימוד התורה שלו נמשכת בו חכמתו של הקב"ה שלמעלה מעולם [והמשכת התורה בהאדם הלומדה היא באופן שהוא מתאחד עמה⁴²]. ועד"ז הוא בנוגע להביטול דקב"ע (ענין השני דזריעה), דבמצוות שהם ציוויים להאדם (שזה מורה שבהדרגא דמצוות יש להאדם תפיסת מקום), האדם הוא מציאות⁴³. וזה שמקיים את הציווי הוא מצד הביטול דקבלת עול, כעבד⁴⁴ המקיים מצות המלך. ובתורה שהיא חכמתו של הקב"ה, אין שם נתינת מקום למציאות שחוץ ממנו,

39) הדרך על ששה סדרי משנה תשמ"ח סכ"ו (תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' תו).

40) תניא פ"ד (ת, ב).

41) ב"ר רפמ"ד. וש"נ.

42) תניא פ"ה. וראה לקמן בפנים.

43) היינו שמצד הרצון דמצוות צריך האדם להיות מציאות.

44) תו"א וישב כז, ב. וארא נו, א.

34) דגם לדעת ר' יהודה אין מברכים על החטה בורא פרי העץ (ברכות שם).

35) להעיר, דשני הענינים (דלקמן בפנים) הם דוגמת אתכפיא ואתהפכא.

36) לקו"ת האזינו שבהערה 23.

37) ראה לקו"ת שלח מ, א. ובארוכה – עטרת ראש דרוש

לעשי"ת (נז, א. נט, ב).

38) תהלים קכו, ה.

גם לא למציאות דעבד, ולכן השלימות דעסק התורה היא כשהלימוד שלו הוא באופן שדבר ה' מדבר בפיו. וזהו שארז"ל⁴⁵ מאן מלכי רבנן, כי לימוד התורה שלהם היא באופן שדבר ה' מדבר על ידם, ולכן הם בתכלית הביטול שלמעלה גם מהביטול דעבד, ועד שכל מציאותם היא המלך עצמו⁴⁴, שע"י אורייתא ישראל וקוב"ה כולא חד⁴⁶. וגם מי שאינו בדרגא זו שלימוד התורה שלו יהי' באופן זה שדבר ה' מדבר בפיו⁴⁷, מ"מ, עיקר ההדגשה בעסק התורה הוא לא על ענין הביטול והאתכפיא, אלא אדרבה, על זה שהמציאות שלו (ההבנה וההשגה) תהי' חד עם התורה.

וזהו שאמרו⁴⁸ לעולם ילמוד אדם במקום שלבו חפץ, דחפץ הוא רצון שיש בו תענוג⁴⁹, דהגם שגם בלימוד התורה צ"ל הביטול דעבד (עולה של תורה⁵⁰) וגם הביטול דאתכפיא (לשנות פרקו מאה פעמים ואחד⁵¹), מ"מ, עיקר ההדגשה בלימוד התורה הוא⁵² שהתורה שלומד תהי' התענוג והחיות שלו. ויש לומר טעם לזה, דכיון שענין לימוד התורה הוא שע"י נעשים ישראל וקוב"ה כולא חד, לכן, כמו שבהקב"ה, התורה היא התענוג דהקב"ה, ואהי' אצלו שעשועים⁵³, כמו"כ צריך להיות בהאדם העוסק בתורה, שהתורה שלומד תהי' התענוג שלו. [ואף שהתענוג דהאדם בהתורה שלומד הוא מצד השכל שבה, כמובן גם מענין במקום שלבו חפץ, יש לומר, שבפנימיות הענינים התענוג שלו בתורה הוא מפני שהתורה היא שעשועים דהקב"ה [וכיון שישראל וקוב"ה כולא חד, לכן התורה היא גם התענוג דישראל], אלא שבתענוג הגלוי שלו נרגש שהתענוג שלו בתורה הוא מצד השכל שבה].

ו) ויש לומר, דשני הענינים שבתורה מרומזים בחטה ובאילן. דחטה שהיא תבואה [דגם לדעת ר"י היא רק מין אילן] רומזת על התורה כמו ששייכת למצוות (שלימוד התורה הוא בכדי לקיים מצוות תלמוד תורה, וכיו"ב), והתורה כמו שהיא מצד עצמה מרומזת באילן. דמעלת האילן לגבי תבואה היא, שתבואה (גם חטים) היא דבר המוכרח לקיומו של האדם, וענין האילן הוא שהוא מצמיח פירות, שאינם מוכרחים לקיומו של האדם, אלא דברים של תענוג. ולהוסיף, שגם ראיית האילן (לא רק אכילת פירותיו) גורמת לתענוג, כמ"ש⁵⁴ ויצמח גו' כל עץ נחמד למראה גו'. וכמו שרואים בפועל, שהטיול בגן, מקום שצומחים בו אילנות, הוא תענוג. ועפ"ז יובן העילוי דר"ה לאילן על ר"ה לירקות, אף שבירקות נכלל גם חטים (מאכל אדם) שרומזים על התורה, דהמשכה בר"ה לירקות

(ה'תשל"א) ס"י (סה"מ מלוקט ח"ה ע' קס-א). וש"נ.
 (52) להעיר מלקו"ת פ' ראה כט, ג"ד, דיש מעלה בעבד שאינה בבן, וענין "עולה של תורה" (כולל הענין דשונה פרקו מאה פעמים ואחד) הוא "כמ"ש בסש"ב פמ"א דיש בן שהוא ג"כ עבד". ומזה מובן, דענין עולה של תורה הוא בכדי שבלימוד התורה שלו תהי' גם המעלה דעבד, אבל לימוד התורה עצמו הו"ע בן – והרי ענין הבן הוא "דמה שהוא רצון האב הוא גם רצון הבן" (המשך תרס"ו ס"ע שח).

(53) משלי ה, ל.

(54) בראשית ב, ט.

(45) גיטין סב, א. וראה תו"א וישב שם.

(46) ראה זח"ג עג, א. וראה תניא פכ"ג שהענין ד"כולא חד" הוא דוקא בתורה משא"כ במצוות.

(47) להעיר שענין זה ("אני המשנה המדברת בפין") נאמר בנוגע לחב"י (מגיד מישרים ר"פ ויקרא – הובא בלקו"ת פקודי ו, א. ובכ"מ).

(48) ע"ז יט, א.

(49) לקו"ת שה"ש כח, ד. וש"נ.

(50) ראה במדב"ר פי"ח, כא. תדא"ר רפ"ב. מדרש שמואל

פכ"ט.

(51) חגיגה ט, ב. וראה תניא פט"ו. ד"ה באתי לגני שנה זו

היא בנוגע לקיום המצוות, וגם ההמשכה שבנוגע לעסק התורה (חטים) היא בנוגע לעסק התורה כמו ששייך לקיום המצוות, וההמשכה בר"ה לאילן היא בנוגע ללימוד התורה כמו שהוא מצד עצמו, ענין התענוג דתורה.

ז) ויש לומר, דע"י שהמצוות נמשכות מהתורה, וגם זה שקיום המצוות צ"ל בדרך עבודת עבד הוא לפי שהתורה אמרה⁵⁵ ועבדתם את ה' אלקיכם וגו'⁵⁶, עי"ז נמשך מעין התענוג דתורה גם בעבודה דקבלת עול (עבודת עבד) שבקיום המצוות. וע"ד המבואר בהמשך תרס"ו⁵⁷, דזה שגם עבד פשוט [שעבודתו היא מצד עול האדון המוטל עליו] משתדל שהמלאכה שעושה תהי' לנוי ולתפארת לאדונו, הוא לפי שגם עבד הפשוט יש לו תענוג בהעבודה, אלא שהתענוג דעבד הפשוט הוא [לא מצד ענינו ומציאותו של העבד, אלא אדרבה] מצד הביטול שלו⁵⁸, דלהיות שאינו מציאות לעצמו לכן התענוג של האדון הוא התענוג שלו. ועד"ז הוא בעבודת ה', שבהעבודה דקבלת עול יש גם ענין התענוג, אלא שהתענוג הוא התענוג דלמעלה. ויש לומר, דזה שגם בהעבודה דקב"ע יש ענין התענוג, הוא לפי שגם העבודה דקב"ע נמשכת מהתורה, שהתורה אמרה ועבדתם את ה' אלקיכם גו'.

ח) והענין הוא, דאיתא באגה"ק ד"ה זמירות קרית להו⁵⁹, שכל העולמות עליונים ותחתונים תלויים בדקדוק מצוה, ומביא שתי דוגמאות לזה, קרבן ותפילין. ומבאר אמו"ר בהערותיו לתניא⁶⁰, דהטעם שתפס ב' מצוות אלו (קרבן ותפילין) הוא, כי כלל ענין המצוות הוא העלאה והמשכה, רצוא ושוב (כמ"ש בלקו"ת בד"ה זאת חוקת התורה⁶¹), ולכן תפס ב' מצוות אלו, כי קרבן הוא העלאה, רצוא, ותפילין הוא המשכה, שוב (כמ"ש בלקו"ת בדרושי הנסכים⁶²). וצריך להבין, מה נוגע להענין המבואר באגה"ק הנ"ל [שכל העולמות תלויים בדקדוק מצוה] לרמז שענין המצוות הוא העלאה והמשכה. ויש לומר, דזה שמבאר באגה"ק שכל העולמות תלויים בדקדוק מצוה הוא הקדמה למ"ש שם לאח"ז שכל העולמות בטלים במציאות לגבי דקדוק אחד מדקדוקי תורה. דזה שאמר דוד⁶³ זמירות היו לי חוקיך גו' הוא שבחא דאורייתא (כמ"ש באגה"ק הנ"ל בתחלתה), והשבח הוא שכל העולמות בטלים במציאות (ולא רק תלויים)⁶⁴ לגבי דקדוק אחד מדקדוקי תורה, אלא שגילוי ענין זה דתורה הוא ע"י שכל העולמות תלויים בדקדוק מצוה. והיינו, דלגבי המצוות שהם ציוויים להאדם איך שיתנהג בעולם, בהכרח שיש איזה ערך ותפיסת מקום להעולמות, וזה שהעולמות הם בטלים במציאות הוא (דוקא) לגבי (דקדוק אחד מדקדוקי) תורה. וההוכחה על זה היא מזה

(55) לשון אדה"ז בתניא פמ"א (נו, א).

(56) משפטים כג, כה.

(57) ס"ע שכה ואילך.

(58) בהמשך תרס"ו שם, דחילוק זה הוא המעלה דעבד פשוט. ויש לומר, שמצד חילוק זה יש מעלה גם בבן (ועבד נאמן), עסק התורה – שהתענוג באלקות הוא גם מצד ענינו ומציאותו דהאדם.

(59) קס, א ואילך.

(60) לקוטי לוי"צ לאגה"ק שם (ע' נג).

(61) לקו"ת חוקת נו, ב ואילך.

(62) לקו"ת שלח מ, א ואילך.

(63) תהלים קיט, נד.

(64) ולהעיר, דזה שדוד הי' משמח לבו בעסק התורה בעת צרתו הוא (לא מפני שכל העולמות תלויים בדקדוק אחד של תורה, אלא) מפני שכל העולמות בטלים במציאות לגבי דקדוק אחד של תורה, שע"ז פעל בעצמו שעניני העולם לא יתפסו מקום אצלו (ראה סה"מ תרפ"ז ס"ע רד ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' נו).

שכל העולמות תלויים בדקדוק מצוה. דזה שהעולמות תלויים בדקדוק מצוה (אפילו בדקדוק קל) הוא מפני שהוא דקדוק תורה, שלגבה העולמות בטלים במציאות, ולכן, גם לאחרי שנמשך במצוות ונעשה "דקדוק מצוה", כל העולמות תלויים בו.

ובכדי לבאר שגם לאחרי המשכת דקדוקי תורה בהמצוות מאיר בהם בגילוי ענין התורה, מרמו באגה"ק (ע"י הבאת הדוגמאות דקרבן ותפילין) שענין המצוות הוא העלאה והמשכה, רצוא ושוב. דיש לומר, שענין ההעלאה והרצוא שבמצוות הוא שנגש בהם מקורם כמו שהם בתורה שלמעלה מהעולם, וענין ההמשכה והשוב שבהם הוא שהם נמשכים להיות ציוויים להאדם, וגם אז נרגש בהם שהמקור שלהם הוא בתורה שלמעלה מעולמות [כי ענין רצוא ושוב הוא שגם לאחרי השוב ניכר רישומו של הרצוא⁶⁵]. ולהעיר מזה שאומרים בברכת המצוות אשר קדשנו במצוותיו וצונו, דיש לומר, שקדשנו במצוותיו הו"ע ההעלאה, שהעלנו למעלת קודש העליון ב"ה שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו⁶⁶, וצונו הו"ע ההמשכה, שציוה אותנו. והטעם לזה שאומרים בברכת המצוות (בנוגע להמצוות שניתנו לנו) קדשנו במצוותיו, הוא, כי גם לאחרי שצונו (ונעשו ציוויים להאדם) הם מצוותיו דהקב"ה כמו שהוא קדוש ומובדל מענין הציווי לאדם.

ט) וזהו שע"י התורה הוא המשכת התענוג גם בעבודה דקבלת עול שבקיום המצוות. כי זה שקיום המצוות הוא באופן דקבלת עול כעבד המקיים מצות המלך [שהעבד הוא לא האדון אלא שהוא בטל להאדון] הוא מפני שהכוונה בענין המצוות (ציוויים להאדם) היא שהאדם יהי מציאות שחוץ ממנו (שאינו לו תענוג באלקות) ואעפ"כ יהי בטל אליו. וע"י המשכת התורה (שלמעלה מציווי לאדם) בהמצוות ובהעבודה דקבלת עול (שהתורה אמרה ועבדתם), נרגש, דזה שהאדם הוא מציאות שחוץ ממנו ית' הוא בכדי להשלים הכוונה העליונה. ועי"ז, הביטול דקב"ע הוא בכל מציאותו, היינו שגם זה שנעשה כמו מציאות לעצמו הוא בכדי להשלים הכוונה. ולכן המציאות שלו אינה סתירה להתענוג שיש לו בעבודתו (היינו לתענוג האדון שנמשכת בו), לפי שגם המציאות שלו היא בכדי להשלים הכוונה.

ועפ"ז יובן מה שמובא לעיל (סעיף ז) מהמשך תרס"ו, דזה שהעבד משתדל שהמלאכה שעושה תהי' לנוי ולתפארת לאדונו הוא לפי שיש לו תענוג בהעבודה והתענוג שלו הוא תענוג האדון. דלכאורה אינו מובן, הרי השייכות דהעבד להאדון היא לדרגת האדון ששייכת אליו (שהוא משועבד להאדון), ואיך נרגש בו התענוג דהאדון בהנוי והתפארת דהמלאכה שאינה שייכת (לכאורה) להשעבוד והביטול דהעבד להאדון. ויש לומר הביאור בזה בהנמשל (ומזה משתלשל גם בהמשל), דע"י שהביטול דקב"ע (כמו שהוא מצד זה שהתורה אמרה ועבדתם גו') הוא להשלים הכוונה בזה שהקב"ה צמצם עצמו כביכול לצוות להאדם, דכוונה זו היא בהקב"ה עצמו שלמעלה מענין הציווי, לכן נרגש בו גם ענין התענוג דהאדון עצמו.

יו"ד) וזהו בחמשה עשר בשבט ר"ה לאילן, דאילן רומז על תורה (כנ"ל סעיף ב), שביום זה נמשך נתינת כח על כל השנה בנוגע לעסק התורה, שלימוד התורה יהי בשקידה ובהתמדה, ושהתורה שלומד תהי' התענוג והחיות שלו (דאילן הו"ע התענוג, כנ"ל סעיף ו). וע"פ הידוע⁶⁷ שכל ארבעה ראשי השנים שייכים זל"ז, יש לומר, דבר"ה לאילן נמשך הנתינת כח שגם כל הענינים דעבודת האדם (הנמשכים בג' ראשי שנה הראשונים) יהיו מתוך תענוג, ע"ד המבואר לעיל סעיף ט שע"י התורה, גם העבודה דקב"ע היא בתענוג. וזהו שר"ה לאילן הוא בחמשה עשר שבו הוא שלימות הלבנה, ולא כג' ראשי שנים הראשונים שהם בר"ח שאז הלבנה היא רק נקודה, כי זה שהלבנה היא רק נקודה מורה על ענין הביטול⁶⁸, והתענוג שבעבודת ה', ובפרט התענוג דתורה, הו"ע השלימות. וע"י ההוספה במעשינו ועבודתינו⁶⁹, ובפרט בעסק התורה ובאופן שהתורה היא התענוג והחיות של האדם העוסק בתורה, ומכש"כ ע"י העסק (וההפצה) דפנימיות התורה [דבתורה עצמה בחינת התענוג דתורה היא פנימיות התורה], יהי' גם ר"ה למלכים בתכלית השלימות, שיראו בגילוי שכל ישראל בני מלכים הם⁷⁰, ויתירה מזה – מלכים (כמפורש בתקו"ז⁷¹), ובני ישראל יוצאים ביד רמה⁷², כמתאים למלכים, ע"י דוד מלכא משיחא, ועבדי דוד מלך עליהם גו'⁷³, בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

(71) בהקדמה (א, ב).

(72) בשלח יד, ח.

(73) יחזקאל לז, כד.

(67) הגהות מיימוניות לרמב"ם הל' שופר פ"א אות א.

(68) תו"א יתרו סז, ג. ובכ"מ.

(69) תניא רפל"ז.

(70) שבת סז, א.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג שבט, תשי"ז

ברוקלין.

הרה"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ

מו"ה פנחס ליביש שי

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מה' שבט, בו שואל דעתי בהנוגע לענין ניטל, ומנהג ישראל שלא ללמוד בליל זה עד חצות, ואשר כן הוא גם מנהגנו, וכמבוא בלוח היום יום י"ז טבת ה'תשי"ג.

וכיון שענין ביטול לימוד תורה חידוש גדול הוא ולכן אין לך בו אלא חידוש, ולכן אין לבטל אלא לילה אחד.

ע"פ מה שכתבתי ל... נראה לי שבכל מדינה יש לנהוג בהנ"ל ע"פ לוח האינס יהודים שבמדינתם, ואם יש ביניהם מנהגים שונים בזה, לנהוג בהנ"ל בלילה שאז חוגגים רוב האינס יהודים, ז. א. באותה הלילה שנתקבלה על רוב האינס יהודים, כי הרי ענין דאזלין בתר רובא שייך גם באינס יהודים, וכדמוכח בסוגיא דאזלין בתר רובא, ועוד ראיות ואכ"מ.

ת"ח על המשך בשורותיו הטובות בהנוגע להתועדות ובודאי גם להבא ינהג במנהג טוב זה.

בברכה.

בס"ד. משיחות ש"פ יתרו, ח"י שבט ה'תנש"א.

ב. ויש לבאר תוכן כללות הענין דאמירת הדברות ע"י הקב"ה "בדיבור אחד" "אחת דיבר אלקים" - דלכאורה צריך להבין¹⁶:

כיון ש"שתיים זו שמעתי" לפי ש"שאי אפשר לפה לומר ואי אפשר לה לאוזן לשמוע", שלכן "חזר ופירש על כל דיבור ודיבור בפני עצמו" - למה דיבר אלקים אחת וחזר ופירש שתיים, ולא דיבר מלכתחילה שתיים?

ועוד וג"ז עיקר: ע"פ הידוע שכל עניני התורה הם הוראות בעבודת האדם ("תורה" מלשון הוראה¹⁷) - מהו הלימוד וההוראה בעבודת האדם מזה ש"אחת דיבר אלקים", "מה שאי אפשר לאדם לומר כן"!

גם צריך להבין:

מהו הטעם להפיר דאמירה בדיבור אחד ("אחת דיבר אלקים") - לא רק בנוגע ל"אנכי ולא יהי' לך" (ש"מפי הגבורה שמענום" - להיותם כללות עשה"ד, וכללות כל התורה כולה), אלא גם בנוגע ל"זכור ושמור".

ובפרט שהתוכן ד"זכור ושמור בדיבור אחד", עשה ולא תעשה בדיבור אחד - כלול בה"דיבור אחד" ד"אנכי ולא יהי' לך", כידוע¹⁸ ש"אנכי" כולל כל רמ"ח מצות עשה, ו"לא יהי' לך" כולל כל סס"ה מצות לא תעשה¹⁹.

א. על הפסוק¹ "וידבר אלקים את כל הדברים האלה" דרשו חז"ל² "מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדיבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, א"כ מה ת"ל עוד אנכי ה' אלקיך ולא יהי' לך, שחזר ופירש על כל דיבור ודיבור בפני עצמו".

ונוסף על כללות אמירת כל עשרת הדברות בדיבור אחד, מצינו שהאמירה בדיבור אחד נתפרשה בפרטיות יותר:

(א) בנוגע לשתי דברות הראשונות³ - "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום"⁴, "דכתב⁵ אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי"⁶.

(ב) בנוגע ל"זכור" ו"שמור"⁷ - "זכור ושמור בדיבור אחד, וכן מחללי' מות יומת⁸ וביום השבת שני כבשים"⁹. . . הוא שנאמר אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי"¹⁰, כלומר, "זכור¹¹ היינו מצות עשה ושמור היינו מצות לא תעשה"¹², כמו ששנו רבותינו¹³ כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה"¹⁴, ואעפ"כ, נאמרו בדיבור אחד, כמו הדיבור אחד ד"אנכי ולא יהי' לך", ש"אנכי" הוא מצות עשה ו"לא יהי' לך" הוא מצות לא תעשה¹⁵.

(1) פרשתנו כ, א.

(2) מכילתא ופרש"י עה"פ.

(3) פרטי הדעות באופן אמירת עשרת הדברות ושמיעתן ע"י בני ישראל (פרשתנו) כרך טז ע' רכא ואילך. וש"נ.

(4) מכות בסופה (כד, רע"א).

(5) תהלים סב, יב.

(6) פרש"י מכות שם. - ומציין המקור: "במכילתא". ולהעיר, שבמכילתא* הובא הפסוק "אחת דיבר אלקים גו" בהדרשה "זכור ושמור שניהם נאמרו בדיבור אחד. . . שנאמר אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי, ואומר הלא כה דברי כאש נאם ה'" (כדלקמן בפנים). וראה פרד"א פמ"א: "מנין תורה תרי"א, ושתיים דבר ה'**, שנאמר אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי". ועד"ז בזהר פרשתנו פא, ב: "כתיב אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי, כד"א אנכי ולא יהי' לך".

(7) בהציווי דשבת: בעשה"ד שבפרשתנו - "זכור", ובעשה"ד שבמשנה תורה - "שמור".

(8) תשא לא, יז.

(9) פינחס כח, יט.

(10) מכילתא ופרש"י עה"פ (פרשתנו שם, ח). ושם: "וכן לא תלבש שעטנז, גדילים תעשה לך, וכן ערות אשת אחיך, יבמה יבוא עלי".

וראה לקו"ש חט"ז ע' 231 הערה 2. וש"נ.

(11) ריב"א וחזקוני עה"פ.

(12) ועפ"ז מובן "היכי דמי זכור ושמור למחללי' מות יומת וביום השבת שני כבשים", כיון ש"זכור ושמור נמי סותרים זה את זה, זכור מצות עשה שפותר בנשים מקדושת שבת, דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, ושמור הוא . . . לא תעשה ומחייב הנשים בקידוש דכל מצות ל"ת נשים חייבות" (מפרשים שבהערה הקודמת).

(13) עירובין צו, א.

(14) ומסיים: "ובא לומר שנשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, שכל שישנו בשמור ישנו בזכור" (כדרשת חז"ל - שבועות כ, ב).

(15) ראה שמור"ד (פרשתנו) פכ"ח, ד: "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר, שהוא עושה את הכל בבת אחת. . . וכן דיבור זכור את יום השבת לקדשו ואומר וביום השבת שני כבשים. . . כולן אמרן בבת אחת".

(16) ראה תו"א פרשתנו ע, ד: "וצריך להבין כי מאחר שאין האוזן יכולה לשמוע, למה השמיענו ה' כזאת, ולאיהו תועלת ה' בחי' זו".

(17) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. זח"ג נג, ב. ועוד.

(18) תניא רפ"כ.

(19) וראה זהר פרשתנו צא, רע"א: "אנכי ולא יהי' לך. . . ודא איהו זכור ושמור".

(* ובמכילתא דרשב"י הובא פסוק זה בנוגע לכל עשרת הדברות - "וידבר אלקים, מלמד שהדברים שנאמרו כאן הן שנאמרו להלן שניהם לענין אחד מה שאי אפשר לפה לומר ואי אפשר לה לאוזן לשמוע, כאן הוא אומר וידבר אלקים את כל הדברים האלה, ולהלן הוא אומר אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי, ואומר הלא כה דברי כאש נאם ה', מה אש זה נחלק למה ניצוצות כך דיבור אחד יוצא לכמה מקראות". וראה תו"ע עה"פ ש"להלן" קאי על עשה"ד שבמשנה תורה ששם נאמר "שמור", ועפ"ז מתאים ושוה תוכן ב' הדרשות.

(**) כמכמת שם: "תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום".

"מחללי" מות יומת וביום השבת שני כבשים - שהלאו ("מחללי" מות יומת") והעשה באים בפועל ביחד ותוכנם אחד ("בדיבור אחד").

כלומר, קדושת השבת היא ענין אחד שנעשה ע"י הלאו (שלילה) ד"מחללי" והעשה (חיוב) ד"שני כבשים" 26 - שקיום הלאו ד"מחללי" (שבדרך כלל מתקיים ע"י שלילת העשי) הוא ע"י העשה (פעולה חיובית) ד"שני כבשים" (פעולה שבמקום אחר 27 היא חיולול שבת), כיון שע"י נוסף בקדושת השבת 28 (כשם שקדושת שבת מוסיפה בהקרבת שני כבשים 29), כדלקמן.

ד. ויש לבאר תחילה הענין דמצוות עשה ומצוות לא תעשה - "אנכי ולא יהי לך", "זכור ושמור": החילוק בין מצוות עשה למצוות לא תעשה הוא - בפשטות - שמצוות עשה ענינם "עשה טוב", ומצוות לא תעשה ענינם "סור מרע". כלומר: מצוות עשה הם (בעיקר 30) ענין חיובי, קום ועשה, שעל ידם ממשיך האדם גילוי אלקות בנפשו ו(ע"י גם) בעולם, ומצוות לא תעשה הם (בעיקר 30) ענין שלילי, שב ואל תעשה, שהאדם מתרחק ושלול הענינים שהם היפך רצונו של הקב"ה, וע"י נעשית גם שלילת וביטול רוח הטומאה שבעולם 31.

ואף שבהשקפה ראשונה התוכן דמצוות לא תעשה הוא (רק) שלילה, דחיית הרע, בהכרח לומר שיש בזה (גם) ענין של חיוב.

ובהקדם ביאור המהרש"א (בחדא"ג) בפירוש מארז"ל 32 "תרי"ג מצוות נאמר לו למשה, שס"ה לאוין . . . ורמ"ח עשה . . . תורה צוה לנו משה מורשה 33, תורה בגימטריא תרי"א הוי, אנכי ולא יהי לך מפי הגבורה

ג. ונקודת הביאור בזה - שבהוספת "זכור ושמור בדיבור אחד" על ה"דיבור אחד" ד"אנכי ולא יהי לך" מרומזת השייכות ד"אחת דיבר אלקים" לעבודת האדם: ובהקדם הביאור במ"ש "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" 20 - ש"פירושו הוא לאמר ולדבר את כל דברי התורה מה שכבר נאמר למשה מסיני . . . כענין דברי אשר שמתי בפיך 21, וכח זה ניתן לישראל (בזמן קבלת התורה בעשרת הדברות) להיות הלכה היוצאת מפיהם דבר ה' ממש שנאמרה למשה מסיני . . . שאין הדיבור נעשה נפרד אצל האדם להיות יוצא מפי עצמו כאילו הוא שלו, רק כמ"ש 22 תען לשוני אמרתך, שהתורה היא אמרתך, אלא שלשוני תען כעונה אחר האומר מה שהוא אומר" 23, "הדיבור שהאדם מדבר בד"ת הוא ממש דיבורו ית', היינו, שה' מדבר בו ממש ע"י פיו של האדם, וכמ"ש 24 . . . אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, כי הכל מאתו ית', רק פי יגיד . . . לשון המשכה . . . שהפה הוא רק כלי שיומשך על ידו ויתגלה דיבורו ית' וחכמתו ורצונו ממש" 25.

וכיון שתיבת "לאמר" (שפירושה לומר דבר ה', שה' מדבר מתוך פיו) נתפרשה בנוגע ל"וידבר אלקים את כל הדברים האלה", "שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדיבור אחד", "אחת דיבר אלקים", עכצ"ל שענין זה ("אחת דיבר אלקים") שייך וישנו גם ב(לימוד התורה ד) האדם - לא בכח עצמו (ש"אי אפשר לאדם לומר כן"), אלא בכח זה ש"ה' מדבר בו ממש . . . פי יגיד תהלתך".

וענין זה (שגם בעבודת האדם יש הענין ד"אחת דיבר אלקים", עשה ולא תעשה ביחד) מרומז ב"זכור ושמור בדיבור אחד":

ב"זכור ושמור בדיבור אחד" בא ומתגלה החיבור דעשה ולא תעשה ("אנכי ולא יהי לך") במעשה האדם -

28 ועד"ז בפיקוח-נפש בשבת - להדעה שלמדין ממש"נ ושמור בני ישראל את השבת", "כדי שישמור שבתות הרבה", ש"אי זה קרוי חילול אדרבה זה קרוי שמירת שבת" (נסמן בלקו"ש שם).

29 ראה זבחים צא, רע"א. צפע"נ ר"פ קרח.

30 כי, מצד ענין ההתכללות שבכל עניני קדושה, הרי, גם ע"י המשכת וגילוי אלקות נדחה ומתבטל רוח הטומאה (כמו שאור דוחה חושך), וגם ע"י דחיית וביטול רוח הטומאה נמשך ומתגלה אור הקדושה, כיון שע"י מתקיים רצונו של הקב"ה.

31 ראה תניא פל"ז (מו, ב): "שס"ה מל"ת - להפריד שס"ה גידים של דם נפש החיונית שבגוף שלא יינקו ויקבלו חיות בעבירה זו מאחת משלש קליפות הטמאות . . . ורמ"ח מ"ע - להמשיך אור א"ס ב"ה למטה להעלות לו ולקשר ולייחד בו כללות הנפש החיונית שברמ"ח אברי הגוף", ובהמשך הענין (מת, א ואילך), שעבודתו של כאו"א מישראל פועלת גם בחלקו בעולם, ובצירוף כולם נעשית הפעולה בכל העולם כולו.

32 מכות בסופה (כג, סע"ב ואילך).

33 ברכה לג, ד.

20 "דלכאורה, מלת לאמר אין לה הבנה, ואינה כמו כל לאמר שבמקרא שפי' לאמר לזולתו, משא"כ בעשה"ד א"א לפרש כך, שהרי כל ישראל שמעו, ופכ"פ דבר ה' את אשר ישנו פה ואת אשר אינו פה כו" (תו"א פרשתנו סו, ב. וראה לקו"ת שה"ש מ, ב).

21 ישעי' נט, כא.

22 תהלים קיט, קעב.

23 תו"א שם.

24 שם נא, יז.

25 לקו"ת שם מא, א. ובכ"מ.

26 ולא באופן שהעשה דוחה או מותיר הלאו, ואפילו לא באופן שהעשה הוא תנאי בהלאו (שבמקום זה לא נאמר האיסור מלכחילה) - כי, לימוד דין זה יכול להיות בשאר אופנים, ואין צורך באמירה "בדיבור אחד", "מה שאי אפשר לאדם לומר כן" (ראה לקו"ש חט"ז ע' 237 ואילך. ושי"ג).

27 גם בנוגע להקרבת קרבנות בביהמ"ק - קרבנות שאין זמנם קבוע (ראה פסחים ריש פ"ו).

המנגד . . . שהוא ענין השלילה מן המנגד כו"ל³⁹.

ועפ"ז יש לבאר תוכן ענינם של שס"ה מל"ת לעתיד לבוא [דכיון ש"התורה הזו לא תהי' מוחלפת⁴⁰, בודאי יהיו גם אז כל תרי"ג מצוות התורה (בשלימותם⁴¹), הן רמ"ח מ"ע והן שס"ה מל"ת⁴²], אף שלא יהי' צורך בדחיית וביטול הרע מפני ש"א"ת⁴³ רוח הטומאה אעביר מן הארץ⁴⁴ - כי, עיקר המכוון במצוות לא תעשה הוא (לא דחיית וביטול הרע, אלא) גילוי והמשכת דרגא נעלית באלקות שיכולה לבוא רק בדרך השגת השליטה, שענין זה נעשה רק ע"י שלילה. - אלא, שכשישנו מציאות של מנגד (בזמן הזה), נעשית עי"ז גם דחיית וביטול מציאות המנגד, וכשאינן מציאות של מנגד (לעתיד לבוא, ש"א"ת רוח הטומאה אעביר מן הארץ⁴⁵), בודאי שע"ז לא נגרע מאומה בעיקר המכוון דמצוות לא תעשה - המשכת וגילוי האלקות שבא בהשגת השליטה⁴⁶, ע"י שלילת העשיי.

ו. והנה, גם התחלקות המצוות לב' סוגים דחיוב ושלילה (עשה ולא תעשה) אינה אלא "מצד המקבל" - "שתיים זו שמעתי", אבל "מצד הנותן" ענינם אחד הוא - "אחת דיבר אלקים":

הסיבה לכך שיש מצוות שקיומם באופן של שלילה, שב ואל תעשה, היא - מצד הגבלת האדם והעולם:

לכל לראש - בנוגע להשלילה מענינים בלתי-רצויים, "סור מרע" - דכיון שיש בעולם דברים בלתי-רצויים, צריכה להיות עבודת האדם (גם) בדרך שלילה, שב ואל תעשה, "שלא לעשות המנגד".

פ"ז ואילך. ובכ"מ).

42) ובפרט ע"פ הידוע שרמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת הם כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים של האדם (זח"א קפ, ב. ועוד) - גם (ובעיקר) דאדם העליון [רמ"ח אברים דמלכא (ראה תקו"ז ת"ל (עד, סע"א)), ומזה מובן גם בנוגע לשס"ה גידים דמלכא] - שבזה תלוי קיום מציאות האדם, גם דאדם העליון (כביכול).

43) זכרי' יג, ב.

44) ראה תניא קו"א קס, א: "לע"ל כשיושלם הברור יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב לבד . . . וגם בשס"ה ל"ת בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות כו"ל".

45) דכיון שהקב"ה הוא אין סוף, הרי, לאחרי כל העילויים בהשגת אלקות, ישנם ענינים נעלים יותר שאי-אפשר להשיגם כי אם בהשגת השלילה, ולאחרי שמתעלה עוד יותר ומשיג גם ענינים אלה בהשגת החיוב, נעשית השגת השלילה בענינים נעלים עוד יותר, וכן הלאה, עד אין סוף (ראה לקו"ת ואתחנן ז, ב. ובכ"מ).

46) והטעם שהשלילה היא בענינים אלה דוקא - י"ל (כפשוטו) שאילו היתה אפשרות למציאות של מנגד - היתה נכללת בשלילת העשיי גם שלילת המנגד, "שלא לעשות המנגד" (דוגמא לדבר - מצות איבוד ז' עממין ומחייית עמלק גם לאחרי שבטלו, כיון שאילו היתה מציאותם קיימת, היו חייבים לאבדם (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קפז)).

שמענום . . . בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר³⁴ וצדיק באמונתו יחיי' - ש"הריבוי (תרי"ג מצוות) מצד המקבל, כי מצד הנותן ב"ה כולם הם כמצוה אחת, וז"ש אנכי ולא יהי' מפי הגבורה שמענום, ואמרו במדרש . שאמר המקום עשה"ד כדיבור אחד מה שא"א לבו"ד לומר כן . . . כי הוא אחד ומצוותיו אחד ולא יקבלו ריבוי מצדו ית' ב"ה, והוא כי במצות אנכי שהיא אמונת היחוד והיפוכה לא יהי' לך . . . נכללו כל הלאוין ועשין, אלא שא"א לאדם לומר כן, כי מצד שהוא מוטבע בחומר ובזמן בא לו הריבוי . . . ושוב כלל כולם במצות אמונה שהיא השורש ומקור לכולם".

ויש לומר, שענין האחדות שבמצוות התורה הוא גם לאחרי ההתחלקות לב' הקוין דחיוב ושלילה ("אנכי ולא יהי' לך"), ועד ל"הריבוי שמצד המקבל", רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, כדלקמן.

ה. וביאור הענין:

גם מצוות לא תעשה ענינם המשכת וגילוי אלקות (בנפש האדם, ועל ידו גם בעולם)³⁵, ענין חיובי, אלא שפעולת ההמשכה והגילוי (במצוות לא תעשה) היא (לא ע"י עשיי, כבמצוות עשה, אלא) ע"י העדר העשיי³⁶, וטעם הדבר - "לפי ששורש הלא תעשה ממקום גבוה מאד . . . ע"כ אין להם כלים למטה רק ע"י שב ואל תעשה"³⁷, "שרשם מבחי' . . . שאינו בא עכשיו בהשגה נגלית (השגת החיוב) רק בבחינת השגת השליטה³⁸, לכן הכלי למטה להמשיך גילוי זה אי אפשר להיות ע"י מ"ע שהיא קום ועשה . . . לא שייך כלי דהא לית מחשבה תפיסא בי' כלל, רק ע"י ל"ת, שלא לעשות

34) חבקוק ב, ד.

35) וכמודגש גם בשם - "מצוות" - מצוה מלשון צוותא (וחיבור), שעל ידם נעשה החיבור דהאדם והעולם עם הקב"ה (ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ).

36) ובלשון חז"ל "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה" (קידושין לט, סע"ב).

37) לקו"ת פקודי ג, ב. ובכ"מ.

38) "ההפרש בין תוארי השלילה לתוארי החיוב, שתוארי החיוב הם מורים על מהות הדבר מהו, ותוארי השלילה לא יודיענו דבר בשום פנים מן העצם המבוקש מה הוא, אלא שיוודיענו שהוא מושלל מדבר המנגד וסותר לאותו העצם המבוקש ומהותו, ולכן לפי שהקב"ה הוא למעלה מהשגה ואין אפשר להשיג מהותו בשום פנים, ע"כ לא יתכן לומר עליו ית' התוארים יכול וחכם ורוצה . . . בלשון תוארים עצמיים (תוארי החיוב), רק שהם נאמרו בלשון שלילה, היינו, ענין יכול שנאמר עליו ית' הוא מפשיט ממנו ית' כל מה שהוא היפך היכולת כו" (שם ו, ג).

39) שם ג, ד ואילך.

40) עיקר הט' מי"ג העיקרים.

41) ואדרבה - קיום המצוות בזמן הזה הם "ציונים" לקיום המצוות לעתיד לבוא (ראה רמב"ן אחרי יח, כה), שאז יהי' קיומם בתכלית השלימות, "כמצוות רצונך" (ראה תו"ח ר"פ ויחי. המשך וככה תרל"ז

זו שמעתי", ואח"כ נעשית ההעלאה מ"שתיים זו שמעתי" ל"אחת דיבר אלקים"⁵².

והביאור בזה:

התחלת העבודה בקיום התומ"צ היא באופן ד"שתיים זו שמעתי" - דאף שמצד הקב"ה כל המצוות הם ענין אחד, "אחת דיבר אלקים", מ"מ, מצד גררי האדם והעולם ("שמעתי") ה"ה באופן של התחלקות, "שתיים זו שמעתי", לב' קוין: חיוב, עשה - המשכת אלקות בעולם, ושלילה, לא תעשה - דחיית וביטול הרע.

ושלימות העבודה בקיום התומ"צ היא באופן שבהתחלקות ד"שתיים זו שמעתי" מודגש ענינם העיקרי של המצוות כפי שהם מצד הקב"ה, "אחת דיבר אלקים" - שנרגש בעבודת האדם שהעיקר הוא התורה ומצוות, גילוי חכמתו ורצונו של הקב"ה, ומציאות העולם אינה אלא בשביל קיום התומ"צ, שיומשך ויתגלה חכמתו ורצונו של הקב"ה.

כלומר: גם בדרגת המצוות כפי שהם ציוויים והוראות להאדם איך להתנהג בעולם - אין זה באופן שהעיקר הוא הפעולה בעולם, שאז מודגשת ההתחלקות לב' קוין ("שתיים זו שמעתי"), דחיית וביטול הרע (שלילה), והמשכת וגילוי הקדושה (חיוב), אלא באופן שהעיקר הוא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ולכן, גם כאשר העבודה בפועל צריכה להיות כב' קוין, בקו של חיוב ובקו של שלילה, נרגש בהשלילה (לא תעשה) החיוב - שגם ה"לא תעשה" הוא ציווי (רצונו) של הקב"ה, ובמילא, נעשה עי"ז צוותא וחיבור עם הקב"ה, ויתירה מזה, שע"י השלילה (לא תעשה) נמשכת ומתגלה דרגא נעלית יותר באלקות שאי-אפשר להשיגה אלא בדרך של (השגת ה)שלילה.

ועפ"ז יש לבאר תוכן הפלוגתא באופן המענה של בני" על עשה"ד, "שהיו אומרים על הן ועל לאו הן", או "על הן ועל לאו לאו"⁵³ (וכיון ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁵⁴, שניהם אמת) - ש"על לאו הן" מדגיש הענין החיובי שישנו (גם) במצוות לא תעשה (שגם) על ידם נמשך גילוי אלקות, ו"על לאו לאו" מדגיש המעלה דמצוות לא תעשה בהמשכת דרגא נעלית יותר באלקות ע"י השגת השלילה⁵⁵.

ונוסף לזה - לאחר ביטול הרע, "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ" - שמצד הגבלת האדם והעולם יכול לקבל רק גילוי אלקות שמדוד ומוגבל ולפי-ערך מציאותו, ואינו יכול לקבל גילוי אלקות בדרגא שבאין-ערוך אליו, כי אם באופן של שלילה, ע"ד השגת השלילה.

וכיון שמצד הגבלת האדם והעולם מוכרח להיות גם ענין של שלילה, נתחלקו המצוות לב' סוגים, עשה (חיוב) ולא תעשה (שלילה) - "שתיים זו שמעתי" - שמצד שמייעת האדם ישנם "שתיים".

אבל המצוות כפי שהם מצד הקב"ה ענינם אחד - המשכת וגילוי אלקות - "אחת דיבר אלקים".

והחידוש בזה - ש"אחת דיבר אלקים":

הענין ד"אחת דיבר" (שכל המצוות ענינם אחד) הוא לא רק מצד המצוות כפי שהם למעלה מגדר של התחלקות - מצוות התורה, חכמתו ורצונו של הקב"ה, "תורה אחת", שנמשכת מ"הוי" אחד" שלמעלה מההתחלקות שמצד גררי העולם, אלא גם כפי שהם בציוור של מצוות, ציוויים לאדם איך להתנהג בעולם, שאז באים באופן של התחלקות (תרי"ג מצוות, רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת) לפי-ערך וביחס להתחלקות שבאדם ובעולם (רמ"ח אברים ושס"ה גידים שב"עולם קטן זה האדם"⁴⁷, ודוגמתם בעולם כפשוטו), ע"י המשכתם משם "אלקים", לשון רבים⁴⁸ - גם בדרגא זו ענינם אחד, המשכת וגילוי אלקות בעולם.

ז. וכיון שבמתן-תורה ניתנה התורה (כמו שהיא אצל הקב"ה, "חמורה גנוזה"⁴⁹) למטה בארץ דוקא ("לא בשמים היא"⁵⁰) - יש לומר, שניתן הכח לכאור"א מישראל שעבודתו בקיום התומ"צ למטה בארץ תוכל להיות ותהי' (לא רק מצד גררי האדם והעולם, "שתיים זו שמעתי", אלא) גם כפי שהם מצד הקב"ה - "אחת דיבר אלקים":

ובהקדמה - שהסדר דמתן-תורה הוא שתחילה באה ההמשכה מלמעלה למטה ("עליונים ירדו לתחתונים", "ואני המתחיל"⁵¹), ואח"כ נעשית ההעלאה מלמטה למעלה ("תחתונים יעלו לעליונים"⁵¹), ועד"ז בנדוד"ה, שתחילה באה ההמשכה מ"אחת דיבר אלקים" ל"שתיים

⁴⁷ העמידן על אחת" (חדא"ג מהרש"א - לעיל ס"ד).

⁴⁸ מכילתא פרשתנו כ, א.

⁴⁹ עירובין יג, ב. ויש"ג.

⁵⁰ ראה סה"מ עטר"ת ע' קכו: "לאו קודם להן, דהן מגיע במה שהוא רצונו, אבל כשלא יש גילוי הרצון הרי א"א להמשיך ע"י הן, כ"א הלאו מגיע גם למעלה מבחי' הרצון כו".

⁴⁷ תנחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א).

⁴⁸ פרש"י וירא כ, יג. וישלח לה, ז.

⁴⁹ שבת פח, ב.

⁵⁰ נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

⁵¹ תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג.

⁵² שלכן, גם לאחר הריבוי - "שוב כלל כולם במצות אמונה",

ח. ובעומק יותר:

אף שבמצוות לא תעשה מודגשים גדרי האדם והעולם, כיון ש(הצורך ב) ענין השלילה (הן שלילת המנגד, "סור מרע", והן גילוי אלקות באופן של השגת השלילה) היא מצד ההגבלה האדם והעולם (כנ"ל ס"ו), הרי לאידך, מודגש בהם (גם ובעיקר) גילוי אלקות שלמעלה מגדרי האדם והעולם (העדר ההתחשבות בגדרי האדם והעולם) - המשכת וגילוי אלקות גם במקום שמצד עצמו אינו ראוי להמשכה וגילוי אלקות: (א) מקום שיש בו ענינים בלתי-רצויים שצריך לדחותם ולבטלם, (ב) מקום שלא יכול להיות בו (גם לאחרי דחיית וביטול הרע) השגת דרגות נעלות באלקות כי אם ע"י השגת השלילה.

וענין זה מודגש במצוות לא תעשה יותר מאשר במצוות עשה:

ע"י מצוות עשה נמשך גילוי אלקות במדידה והגבלה לפי-ערך גדרי האדם והעולם - שלכן, ההמשכה היא רק בענינים ד"עשה טוב" (ולא במקום שיש בו ענינים בלתי-רצויים) ע"י מעשה האדם⁵⁶, ונמשכת רק דרגת האלקות שבערך לעולם, שיכולים לקבלה ע"י השגת החיוב; וע"י מצוות לא תעשה נמשך גילוי אלקות באופן שאינו מדוד ומוגבל לפי-ערך גדרי האדם והעולם - שלכן, ההמשכה היא גם במקום שצריך לשלול המנגד ע"י שלילת העשייה⁵⁶, ונמשכת (גם) דרגת האלקות שאי-אפשר לקבל ע"י השגת החיוב כי אם ע"י השגת השלילה.

וכמודגש גם בהחילוק שרמ"ח מצוות עשה הם כנגד

רמ"ח אברים⁵⁷, ושס"ה מצוות לא תעשה הם כנגד שס"ה גידים⁵⁷ - שהגידים הם הממשיכים ומביאים הדם⁵⁸:

ובהקדם הידוע⁵⁹ שהחילוק בין מצוות לתורה הוא ע"ד החילוק שבין אברים לדם - שהאברים הם באופן של התחלקות, משא"כ הדם שממשיך חיות ("הדם הוא הנפש"⁶⁰) לכל האברים בשוה, ודוגמתו במצוות ותורה, שבמצוות "יש התחלקות עת וזמן" (גדרי העולם), "יש שאינם נוהגות אלא בזמן שבית המקדש הי' קיים דוקא . . . וכן בשאר מצוות התורה יש מהן שתלויין בזמן כמו שבת שופר סוכה ולולב אין נוהגין אלא בזמן, אבל שלא בזמן לא מצוה היא כלל", משא"כ תורה, "שהוא מצוה בכל זמן לעסוק בדברי תורה ואפילו בהלכות שבת וסוכה כו", ו"כל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו"⁶¹.

ויש לומר, שמעין ודוגמת זה הוא גם בהחילוק שבין רמ"ח מ"ע שכנגד רמ"ח אברים לשס"ה מל"ת שכנגד שס"ה גידי הדם⁶² - שמצד המעלה דמצוות לא תעשה לגבי מצוות עשה (העדר ההגבלה) הם באופן דהעדר ההתחלקות ביחס להתחלקות שבמצוות עשה, כמודגש בחיובם לאנשים ונשים - שבמצוות עשה יש חילוק בין אנשים לנשים, שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, משא"כ במצוות לא תעשה שיש נשים לאנשים⁶³. ובלשון הזהרה⁶⁴: "זכור (עשה) לדכורא שמור (לא תעשה) לנוקבא"⁶⁵.

ט. ויש לומר, שענין זה (שגם במל"ת נמשכת קדושה בעולם, ובאופן שלמעלה מגדרי העולם) מרומז בלשון חז"ל בענין קידושי אשה - "דאסר⁶⁶ לה אכ"ע כהקדש":

(כמו הלאו ד"וכל ערל לא יאכל בו"), או מפני שהם תלויים בדינים ובמצוות אחרים שאינם נוהגים בנשים (כמו הלאוין בנוגע לעדות שאינם שייכים בנשים שפסולות לעדות) - ראה אנציק' תלמודית ערך אשה בתחלתו (ע' רמב ואל"ך). וש"נ.

(64) ח"א מח, ב. וראה סידור (עם דא"ח) קפח, א. ובכ"מ. (65) ועפ"ז יש להוסיף ביאור בקדימת הנשים לאנשים במתן-תורה (כמ"ש בפרשתנו* "כה תאמר לבית יעקב", "אלו הנשים", ואח"כ "ותגיד לבני ישראל", האנשים (יט, ג ובמכילתא ופרש"י עה"פ)) - כיון שהנקודה שלמעלה מהתחלקות שבתורה ("דם" שלמעלה מהתחלקות ד"אברים") מודגשת יותר במצוות לא תעשה (גידי הדם שלמעלה מהתחלקות דרמ"ח מ"ע שכנגד רמ"ח אברים), שחיובם גם לנשים. (66) קידושין ב, רע"ב. ובתוס' שם: "והרי את מקודשת לי, כלומר להיות לי, מקודשת לעולם בשבילי, כמו הרי הן מקודשין לשמים, להיות לשמים".

(56) ולהעיר מהמבואר בחדא"ג מהרש"א למכות שם, ש"העשין . . . אילו לא נברא ודאי לא היו מתקיימין", משא"כ "הלאוין הוי ודאי מתקיימין לולא נברא".

(57) ראה לעיל הערה 41.

(58) ראה תניא קו"א קס, א: "שס"ה ל"ת . . . הן למעלה בחי' הדם המחי' האברים". וראה לקו"ת שה"ש יא, ג. ובארוכה - שערי אורה (שער הפורים) צד, ב ואל"ך (וראה לקמן הערה 62).

(59) ראה לקו"ת במדבר יג, א ואל"ך.

(60) פ' ראה יב, כג.

(61) מנחות בסופה.

(62) גידי הדם דייקא, ולא הדם עצמו כמו תורה (ראה לקו"ת ושערי אורה שבהערה 58. - וצע"ק הלשון בתניא (שם) "שס"ה ל"ת . . . בחי' הדם המחי' האברים".

(63) מלבד הלאוין שאינם נוהגים בנשים - כל תקיף, כל תשחית וכל תטמא למתים, וכן הלאוין שאינם שייכים בהן מצד המציאות

(* להעיר, שמיום הש"ק פרשת יתרו מתברך יום ההסתלקות-הילולא של הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע ז"ע, ובו היא העלי' לתורה (מפטיר)

השייכת לה"א-רצייט" (ספר המנהגים חב"ד ע' 79). וראה גם לקמן הערות 107. 146-144.

קדושה ("כהקדש"), היינו, שמתקשר ומתחבר ("אסר" מלשון קשירה⁷⁷) עם הקדושה.

ויתירה מזה, שנמשכת קדושה שלמעלה מגדרי העולם - "כהקדש" דייקא, שקדושתו קדושת שמים (לא רק ע"י פעולת האדם שהקדישו לשמים, אלא גם) בקדושה עצמית⁷⁸, כמו קדושת שבת ש"מקדשא"⁷⁹ וקיימא⁸⁰, וקדושת בכור (שמתחדשת בלידת כל בכור) שקדוש מרחם⁸¹ - קדושה שלמעלה מגדרי העולם.

י. והנה, אף שנתבאר לעיל (ס"ח) שהמשכת וגילוי אלקות שע"י מצוות לא תעשה היא למעלה מגדרי האדם והעולם⁸², מ"מ, כיון שהמשכה זו אינה יכולה להיות ע"י פעולה חיובית (קום ועשה), כי אם ע"י שלילת העשי' (שב ואל תעשה), ה"ז סו"ס הגבלה, הגבלה מצד גדרי האדם והעולם⁸³.

ולכן, עיקר ושלמות הענין ד"אחת דיבר אלקים" בעבודת האדם [גם בעבודה בפועל שהיא באופן של התחלקות ד"שתיים זו שמעתי", עשה ולא תעשה, מודגש ענינם העיקרי של המצוות כפי שהם מצד הקב"ה, "אחת דיבר אלקים"] מתבטא בהחיבור דעשה ולא תעשה בענין אחד ("זכור ושמור בדיבור אחד") כפי שבאים יחד בעשיית האדם⁸⁴ - "מחללי מות וביום השבת שני כבשים", שקיום הלאו ד"מחללי מות יומת" ("שמור") הוא לא (רק) ע"י העדר העשי' (שלילה),

ובהקדמה - שכללות הענין דמתן-תורה⁶⁷ הוא ע"ד וברוגמת קידושי אשה (כנס"י) לבעלה (הקב"ה)⁶⁸, ומודגש ביותר בענין המצוות, כפירוש רבינו הזקן⁶⁹ בנוסח ברכת המצוות "אשר קדשנו במצוותיו" - "כאדם המקדש אשה להיות מיוחדת עמו ביחוד גמור כו".

וע"פ הידוע⁷⁰ שבקידושין ישנם ב' ענינים: (א) "האשה נקנית (לבעלה)"⁷¹, "להיות לי"⁷², (ב) "האיש מקדש"⁷³, "לישנא דרבנן" . דאסר לה אכ"ע כהקדש⁶⁶, "מקודשת (מובדלת ואסורה) לעולם"⁷², ודוגמתו בהקידושין דכנס"י להקב"ה, שכנס"י נקנית להקב"ה להיות מיוחדת עמו ביחוד גמור, ונעשית אסורה (מקודשת) לכל העולם, שזהו"ע הפרישות וההבדלה מענינים בלתי-רצויים⁷⁴ - יש לומר, שבפרטיות יותר ה"ז החלוקה דב' סוגי המצוות, עשה ולא תעשה: ע"י מצוות עשה נעשה היחוד עם הקב"ה⁷⁵ - "האשה נקנית (לבעלה)", וע"י מצוות לא תעשה נעשית הפרישות וההבדלה מענינים בלתי-רצויים - "אסר לה אכ"ע כהקדש".

יש לומר, שבדיוק הלשון ד"אסר לה אכ"ע כהקדש" מרומז (האמור לעיל) שגם במצוות לא תעשה נמשכת קדושה בעולם, וקדושה שלמעלה מגדרי העולם⁷⁶:

ע"י שלילת האיסור ("דאסר") נעשה גם ענין של

77) ע"ד הפירוש ד"איסור" - שאסור וקשור בידי החיצונים (תניא פ"ז. ובכ"מ).

78) כלומר, שהקדושה אינה באופן של חידוש שנוסף על מציאותו, אלא זוהי מציאותו העצמית - כיון שנרגש שהעיקר הוא הקדושה (תומ"צ), ומציאות העולם אינה אלא בשביל המשכת וגילוי הקדושה (כנ"ל ס"ז).

79) ביצה יז, א.

80) דלא כקדושת יו"ט, "מקראי קודש", שמצ"ע אינו קודש, אלא שקורין וממשיכים בו קדושה - ע"י עבודת האדם, "אשר תקראו אותם", "תקראו אתם", שתלוי בב"ד, כנוסח הברכה "מקדש ישראל והזמנים", "ישראל אינה דקדשינהו לזמני" (ברכות מט, א. וראה תו"א פרשתנו טט, סע"ג ואילך. ובכ"מ).

81) בא יג, ב. וראה רמב"ם הל' בכורות פ"א ה"ד: "מצוה להקדיש בכור בהמה טהורה" . . ואם לא הקדישו הרי זה מתקדש מאליה וקדושתו מרחם היא".

82) מפני שהמשכה היא גם במקום שיש בו ענינים בלתי-רצויים, וגם (לאחרי דחייתם וביטולם) במקום שאינו יכול לקבל דרגות נעלות באלקות כי אם ע"י השגת השלילה.

83) שבמקום שיש ענינים בלתי-רצויים אי אפשר להמשיך אור הקדושה ע"י פעולה חיובית, וגם לאחרי ביטול המנגד יש בו ההגבלה שאינו יכול להשיג דרגות נעלות באלקות בהשגת החיוב.

84) ראה אוה"ת פרשתנו (כרך ז') ס"ע ב'תרצו ואילך: "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" . . יחוד מ"ע ומל"ת" . . מאיר בחי' הגבוה משניהם, ששם בחי' האור של הל"ת (שבא בהשגת השלילה) יוכל להאיר בגילוי (בהשגת החיוב) כמו במ"ע" (וראה לקמן הערה 91).

67) להעיר ממארו"ל בפירוש הכתוב "תורה גו' מורשה קהלת יעקב" - "א"ת מורשה אלא מאורסה", שע"י "אסר לה אכ"ע כהקדש", שלכן, "עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה" (ברכות נו, א. סנהדרין נט, רע"א. וש"נ).

68) ראה במדבר פ"ב, ח: "ביום חתונתו זה סיני חתונתו היו, שנאמר (פרשתנו יט, יו"ד) וקדשתם, "לשון קידושין ממש" (פי' המ"כ).

69) תניא פמ"ו.

70) ראה צפע"נ הל' אישות פ"ג ה"טו. ובכ"מ.

71) ריש מס' קידושין.

72) תוס' שבהערה 66.

73) קידושין רפ"ב.

74) כדרשת חז"ל על הפסוק "קדושים תהיו" - "הוו פרושים מן העירות ומן העבירה" (תוי"כ ופרש"י ר"פ קדושים).

75) ראה תניא שם: "בחי' חיבוק הוא קיום מצוות מעשיות ברמ"ח אברים" . . וז"ש אשר קדשנו במצוותיו כאדם המקדש אשה להיות מיוחדת עמו ביחוד גמור כו" (וראה הערה הבאה).

76) ועפ"ז יש לבאר הטעם שלאחרי הביאור בתניא (שם) "זו"ש אשר קדשנו במצוותיו כאדם המקדש אשה להיות מיוחדת עמו כו" (ע"י רמ"ח מ"ע), חזור וכופל "זו"ש אשר קדשנו במצוותיו (ומוסיף) שהעלנו למעלת קודש העליון ב"ה שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו, וקדושה היא לשון הבדלה מה שהקב"ה הוא מובדל מהעולמות והיא בחי' טובה כל עלמין מה שאינו יכול להתלבש בהן" . . וז"ש והייתם לי קדושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" - דיש לומר, שכוונתו לרמוז להקדושה שנעשית ע"י ההבדלה שבמצוות לא תעשה, שע"י ממשיכים מבחי' סוכ"ע שאינו יכול להתלבש בהשגת החיוב, כי אם בהשגת השלילה.

החיבור דעשה ולא תעשה (הקיום דלא תעשה ע"י פעולה חיובית) בהענין ד"מחללי" מות יומת וביום השבת שני כבשים", אינו אלא בענין פרטי ובתנאים מיוחדים - הקרבת הכבשים (ולא שאר קרבנות שאין זמנם קבוע) ביום השבת ע"י הכהנים בביהמ"ק (מצוה מיוחדת, בזמן מיוחד, במקום מיוחד, וע"י אנשים מיוחדים)⁸⁶.

ונוסף לזה, ישנו הקיום דלא תעשה ע"י פעולה חיובית באופן ששייך בכל המצוות, בכל זמן ובכל מקום, ובכאור"א מישאל - ע"י לימוד התורה⁸⁷:

מל"ט המלאכות - מלאכה ה"אחת" (הארבעים) כשלעצמה, שהמשכחה (לא ע"י השביחה מל"ט המלאכות, אלא ע"י "מלאכת הצדיקים" (מלאכה ועשי') - "זכור את יום השבת לקדשו".⁸⁷ ועד"ז ב"ערות אשת אחיך, יבמה יבוא עלי" - קיום העשה במקום לאו (שהעשה נהפך ללאו).

ועפ"ז יש לבאר מ"ש בגמרא (יבמות יג, ב) שהטעם שלדעת ב"ש אין ערוה פוטרת צרתה הוא "כיון דלא אתי איסור אשת אח וחיל איסור אחות אשה הוא לה צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא", דלכאורה אינו מובן: בהמצוה לייבם אשת אחיו נוגע לכאורה רק המציאות דאשת אח (גם כשאין בזה האיסור דאשת אח), ומהו פירוש השבת לקדשו, "דמשמע שישאל מקדשים את השבת, והלא מקדשא וקיימא" - ש"מקדשא וקיימא זהו במדר" דהשתלשלות, ולקדשו היינו שממשיכים ע"י עבודה מבחי' עצמות א"ס ב"ה". ולכן נאמר בדיבור אחד "זכור את יום השבת לקדשו וביום השבת שני כבשים" ("שהוא ענין אחד, דמהטעם דאסור עשיית מלאכה בשבת מאותו הטעם מותר עבודת הקרבנות בשבת") - כיון שהטעם דאיסור מלאכה בשבת, הוא, מפני שבשבת היא השביחה מהדרגא דהשתלשלות (שאו נמשך מדרגא שלמעלה מהשתלשלות), ולכן צ"ל שביחה ממלאכה שפעולתה בהמשכת הדרגא דהשתלשלות, ומטעם זה מותרת עבודת הקרבנות בשבת, כיון שע"י עבודת הקרבנות ממשיכים מדרגא שלמעלה מהשתלשלות, שזוהי הדרגא ד"זכור את יום השבת לקדשו" (**ד"ה) וביום השבת עת"ר (סה"מ עת"ר ע' קצו ואילך).

ועפ"ז יש לבאר דיוק הלשון בשמור"ר, "זכור את יום השבת לקדשו ואומר וביום השבת שני כבשים. . . בבת אחת" - שע"י "וביום השבת שני כבשים" ממשיכים לא רק הדרגא ד"מקדשא וקיימא" שמצ"ע (ללא עבודת האדם), שהמשכחה ע"י הנידוד המלאכה ("מחללי" מות יומת"), אלא גם הדרגא ד"זכור את יום השבת לקדשו" שלמעלה מהדרגא ד"מקדשא וקיימא".

ואולי י"ל, שב' דרגות אלו - "מחללי" מות יומת" (העדר המלאכה, "מקדשא וקיימא") ו"זכור את יום השבת לקדשו" - הם ב' דרגות במלאכה אחת (מלאכת הארבעים) שמתורת בשבת** (א) דרגא התחתונה שבה ששייכת ל"ט אבות מלאכות - "אבות מלאכות ארבעים (חסר אחת)", שהמשכחה ע"י השביחה מהם - "חסר אחת", שזוהי ע"ד "מחללי" מות יומת", (ב) דרגא העליונה שלמעלה לגמרי

אלא (גם) ע"י העשה (התוכן ד"זכור" ⁸⁵) פעולה חיובית דהקרבת שני כבשים, שנעשית חלק מקדושת השבת⁸⁶, היפך ד"מחללי" (כנ"ל ס"ג).

ועד"ז לאידך - קיום העשה (הקרבת שני כבשים) ע"י הלאו (פעולה שבמקום אחר היא "מחללי")⁸⁷, שע"י (שהעשה נהפך ללאו) נוסף בה"עשה" שנוגשת בו הנקודה שלמעלה מגדרי האדם והעולם, כפי שהוא מצד ציווי הקב"ה בתורה - "אחת דיבר אלקים".

זאת ועוד:

(85 ראה אה"ת פרשתנו (שם) ע' ב'תשח: "זכור עם י"ה רמ"ח מ"ע, דאף שמ"ע הם בור"ה ומל"ת ב"ה, "שמי עם י"ה שס"ה וזכרי עם ו"ה רמ"ח", מ"מ, "בשבת שהוא עליית העולמות. . . גם המצוות מתעלות ביתר שאת, ולכן אז גם רמ"ח מ"ע מתעלות בבחי' י"ה, וזה ענין זכור עם י"ה רמ"ח מ"ע, שע"י זכור דשבת מתעלות המ"ע ג"כ שיהיו ע"ד בחי' י"ה".

(86 ויש להוסיף בזה - ע"פ לשון השמור"ר (שבהערה *14) "זכור את יום השבת לקדשו ואומר וביום השבת שני כבשים. . . בבת אחת", שבמקום הפסוק "מחללי" מות יומת", שלילה, מביא הפסוק "זכור" את יום השבת לקדשו", חיוב: ובהקדם הביאור במ"ש "זכור את יום השבת לקדשו", "דמשמע שישאל מקדשים את השבת, והלא מקדשא וקיימא" - ש"מקדשא וקיימא זהו במדר" דהשתלשלות, ולקדשו היינו שממשיכים ע"י עבודה מבחי' עצמות א"ס ב"ה". ולכן נאמר בדיבור אחד "זכור את יום השבת לקדשו וביום השבת שני כבשים" ("שהוא ענין אחד, דמהטעם דאסור עשיית מלאכה בשבת מאותו הטעם מותר עבודת הקרבנות בשבת") - כיון שהטעם דאיסור מלאכה בשבת, הוא, מפני שבשבת היא השביחה מהדרגא דהשתלשלות (שאו נמשך מדרגא שלמעלה מהשתלשלות), ולכן צ"ל שביחה ממלאכה שפעולתה בהמשכת הדרגא דהשתלשלות, ומטעם זה מותרת עבודת הקרבנות בשבת, כיון שע"י עבודת הקרבנות ממשיכים מדרגא שלמעלה מהשתלשלות, שזוהי הדרגא ד"זכור את יום השבת לקדשו" (**ד"ה) וביום השבת עת"ר (סה"מ עת"ר ע' קצו ואילך).

ועפ"ז יש לבאר דיוק הלשון בשמור"ר, "זכור את יום השבת לקדשו ואומר וביום השבת שני כבשים. . . בבת אחת" - שע"י "וביום השבת שני כבשים" ממשיכים לא רק הדרגא ד"מקדשא וקיימא" שמצ"ע (ללא עבודת האדם), שהמשכחה ע"י הנידוד המלאכה ("מחללי" מות יומת"), אלא גם הדרגא ד"זכור את יום השבת לקדשו" שלמעלה מהדרגא ד"מקדשא וקיימא".

ואולי י"ל, שב' דרגות אלו - "מחללי" מות יומת" (העדר המלאכה, "מקדשא וקיימא") ו"זכור את יום השבת לקדשו" - הם ב' דרגות במלאכה אחת (מלאכת הארבעים) שמתורת בשבת** (א) דרגא התחתונה שבה ששייכת ל"ט אבות מלאכות - "אבות מלאכות ארבעים (חסר אחת)", שהמשכחה ע"י השביחה מהם - "חסר אחת", שזוהי ע"ד "מחללי" מות יומת", (ב) דרגא העליונה שלמעלה לגמרי

(* וגם) לא "שמור", היינו מצות לא תעשה (כנ"ל ס"א).

** וע"ד המבואר בפירושו המשנה (שבת עג, סע"א) "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת", ואינו אומר ל"ט מלאכות - שיש מלאכה שמתורת בשבת, כמארז"ל (ב"ר ספ"א) "ממלאכת עולמו שבת אבל לא שבת ממלאכת הצדיקים", ועבודת הקרבנות הו"ע מלאכת צדיקים (ד"ה וביום השבת הנ"ל סה"מ עת"ר ע' רב) ובכ"מ.

*** ראה שוה"ג שלפנ"ו. - וע"ד ב' הדרגות שבשער הנו"ן (ראה סה"מ שם ע' קצו), כמארז"ל (ר"ה כא, ב) "חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד" - דרגא התחתונה שבערך למ"ט השערים ("חמישים. . . חסר אחד") שנמשכת (לאחרי שלימות העבודה דמ"ט ימי ספ"ה) בדרך ממילא (שלא ע"י עבודה), ודרגא העליונה שלמעלה לגמרי ממ"ט השערים - שער הנו"ן כשלעצמו, שהמשכחה (ע"י העבודה דקבלת התורה) ב"מזמן מתן תורתנו" (וראה לקמן ס"א, ובהערות 101-5).

יא. ויש להוסיף, שהענין ד"אחת דיבר אלקים" בעבודת האדם מודגש גם בפרשת השבוע דמתן תורה, פרשת יתרו - שבהתחלת הפרשה מודגש הענין החיובי שבמל"ת (שגם מל"ת הם ענין חיובי כמו מ"ע, "אחת דיבר אלקים"), ובסיום הפרשה מודגשת השלימות ד"אחת דיבר אלקים" (מ"ע ומל"ת בשוה) בלימוד התורה:

התחלת הפרשה היא בהודאת יתרו (ועל שמו נקראת הפרשה כולה), שהי' תחילה "כהן מדין", "כהן לע"ז" 95 (היפך הקדושה בתכלית⁹⁶), ועד ש"לא הניח ע"ז שלא עבדה" 97, ואח"כ נתיייר⁹⁸ ("עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים" 99) - שע"ז פעל ש"אסתלק קוב"ה ביקרי' עילא ותתא ולבתר יהב אורייתא בשלימו" 100, היינו, שהודאת יתרו היא הכנה (שהיא מעין ודוגמא) למתן-תורה¹⁰¹.

ומהביאורים בזה¹⁰² - שהענין דמ"ת הוא לפעול בעולם המשכת וגילוי אלקות (לא רק שבערך לעולם, אלא גם) שלמעלה מהעולם, ובלשון הקבלה והחסידות - גילוי שער הנו"ן שבאין-ערוך למ"ט שערי בינה שבעולם¹⁰³, שזהו"ע "אנכי מי שאנכי" 104, וענין זה מודגש ביותר בבירור החושך (כהן מדין) באופן דאתהפכא חשוכא לנהורא ("יתר פרשה אחת בתורה" 105), שע"ז נעשה

אמרו חז"ל⁶¹ "כל העוסק בתורת כו' מעלה עליו הכתוב כאילו כו'", היינו, שלימוד התורה חשיב כקיום המצוה. ויש לומר, שכן הוא גם בהלימוד דמצוות לא תעשה⁹⁰ - שע"י לימוד התורה בפרטי מצוות לא תעשה ודיניהם, מקיים מצוות לא תעשה ע"י פעולה חיובית⁹¹ (הפעולה דלימוד ויגיעה בתורה⁹²).

ועפ"ז יש לומר, שעיקר ושלימות הענין ד"אחת דיבר אלקים" בעבודת האדם הוא בלימוד התורה:

ההתחלקות לב' קוין ("שתים זו שמעתי") דעשה ולא תעשה, חיוב (עשי') ושלימה (העדר העשי') אינו אלא בקיום המצוות כפשוטו, משא"כ בקיומן ע"י לימוד התורה [נוסף לכך שע"ז נעשה ה"קיום" דכל רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, גם המצוות שתלויות בזמן ובמקום כו', בכל זמן ובכל מקום וע"י כאו"א מישראל⁹³] - אין חילוק בין ה"קיום" דמצוות עשה לה"קיום" דמצוות לא תעשה, שבשניהם צ"ל ויש פעולה חיובית דלימוד ויגיעה בתורה בשוה ממש - "אחת" 94.

ולא עוד אלא שהלימוד הוא באופן ד"אחת דיבר אלקים" - כיון ש"הדיבור שהאדם מדבר בד"ת הוא ממש דיבורו ית', היינו, שה' מדבר בו ממש ע"י פיו של האדם" (כנ"ל ס"ג).

דהיינו קיום שס"ה מל"ת, וזכור רמ"ח מ"ע . . . ובדיבור אחד נאמרו . . . בחי' בקש שלום . . . ע"י בחי' הגבוה משניהם, ו"בקש שלום" הו"ע לימוד התורה (לקו"ת בלק עד, א).

95) מכילתא ריש פרשתנו.

96) להעיר מחומר הענין דקליפת מדין - שעו"נ (מטות לא, ב) "נקמת ה' במדין". וראה בארוכה קונטרס החלצו תרנ"ט. ועוד.

97) מכילתא ופרש"י פרשתנו יח, יא.

98) ועד לסיים הענין - "וילך לו אל ארצו", "לגייר בני משפחתו" (מכילתא ופרש"י שם, כז).

99) יתרו שם, יא.

100) זהר פרשתנו סז, ב. סח, א.

101) להעיר מחילוקי הדעות אם ביאת יתרו היתה לפני מ"ת או לאחר מ"ת (זבחים קטז, א).

102) ראה גם אוה"ת ריש פרשתנו. סה"מ עטר"ת ע' רצא ואילך. תש"ט ס"ע 56 (הב') ואילך. לקו"ש ח"א ע' 74 ואילך.

103) ולא רק "בחי' התחווה שבו הוא הכולל כל המ"ט שערים", אלא גם "בחי' העליונה . . . (ש)למעלה לגמרי מגדר שערי בינה" (לקו"ת במדבר יב, ב).

104) לקו"ת שם.

105) מכילתא ופרש"י ריש פרשתנו.

90) ראה לקמן הערה 93.

91) ראה אוה"ת שם: "תושבע"פ בינה יתירה ניתנה באשה, ששם האור הנמשך ע"י מל"ת מבחי' י"ה יוכל לשכון בכלים כמו במ"ע, ואפ"ל זהו ענין שמור שהיא תושבע"פ" (ולהעיר גם מהענין ד"שמור (מל"ת) לנוקבא", כנ"ל ס"ח).

92) ולהעיר שלימוד התורה צ"ל בדיבור בפה - "למוציאיהם בפה" (עירובין נד, רע"א) - ר"עקימת שפתיו הוי מעשה" (סנהדרין סה, א), ויתירה מזה, שצ"ל באופן ד"ערוכה ברמ"ח אברים" (עירובין שם), "כל עצמותי תאמרנה" (תהלים לה, יו"ד) - תניא רפ"ז.

93) ראה קרית ספר (להמבי"ט) בהקדמה פ"ז בפירוש מארז"ל (מכות בסופה - הובא בהקדמת הרמב"ם לסה"מ"צ) שרמ"ח מ"ע הם כמנין אבריו של אדם ושס"ה מל"ת הם כמנין ימי שנת החמה, שכל אבר אומר לו עשה בי מצוה, וכל יום אומר לו אל תעשה בי עבירה, דלכאורה, הרי, יש כו"כ מצוות שאינם שייכים בכל אדם ובכל זמן (כפי שמונה שם בפרטיות), ומתוך (בדרך הב'), שקיום מצוות אלו הוא ע"י הקבלה והעסק בתורה, ומסיים, "ואם כן נתקיים . . . מה שאמרו נצטוו ישראל תרי"ג מצוות . . . אפילו בזמן הזה בקריאתנו ועסקנו בה (בתורה) יומם ולילה", עיי"ש בארוכה.

94) ראה אוה"ת שם ע' בתרצג ואילך, ש"זכור ושמור בדיבור אחד" הוא ע"ד "סור מרע ועשה טוב בקש שלום", "שמור הוא להיות סו"מ

"בכל (המקום)" הוא לשון ריבוי - בכלל ב' סוגי מקום, מקום (דרגא) הראוי לכך (שהעבודה בו היא באופן של חיוב, "עשה טוב"), ומקום (דרגא) שמצד עצמו אינו ראוי לכך (שהעבודה בו היא באופן של שלילה, "סור מרע"), שהרי החיוב דלימוד התורה הוא גם לפני גמר ושלמות העבודה ד"סור מרע".

וטעם הדבר (ששייך גם במקום שמצד עצמו אינו ראוי לכך) - כיון שאין זה בכח פעולת האדם (שהיא במדידה והגבלה) אלא בכחו של הקב"ה - "אזכיר את שמי", "דהל"ל תזכיר¹¹⁵, אך הוא כמאמר דוד רוח ה' דיבר כי ומלתו על לשוני¹¹⁶, שהדיבור שהאדם מדבר בד"ת הוא ממש דיבורו ית', היינו, שה' מדבר בו ממש ע"י פיו של האדם²⁵, ובנוגע לדיבורו של הקב"ה ("אזכיר את שמי") אין הגבלה כלל, שנמשך "בכל המקום", גם במקום שמצד עצמו אינו ראוי לכך¹¹⁷.

יתרון ("יתרו" מלשון יתרון) גדול יותר בקדושה¹⁰⁶, "יתרון¹⁰⁷ האור מן החושך"¹⁰⁸, שנמשך ומתגלה בחי האלקות שאינה יכולה לבוא בבחינת התלבשות בכלים - ע"ד מעלת ההמשכה והגילוי דמצוות לא תעשה שמצד גדול מעלת האור אינו יכול להתלבש בכלים¹⁰⁹.

וסיום הפרשה - "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"¹¹⁰ :

אמרו חז"ל¹¹¹ "מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי ("אשר יזכר שמי על¹¹² מצוותי ודברי"¹¹³) אבוא אליך וברכתיך".

ובביאור הדיוק בלשון הכתוב - (א) "בכל המקום", ולא במקום סתם, (ב) "אזכיר את שמי", ולא תזכיר¹¹⁴, (ג) "אבוא אליך וברכתיך", ולא "ברכתיך" סתם - יש לומר:

108 קהלת ב, יג. וראה לקוטי לוי"צ הערות לזהר ריש פרשתנו (ס"ע עד ואילך).

109 ראה סה"מ עטר"ת (ע' רצ) ותש"ט (ע' 51) שם: "מה שאפשר להתלבש בכלים הוא רק בחי' חיצונית האור. . . אבל בחי' הפנימיות דאור"ס א"א שיתלבש בכלים, רק ע"י אתהפכא חשוכא לנהורא, דהיינו בחי' העדר הכלים. . . וע"ד מל"ת ומ"ע. . . דמ"ע הם בחי' כלים א"א להיות בזה התלבשות בחי' עצמיות, רק במל"ת שאינם בבחי' כלים בזה דוקא יכול להיות התלבשות בחי' עצמות האור כו". ובהמשך הענין מבואר בארוכה השייכות להודאת יתרו, עיי"ש.

110 כ, כא.

111 אבות פ"ג מ"ז. ברכות ו, א.

112 בהגהות הב"ח לברכות שם: "יזכר שמי על פי מצוותי ודברי". ויש ליישב גם הגירסא שלפנינו - שהכוונה להזכרת השם שבלימוד התורה. ולהעיר גם מהדא"ג מהרש"א שם: "להזכיר שמי. . . בדרך לימוד". ועד"ז במדרש שמאל לאבות שם: "שיזכור את שמו ויעסוק בתורתו", "כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה".

113 פרש"י ברכות שם.

114 שלכן צריך רש"י לפרש ולהוסיף (בפשוטו של מקרא) "אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי".

115 להעיר גם מזה"ג רלט, א: "אזכיר את שמי, תזכיר את שמי מבעי לי, אלא בההיא מדה דאזכיר את שמי בההיא מדה אבוא אליך וברכתיך".

116 שמואל"ב כג, ב.

117 להעיר ממארו"ל (ברכות כב, א) "אין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה', מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה". ולהעיר גם ממארו"ל

106 ראה לקו"ת פקודי ז, רע"א: "מ"ש בזהר כד אתכפיא סט"א אשתלים יקרא דקוב"ה*, כי ענין אתכפיא סט"א זהו ענין קיום מל"ת. . . אשר הם הכל הרחקת הרע, לכן ע"י אשתלים יקרא דקוב"ה היינו בחי' ז"א שעולה ברום המעלות, והוא בבחי' יחוד אור"א גם שנמשך בו כתר מא"א ממש, כמבואר גבי חג השבועות" - שמוה מובן, שע"י מל"ת נמשך אור שלמעלה מהעולם, שהו"ע המשכת ה"כתר מא"א ממש. . . (ב) חג השבועות", שער הנו"ן** (וראה הערה הבאה).

107 להעיר גם מ"ש (קהלת ה, ח) "יתרון ארץ בכל היא", "בחי' ארץ היינו מלכות, ויתרון שיש לארץ הוא ע"י בכל, בחי' יסוד, שממשך בה בחי' נ' שערי בינה. . . הנק' כל" (בגימטריא חמישים) - שענין זה נעשה ע"י בירור והפיכת החושך, כמו שאומרים "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל" במקום "ובורא רע" (ישעי' מה, ז), ש"מבחי' בורא רע נעשה ובורא הכל", היינו, גילוי שער הנו"ן ("כל") ע"י בירור והפיכת החושך (ראה אוה"ת חיי שרה תשפד, א"ב). ויש להוסיף, שענין זה שייך גם בעבודת הצדיקים (וצדקניות***) - כמ"ש (חיי שרה כד, א) "ואברהם זקן בא בימים וה' ברח את אברהם בכל", שהטעומו "מעין עוה"ב" (ב"ב יז, רע"א), גילוי שער הנו"ן, שברכה זו ("בכל") היא ש"לא שלט יצה"ד" (ב"ב שם), היינו, שי"א בימים הם מ"ע, וע"י אתהפכא של יצה"ד בקיום מל"ת זכה לבחי' בכל שלמעלה גם ממ"ע" (אוה"ת שם).

וע"פ האמור לעיל (סוף ס"ח) בענין "שמור לנוקבא", שמצוות לא תעשה הם גם בנשים - י"ל, שהברכה "בכל" (גילוי שער הנו"ן ע"י שלימות העבודה דאתהפכא של היצה"ד בקיום מל"ת) היא בהדרגה יתירה אצל נשים צדקניות, ובפרט ביום ההסתלקות***, גמר ושלמות עבודתן.

* ובהתחלת הענין (ג, א) מצוין (בהערה) "עני' ג"כ (זהר) ר"פ יתרו".

** וראה סה"מ פ"ת ע' רח ואילך: "במצות יש' ב' ענינים, יש מצות שהן חובה, והיינו המצוות שהן בבחי' המשכת אור בכלים, שע"י האתעדל"ת בעשית המצות ממשיכים בחי' האור. . . ויש המשכות עליונות שא"א להמשיך בבחי' אתעדל"ת כ"א שנמשך בדרך ממילא ע"י שלימות העבודה דאתעדל"ת אתעדל"ע, וכמו תספרו חמישים יום. . . שלאחר שסופרים מ"ט יום נמשך ממילא שער הנו"ן. . . וכמו"כ הוא כללות ההפרש בין מ"ע ומל"ת, דמ"ע הן בקום ועשה וע"י העשי' דוקא נמשך האור, ומל"ת הוא שדוקא ע"י העדר העשי' נמשך האור והגילוי שוהו המשכה שדורך ממילא כו".

*** ואדרבה - "יתרון ארץ (מלכות, אשה) בכל היא" (וראה לקמן בפנים ההערה).

**** להעיר, ש"הסתלקות" מורה על המשכה נעלית ביותר שבבחי' רוממות, בחי' סוכ"ע וכפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמשך ההילולא (שניתן על ידו בקשר ל"אצ"ט כבוד אמו זקנתו הרבינית הצדקנית) בפירוש "כד אתכפיא סט"א אשתלק יקרא דקוב"ה. . . שנמשך אור הסוכ"ע" - ע"ד המשכה שנעשית ע"י מצוות לא תעשה (כמבואר בלקו"ת שבהערה הקודמת).

בדיבור אחד (דיבור התורה) - "אחת דיבר אלקים".
 יג. מההוראות מהאמור לעיל בנוגע למעשה בפועל:
 בעמדנו ביום הש"ק פרשת יתרו, שבו קורין (בציבור
 ובברכה לפני ולאחרי) הפרשה דמתן-תורה, ובלשון
 חז"ל¹²⁵ (בנוגע ל"זמן מתן תורתנו", ומעין זה בשבת פ'
 יתרו שקורין הפרשה דמתן-תורה¹²⁶) "כאילו אתם
 עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה" - יש לקבל
 החלטות טובות להוסיף עוד יותר בלימוד התורה וקביעת
 עתים לתורה (הוספה בכמות הזמן ובאיכות הלימוד).

ובפרטיות יותר - להוסיף הן בנגלה דתורה, והן
 בפנימיות התורה, כמודגש (א) בהפרשה דמתן-תורה,
 שנוסף על עשרת הדברות כפשוטן נתגלו גם (ובעיקר)
 הענינים דפנימיות התורה, מעשה מרכבה¹²⁷, (ב)
 בהפרשה שמתחילין לקרוא במנחה: "ואלה המשפטים
 אשר תשים לפניהם", "כשולחן הערוך ומוכן לאכול
 לפני האדם" - לימוד משפטי (דיני) התורה (כולל
 ובפרט) ב"שולחן ערוך" (ועד"ז ברמב"ם) - הלכה ברורה
 למעשה בפועל, ובפרט "הלכות בטעמיהן" (בשור"ע של
 רבינו הזקן)¹²⁸, כדרשת חז"ל¹²⁹ "אשר תשים לפניהם,
 ולא נאמר אשר תלמדם, צריך אתה לשום לפניהם טעם
 המיישב תלמודם ומשימו בלבם", וגם "תשים" מלשון
 "סימה (ואוצר)", "רוי תורה" . הסימה הזאת אינה נגלית
 לכל ברי'¹³⁰, ולא עוד אלא שגם לימוד פנימיות התורה
 הוא באופן ד"תשים לפניהם", "לשום לפניהם טעם
 המיישב תלמודם ומשימו בלבם", בהבנה והשגה
 בחב"ד שנמשך ופועל גם ברגש הלב (ובמעשה בפועל).

ויש להוסיף ולהדגיש (בהמשך להאמור לעיל
 בפירוש "אחת דיבר אלקים"), שאף שלימוד התורה
 הוא בכל חד וחד לפום שיעורא דילי, לפי-ערוך
 ההבנה והשגה דכאו"א מישראל מהאנשים והנשים

ולא עוד אלא שהמשכתו "בכל המקום", בב' סוגי
 המקום, היא בשוה - "אחת דיבר אלקים"¹¹⁸, כמרומז
 בהוספה ד"אבוא אליך וברכתך", ש"אבוא" (ג' האותיות
 העיקריות א' ב' א'¹¹⁹) רומז שגם לאחרי המשכת ה"אחת
 (א) דיבר אלקים" ב"שתיים (ב) זו שמעתי", היינו, בדרגא
 כזו שיש בה התחלקות דב' קוין, מצד החילוק דמקום
 הראוי ומקום שאינו ראוי - ה"ז באופן ד"אחת דיבר
 אלקים" ("אבא", א' שלאחרי הבי'¹²⁰).

יב. ויש להוסיף ולקשר גם עם הפרשה שמתחילין
 לקרוא במנחה, "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם":
 (א) "ואלה" . מוסיף על הראשונים, מה הראשונים
 מסיני אף אלו מסיני¹²¹ - שגם במקום ודרגא שיש
 התחלקות ("שתיים זו שמעתי") בין "משפטים" (ועד"ז
 "עדות") שמובנים בשכל האדם למצוות שלמעלה
 מהשכל ("חוקים"), ניכר ש"אף אלו מסיני", ששניהם
 ציווי הקב"ה - "אחת דיבר אלקים".

(ב) "לפניהם" . כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני
 האדם¹²¹ - דאף שהסדר הרגיל שכדי שיהי' "שולחן
 ערוך ומוכן לאכול לפני האדם" יש צורך לנקות
 תחילה החדר (והדירה) שבה נמצא השולחן (כללות
 העבודה ד"סור מרע")¹²², מ"מ, הסדר בלימוד התורה הוא
 שגם בהתחלת הלימוד (גם במצב שיש צורך להתחיל
 בעבודה ד"סור מרע") ה"ז כבר "שולחן הערוך ומוכן
 לאכול לפני האדם", כיון שעיקר ההדגשה בלימוד
 התורה היא (לא על פעולת הבריור וזיכון דהאדם,
 אלא) ששכל האדם מתאחד עם חכמתו ורצונו של הקב"ה,
 ויתירה מזה, שגם הפעולה דבריור וזיכון האדם¹²³
 נעשית בדרך ממיילא ע"י ההתאחדות עם התורה¹²⁴, היינו,
 שהחיוב (המ"ע דלימוד התורה) והשלילה (דחיית
 וביטול הרע, התוכן דמל"ת) נעשים בפעולה אחת,

(ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. פתיחתא דאיכ"ר ב) "המאור שבה
 מחזירו למוטב".

118) להעיר, שברשת חז"ל במכילתא (נעתק לעיל בהערה 6) ע"ד
 האמירה "בדיבור אחד" מובא (נוסף על הפסוק "אחת דיבר אלקים")
 גם הפסוק "הלא כה דברי כאש", שבו מודגש שהמשכה במקום
 שאינו ראוי ("אין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר הלא כה דברי
 כאש") היא באותו אופן כמו ההמשכה במקום הראוי - "אחת דיבר
 אלקים", "הלא כה דברי כאש", "מה אש זה נחלק לכמה ניצוצות כך
 דיבור אחד יוצא לכמה מקראות" (כהסיום במכילתא דרשב"י).

119) משא"כ הוא"ו שהוא מאותיות הניקוד, שהברת הוא"ו אינה
 נשמעת באמירת התיבה. וראה הערה שלאח"ז.

120) ויש לומר, שהוא"ו ד"אבוא" הוא "ההמשכה בבחי' צמצום
 בכדי שיהי' בבחי' התלבשות בפנימיות" . ואז ההמשכה היא למקום
 הראוי" (כיון שגם המקום שאינו ראוי מתהפך להיות מקום הראוי,
 אתהפכא חשוכא לנהורא) - ע"ד המבואר בנוגע להוא"ו ד"יתרו"
 (סה"מ עטר"ת ע' רצב) ותש"ט (ע' 58) שם.

121) פרש"י עה"פ (ממכילתא שם).

122) ראה לקו"ת בלק ע, ג. סה"ש תש"ג ע' 174.

123) "המאור שבה מחזירו למוטב" (כנ"ל הערה 117).

124) ראה גם ד"ה ארבע ראשי שנים הם תשל"א (קונטרס ט"ו שבט
 שנה זו) פ"ה. (נדפס לעיל ע' ה).

125) פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי (הובא ברוקח סרצ"ו).
 126) נוסף על ה"מתן-תורה" שבכל יום - כדרשת חז"ל על הפסוק
 (פרשתנו יט, א) "ביום הזה", "שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו
 היום ניתנו" (פרש"י עה"פ), ועד כדי כך, ש"מה להלן באימה וביראה
 וברתת וביזע אף כאן כו" (ברכות כב, א), "כי גם עסק התורה שבכ"א
 ובכל זמן הוא דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני . . תפול עליו אימה
 ויראה כאילו קבלה היום מהר סיני" (תו"א שבהערה 20).

127) ראה שמו"ר פרשתנו פכ"ט, וב. שו"נ. לקו"ש ח"א ריש ע' 150.

ועוד.

128) לשון "הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל" לשו"ע אדה"ז.

129) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד הי"ח (מעירובין נד, ב).

130) ירושלמי ע"ז פ"ב סה"ז.

מבני, האנשים והנשים (וכהסדר במתן-תורה - שהנשים קדמו לאנשים¹⁴¹) והטף, כולל גם כל בני שבכל הדורות שלפנ"ז¹⁴², ש"הקיצו ורננו שוכני עפר"¹⁴³, כולל ובמיוחד אלה שיום ההילולא שלהם בסמיכות זמן - החל מרבינו הזקן שיום ההילולא שלו בכ"ד טבת, וכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שיום ההילולא שלו בעשירי בשבט, וכן בני ביתם¹⁴⁴ - שזוכים תומ"י לחיים נצחיים¹⁴⁵ כפי שנמשכים בהתחלקות הזמן ("עת¹⁴⁶ גו' ועת גו'¹⁴⁷ - כ"ח עתים).

וכולם יחד, ביחד עם כל בני שבדורנו זה, נשמות בגופים - "קהל גדול ישובו הנה"¹⁴⁸, לארצנו הקדושה, "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁴⁹,

- שלכן, גם לפני הגאולה יושבים בה בני לבטח, ללא פחד מזה ש"אומות העולם מתרעשים ומתבהלים" בגלל ש"מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה", כיון שהקב"ה "אומר להם (לישראל), בני, אל תתייראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם . (וכופל הענין) אל תיראו, הגיע זמן גאולתכם", "מלך המשיח . . . עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר ענוים הגיע זמן גאולתכם"¹⁵⁰ -

ובארצנו הקדושה גופא - לירושלים עיר הקודש, לבית המקדש¹⁵¹, ולקדש הקדשים.

(שמשקיין השפתים עליהם וסותמין את הפה ואין לגלותן (פני משה)) כד"א ישקני מנשיקות פיהו".

(140) ישע"י נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

(141) ראה לעיל הערה 65.

(142) כבמתן-תורה שהיו כל הנשמות דכל בני" עד סוף כל הדורות (פרד"א פמ"א. ועוד).

(143) ישע"י כו, יט.

(144) כולל הענין דהזמ"ג - הרבנית הצדקנית בתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שהיאצ"ט שלה בכ"ב שבט שמתברך מיום הש"ק זה (וראה הערות הבאות).

(145) להעיר מהרמז בשמה (הראשון והעיקרי - בלה"ק) של בעלת היאצ"ט דכ"ב שבט - "ח"י", שאמיתת החיים הם חיים נצחיים.

(146) להעיר שמספר "ענת" (ת"ע) הוא הגימטריא דב' השמות של בעלת היאצ"ט - "ח"י מושקא".

(147) קהלת ג, א ואילך.

(148) ירמי' לא, ז.

(149) עקב יא, יב.

(150) יל"ש ישע"י רמז תצט.

(151) שבו יקיימו פרטי הציוויים שבסוף פרשתנו: "לא תעשון אתי אלהי כסף גו'", "בא להזהיר על הנרובים" (כ, כ ובפרש"י), "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך בכל המקום אשר אנכי את שמי", ב"בית הבחירה, שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים" (שם, כא ובפרש"י), "ואם מזבח אבנים תעשה לי גו' ולא תעלה במעלות על מזבחי" (שם, כב-כג).

והטף, מ"מ, מודגש גם בהתחלת הלימוד שישי (לכאו"א מהלומדים) בכל ענין שבתורה כל האורך ורוחב ועומק שבכל א' מד' אופני הלימוד דפשט רמז דרוש וסוד¹³¹, עם כל ששים ריבוא פירושי התורה שבכל א' מד' אופני הלימוד¹³² - כפי שניתנו ונאמרו במתן-תורה "בדיבור אחד" ("אחת דיבר אלקים"), כמבואר במדרשי חז"ל¹³³ שכל התורה כלולה בעשה"ד, ועשה"ד כלולים בדיבור ראשון, ודיבור ראשון כלול בתיבה ראשונה, ותיבה ראשונה כלולה באות הראשונה - אל"ף ד"אנכי"¹³⁴.

והדגשה מיוחדת בנוגע להוספה בלימוד התורה ביום השבת¹³⁵ - כדרשת חז"ל¹³⁶ "ויקהל משה . . . אמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברכים . . . כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת . . . ללמד ולהורות לישראל דברי תורה".

יד. ויה"ר שההחלטה ע"ד ההוספה בלימוד התורה (שבודאי תבוא תומ"י בפועל ממש ביום הש"ק זה) תמהר ותזרז ותביא תיכף (בעיצומו של יום הש"ק דמ"ת) את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, כפס"ד הרמב"ם¹³⁷ שע"י "מצוה אחת (גם ב"דיבור אחד") הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"¹³⁸.

ואז (תומ"י) - כאו"א מראה באצבעו ואומר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - טעמי תורה¹³⁹ שיתגלו ב"תורה חדשה (ש)מאתי תצא"¹⁴⁰ לכל אחד ואחת

(131) ולדוגמא: בלימוד "עין יעקב" (ששייך גם לאנשים פשוטים שלעת-עתה קשה להם ללמוד הסוגיות שבגמרא) - ש"רוב סודות התורה גנוזין בה" (תניא אגה"ק ס"ג). - ולהעיר מהנהגת אדמו"ר ז"ל שגם בלימוד "עין יעקב" לאנשים פשוטים הי' מבאר רמזים וסודות התורה (כדרכו בקודש), וגם באופן שיהי' מובן לאנשים פשוטים.

(132) שער הגלגולים הקדמה יז. וכ"כ בש"ר ה"ק בענין היחודים על קברי צדיקים הקדמה ג' (קח, ב). לקוטי מהר"ח" שבסוף שער מאמרי רז"ל להאריז"ל.

(133) פנים יפות פרשתנו. וראה זהו פרשתנו פה, ב. תו"ש פרשתנו ע' ושי"נ.

(134) ולהעיר מפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שהתחלת לימוד האותיות והנקודות, "קמץ א' א'", הוא האל"ף בניקוד קמץ ד"אנכי" (ראה סה"ש תש"ג ע' 144. אג"ק שלו ח"ז ע' קמו).

(135) להעיר ממארז"ל "דכו"ע בשבת ניתנה תורה לישראל" (שבת פו, ב. וראה תו"א פרשתנו ע, ג. ובכ"מ).

(136) יל"ש ר"פ ויקהל. שו"ע אדה"ז או"ח סר"צ ס"ג.

(137) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

(138) להעיר מכפל הלשון "תשועה והצלה" - די"ל ש"תשועה" עיקרה החיוב שבגאולה, ו"הצלה" מדגישה שלילת הפכו (חיוב ושלילה, ע"ד עשה ולא תעשה), ושניהם נעשים ע"י "מצוה אחת", ע"ד "זכור ושמור (דשבת - שקשור עם "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים") בדיבור אחד".

(139) ראה פרש"י עה"פ (שה"ש א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו" - "מובטחים מאתו . . . לבאר להם סוד טעמי ומסתרי צפונותי". ומקורו - בדרז"ל (ירושלמי שבהערה 130) "דברים שמשקיין עליהם את הפה

לקוטי שיחות פרשת יתרו כרך ו

מתורגם ללשון הקודש

כל הענינים בתורה מדוייקים ומהווים הוראה, ואף דברי הגמרא, המדייקת שמדובר בחמשה קולות, ולא סתם במספר זהה – יש בהם הוראה ולימוד בעניננו.

ב.

"חמשה קולות" - חמשה ענינים בתורה

כדי להבין את המעלה המיוחדת המתבטאת במספר של "חמשה" קולות, שבו מתבטא הקשר המיוחד וההשוואה שבין תורה לחתן, יש לבאר תחילה את המשמעות של "קול" בכלל:

"קול" הוא המשכה וגילוי של דבר שהיה לפני כן בהעלם⁸, כפי שקולו של אדם, לדוגמא, מביע ומגלה את מחשבותיו, תחושותיו וכדומה.

וכשם שקולו של אדם מותאם לתוכן המתגלה באמצעותו (כפי שרואים, לדוגמא, שאינו דומה הקול המבטא פקודה – שהוא חזק ותקיף יותר, לקול המבטא רעיון מחשבתי, אשר "דבריו" חכמים בנחות נשמעים¹⁰ וכדומה¹¹) – כך יש גם למעלה¹² "קולות" שונים, אופנים שונים של "המשכה" אלקית, השונים זה מזה, כי כל אחד מהם מתאים להשפעה הייחודית ה"נמשכת" באמצעותו.

בכך מובן, שהתורה ניתנה "בחמשה קולות", חמשה אופני המשכה, כי יש בה חמשה ענינים שונים, זה מעל זה¹³, אשר כל אחד מהם "נמשך" באמצעות אחד מחמשת סוגי הקולות.

זהו ההסבר לכך ששבחה של התורה מתבטא בכך שהיא ניתנה בחמשה קולות: ידוע¹⁴, ש"סדר השתלשלות" בכלל נחלק לארבעה סוגי עולמות (הדומים לארבעת הסוגים: דומם, צומח, חי ומדבר¹⁵). ארבעה סוגים

א.

תורה וחתן - חמשה קולות

"ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר... ויהי קול השופר... והאלקים יעננו בקול"¹ – בפסוקים אלו מוזכרים חמשה קולות. על כך נאמר בגמרא², שהמשמח חתן זוכה ל"תורה שניתנה בחמשה קולות", כי גם בקשר לחתן מוזכרים חמשה קולות: "קול³ ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול אומרים הודו את ה' צבאות".

מובן, שהסיבה לכך שהמשמח חתן זוכה לתורה, היא משום שלתורה ולחתן יש משמעות משותפת במהותם ובענינם⁴, שהרי אין זה הגיוני לומר שהוא זוכה לתורה רק מפני שתורה וחתן מושווים רק במספר של חמשה קולות, ומלבד זאת אין ביניהם קשר מהותי, אלא אדרבה: מספר הקולות הזוהה לתורה ולחתן נובע כתוצאה ממהותם המשותפת.

כפי שאכן מבאר אדמו"ר הזקן⁵, שהמשמח את החתן "זוכה לתורה" מפני שזו "מדה כנגד מדה" – אף התורה נקראת "חתן" משום שהיא "משפיעה" לישראל, בדומה ל"השפעת" החתן לכלה.

והגמרא אומרת "זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות" (למרות שזוהי, לכאורה, תוצאה שולית בלבד), כי מספר הקולות הזוהה לגבי החתן ולגבי התורה מבטא⁶ את מהותם המשותפת. כלומר, בכך שה"תורה ניתנה בחמשה קולות", בדיוק כמספר הקולות לגבי חתן, רואים, שלא זו בלבד שהן התורה והן החתן – שניהם "משפיעים", שלכך אין צורך בהוכחות, אלא גם שהשפעת התורה לישראל זהה להשפעה הפנימית והנעלה של החתן לכלה, ואינה כהשפעה השכלית של רב לתלמיד וכדומה, כפי שיוסבר להלן.

(1) פרשתנו יט, טז"ט.

(2) ברכות ו, ב.

(3) ירמ' לג, יא.

(4) ראה גם חדא"ג מהרש"א שם: כי ניתנה היא היתה יום שמחת לבו וחתנתו עם ישראל.

(5) לקו"ת ברכה צד, א.

(6) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 49, ביאור מרז"ל (פרד"א פל"ב) "עשר ברכות... כנגד עשרה מאמרות" [ועד"ז הוא בכר"כ מחז"ל בנוגע לשני ענינים המשותפים במספרם], שהשייכות של ה"ברכות" וה"מאמרות" היא מצד עצם מהותם [וזה גופא היא הסיבה להשתוות במספרם]. ומה שאמרו "עשר... כנגד עשרה כו" הוא – לפי שבכמה דברים אופן ידיעתנו הוא מן המאוחר (המסובב) אל המוקדם (הסיבה). עיי"ש באריכות.

(7) עיין מאמר אדה"ז (להבין ענין ה' קולות)* וכמה ב' בנדו"ז – באוה"ת

להצ"צ עה"פ וכל העם (ע' תתקנח ואילך). וש"נ.

(8) ראה תו"א ער, רע"ג. לקו"ת נשא כט, סע"א ואילך. ועוד. ע"ד החקירה והקבלה בקולות הנ"ל בפרט – ראה מו"נ ח"ב פל"ג. עבוה"ק ח"ד פל"א (שהקשה עליו). ועוד. אוה"ת להצ"צ הנ"ל. וש"נ.

(9) קהלת ט, יז.

(10) ראה ד"ה שופטים תער"ב. תקעו תש"ז פ"ג.

(11) ועד"ד שנאמר: קול ענות גבורה.. חלושה.. קול ענות (תשא לב, יח).

(12) ראה תהלים (כט, ג ואילך) ובר' רז"ל שם.

(13) ועפ"ז יש לתווכך מרז"ל הנ"ל דבחמשה קולות ניתנה תורה – עם מרז"ל (שמו"ר ספכ"ח. וראה רמב"ן כאן) דכו' קולות – דכל הו' הם "במקום" אחד, מדות. וראה ריקאנטי כאן.

(14) להעיר גם מו"נ ח"ב פ"י.

(15) ראה בארוכה ד"ה חביבין ישראל תרצ"ו. איזהו חכם תש"ב פ"ה. ובכ"מ.

ההבדל בין "דומם" לבין "צומח" הוא: בדומם ניכרת רק חומריות הגוף, ללא שום תנועה חיונית, למרות שיש לו גם נפש הדוממת, נפש וחיות רוחנית²⁶. לעומת זאת, בצומח ניכרת החיות שבו, חיות רוחנית שאין להשיגה בחמשת החושים.

הבדל זה גדול הרבה יותר, מבחינה מסויימת, מההבדל שבין "צומח" לבין "חיי" ו"מדבר"²⁷: כי לשלושת הסוגים האחרונים יש "צד שווה" בכך שאצל כולם באה לידי גילוי החיות הרוחנית, וההבדל ביניהם הוא רק באופן הגילוי, כדלהלן, ואילו בדומם אין כלל גילוי של רוחניות.

אך, בכל זאת, בהשוואה הכללית ביניהם, קרוב יותר הצומח לדומם מאשר לחי ולמדבר²⁸, עד שכאשר מחלקים את ארבע הדרגות – דומם, צומח, חי ומדבר, לשתי ההבחנות הכלליות של "גוף" ו"נפש", נחשב הצומח בסוג של "גוף" ביחד עם ה"דומם", ולא בסוג של "נפש" שאליו משתייכים החי והמדבר²⁹. כפי שמבטא השם עצמו, ש"צומח" איננו "חיי", עד כדי כך שעד לאחר המבול היה חובה לאכול מן הצומח, ואסור לאכול מן החי³⁰.

ההסבר לכך הוא: בסוג של "חיי" הרי (א) החיות היא נפשית, אשר משום כך יש לבעל חיים כוח רצון³¹, שבו מתבטאת ה"נפש"³², וכן (ב) אף בגופו של החי מתבטא ממילא³³ רצון הנפש, אשר מאוחד³⁴ עמו³⁵, עד שהוא במהותו (איננו חומריות, אלא) נפש³⁶.

לעומת זאת, ב"צומח", לא זו בלבד שחיותו אינה משפיעה וגורמת לשינוי במהות הגוף, אלא החיות אצלו היא חיות גופנית – כי כל מהותה היא, שהיא מצמיחה ומגדילה את הגוף.

אלו אינם קיימים רק בעולמות המתחווים, אלא גם, להבדיל, בשם הוי' (מלשון מהוה¹⁶) אשר מהווה את העולמות, יש ארבע אותיות, שהן המקור לארבעת סוגי העולמות¹⁷, ובכל עולם – לארבעת הסוגים של דומם, צומח, חי ומדבר¹⁸.

וכיון ש"אסתכל באורייתא וברא עלמא"¹⁹, וכל מה שיש בסדר ובחיות העולמות נמצא ונובע מהתורה, מובן, שגם בתורה ישנן ארבע דרגות אלו של שם הוי'.

כך מובן מהו שבחה של התורה המתבטא ב"ניתנה בחמשה קולות"²⁰: בנוסף לארבע הדרגות של שם הוי', של סדר ההשתלשלות, יש בתורה ענין חמישי, הנעלה משם הוי', ואפילו מה"יוד" של שם הוי' – כמפורש במתן תורה, שהיה מלמעלה למטה: אנכי (מי שאנכי, דלא אתפס בשם ולא אתרמיז בשום אות וקוצא כלל²¹) הוי' (וכל זה) אלקיך (כוח²² וחיות שלך²³), וכל חמשת הענינים הללו שבתורה, כולל הדרגה הנעלית משם הוי', ניתנו כאן למטה – "ניתנה בחמשה קולות".

ג.

דומם, צומח, חי ומדבר

כיון שאיננו יכולים להשיג ענינים רוחניים כפי שהם, אלא שבאמצעות הענינים הגשמיים המשתלשלים מהם, ביכולתנו להגיע להשערה ולהבנה מסויימת של מקורם²⁴, שהם הענינים הרוחניים, לפיכך, כדי להבין מעט את המשמעות של ארבע האותיות של שם הוי' (ועל ידי כך – את מעלתה המופלאה של התורה, אשר "ניתנה בחמשה קולות", שמעל שם הוי', כדלעיל), אפשר להשיג זאת על-פי הבנת ארבעת הסוגים – דומם, צומח, חי ומדבר – כאן למטה, שהם "כנגד²⁵ ארבע אותיות שם הוי' ברוך הוא שממנו מושפעים".

(16) שעהיה"א רפ"ד.

(17) לקו"ת מסעי צה, א. וש"נ.

(18) תניא פל"ח (ג, ב). וראה תו"א ג, סע"ד ואילך ובתו"ח בראשית יט, רע"ג ואילך – ביאור השייכות ד' הסוגים דצח"מ ל' האותיות.

(19) זח"ב קסא, א"ב.

(20) ראה עד"ז אוה"ת יתרו ע' תתקס"א.

(21) לקו"ת פנחס פ, ב. וראה זח"ג רנז, ב.

(22) טושו"ע או"ח ס"ה.

(23) ראה תו"א ר"פ יתרו (סז, ב).

(24) ראה סה"ש תשי"ב ע' 76 ואילך. סה"ש תשי"ג ע' 148 ואילך. ועוד. וראה גם לעיל הערה 6.

(25) תניא שם.

(26) שער היחודה"א פ"א. ועיין בכהנ"ל – ע"ה בסופו.

(27) ועד"ז הוא גם בד' עולמות אבי"ע (שהם דוגמת דצח"מ, כנ"ל ס"ב), שבעשי' נאמר (ישעי' מג, ז) אף עשיתיו (הפסיק הענין) לפי שהמעשה הוא דבר נפרד בפ"ע (לקו"ת ר"פ בלק, ובכ"מ).

(28) וגם ענין זה מצינו בד' עולמות אבי"ע – ראה לקמן הערה 64.

(* ראי' זו הרבאה בתו"א לו. ב. קיצורים שם. ובכ"מ בדא"ח. הדיוק ברא"י זו דוקא – ראה הערה בסה"מ תש"ט ע' 227.

(** שבת צד, א. וגם לדעת רבנן שם וכו"ה ההלכה – שו"ע אדה"ז ט"ח ס"ט) שהמוציא בהמה חי' ונעוף חייב – הוא לפי דמשרבטי נפשיתה. היינו שמכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן (פרש"י שם). אבל אין זה נוגע להנפש שלהם.

ד.

חיותו של הצומח - במקום מוגדר

ההבדל בין הצומח לבין החי, שהוזכר לעיל, מתבטא, בין היתר, גם בכך, שחיותו וצמיחתו של הצומח תלויה בהיותו שתול במקום מסוים, וכאשר עוקרים אותו ממקומו הוא "מאבד" את היותו "צומח", ואילו חיותו של החי אינה מוגבלת בהגבלה זו³⁷ של גדילה במקום מסוים.

הסיבה לכך היא: דבר "גשמי" מוגבל ל"מקום", וכיון שחיותו של הצומח היא, כאמור לעיל, חיות גופנית, לכן הוא מוגבל למקום מסוים. לעומת זאת, כיון שחיותו של ה"חי" היא רוחנית, כדלעיל, לפיכך אין הוא מוגבל כל כך במקום.

ה.

כדומם ניכר ה"גוף"; במדבר ניכרת ה"נפש"

כשם שההבדל שבין הדומם לבין הצומח גדול, במובן מסוים, הרבה יותר מאשר ההבדל שבין הצומח לבין החי, כדלעיל בסעיף ג', למרות ששניהם משתייכים לסוג של "גוף", כך, ואף יותר מכך, לגבי שתי הדרגות בסוג של "נפש", חי ומדבר, שהמדבר שונה לחלוטין מן החי. כי האדם הוא בחיר הנבראים, וכל הנבראים, כולל ה"חי", נבראו כדי לשרת את האדם³⁸.

וכשם שהמבדיל את הדומם מכל שאר הסוגים, ואף מה"צומח", מתבטא בכך שניכרת בו רק החומריות, ה"גוף" של הדומם, כפי שהוסבר (לעיל שם), כך גם מן הצד השני: המבדיל את המדבר מכל הנבראים, ואף מן ה"חי", הוא שב"מדבר" ניכרת האמיתיות של "נפש" ורוחניות, כדלהלן.

ו.

רוחניות - נעלית מ"תפיסה"

המשמעות האמיתית של "רוחניות" היא עליונותה מכל הגבלה מוגדרת, שבאמצעותה ניתן יהיה "למשש" ולתפוס את המציאות הרוחנית, אף בכוחות שמעל לחמשת החושים אשר "קולטים" דבר גשמי.

כי אמנם, גם דבר רוחני מוגדר בהגדרה מסויימת הקובעת את מציאותו ומבדילה בינו לבין דבר רוחני אחר³⁹, אך למרות זאת מפני "רוחניותו" מורגשת בו "פשיטות"⁴⁰, הנעלית מאפשרות של ירידה וקליטתה בדרך כלשהי⁴¹.

ו"פשיטות" זו, המורגשת בדבר רוחני, מתבטאת במספר אופנים, ומהם:

(א) דבר רוחני אינו סותר מציאות אחרת⁴². כפי שרואים לגבי סברות ומחשבות עדינות, רוחניות ו"מופשטות", שכלל שהסברות רוחניות יותר, כך הן מפריעות זו לזו פחות⁴³.

(ב) מפני רוחניותו נמשך הדבר לנעלה ממנו, כפי שאנו רואים אף ברוחניות שבגשמיות, לגבי האש, למשל, שזהו היסוד הרוחני ביותר מארבעת היסודות⁴⁴, שמפני שהיא רוחנית, לכן היא נוטה בטבעה⁴⁵ לעלות למעלה⁴⁶, כי מטרתו האמיתית⁴⁷ של הדבר הרוחני איננה להישאר במציאותו שלו, אלא, להיפך, לצאת ממציאותו ולהיכלל במקורו למעלה.

ז.

המדבר - יתרון השכל

זהו ההסבר לכך שדוקא ל"מדבר" יש מהות אמיתית של נפש ורוחניות, כי יתרונו של האדם על ה"חי" הוא

(42) ונוסף לזה שכמה דברים רוחניים נמצאים במקום אחד (ראה לקו"ת נצבים מט, א. ד"ה כי חלק תרצ"ד (תשי"א) פ"י. קונ"ט לימוד החסידות פ"ז וא"ל) – אבל מזה אין הוכחה כ"כ, כי התכללות זו היא (לא בעצם מהותם, רק) מה שנמצאים ושורים באותו המקום –

הנה גם מצד עצם מהותם אינם מוגדרים ומצויירים כ"כ, כבערה הקודמת.

(43) ראה ד"ה שלח תער"ב.

(44) ולהעיר מהמבואר בכ"מ, שבר' היסודות ארמ"ע, יסוד האש הוא כנגד סוג המדבר (תו"ח בראשית יט, ג. ובד"ה נ"ח תרס"ו (ריש ע' קטו) שבתניא רפ"ט הוא ע"פ דיעה זו שהיא דעת הע"ה שער דרושי אבי"ע פ"א) ועולם האצילות (לקו"ת שה"ש ד, ד. אוה"ת יתרו ע' תתכו. ד"ה זה היום תר"ס. והר סיני תרס"ב קרוב לתחלתו).

(45) ראה גם במדבר"ר פ"ד, יב. תניא שם.

(46) וע"פ מ"ש בפנים שטבע זה הוא מצד הרוחניות שבו – י"ל, שזהו ג"כ מה שמדייק אדה"ז בתניא שם "שאר האש חפץ בטבע כו", כי אף שגם חומר האש הוא רוחני (לגבי מים רוח ועפר), הרי רוחניות זו אינה כדומה להרוחניות שבאור האש. ולכן מדייק שהחפץ ליפרד מהפתילה ולידבק בשרשו, הוא (בעיקר) באור האש.

(46) ד"ה כבוד מלכותך תרס"א.

(47) ראה שם, שם"ש בתניא שם "הוא חפץ בטבעו" משמע שטבע העלי' שבו היא [לא (כמו דבר נוסף עליו) לפי שמרגיש את מעלת מקורו, כי אם

(37) משא"כ ההגבלה דארני השדה (כלאים פ"ח, ה"ה). וראה ע"ח שמ"ב בתחלתו שהוא ממוצע "בין הצומח והחי".

(38) כמדור"ל (משנה סוף קידושין) לא נבראו אלא לשמשני (וחשיב שם חי ועוף).

(39) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ה"ז.

(40) ראה ד"ה לולב וערבה תרנ"ט, שעיקר הציור שבכחות הנפש הוא ע"י התלבשותם באברי הגוף. ואף שבהכרח לומר שגם הכחות מצד עצמם מצויירים באיזה ציור (שהרי גם בהנשמה כמו שהיא למעלה יש ענין ההשגה והתפעלות המדות), הנה "באמת אצלנו נפלא הדבר ואין יודעים כלל איך יש שם ציור כחות ובאיזה אופן הם. דשיה" איזה ציור בדבר רוחני המופשט מגשם ולבוש לגמרי זה אינו מובן לנו כלל איך שייך שם ציור ובאיזה אופן הוא הציור דשם". ומהמובא בעהרה הבאה מובן, שגם ציור הכחות לאחרי התלבשותם באברי הגוף אינו ציור גמור.

(41) ראה מכתב כ"ק מו"ח ארמו"ר (נדפס בסוף קונט' העבודה – ע' 54) "הרוחני אינו מוגדר במחיצת אבנים.. במראות של גוונים.. בטעמים של מתיקות..

א"כ הרי כל ג' סוגי האהבה ימצא בהם ענפים שהם כדומה זה מעין זה"

– דלכאורה: הרי החילוקים שבג' סוגי האהבה הם גדרים רוחניים, ומהי ההוכחה מזה שהרוחני אינו מוגדר ב"גדרי החומר והגולם", שבג' סוגי האהבה ישנם ענפים הדומים ול" – אלא כי מצד הפשיטות שברוחני, אף שכל א' מג' סוגי האהבה מוגדרת בענינה, בכ"ז בהכרח לומר שכלולה היא גם משאר הסוגים. ועצ"ע.

לאדם עצמו (לדוגמא: המדות מתארות את האדם: האם הוא איש חסד, או בקו הגבורה), ואילו האותיות הן רק כלים שבאמצעותן מתגלים כוחותיו, אך אין הן נוגעות לאדם עצמו⁵⁹.

וכיון שהאותיות הן ענין חיצוני, לפיכך אור הנפש "מלוכש" בהן באופן מצומצם ביותר, ובהעלם עצום, עד אשר אין מורגשת בהן כלל חיות (בגלוי), ואפילו לא חיות של צמיחה, ולפיכך הן נקראות "דומם".

מבחינה זו, ההבדל בין האותיות לבין כל שאר כוחות הנפש הוא עמוק הרבה יותר מההבדל של כוחות הנפש האחרים בינם לבין עצמם. כי כל הכוחות האחרים, כיון שהם קשורים ומבטאים את האדם עצמו – הרי אור הנפש קיים אצלם בגלוי, וההבדל ביניהם הוא רק לגבי גודל וסוג הגילוי, כדלהלן. ואילו האותיות, שהן רק כלי להמשכה וגילוי, הן כמציאות המנותקת מהנפש,

כשם שבדומם, צומח, חי ומדבר של ה"עולם גדול", שמבחינה זו בדומם אין מורגשת כלל חיות, וההבדל בינו לבין הסוגים האחרים גדול הרבה יותר מאשר ההבדלים שבין הסוגים צומח, חי ומדבר עצמם, אשר בכל אלו ניכרת חיות.

ט.

מדות - קבועות ומוגדרות; שכל - אינו מוגדר
הסוג השני, ה"צומח" שבנפש – המדות (הרגש), קשורות לנפש האדם, כדלעיל, ולכן אינן "דומם" כאותיות, ואדרבה: רואים בכירור שבמדות יש חיות והתלהבות רבה, אך למרות זאת, החיות שב"מדות" אינה שווה, ובאין ערוך, לחיות שב"שכל":

באדם שהוא רק (בלשון הרמב"ם שם) "מוכן למעלה או לחסרון". אבל – הרי (א) מכיון שגם באדם ההכנה היא באופן שנוטה לזה [ועד שמצד הכנה זו נקרא בכתוב בשם רשע (ראה תהלים נח, ד: זורו רשעים מרחסן)], הרי צריך הוא לכח מיוחד שיוכל לבחור היפך נטייתו. (ב) זה גופא שההכנה שבאדם אינה ציור גמור, הוא מצד [ששרשו מבחי' (ד"ע) שלמעלה מציור מוגדר (כמבואר בתו"ח שם) –] שיש כח הבחירה שבו.

(52) ראה ב"ר פ"ח ופי"ב. קה"ר פ"א. ובארוכה – אדר"נ ספ"א.

(53) לקו"ת אמור לו, ג ואילך. ועוד.

(54) קהלת ג, כא. ולהעיר מ"ה שחורה אני תש"ב: הבהמה מעולם לא ראתה את השמים ואינה יודעת מזה שיש שמים.

(55) משא"כ בחי צומח ודומם. וראה ד"ה להבין ענין כו' הנקודים המה כו' לאדה"ז (מאמרי אדה"ז תקס"ח ע' קיד. ובקונט"ב פ"ע – ברוקלין תשל"א) קרוב לסופו.

(56) תו"א ד, א ואילך. לקו"ת חקת נח, א. תו"ח בראשית יט, ד ואילך ד"ה חביבין ישראל תרצ"ו. איזהו חכם תש"ב פ"ה.

(57) ישע"י כא, יב.

(58) תו"א מב, ב. ועוד.

(59) שלכן נקראים "לבושים" (ראה בארוכה הגהות אדמו"ר (מהור"ש) נ"ע לתו"א ד"ה פתח אלי' בתהלתם. ד"ה והאבן הזאת תרע"ג. ובכ"מ).

השכל⁴⁸, ולפיכך יש בו שתי המעלות שהוזכרו לעיל:

(א) שכל אינו מוגדר ואינו מוכתב על ידי ההגבלות של טבע המדות. לפיכך, כיון שהאדם הוא בעל שכל⁴⁹, אין הוא מוכרח להישאר באותו "קו" אשר הוא נטייתו הטבעית⁵⁰, ככל הנבראים האחרים שאינם יכולים לשנות את טבעם⁵¹, אלא בידו בחירה חפשית לבחור את דרכו.

וזהו ג"כ הטעם שהאדם כולל בתוכו כל סוגי הנבראים הנמצאים בהבריאה [שמפני זה הוא נקרא "עולם קטן"]⁵² כי אין הוא מוגבל בגדרים⁵³.

(ב) תכונתו של השכל היא לצאת מעצמו ולהתרומם יותר למעלה. גם בכך מתבטא ההבדל העיקרי בין האדם, שעיקרו שכל, לבין בעל החיים, שעיקרו תכונות ומדות, ש"רוח האדם העולה היא למעלה, ורוח הבהמה היורדת היא למטה"⁵⁴ – בהמה נמשכת לענינים גופניים, של "מטה", ואילו האדם נמשך לעלות למעלה.

ח.

ה"אותיות" - ללא חיות בגלוי

מכך שהאדם הוא "עולם קטן", כדלעיל בסעיף ז', מובן, שכל ארבעת הסוגים – דומם, צומח, חי ומדבר – שמהם מורכב ה"עולם גדול", קיימים בגלוי⁵⁵ בעולם הקטן, באדם, ולא רק בגופו, אלא אף בנפשו. כנאמר בתורת החסידות⁵⁶, שהאותיות הן בבחינת הדומם שבנפש, המדות – צומח, השכל – חי, ושורשו של כוח הדיבור – מדבר.

ההסבר לכך הוא:

מהותן של ה"אותיות" – מלשון "אתא"⁵⁷ בוקר⁵⁸ – היא המשכה וגילוי. כלומר, ייחודן של ה"אותיות" מכל שאר כוחות הנפש הוא בכך, שהכוחות האחרים קשורים

לפי שצמד עצם ענין הרוחניות (בחי' העדר המציאות) שבו הוא רוצה להיות בבחי' העדר המציאות לגמרי. וצ"ע אם אפשר לתוהו זה עם המוכח כ"מ שכל דבר נמשך לשרשו ולכן עפר נופל למטה כו'. ואש עולה למעלה כו'. ואולי זהו החילוק בין חומר האש ואורו.

(48) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד, ה"ח. ד"ה ויבא עמלק תש"ט ספ"א ואילך (ע"פ הקדמת הרמב"ם לפי' המשניות) ובכ"מ. וכן משמע בתניא פל"ח (נא, סע"א). וראה לקמן סעיף י', שעיקר היתרון שבאדם (במה שנבדל מהחי) הוא ב(שרש) כח הדבור שבו, שלכן נקרא "מדבר". ובתו"א ג, סע"ד: ובמדבר נוסף עוד על כולם נפש השכלית נפש המדברת.

(49) בלקו"ת אמור (לח, ב), שכח הבחירה שבאדם הוא מצד שיש בו השראת אוא"ס [שלמעלה מבחי' הב"ד – ראה שם ע"א]. אבל מהמבואר שם שהשראת אוא"ס היא בעולם התיקון דוקא, מובן שזה שייך לענין השכל (מתלבש בשכל?); כי תיקון עיקרו מוחין. וראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ה (הובא בלקו"ת שם) שיהא הוא מעצמו יודע כו' ועושה כל מה שהוא חפץ. וראה גם תניא שם: המדבר שהוא בעל שכל ובחירה. ועייג"כ תו"ח תולדות יד, ב ואילך. וראה בארוכה ד"ה מן המיצר תר"ס ובהמאמר שלאחריו.

(50) ראה ח"פ להרמב"ם רפ"ה. לח"מ הל' תשובה שם ה"ד. תו"ח שם יד, א. שער הבחירה – לאדמו"ר האמצעי – ספ"ו.

(51) לכאורה יש לומר, שזהו לפי שהטבע שבבע"ח הוא ציור גמור משא"כ

וגבורה וכו', שזה רק כאשר השכל מתערב בכך⁶¹.

י.

כוח הדיבור - רוחניות הנפש

אך עם כל זאת, גם השכל אינו יותר מאשר בבחינת "חיי" בנפש האדם. והמעלה העיקרית של סוג ה"מדבר", השונה לחלוטין מסוג החי, מתבטאת בשורש של כוח הדיבור שבנפש, שמשום כך נקרא האדם בשם "מדבר", ולא בשם "משכיל"⁶².

ההסבר לכך הוא:

ה"רוחניות" וה"פשיטות" שיש באדם מצד שכלו, המאפשרת לו לצאת מהמגבלות ולבחור בדרך שבה הוא חפץ, אפילו כזו שאינה לפי טבעו, ועד כדי שינוי טבעו עצמו – היא בכל זאת רוחניות שעדיין קשורה למציאות, כי אף בחירתו של האדם, לפי שכלו, בדבר הנוגד לטבע מדותיו, נובעת מכך שהמציאות של הבנתו מחייבת זאת.

וכך גם לגבי הענין השני שבו מתבטאת הרוחניות של האדם מצד שכלו – התכונה של "רוח האדם העולה היא למעלה": אמנם, על ידי עלייתו למעלה הוא יוצא ממציאותו העצמית, אך כיון שהדבר נובע מכך ששכלו מביא את המעלה שיש במה שמעליו, כי השכל עצמו מחייב את הכרתו של האדם במגבלותיו ואת ידיעתו שיש דברים שמעליו – הרי בעצם עליה זו עצמה מעורבת "מציאותו".

לעומת זאת, ב"כוח הדיבור", כיון שהאדם אינו מוגבל במציאותו שלו וביכולתו לדבר עם הזולת, שהרי אי-הגבלה זו אינה קשורה למציאותו של האדם, כי הכוח לדבר עם הזולת אינו נובע מכך שמציאותו שלו מחייבת להתקשר לזולת, אלא משום ששורשו של כוח הדיבור הוא במקום כה נעלה בנפש, שאין בו שום מגבלות, אפילו לא ההפרדה בינו לבין זולתו – ולכן מתבטאת בכוח הדיבור הרוחניות האמיתית של הנפש.

יא.

ההבחנות בין ארבעת העולמות

הסבר זה על מהותם של ארבעת הסוגים – דומם, צומח, חי ומדבר – ב"עולם גדול" וב"עולם קטן", וההבחנות שביניהם, מבחיר לנו את ההבחנה שבין ארבעת העולמות – עשיה, יצירה, בריאה ואצילות:

ההתחלה הראשונה⁶³ של "יש" היא בעולם הבריאה, אך כיון שבעולם הבריאה עדיין מאיר ה"אין", לפיכך

כי עצם העובדה, שתכונת המדות היא התלהבות ו"התפעלות" (מלשון פעולה), שהמדות משפיעות על האדם ו"מוציאות" אותו ממעמדו וממצבו, בשונה מהשכל, שכלל שרבות יהיו מחשבותיו, אין הן מוציאות אותו ממצבו הנינוח – מוכיחה, שהמדות אינן נוגעות במקום שהנפש היא רק לעצמה, אלא במקום שהנפש קשורה לזולת. ובכך היא ה"התפעלות" שמעוררות המדות:

מעלותיו של הזולת, או ההיפך מכך, משפיעות על האדם כך, שהוא נמשך אל הזולת במשיכה של אהבה, או שהוא מתרחק ממנו בתחושת יראה.

ובפרט זה, שהמדות משפיעות רק במקום שהנפש קשורה לזולת – בשונה מהשכל, הקשור ומשפיע רק על הנפש כשלעצמה – בכך קרובות המדות אל האותיות יותר מאשר אל השכל, כי הן האותיות והן המדות אינן קשורות אל הנפש כפי שהיא לעצמה, וקשורות ל"זולת". אלא, שבאותיות יש רק המשכה מהנפש, ואילו במדות מורגשת גם הנפש, כפי שהיא בהמשכה.

דבר זה הוא בדומה לתכונת ארבעת הסוגים – דומם, צומח, חי ומדבר – שב"עולם גדול": סוג הצומח, כיון שיש בו חיות גופנית, לכן הוא שייך ביחד עם הדומם לסוג של "גוף", כדלעיל, ולא לסוג של "נפש", שאליו משתייכים החי והמדבר.

וכשם שההבדל בין "צומח" לבין "חיי" הוא, שה"צומח" קבוע במקומו, וה"חיי" יכול לנוע לכל מקום, כדלעיל בסעיף ד' – כך גם לגבי "מדות" ו"שכל", שהם ה"צומח" וה"חיי" ב"עולם קטן":

למדות, כולל השכל השייך למדות, יש הגדרה קבועה, שאין הן יכולות לצאת ממנה: מי ששייך בטבעו לקו החסד – אהבה, מוכרח להישאר בקו זה. אלא, בקו זה עצמו מתרחשת צמיחה מקטנות לגדלות – שהאהבה הקטנה צומחת מאוחר יותר לאהבה גדולה. וכך גם בקו הגבורה וכדומה.

לגבי השכל שונה הדבר: לא זו בלבד שהשכל עצמו אינו מוגדר בקו מסויים, כפי שרואים, שאדם מסוגל להבין גם ענין שהוא אינו יכול לסובלו אפילו מצד תכונת שכלו, אלא, שיותר מכך, מפני אמיתיות השכל ועיקרו, בדרגה שמעל לשכל הקשור למדות, הוא יכול לשנות גם את ההגבלות של טבע המדות⁶⁴, ובשכל עצמו – הרי יש אנשים רבים שהם גם חכמים וגם מבינים וגם ידענים, בשונה מהמדות חסד

ולפעמים מבואר שזה שנקרא מדבר הוא, לפי שהדיבור הוא התחלת מעלת האדם (ד"ה בחדש השלישי תש"ב פ"ד).
(63) ראה בכ"ז ד"ה צעקו תפ"ח. ובכ"מ.

(60) ראה דרמ"צ פד, א. אוה"ת משפטים ע' א'קלד (ושם, שזהו בחי' בריאה).
(61) ולהעיר מספרי עה"פ ואהבת (ואתחנן ו, ה): אין אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת הקב"ה בלבד.
(62) ראה סה"מ תרכ"ח ע' קסז. המשך וככה תרל"ז פכ"ב. תו"ש ע' 245.

מכך מובן, שכל ארבע האותיות, כולל ה"ויד", עדיין אינן אמיתות ה"פשיטות" של אור איין-סוף ברוך הוא, כי יש להן קשר כלשהו למציאות של הגבלות.

וזהי מעלת התורה, המתבטאת בכך שהיא "ניתנה בחמשה קולות": זוהי הוכחה שיש בה גם הדרגה החמישית, הנעלית מכל ארבעת הסוגים האפשריים – אמיתות ה"פשיטות", שזוהי עצמיות התורה, כפי שהיא מאוחדת עם עצמות אור אין סוף ברוך הוא.

וזהו ההסבר לכך, שהקשר בין "חתן" לבין "תורה" הוא בכך שבשניהם יש אותו מספר של חמשה קולות, כי גם בחתן מתגלה כוח ההולדה (אשר "פרו ורבו" היא תכלית הנישואין⁶⁶), "כוח האיין-סוף"⁶⁷ הנעלה מ"מציאות" של ההגדרות של ארבעת הסוגים הללו.

יג.

הדרגה החמישית - ביחד עם כל הדרגות

אך למרות המעלה העצומה של דרגת העצמיות וה"פשיטות" שבתורה, הנעלית מארבע האותיות של שם הוי', בכל זאת ניתנה התורה "בחמשה קולות". כלומר, במתן תורה ניתנו גם הדרגות הקשורות לאותיות של שם הוי', ויותר מכך: הדרגה החמישית והנעלה ביותר ניתנה ביחד עם כל ארבע הדרגות האחרות, שהרי כללות התורה ניתנה "בחמשה קולות".

וההסבר לכך הוא: על ידי ארבע הדרגות שבתורה מתעוררות ארבע הדרגות: נפש, רוח, נשמה וחייה. ועל ידי עצמיות התורה מתעוררת הדרגה של "יחידה" הקשורה ל"יחיד" –

ולכן ניתנו כל חמש הדרגות שבתורה ביחד⁶⁸, כדי שבחינת ה"יחידה" תאיר גם בארבע הבחינות נפש, רוח, נשמה וחייה – במציאות של האדם, שעל ידי כך בכוחו להפוך את העולם, המורכב מארבעת הסוגים דומם, צומח, חי ומדבר, לדירה לעצמותו יתברך.

(משיחת ש"פ מצורע תשי"ז)

מורגש שם שהאמת איננה ה"יש", אלא ה"אין" המהווה אותו, ומפני הרגש זה הוא מתבטל מישותו. בדומה לסוג החי, שגופו בטל לנפשו, עד שמהותו היא הנפש (כדלעיל בסעיף ג'), או כמציאות השכל – החי שבאדם – הנמשך למה שמעליו ו"מאבד" את מציאותו העצמית⁶⁴.

לפיכך ה"יש" שבעולם הבריאה הוא "חומר הפשוט", ללא צורה, בשונה מה"יש" שביצירה ובעשיה שיש לו צורה: ביצירה – צורה כללית, ובעשיה – צורה פרטית. בדומה לצומח ולדומם, שה"גוף" שלהם ניכר, כדלעיל שם, שגם בצומח, הגוף אינו בטל לחיותו, או בדומה לאותיות ולמדות, שמורגש בהן ה"זולת" –

אך עם זאת, גם ה"חומר הפשוט" של הבריאה הוא "יש", ורוחניותו – "פשיטותו" – היא רק רוחניות של ישות – חומר הפשוט", בדומה לפשיטות השכל, שאף הפשיטות עצמה היא מציאות, כדלעיל בסעיף י'.

לעומת זאת, עולם האצילות הוא אלקות ממש⁶⁵, ש"מתפשט" לחלוטין מישותו, בבחינת "אין".

יב.

כוח האיין-סוף מעל לארבעת העולמות

כשם שהדברים אמורים לגבי ארבעת העולמות – אצילות, בריאה, יצירה ועשיה – שלמרות שהם (כולל עולם העשיה הרוחני) עולמות רוחניים, ובכל זאת יש שויון מסויים בין ארבע הדרגות שבעולמות ובין ארבעת הסוגים דומם, צומח, חי ומדבר, ולא רק בדומם, צומח, חי ומדבר שבנפש, אלא אפילו בדומם, צומח, חי ומדבר של "עולם גדול", בגשמיות

– כך גם בשורש ובמקור המהווה ומחיה את ארבעת העולמות, והוא נעלה מהם – ארבע האותיות של שם הוי', שגם בהן יש דמיון (אם כי, כמובן, בדרגה נעלית ב"אין-ערוך") לארבעת הסוגים, דומם, צומח, חי ומדבר, המקבלים מהן את השפע לאחר השתלשלות וצמצומים וירידות רבות.

66 ועד כ"כ שי"א שלכן אין מברכים שהחינו בברכת נישואין (גליון מהרש"א לשו"ע יו"ד סכ"ח ש"ך סק"ה). – וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 119 (ס"ט) ובהערות שם.

67 לקו"ת שה"ש מ, א.

68 כן י"ל שזהו מפני שכשהתגלות היא דיחידה (ויחיד) – נתגלה הכל בבת אחת – ראה ד"ה להבין ענין כו' הנקודים המה כו' (הני"ל הערה 55).

64 ראה מכ"כ מ"ח אדמו"ר (בשם אביו כ"ק אדנ"ע) אודות הניגון בן ד' הבבות של כ"ק אדמו"ר הוקן (נדפס ב"התמים" ח"ה ע' סא [רמג]). שהטעם מה שבבא הג' נמשכת לא לבבא הב' כ"א לבבא הד' הוא לפי ש"עולם הבריאה איז נאהענטער מיט איהר שייכות צו עולם האצילות ווי צו עולם היצירה". ושם (ע' סג [רמד]) שהפועל יוצא של בבא הג' הוא באופן של שליטה והפשוטה.

65 תניא רפמ"ט.

יום ראשון י"ג שבט

השכל" וממנו נוצרה החמדה בלב, ואחר כך חזרה ועלתה – החמדה, מהלב למחשבת ולתורה כה איד להוציא תאוותו מבח אל הפעל להשיג המאכל או למידת החקמה בפעל – או ללמוד את החכמה, שהוא חומד אותה, בפועל, הרי בכאן – רק אז, כשהוא חושב איך לממש את תאוותו עלידי השגת המאכל, או לימוד חכמה זו או אחרת, נולדה פחיתות אמתית פמהו, שהן אמתיות פלשון עם ועם – כשפת כל עם, המדברים והמחברים פהם – באותן אמתיות, פל עניני העולם: – כל אחד חושב והוגה באמתיות השפה שהוא רגיל לדבר בה. אך לפני שהחמדה חוזרת ועולה מהלב למוח, לחשוב במימושה המעשית – אלא היא שרויה במצב של עיצוב בתור "מדה", בתחילה במוח ולאחר מכן בלב – אין לחמדה עדיין ביטוי

אבל עשר פחיתות חכמה פיתה דעת כו', הן שרש ומקור המחשבה, – כמוכר לעיל, ואין פהם – בכוחות ה"שכל" וה"מדות", פחיתות אמתיות עדין קדם שמתלבשות בלבוש המחשבה. – רק לאחר מכן, כשהאדם חושב בכוח מחשבתו אודות ה"שכל" או אודות הדברים שהוא מתרגש מהם – מופיעות האמתיות. מאחר ש"שכל" ו"מדות" הם בכלל למעלה מאמתיות – בודאי ובודאי שאין לגביהם שום ערך לדיבור אחד. להלן מסביר רבנו הזקן, איך בשכל ובמדות אין עדיין אמתיות: למשל, בשנופלת איזו אהבה וחקמה פלבו של אדם, קדם שעולה מהלב אל המוח לחשב ולתורה כה – אין כה – בחמדת הלב, פחיתות אמתיות עדין, רק חפץ פשוט וחשיקה פלב אל הדבר ההוא הנחמד

ליקוטי אמרים

אבל עשר בחי' חב"ד כו' הן שרש ומקור המחשבה ואין בהם בחי' אמתיות עדיין קודם שמתלבשות בלבוש המחשבה. למשל כשנופלת איזו אהבה וחמדה בלבו של אדם קודם שעולה מהלב אל המוח לחשב ולתורה כה אין בה בחי' אמתיות עדיין רק חפץ פשוט וחשיקה בלב אל הדבר ההוא הנחמד אצלו וכ"ש קודם שנפלה התאוה והחמדה בלבו לאותו דבר רק היתה בכח חכמתו ושכלו וידיעתו שהיה נודע אצלו אותו דבר שהוא נחמד ונעים וטוב ויפה להשיגו ולידבק בו כגון ללמוד איזו חכמה או לאכול איזו מאכל ערב רק לאחר שכבר נפלה החמדה והתאוה בלבו בכח חכמתו ושכלו וידיעתו ואח"כ חזרה ועלתה מהלב למוח לחשב ולתורה כה איד להוציא תאוותו מכח אל הפועל להשיג המאכל או למידת החכמה בפועל הרי בכאן נולדה בחי' אמתיות במוחו שהן אמתיות כלשון עם ועם המדברים והמחברים בהם כל עניני העולם:

באמתיות; יש בכך אז משום הרגשה בלבד וממילא אין אז מקום לכל הבדל בין השפות השונות. בהתאם לאמור, מובן מה שלמדנו, שאין ערך כלל לדיבור אחד בהשוואה ל"שכל" ול"מדות", הנחשבים ל"עצמות" הנפש של האדם. ובדאי שאין שום ערך כלל לדיבור, בו נבראו ומתקיימים העולמות, לגבי הקב"ה, שאינו מוגבל כלל. הרי, שכל העולמות והנבראים, שיצירתם, חיותם וקיומם בא מהדיבור – הם כאין וכאפס לגבי הקב"ה, ואינם "פועלים", משום כך, שום שינוי באחודותו של הקב"ה.

שנפלה התאוה והחמדה בלבו לאותו דבר, רק היתה בכח חכמתו ושכלו – בינה, וידיעתו, – כוח הדעת, שהיה נודע אצלו אותו דבר שהוא נחמד ונעים וטוב ויפה להשיגו ולדבק בו, כגון: ללמוד איזו חקמה, או לאכול איזה מאכל ערב – הרי, כשהחמדה לדבר לא באה עדיין לידי ביטוי רגשי, רק בשכלו "תפס" והשיג את ה"טוב" שבאותו דבר – ודאי שבאותה הבנה אין עדיין אמתיות. רק לאחר שפכה נפלה החמדה והתאוה פלבו בכח חכמתו ושכלו וידיעתו, – אחרי שלפני כן היתה החמדה ב"כוח

יום שני י"ד שבט

"שכל" ו"מדות", שכפי שהוסבר בפרק הקודם הם שורש הדיבור; ומאחר שהדיבור מובדל משורשו, הוא יכול להיראות כ"מציאות" (כדבר), לעצמו, למרות שכשהוא נמצא בשורשו, הוא בטל לגמרי ואין לו שום ערך. כך הדבר ביחס לדיבורו של האדם. אבל תקדוש פרוך הוא אין פבורו מבדל ממנו ותבדק חס ושלום, פי אין דבר חוץ ממנו, ולית אתר פנוי מניה, – אין שום

פרק כא. והנה, מדת תקדוש פרוך הוא שלא פמדת פשר ודם; – שונה לגמרי ה"מושג" כפי שהוא מתבטא באדם, מאותו "מושג" עצמו כפי שמשתמשים בו ביחס להקב"ה: שהאדם פשמדבר פבור, הרי הכל הפבור שפפיו – בשעה שהוא מדבר, הוא מרגש, ונראה דבר פפני עצמו מבדל משרשו, – של הדיבור, שהן עשר פחיתות הנפש עצמה. – כלומר

ליקוטי אמרים

פרק כא והנה מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם שהאדם כשמדבר דבור הרי הכל הדבור שבפיו הוא מורגש ונראה דבר בפני עצמו מובדל משרשו שהן עשר בחי' הנפש עצמה אבל הקב"ה אין דבורו מובדל ממנו ית' ח"ו כי אין דבר חוץ

1. ברכות מ, א. 2. תקוני זהר תקון נ"ז (דף צ"א עמוד ב).

לזולת את המוסתר במחשבתו של המדבר – הוא נקרא למעלה בשם "דיבור" – גילוי של האור האלקי לעולמות ולנבראים. ולא נקרא דבורו ותפודו בשם "דיבור" רק על הדרך משל, כמו שדבור התחתון שבאדם הוא מנלה לשומעים מה שהיה צפון ונעלם במחשבתו, כך למעלה באינסוף ברודי הוא, יציאת האור והחיות ממנו ותפודו מהעולם אל הגלוי – בתחילה היו האור והחיות בהעלם, ועתה הם בהתגלות, לברא עולמות ולהחיותם, לפני שה"אור" וה"חיות" היו בהתגלות לא היו עולמות בנמצא, רק אחרי התגלות ה"אור" וה"חיות", נבראים ומתקיימים עולמות – הרי, התגלות זו נקרא בשם

ליקוטי אמרים

ממנו ולית אתר פנוי מיני' ולכן אין דבורו ית' כדבורינו ח"ו [כמו שאין מחשבתו כמחשבתנו כדכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכתיב כן גבהו דרכי מדרכיכם וגו'] ולא נקרא דבורו ית' בשם דבור רק עד"מ כמו שדבור התחתון שבאדם הוא מנלה לשומעים מה שהיה צפון ונעלם במחשבתו כך למעלה בא"ס ב"ה יציאת האור והחיות ממנו ית' מההעלם אל הגלוי לברוא עולמות ולהחיותם נק' בשם דבור והן הן עשרה מאמרות שבהן נברא העולם וכן שאר כל התורה נביאים וכתובים שהשיגו הנביאים במראה נבואתם.

"דיבור" – שכן, גם למעלה יש בכך משום התגלות לזולת, כלומר, שיהיו עולמות ונבראים המרגישים עצמם כמו זולת, כדבר נוסף. והן הן עשרה מאמרות – הכתובים בתורה, שפתיחן – ועל ידן, נברא העולם⁵, – עשרה המאמרות מהווים התגלות האור והחיות האלקית, לברוא עולמות ונבראים. עיין "שער היחוד והאמונה" סוף פרק ד. וכן – גם ב"דיבור" אחר שאינו כדי לברוא עולמות ולהחיות, כלומר – שאר כל התורה נביאים וכתובים – שבנוסף לעשרה מאמרות, נקראים בשם "דיבור" שכן, הם הרי התגלו, שהשיגו הנביאים במראה נבואתם. – יש בהם משום התגלות האור האלקי לנביאים. ומחמת ענין ה"התגלות", קוראים להם בשם "דיבור", כמו שזה בכל דיבור למטה. אך, ענין הפירוד שקיים בדיבורו של האדם – אינו בנמצא בדיבור שלמעלה.

מקום (או מדריגה) שהוא פנוי ממנו, מהקב"ה. הרי, בכל מקום בו קיים דיבורו של הקב"ה, באותו מקום עצמו נמצא הקב"ה, והדיבור נמצא תמיד בתוך שורשו. ולכן אין דבורו ותפודו כדבורנו הם ושלום – "דיבור" האדם, בשעת דיבורו, נפרד משורשו ונראה כ"מציאות" לעצמו, גם בעיני האדם המדבר. אך, דיבורו של הקב"ה בטל תמיד לשורשו. [כמו – שמוכן הדבר, שאין מהשבתו – של הקב"ה, במחשבתנו, כדכתיב: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", וכתוב: "כן גבהו דרכי מדרכיכם וגו'"]. – והפסוק מסיים: "ומחשבותי ממחשבותיכם". הרי, כשם שאנו מוצאים שמחשבתו של הקב"ה היא

סוג מחשבה אחר לגמרי כך אנו גם מבינים, שדיבורו של הקב"ה שונה לגמרי מהדיבור שלנו. אלא, אם כך הדבר שדיבורו של הקב"ה אינו נפרד ממנו, מדוע קוראים לו "דיבור"? כל ענין שלמעלה שאנו רוצים להבין, אנו משיגים אותו לפי המושגים שלנו, מעצמנו ובשרנו. אנו רואים באדם שהמלים שהוא מדבר – נפרדות ממנו, ולכן הן יכולות להגיע לזולת; שונה הדבר באותיות המחשבה המאוחדות עם האדם עצמו, ונעלמות מהזולת. בהתאם לכך אין מושג הדיבור שבאדם נותן לנו תמונה מענין הדיבור כמו שהוא למעלה – מאחר, שלמעלה גם הדיבור אינו מובדל משורשו – מדוע, איפוא, אנו קוראים לו בשם "דיבור"? הדברים יוסברו להלן, שישנן שתי תכונות בדיבור: א) הכוח לגלות לזולת מה שמוסתר במחשבתו של המדבר, ב) עובדת היפרדותו משורשו. ורק בגלל תכונתו הראשונה – לגלות

יום שלישי ט"ו שבט

שתן התקמה ושכל שבמח ותשוקה שבלב. – שהן הם "שורש" המחשבה והדיבור. הרי כשם שזה באדם, שלפני שהוא

והרי דבורו ומחשבתו כביכול מיוחדות עמו בתכלית היחוד, הדרך משל, כמו דבורו ומחשבתו של אדם – לפני שהוא חושב

ליקוטי אמרים

ומדבר אותם בפועל, בעודן ככה חכמתו ושכלו, או בתשוקה ותחמה שבלבו קדם – לפני, שעלתה מהלב למח לתרה בה בבחינת אותיות, באותיות המחשבה. שאז היו אותיות המחשבה והדבור הנה, הנמשכות מתחמה ותשוקה זו ככה כן בלב, ומיוחדות שם בתכלית היחוד בשרשן שהן החכמה ושכל שבמוח וחמדה ותשוקה שבלב. וככה ממש ד"מ מיוחדות דבורו ומחשבתו של הקב"ה בתכלית היחוד במהותו ועצמותו

חושב והוגה את האותיות בדיבור – הן מאוחדות כליל בשורשן, כך בדיבור שלמעלה, (גם) אחרי ההתגלות – המחשבה והדיבור כביכול מהקב"ה – הם מיוחדים בתכלית עם הקב"ה: וקבה ממש, הדרך משל, מיוחדות דבורו ומחשבתו של הקדוש ברוך הוא בתכלית היחוד במהותו ועצמותו ותפודו,

ומדבר אותם בפועל, בעודן ככה חכמתו ושכלו, או בתשוקה ותחמה שבלבו קדם – לפני, שעלתה מהלב למח לתרה בה בבחינת אותיות, באותיות המחשבה. שאז היו אותיות המחשבה והדבור הנה, הנמשכות מתחמה ותשוקה זו ככה כן בלב, ומיוחדות שם בתכלית היחוד בשרשן,

מתחתיה, הנקראת "עלול" – "מסובב" (תוצאה). וירידת המדרגות – על-ידי ירידת הדיבור ממדרגה למדרגה, בצמצומים רבים ושונים, – המצמצמים את ה"אור" וה"חיות" האלקי של הדיבור, עד שיוכלו הברואים לקבל חיותם והתהוותם ממנו – מדיבורו של הקב"ה, ולא יתבטלו במציאות, – שכן, אם ה"חיות" של הדיבור, לא היתה מתצמצמת כל כך, אלא היתה מאירה בהתגלות כפי שהיא, היו הנבראים מאבדים את מציאותם לגמרי לגבי החיות האלקית. ברם, הכוונה העליונה היא הרי, שהנבראים ירגישו עצמם כ"מציאות", ועל-ידי

עבודתם העצמית יגיעו להתבטלות לאלקות – לכן על ה"חיות" לעבור צמצומים רבים; וכפי שיוסבר להלן, במה מתבטאות השפעתם של הצמצומים:

גם אחר שיצא דבורו ותפרך אל הפעל בבריאות העולמות, – הוא מיוחד אז עם הקב"ה, כמו שהיה מיוחד עמו קדם בריאת העולמות, ואין שום שנוי כלל לפניו ותפרך – בין לפני הבריאה לבין אחרי הבריאה, אלא – השינוי הוא רק אל – לגבי הברואים

ליקוטי אמרים

ית' גם אחר שיצא דבורו ית' אל הפועל בבריאות העולמות כמו שהיה מיוחד עמו קודם בריאת העולמות ואין שום שינוי כלל לפניו ית' אלא אל הברואים המקבלים חיותם מבחי' דבורו ית' בבחי' יציאתו כבר אל הפועל בבריאת העולמות שמתלבש בהם להחיותם ע"י השתלשלו' מעלה לעלול וירידת המדרגו' בצמצומים רבים ושונים עד שיוכלו הברואים לקבל חיותם והתהוותם ממנו ולא יתבטלו במציאות

מתלבש בעולמות, להחיותם על ידי השתלשלות מעלה לעלול – על-ידי ירידתו ממדרגה עליונה למדרגה מתחתיה. המדרגה העליונה נקראת "עילה", כלומר שהיא "סיבה" (גורם) למדרגה

יום רביעי ט"ז שבט

הוא "ממך", מזהב"ה, ולכן אין החושך מסתיר בפני הקב"ה, כפי המפורט להלן, שרק דבר חיצוני זור בכוחו להסתיר, אך אין בנמצא שום "יש" המסתיר את עצמו עם עצמו, מאחר שהמוסתר והמסתיר הם אותו אחד – כמו שרבנו הזקן אומר: משום שאין הצמצומים והלבושים דבר נפרד ממנו ותפרך הם ושלום, – כמו שלמדנו, שאין שום דבר שיהיה נפרד באמת מהקב"ה, אלא פתרון קמצא דלבושה מניה וביה, – כאותו צב שלבושו צומח ממנו עצמו. כך גם למעלה, הצמצומים והלבושים – הם עצמם אלקות. כמו שכתוב: "כי ה' הוא האלהים", – שם הוי' רומז על "גילוי" – התגלות אלקית, ושם אלקים, הוא הכוח האלקי שב"העלם", להחביא

ולהסתיר על אלקות, הרי הם דבר אחד, כלומר: שם אלקים הוא אלקות באותה מדה כמו שם הוי', וקמו שנתבאר במקום אחר. – ממילא לא שייך ששם אלקים יסתיר על הקב"ה, מאחר שהוא עצם אחד עם שם הוי', שהוא כוח של גילוי, ולכן קמיה – בלא פלא חשיב ממש: – לפני הקב"ה, הכל נחשב לכלום ממש. שכן, מה שאפשר לנבראים להרגיש עצמם כ"מציאות", נובע מכך, שכלפיהם

וכל הצמצומים הם פחינת "הסתר פנים", – פנימיות החיות האלקית – מסתרת: להסתיר ולהעלים האור והחיות הנמשך מדבורו ותפרך, שלא יתגלה בפחינת גלוי רב – שאז היה זה באופן שלא יוכלו התחתונים – הנבראים שבעולמות התחתונים,

לקבל – חיותם, ולכן – מחמת שה"חיות" עוברת דרך הצמצומים הרבים, גם כן נדמה להם – לנבראים, אור וחיות הדבור של מקום פרוך הוא המלכש בהם בלאו הוא דבר מקבל משהו ועצמותו ותפרך, – מהקב"ה, רק שנמשך ממנו ותפרך כמו דבור של אדם – נמשך מנפשו. – ובסופו של דבר נעשה כדבר נפרד. כך נדמה לנבראים ה"חיות" האלקית של הדיבור שלמעלה חזת יען שה"חיות" של הדיבור

שלמעלה, מגיעה אליהם אחרי צמצומים רבים, ולגבי הנבראים מסתירים הצמצומים על ה"חיות", ולכן יכול להידמות להם שהדיבור שלמעלה דומה לדיבורו של האדם. אך לגבי הקדושי פרוך הוא, אין שום צמצום והסתר והעלם מסתיר ומעלים לפניו, ו"בחשבה" – העלם, באורח", – גילוי, לפני הקב"ה. בדתניב: "גם חשך לא יחשיך ממך וגו'", – שכן, גם החושך

אין ואפס לגבי הקב"ה, כאילו אינם במציאות ממש, ורק בנבראים "פועלת" ההסתרה, שיוכלו לקבל את הבריאה כ"מציאות" – מן הראוי להוסיף סיפור קצר מהמגיד מקונויץ: לפני הסתלקותו אמר המגיד מקונויץ לבנו: "...אין לי כבר גוף כלל. תפס הבן בידו ואמר לו: אבא, הריני מרגיש שאכן יש לך גוף, ענה לו אביו: – מפני שאתה ממש עם גוף – לכן אתה מרגיש גוף.. כלומר, לאמיתו של דבר גופו איננו מציאות של גוף כלל, רק זאת, שמחמת שממששים עם גוף – מרגישים גוף.

מהווים הצמצומים והעלמות, הסתרה על ה"אור" וה"חיות" האלקית – דבר זה נותן להם מקום להחשיב את עצמם ל"יש" ול"מציאות" – אך, לגבי הקב"ה אין הצמצומים והעלמות מסתירים כלל, ממילא "כולא קמי" כלא חשיב ממש" – כל המציאות של עולמות ונבראים הם ממש אין ואפס; ואין הם "פועלים" שום שינוי באחדותו ההחלטית של הקב"ה – הוא יחיד ומיוחד אחרי שנבראו העולמות כמו לפני שנבראו. ביחס למה שלמדנו שלגבי הקב"ה אין הצמצום וההעלם מהווים הסתרה, ולכן כל העולמות והנבראים הם

יום חמישי י"ז שבט

הרבים, מינים ממינים שונים, – סוגי צמצומים שונים, וזאת כדי להפראת מהם פרואים רבים, מינים ממינים שונים, – השוני שבסוגי הברואים הרבים, מקורו בצמצומים השונים שבאור וחיות האלקי. וכל כך נברו ועצמו הצמצומים והסתרת פנים העליונים, – פנימיות

ליקוטי אמרים

ה"חיות" שלמעלה, נסתרת לגמרי, עד שיוכלו להתהוות ולהפראת גם דברים טמאים וקליפות וספרא אחרא, – לו היו אלה רק צמצומים רבים בלבד, אפילו הרבה מאד צמצומים, כדי שה"אור" וה"חיות" האלקי יתגלה למטה יותר ויותר, הרי למרות זאת לא היו נבראים מה"אור" – דברים טמאים, קליפות וספרא אחרא. אלא, עלידי התגברות הצמצומים, כלומר: עלידי

פרק כב. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן שאין דיבורו של הקב"ה דומה לדיבורו של אדם: כשאדם מוציא דיבור מפיו, נראה הדיבור כדבר לעצמו, נפרד משורשו, ה"שכל" שבמוח והתשוקה שבלב. אך, ביחס לדיבורו של הקב"ה לא שייך לומר שהוא נפרד מהקב"ה. כי הרי לא יתכן דבר שמחוץ להקב"ה. ולכן, דיבורו של הקב"ה מאוחד תמיד בשורשו ובטל אליו. דיבורו של הקב"ה נקרא, גם הוא בשם "דיבור", בגלל תכונה אחרת שישנה בדיבור, והיא – לגלות את אשר

בהעלם המחשבה. ענין זה של 54 גילוי ההעלם – קיים גם בדיבור שלמעלה. כמו עשרה האמרות, שבהם נברא העולם, הרי הם התגלות ה"אור" וה"חיות" האלקית לברוא בהם עולמות ונבראים. כך גם שאר הדיבורים האלקיים שבתורה, נביאים וכתובים, הם התגלות לנביאים במחזה נבואתם. ואילו

צמצומים כאלה שה"אור" מוסתר בהם לגמרי – אפשר להיברא דברים טמאים וספרא אחרא, ולקבל – ושהדברים הטמאים יקבלו חיותם וקיומם מדבר ה' ורוח פיו יתברך בהסתרת פנים וירידת המדרגות. ולכן נקראים – הקליפות, "אלהים אחרים", מפני שניקתם וחייתם – שהן יונקות מהקדושה, כי הרי כל דבר מן ההכרח שיקבל חיותו מהקדושה. ברם, ניקת החיות שלהן אינה מפקינת "פנים" – איננה מפנימיות רצונו של הקב"ה, אלא מפקינת "אחרים": דקדושה; – כלומר: מחיצוניות רצונו של הקב"ה. פנימיות הרצון" הוא כשרוצים את הדבר עצמו, והוא רצון של תענוג. ואילו "אחוריים" פירושו, "חיצוניות הרצון", שאת הדבר עצמו לא רוצים כי אין בו תענוג, אלא רוצים בו מחמת התועלת שתהיה מכך לגבי דבר אחר שממנו יהיה להם תענוג – ובלשונו של ה"תניא": ופרוש "אחוריים", – הוא: פאדם הנותן דבר לשונאו שלא פרוצונו, – שלא ברצונו הישיר, אלא הוא נותן לו את הדבר מטעם צדדי, שאז צורת הנתינה היא: שמשליכו לו פלאחר בתפוא, כי מחזיר פניו ממנו משנא אתו; – שכן, תנועת ותנועת הגוף

ענין הפירוד וה"מציאות" שבדיבור שלמטה – אינו שייך בדיבור שלמעלה. בפרק הבא, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן – התורה הרי קוראת לדיבורו של הקב"ה בשם "דיבור", ומאחר שדיבורו של האדם מייצג את ענין הפירוד, לאור העובדה שהוא נפרד משורשו – עליו, לכן, לומר שגם בדיבור שלמעלה קיימת תכונה זו. ברם, לא לגבי הקב"ה, כי אם לגבי הנבראים. כלומר: מהדיבור שלמעלה נוצרים נבראים כאלה שבהגשתם הם "מציאות" לעצמם ונפרדים מקדושתו של הקב"ה, והם – ה"קליפות" וה"ספרא אחרא". רק שהתורה דברה בלשון בני אדם, ונקרא בתורה דבורו של מקום פרוצה הוא בשם "דיבור" ממש בדיבורו של אדם, – שכאמור, יש בדיבורו של האדם, ענין הפירוד משורשו, לפי שבאמת כך הוא – שגם בדיבור שלמעלה ישנו ענין הפירוד, אלא שאין זה אמור ביחס שבין הדיבור לגבי הקב"ה, אלא זה מתבטא כך רק לגבי הנבראים, כפי שיוסבר להלן, שזה – דרך ירידת והמשכת החיות – האלקית, לתחתונים, – לנבראים התחתונים, הרי המשכה זו היא בצמצומים רבים ועצומים, – החיות האלקית מתמעטת יותר ויותר ונהיית מוגבלת מאד, עלידי הצמצומים

בַּתּוֹכָהּ, בְּסוּד גְּלוּת הַשְּׂכִינָה הַנִּזְכָּר לְעִלּוֹ. – ש"חיות" הקדושה נמצאת כביכול בגלות בתוך הקליפות, וְלִבְּנֵי נִקְרָא בְּשֵׁם "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", – לא רק מחמת הטעם האמור, שהם מקבלים את "חיותם" מבחינת "אחוריים", כי אם: שְׂחִיָּא עֲבוּדָה זְרָה מִמֶּשׁ וּבִפְיָהּ

בְּאֲחֵדוּתוֹ שֶׁל מְלַךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוּשִׁי-בְּרוּךְ

הוא, – הסברת הדברים:

בכל נברא נמצאים שני סוגי חיות – "חיות" המתלבשת בפנימיותו של הנברא ומתאחדת אתו. חיות אלקית זו, מצומצמת ומותאמת לפי מדתו של הנברא, עד כמה שהוא יכול לקלוט. – "חיות" המחיה ומשפיעה בנברא בצורה "מקיפה". חיות אלקית זו, איננה מצומצמת לפי מימדי הנברא ואינה מתלבשת בו, אלא בצורתה היא, כפי שהיא למעלה מהתלבשות בנברא – היא משפיעה ומחיה את הנברא.

ל"קליפות" ול"סטרא אחרא" גם כן שני סוגי חיות אלה. סוג ה"חיות" השני, בקליפות ו"סטרא אחרא", מאחר שהוא בא אליהן בבחינת "מקיף", אין הוא מפרע ל"מציאותן", הן יכולות להחזיק את עצמן ל"יש", ואינן צריכות להכחיש "חיות" זו, למרות שהן יודעות שהן נבראו מ"חיות" זו (כפי שנאמר להלן, שהן קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא": הן חושבות את עצמן ל"מציאות", ל"אלקיא", למרות שהן עצמן מכירות שיש להן "אלקא" שברא אותן). מחמת חיות אלקית זו, הן נקראות "אלקים אחרים", מפני שהן מקבלות את חיותן מבחינת אחוריים. ואילו סוג ה"חיות" המתלבש בפנימיות, שאם היו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" מודות ב"חיות" זו, היתה בכך משום סתירה ל"מציאות" שלהן, כי "חיות" זו היא הרי "עצמותו" של הנברא עצמו – "חיות" זו, הן מבחישות לחלוטין, והיא נמצאת בהן בבחינת גלות. בגלל "חיות" זו – הן נקראות "אלקים אחרים", לא רק מפני שהן מקבלות מ"אחוריים", אלא מפני שהן מחזיקות את עצמן ל"עבודה זרה" וכופרות באחורותו של הקב"ה – כפי שיוסבר להלן: בִּי מֵאָחַר שְׂאוֹר וְחִיּוֹת דְּקָרְשָׁה – ה"חיות" הפנימית, הוא בְּחִינַת גְּלוּת בַּתּוֹכָהּ – אֵינָה בְּטֵלָה לְכָל לְנָבִי קִדְשֵׁי הַקְּדוּשִׁי-בְּרוּךְ-הוּא; וְאֲדַרְבָּהּ, מְגִבִּיהָ עֲצָמָה בְּנִשְׂאָה, לֹמֵר: "אֲנִי וְאֶפְסֵי עוֹד", וּבְמֵאֵמֶר: – שאמר פרעה: "יֵאָר לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". – ה"יאור" – הנילוס – הוא שלי, ואני עשיתי את עצמי, וְלִבְּנֵי אֱמֶרוּ רַז"ל, שְׁנִסּוֹת הָרוּחַ שְׂקוּלָה בְּעֲבוּרָה זְרָה

מקורן בתנועה כפי שהיא מתבטאת בנפש; ומאחר שקיימת בנפש שנאה כלפי אותו איש, והנתינה לו היא שלא מתוך רצון אמיתי, אלא מתוך חיצוניות רצונו – לכן, זה מתבטא גם בתנועה הגופנית בשעת הנתינה: הוא מפנה את פניו ממנו בשעת מעשה, שכן, הפנים הוא המקום בו משתקפת פנימיותו וחיותו של האדם.

כָּךְ – גַּם, לְמַעַלָּה, בְּחִינַת "פְּנִים" הוא פְּנִימִית הַרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן וְהַפְּצוֹ הָאֱמֵתִי, אֲשֶׁר הַפֶּץ ה' לְהַשְׁפִּיעַ חִיּוֹת לְכָל הַקְּרוֹב אֵלָיו מִסְטְרָא דְקָרְשָׁה; – מצד הקדושה, אֲבָל הַסְטְרָא אַחְרָא וְהַטְּמֵאָה הִיא תּוֹעֵבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, וְאֵינּוּ מִשְׁפִּיעַ לָהּ – ל"סטרא אחרא", חִיּוֹת מְפִימִית הַרְצוֹן – העליון, וְהַפְּצוֹ הָאֱמֵתִי אֲשֶׁר – נאמר שהקב"ה הַפֶּץ בָּהּ – ב"סטרא אחרא", חֵם וְשִׁלוֹם, בִּי אִם כְּמֵאֵן דְּשִׂדְי בְּתַר כְּתַפּוֹ לְשׁוֹנָא שְׂלֵא בְּרָצוֹנֵי, – כמי שמשליך דבר לשונאו, מאחורי כתפו, שלא מרצונו הטוב. כך גם בח השפעת חיות הקדושה לסטרא אחרא – אינה באה מתוך רצון טוב, רק פְּרִי לְהַעֲנִישׁ – באמצעות הקליפה, אֵת הַרְשָׁעִים, – הנמשכים אחרי הקליפה וה"סטרא אחרא" ומקבלים השפעתם מהן, וְלִתֵּן שְׂכָר מֵזֶב לְצַדִּיקִים דְּאֶכְפְּיִין לְסְטְרָא אַחְרָא; – הכופים וכובשים את ה"סטרא אחרא" ומושלים עליה. לשם כך נוקקים ל"סטרא אחרא", כדי שיהיה ענין הבחירה, ובתוצאה מכך העונש המתאים לרשעים והשכר המתאים לצדיקים – משום כך נותנים "חיות" ל"סטרא אחרא". זֶה – צורה זו של השפעה, נִקְרָא בְּחִינַת "אֲחֵרִים" דְּרָצוֹן הָעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ-הוּא. – לכן הם נקראים אלקים אחרים, כי יניקת ה"חיות" שלהן היא מבחינת "אחוריים". וְהִנֵּה, רָצוֹן הָעֲלִיּוֹן בְּבִחִינַת "פְּנִים", – פנימיות הרצון העליון, מה שהקב"ה רוצה את הדבר עצמו, הוא מְקוֹר הַחַיִּים הַמְּחִיָּה אֵת כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְלִפֵּי שְׂאִינוֹ – רצון זה, שוֹרָה כָּלֵל עַל הַסְטְרָא אַחְרָא, וְגַם בְּחִינַת "אֲחֵרִים" שֶׁל רָצוֹן הָעֲלִיּוֹן – המחיה אותן, כאמור, אֵינּוּ מְלַבֵּשׁ – בפנימיות, בַּתּוֹכָהּ – ב"סטרא אחרא", מִמֶּשׁ, אֲלֵא מְקִיף עֲלֶיהָ מְלַמְעֵלָה, – בלבד, כמו שמקיפים דבר מלמעלה, לְכָךְ – לכן, היא – ה"סטרא אחרא", מְקוֹם הַמִּיתָה וְהַטְּמֵאָה, ה' יִשְׁמְרֵנּוּ, בִּי מַעֲט מְזַעַר – המעט מן המעט, אֹר וְחִיּוֹת, שְׂיוֹנְקַת וּמְקַבְּלַת לְתוֹכָהּ מְבִחִינַת "אֲחֵרִים" דְּקָרְשָׁה שְׂלַמְעֵלָה, הוא בְּבִחִינַת גְּלוּת מִמֶּשׁ

ליקוטי אמרים

משנאתו אותו כך למעלה בחי' פנים הוא פנימית הרצון העליון והפצו האמיתי אשר הפץ ה' להשפיע חיות לכל הקרוב אליו מסטרא דקדושה אבל הס"א והטומאה היא תועבת ה' אשר שנא ואינו משפיע לה חיות מפנימית הרצון והפצו האמיתי אשר הפץ בה ח"ו כ"א כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו שלא ברצונו רק כדי להעניש את הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקי' דאכפייין לס"א וזה נקרא בחי' אחוריים רצון העליון ב"ה. והנה רצון העליון בבחי' פנים הוא מקור החיים המחיה את כל העולמות ולפי שאינו שורה כלל על הס"א וגם בחי' אחוריים של רצון העליון אינו מלוכש בתוכה ממש אלא מקיף עליה מלמעלה לכך היא מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו כי מעט מזער אור וחיות שיונקת ומקבלת לתוכה מבחי' אחוריים דקדושה שלמעלה הוא בבחי' גלות ממש בתוכה בסוד גלות השכינה הנ"ל ולכן נקרא בשם אלהים אחרים שהיא ע"ו ממש וכפירה באחורותו של ממ"ה הקב"ה כי מאחר שאור וחיות דקדושה הוא בבחי' גלות בתוכה אינה כנשר לומר אני ואפסי עוד וכמאמר יאור לי ואני עשיתי ולכן אמרו רז"ל שגסות הרוח שקולה כע"ו

החזיק את עצמן ל"יש", ואינן צריכות להכחיש "חיות" זו, למרות שהן יודעות שהן נבראו מ"חיות" זו (כפי שנאמר להלן, שהן קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא": הן חושבות את עצמן ל"מציאות", ל"אלקיא", למרות שהן עצמן מכירות שיש להן "אלקא" שברא אותן). מחמת חיות אלקית זו, הן נקראות "אלקים אחרים", מפני שהן מקבלות את חיותן מבחינת אחוריים. ואילו סוג ה"חיות" המתלבש בפנימיות, שאם היו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" מודות ב"חיות" זו, היתה בכך משום סתירה ל"מציאות" שלהן, כי "חיות" זו היא הרי "עצמותו" של הנברא עצמו – "חיות" זו, הן מבחישות לחלוטין, והיא נמצאת בהן בבחינת גלות. בגלל "חיות" זו – הן נקראות "אלקים אחרים", לא רק מפני שהן מקבלות מ"אחוריים", אלא מפני שהן מחזיקות את עצמן ל"עבודה זרה" וכופרות באחורותו של הקב"ה – כפי שיוסבר להלן: בִּי מֵאָחַר שְׂאוֹר וְחִיּוֹת דְּקָרְשָׁה – ה"חיות" הפנימית, הוא בְּבִחִינַת גְּלוּת בַּתּוֹכָהּ – אֵינָה בְּטֵלָה לְכָל לְנָבִי קִדְשֵׁי הַקְּדוּשִׁי-בְּרוּךְ-הוּא; וְאֲדַרְבָּהּ, מְגִבִּיהָ עֲצָמָה בְּנִשְׂאָה, לֹמֵר: "אֲנִי וְאֶפְסֵי עוֹד", וּבְמֵאֵמֶר: – שאמר פרעה: "יֵאָר לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". – ה"יאור" – הנילוס – הוא שלי, ואני עשיתי את עצמי, וְלִבְּנֵי אֱמֶרוּ רַז"ל, שְׁנִסּוֹת הָרוּחַ שְׂקוּלָה בְּעֲבוּרָה זְרָה

דְּפָרְדָּא" – הרי הפירוד, בְּהַר הַקְדוּשָׁה, – אלה שמחזיקים את עצמם ל"מציאות" ומגביהים את עצמם כהרים ומרגישים את עצמם נפרדים מהקב"ה. וְהָרִי זֶה – יש בכך משום כְּפִירָה בְּאֱהוּדוֹתוֹ הָאֱמִיתִית, – של הקב"ה, שהיא – דְּבָלָא קְמִיָּה בְּלֵא הָשִׁיב, – לגבי הקב"ה הכל נחשב

לכלום, וּבְטַל בְּאֵמַת לֹא יתְפַרַּד וְלִרְצוֹנוֹ, הַמְחִיָּה אֶת פְּלִם וּמְחִיָּה אוֹתָם מֵאִין לִישׁ תְּמִיד: – מאחר שאחדותו האמיתית של הקב"ה היא שהכל בטל אליו, הרי שההיחשבות ל"יש" ול"מציאות" – יש בה משום כפירה באחדותו של הקב"ה. ולכן גסות הרוח שזה ל"עבודה זרה". הרי, שאחרי צמצומים רבים ושונים, נבראו בדיבורו של הקב"ה,

נבראים כאלה, כמו "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישים את עצמם כדבר נפרד מהקב"ה. לכן, נקרא הדיבור שלמעלה בתורה, בשם "דיבור", כי ענין הפירוד (המצוין את הדיבור שלמטה) קיים גם בדיבור שלמעלה, אלא שהוא רק בשייכות לנבראים ולהרגש שלהם כלפי שורשם. ואילו לגבי הקב"ה – אין שום דבר שנפרד ממנו.

מִמֶּשׁ, כִּי עֵקֶר וְשֵׁרֵשׁ שֶׁל עֲבוּדָה זָרָה, הוּא מַה שְּׁנַחֲשֵׁב – הוא מחשיב את עצמו, לְדַבֵּר בְּפִנֵי עֲצֻמוֹ, נִפְרָד מִקְדוּשְׁתּוֹ שֶׁל מְקוֹם, – של הקב"ה, וְלֹא כְּפִירָה בְּה' – כלומר, גם כשלא כופרים לגמרי בהקב"ה, אלא רק מחשיבים את עצמם לדבר בפני עצמו, כמו

ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" הנקראות "עבודה זרה", שכפי שלמדנו, הן אינן כופרות בהקב"ה לגמרי, אלא בְּדִאֲתָא – כמו שאנו מוצאים, בְּנִמְרָא דְקָרְוָ לִיה "אֱלֹהָא דְאֵלֵהִיא", – ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא" – הרי שהן מודות בהקב"ה, שהוא אלקא דאלקיא, ובכל זאת זה נקרא "עבודה זרה" ו"אלקים

אחרים". אֱלֹא שְׁנֵם הֵם מְחַשְׁבִּים עֲצֻמָּם לִישׁ וְדָבָר בְּפִנֵי עֲצֻמוֹ, וּבְזָה – במה שהן מחשיבות את עצמן ל"יש", הן מְפָרְדִים אֶת עֲצֻמָּם מִקְדוּשְׁתּוֹ שֶׁל מְקוֹם בְּרוּךְ הוּא, מֵאַחַר שְׁאִין – הן, בְּטָלִים לֹא יתְפַרַּד, כִּי אִין קְרִשָׁה עֲלִיוֹנָה שׁוֹרָה אֱלֹא עַל מַה שְּׁבְטַל לֹא יתְפַרַּד בְּנִזְבָּר לְעִיל, וְלִבְנֵי נִקְרָאִים – הקליפות ו"סטרא אחרא", מְטוּרֵי

ליקוטי אמרים

ממש כי עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום ולא כפירה בה' לגמרי כדאיתא בגמ' דקרו ליה אלהא דאלהיא אלא שגם הם מחשיבים עצמם ליש ודבר בפני עצמו וכוזה מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ב"ה מאחר שאין בטלים לו ית' כי אין קדושה עליונה שורה אלא על מה שבטל לו ית' כג"ל ולכן נקראי טורי דפרודא בזה"ק והרי זו כפירה באחדותו האמיתית דכולא קמיה כלא חשיב ובטל באמת לו ית' ולרצונו המחיה את כולם ומהוה אותם מאין ליש תמיד:

יום שישי י"ח שבט

העולם. משמעות כינוי המצוות בשם "אברין דמלכא" (אברי המלך). היא: כשם שכל אבר הוא כלי לכוח מיוחד בנפש, המתלבש באותו אבר, למשל – העין היא אבר וכלי מיוחד לכוח הראיה, האוזן הוא כלי מיוחד לכוח השמיעה, וכך כל הלאה – כך כל מצוה, היא כלי מיוחד ל"המשכה" מיוחדת מרצון הקב"ה. המצוות בכללותן הן רצונו של הקב"ה – הקב"ה רוצה שבני ישראל יקיימו מצוות – וכל מצוה כשלעצמה, היא כלי מיוחד להמשכה מיוחדת של רצון הקב"ה, הנמשכת ומגיעה למטה על-ידי שיהודי מקיים אותה מצוה שציווה הקב"ה לעשותה. לכן, נקראות המצוות "אברין דמלכא" (אברי המלך). כאן מתבקש, איפוא, הסבר – שהרי מן הנאמר בתיקונים יוצא, שהמצוות (כל ענינה של התורה הוא פירוש והסברת המצוות) הן "אברים דמלכא" בלבד, היינו, אף שהאבר, אמנם, מאוחד עם הכוח המלוּבש בו, אך אין הוא דבר אחד ממש עם אותו כוח: האבר והכוח הם שני דברים נפרדים, ועל אף התאחדותם אין הם דבר אחד ממש. ואילו ביחס לתורה, נאמר ב"זוהר", שהתורה והקב"ה הם דבר אחד ממש – כלומר, יותר מאשר התאחדות האברים עם הכוחות. כך מסביר רבנו הזקן את ההבדל בין לימוד תורה לקיום מצוות – לְפִי שְׁהַמְצוּת הֵן פְּנִימִיּוֹת

פְּרָק כג. למדנו בפרק הקודם, שלגבי הקב"ה אין דבר נפרד ממנו, כי דיבורו של הקב"ה, שבאמצעותו נוצרו הנבראים, אינו דומה לדיבורו של האדם: דיבורו של האדם נפרד משרשו; ואילו לגבי הקב"ה, הדיבור מאוחד תמיד אתו. אלא, מאחר שירידת ה"אור" וה"חיות" האלקי, המחיה את הנבראים, היא על-ידי צמצומים רבים והסתרת פנים, כך שפנימיות רצונו של הקב"ה מוסתרת מהנבראים – יכולים הם, בהרגשתם, להחשיב את עצמם ל"מציאות". ועם התרבות והתגברות הצמצומים – עלולות להיווצר גם "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישות את עצמן כנפרדות לגמרי מהקדושה ומהקב"ה. הרי, שהרגשת הנבראים את עצמם ל"מציאות" נובעת מהעובדה שפנימיות רצונו של הקב"ה מכוסה ומוסתרת מהם. מהאמור מובן שדבר שמאיר בו פנימיות רצונו של הקב"ה בהתגלות – קשור ומאוחד כולו עם הקב"ה, שכן, אין כאן הסתרת פנים, הגורמת שהנברא יוכל להרגיש את עצמו ל"מציאות".

וְעַם כָּל הַנִּזְבָּר לְעִיל, יוֹבֵן וְיִבְאֵר הֵיטֵב בְּתוֹסַפֵּת בְּאֹר מַה שְּׁאִמְרוּ בְּזוֹהַר ד' אֹרִיָּתָא וְקָרְשָׁא בְּרִיָּה הוּא פְּלֵא טָר", – תורה והקב"ה הם דבר אחד, וּבְתִקּוּנֵי: פִּרְשׁוּ ד' רַמ"ח פְּקוּדֵינִי – שמאיתם ארבעים ושמונה מצוות העשה, אִינּוּן – הן, רַמ"ח אֲבָרֵינִי דְּמַלְכָּא. – מאתים ארבעים ושמונה אברי המלך, הקב"ה מלך

זה, נובע רצונו להרוויח כסף, וממילא גם רצונו לערוך את הנסיעה. כך נבין גם ביחס לעולמות ולמצוות, הקב"ה רוצה בקיום העולמות, מפני שהוא רוצה במצוות. הרי שהמצוות הן רצונו ותענוגו הפנימי של הקב"ה, ובגלל רצונו זה במצוות – הוא רוצה גם בעולמות ומחיה אותם).³ כי

כל חיותם וְשִׁפְעָם – של כל העולמות, תְּלוּי פְּמַעֲשֵׂה המְצוּת שֶׁל הַתְּחִיּוֹת, פְּנִירָע, – שעל-ידי שיהודי מקיים מצוה – הוא "ממשיך" חיות ושפע בכל העולמות. וְנִמְצָא – הרי, שִׁמְעֵשֶׂה המְצוּת וְקִיּוּמָן הוא לְבוֹשׁ הַפְּנִימִי לַפְּנִימִית רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן, – של הקב"ה, שִׁמְמַעֲשֶׂה זֶה – של המצוות, נִמְשָׁךְ אֹרֶךְ וְחִיּוֹת רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן לְהַתְּלַבֵּשׁ פְּעוֹלָמוֹת. – הקב"ה רוצה בעולמות, מפני שיש בהם מעשה המצוות, כפי שאמרנו במשל: הדברים אותם יקנה בכסף שירוויח – הם הלבוש הפנימי לרצונו החיצוני.

רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן וְחִפְצוֹ הָאִמִּיתִי, הַמְּלַבֵּשׁ כָּל הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַחְיֹתָם, – כלומר: רצונו של הקב"ה בעולמות, שהוא רוצה בקיומם ומחיה אותם באותו רצון – הנה המצוות הן הפנימיות שבאותו רצון שיש להקב"ה בעולמות. שכן, מדוע רוצה הקב"ה בכל

העולמות? – מפני שהוא רוצה במצוות, שבני ישראל יקיימו מצוות; הקב"ה מתענג, כביכול, ממה שבני ישראל מקיימים מצוות. ומחמת הרצון והתענוג שיש לו מקיום המצוות – הוא מחיה את כל העולמות (הרי זה למשל, כמי שנוסע בדרך

רחוקה כדי להרוויח כסף, ברור שבעצם הנסיעה מתבטא רק חיצוניות הרצון – בשעה שהרצון הפנימי, הוא – להרוויח כסף; וגם הרווח איננו עדיין הרצון הפנימי האמיתי, שכן הוא מעוניין ברווח רק כדי לקנות בו את הדרוש לו לחיי נפשו – הרי, שרצונו הפנימי האמיתי הוא בדברים שהוא יקנה באותו כסף, ויתענג מהם. מרצון

שבת קודש י"ט שבט

השפעתו הוא כאילו בדרך של ציווי ומתן פקודה למושפע על ידו שיעשה משהו. כפי שאנו רואים באברים, הרי הם בטלים לחלוטין לנפש ומאוחדים איתה. כִּף הָרֶךְ מְשַׁל תְּחִיּוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂה המְצוּת וְקִיּוּמָן, – לכאורה משמע, שהכוונה

כאן ל"חיות" המחיה את העשיה ואת ביצוע המצוה, כלומר: רוח-החיים שבקיום המצוה; לא ה"חיות" שב"מצויאות" האתרוג, למשל, אלא ה"חיות" של מצות האתרוג, כפי שה"חיות" שרוייה בקיום ובמעשה המצוות, הוא – חיות זו, כְּמַל לְגַמְרֵי לְגַבֵּי רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן הַמְּלַבֵּשׁ בוּ, – ב"חיות" מעשה המצוות, וְנַעֲשֶׂה – אותה "חיות" לו – לרצון העליון, מִמַּשׁ פְּנִירָע לְנַשְׂמָה.

וְלִבְּנֵי נִקְרָאִים – המצוות, "אֲבָרֵי הַמְּלַבָּא", – אברי המלך, רֶךְךָ מְשַׁל, כְּמוֹ שְׁאֲבָרֵי גּוֹף הָאָדָם הֵם לְבוֹשׁ לְנַפְשׁוֹ וּבְטָלִים לְגַמְרֵי אֵלֶיהָ מִכָּל וְכָל, – כמו שאנו רואים כי מִיד שְׁעוֹלָה בְּרִצּוֹנוֹ שֶׁל אָדָם לְפָשֶׁט יְדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, הֵן נִשְׁמָעוֹת לְרִצּוֹנוֹ תְּכַף וּמִיד כָּלִי שוֹם צִוּוּ וְאִמְרָה לְהֵן, – לידו או לרגלו, וְכָלִי שוֹם שְׁהִיָּה פֶּלֶל, אֵלֶּא כְּרַנַּע מִמַּשׁ כְּשִׁעֲלָה בְּרִצּוֹנוֹ – באותו רגע ידו

ורגלו מבצעות את רצונו, האדם אינו זקוק לשום טיפול ומאמץ של רצונו כדי להפעיל את היד או הרגל ולהשפיע עליהן לבצע את רצונו – זו משמעות המלים "בלי שום ציווי ואמירה", שכן, טיפולו של ה"כוח" להפעלת

ליקוטי אמרים

ולכן נקרא 'אברי דמלכא ד"מ כמו שאברי גוף האדם הם לבוש לנפשו ובטלים לגמרי אליה מכל וכל כי מיד שעולה ברצונו של אדם לפשוט ידו או רגלו הן נשמעות לרצונו תכף ומיד בלי שום ציווי ואמירה להן וכלי שום שהייה כלל אלא כרנע ממש כשעלה ברצונו. כך ד"מ החיות של מעשה המצוות וקיומן הוא בטל לגמרי לגבי רצון העליון המלוכש בו ונעשה לו ממש כגוף לנשמה.

3. כפילות הלשון "מעשה המצוות וקיומן", אפשר היה לכאורה להסביר כך: "החיות של מעשה המצוות" – החיות של המצוה הנעשית, החיות של האתרוג למשל: "וקיומן" – קיומו הפיזי של האתרוג (בטלים לרצון העליון). מעיר כאן כ"ק רבינו, ש"ממה שכתוב שבאדם המקיים ועושה המצוות לא משמע כן" ממה שלהלן מובאים שני הביטויים "מעשה" ו"קיום" ביחס לאדם, שהוא עושה ומקיים – לא משמע ש"קיום" הוא קיומו הפיזי של הדבר בו נעשית המצוה. מהערה זו מובן, ש"מעשה" ו"קיום" המצוות, הם שני אופנים בביצוע המצוה: מעשה – פעולת עשיית המצוה, המביאה לביצוע המעשי של המצוה, למשל: ההתעטפות בטלית, הנחת ה"של ראש" על הראש, וכדומה; קיום – כשהמצוה כבר נעשית ומתקיימת בפועל; כשהוא כבר לבוש בטלית ובתפילין, כשהוא יושב כבר בסוכה, וכדומה. או אפשר שהכוונה ב"קיום" היא, שישנן מצוות שקיומן אינה קשורה ל"מעשה", בעשייה ממשית (כמו שהדבר בהרבה מצוות, במיוחד במצוות-לא-תעשה, שהן גם "כאילו עשה"), ואלה הם שני הביטויים: "מעשה" ו"קיום" המצוה. אך עדיין יש להבין את המלה "הוא" (בטל לגמרי...), כמו גם את המלה (המלוכש) "בו" – אם הכוונה למלה "חיות", היה לכאורה צריך להשתמש כאן בלשון נקבה? ומדוע משנה רבנו הזקן את הסדר להלן: "המקיים" ולאחר מכן "עושה"?

יום שלישי	יג שבט	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: בשלח, שלישי עם פירש"י. תהלים: סט"עא. תניא: אבל עשר . . . עניני העולם.		
תהלים: מפרק סט עד פרק עא		
יא"צ - ביום המיתה אפילו בשנה ראשונה, ואפילו כשיום הקבורה רחוק מיום המיתה.		

מענה הצ"צ לאאזמו"ר בהיותו כבן שבע: החסד ויתרון המעלה אשר האלקים עשה את האדם ישר להיות הולך בקומה זקופה הוא, דהגם שהולך על הארץ, מכל מקום הוא רואה את השמים, לא כן בהולך על ארבע דאינו רואה אלא את הארץ.

יום רביעי	יד שבט	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: בשלח, רביעי עם פירש"י. תהלים: עב"עו. תניא: פרק כא. והנה . . . 52 נבואתם.		
תהלים: מפרק עב עד פרק עו		
במנחה א"א תחנון.		

בא כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, איז, לבד דער ענין פון התעוררות רחמים אויף די מקושרים, געווען א עבודה פון דערמאָנען בינו לבין עצמו די מקושרים, און אריינטראכטען בענין אהבתם והתקשרותם כמים הפנים, וואָס דאָס איז מעורר די כחות פנימים פון דעם וואָס מ'טראַכט וועגען עם, ווי מיר זעהען במוחש, אז מ'קוקט שטאַרק אויף איינעם מוז ער אקוק טאָן, ווייל די הבטה פנימית איז מעורר דעם עצם הנפש, און אזוי איז אויך אין דעם כח המחשבה.

תרגום חפשי

אצל כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, הרי שמלבד הענין של התעוררות רחמים על המקושרים – היתה עבודה של הזכרת המקושרים בינו לבין עצמו, ולהתעמק במחשבה בענין אהבתם והתקשרותם כמים הפנים, שזה מעורר את כוחותיו הפנימיים של זה שחושבים אודותיו, כפי שרואים במוחש שכאשר מביטים בחזקה על אדם, נאלץ הוא להחזיר מבט, כי הבטה פנימית מעוררת את עצם הנפש – וכן הוא גם בכח המחשבה.

יום חמישי	טו שבט	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: בשלח, חמישי עם פירש"י. תהלים: עז"עת. תניא: והרי . . . כז' במציאות.		
תהלים: מפרק עז עד פרק עח		
א"א תחנון.		

כשנגשו להדפיס חלק שני של ה"תורה אור" – כבר נודע להחסידיים, אשר ישנם הגהות וביאורים מהצ"צ על המאמרים. ויפצירו בהצ"צ אשר ידפיסם עם המאמרים, וימאן הצ"צ. ויחלום חלום אשר זקנו אדמוה"ז בא לבקרו ומבקשו להדפיסם, מ"מ העלים הדבר, עד אשר גם שלשה מבניו חלמו החלום הזה ויספרו לאביהם, ואז הסכים להדפיס גם הגהותיו וביאוריו לחלק השני, ויקראו לו בשם "לקוטי תורה".

יום שישי	טז שבט	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: בשלח, ששי עם פירש"י. תהלים: עט"פב. תניא: וכל הצמצומים . . . חשיב ממש.		
תהלים: מפרק עט עד פרק פב		
אאמו"ר אמר: צווישען קעלט און כפירה איז גאָר א דינע מחיצה. עס שטעהט כי ה' אלקיך		

אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאם פייער, לערנען און דאוונען בעדארף מען מיט התלהבות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה' אין תורה ותפלה.

תרגום חפשי

אאמו"ר אמר: בין קרירות לכפירה ישנה מחיצה דקה מאוד. כתוב: "כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא", אלוקות היא שלהבת אש, יש ללמוד ולהתפלל מתוך התלהבות הלב, ש"כל עצמותי תאמרנה" את דברי ה' בתורה ותפלה.

יום חמישי

תהלים:
מפרק פג
עד פרק פז

שבת יז שבט, שבת שירה ה'תש"ג

עומדין בעת קריאת השירה.

הפטורה: ודבורה אשה נביאה.

שיעורים. חומש: בשלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: פג"ז.

תניא: פרק כב. רק . . . תמיד.

עס איז א מנהג צו עסען שווארצע קאָשע [ישנו מנהג לאכול דייסה שחורה].

שבת בשלח שנת תרכ"א אמר הצ"צ המאמר ראו כי ה' הנדפס בלקו"ת. וסיפר אח"כ לבנו אאזמו"ר: שבת בשלח שנת תקס"ה אמר אאזמו"ר זה המאמר. אח"כ קרא אותי וסיפר לי, אשר בשנת תקס"ט בהיותו במעזריטש, קרא אותו הה"מ לחדרו וא"ל: שבת בשלח שנת תקט"ז אמר הבעש"ט מאמר ע"פ וישב הים לפנות בוקר לאיתנו, לתנאו כמארז"ל. בשנת תקכ"א (שנה אחרי הסתלקות הבעש"ט) הי' אצלי - המשיך דבריו הה"מ - רבי (הבעש"ט) ואמר המאמר והוסיף ביאור בענין עושין רצונו - ולא דברו - של מקום. והיום היה אצלי מורי לחזור המאמר. ואמר הה"מ המאמר לפני אדמוה"ו, והוסיף ביאור בענין גנאי נהרא שזהו כענין קריעת ים סוף.

וסיים הצ"צ: היום היו אצלי הבעש"ט, הה"מ ואאזמו"ר, וכל אחד אמר לי המאמר בסגנונו. - כעבור איזה שעות קרא הצ"צ את אאזמו"ר עוד הפעם ואמר לפניו ביאור על המאמר.

יום שני

תהלים:
מפרק פח
עד פרק פט

יום ראשון יח שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: פח"ט.

תניא: פרק כג. ועם . . . כח" בעולמות.

הצ"צ ספר לבנו אאזמו"ר, אשר הדרוש ומראיהם ומעשיהם - תורה אור פ' יתרו - הוא דרוש הראשון שאמר הרב המגיד ממעזריטש בשעת קבלו את הנשיאות - חג השבועות תקכ"א, - כפי אשר שמעו רבינו הזקן מפי הרמ"מ מהאראדאק - בעל פרי הארץ - שהי' באותו מעמד, רק שרבינו ביאר הדרוש ע"פ סגנונו.

שבת קודש

תהלים:
מפרק צ
עד פרק צו

יום שני יט שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, שני עם פירש"י.
תהלים: צ"ו.

תניא: ולכן נקרא' . . . "56" כגוף לנשמה.

מצות עשה הראשונה, ובל' הרמב"ם "לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא כו' וידיעת דבר זה מ"ע וכמ"ש אנכי ה'א", היא מצות המוח והשכל, והיינו דהגם דכל אחד ואחד מישראל הוא מאמין בה' באמונה פשוטה ולבבו תמים עם ה', חובת המוח והשכל להביא אמונה זו בידיעה והשגה, וזהו "לידע שיש שם מצוי ראשון", ער זאָל דאָס וויסען [שיידע זאת] בהשגה והבנה דוקא, וכמ"ש דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, וכתוב: וידעת היום גו'.

יום ראשון

תקנת השוטה

ג) "כל מחויבי קרבן אין מקריבין על ידן אלא מדעתן, חוץ ממחוסרי כפרה שאין צריכים דעת בעלים, שהרי אדם מביא קרבן על בניו ובנותיו הקטנים אם היו מחוסרי כפרה ומאכילין בזבחים" (לעיל פ"א ה"ה).

על פי האמור מובנים דברי הרמב"ם כאן: "יראה לי שמביאין עליהן כפרה" – על החרש והשוטה; "כדי להאכילן בקדשים" – שעושים כן לטובתם, כי בלי זה לא תהא להם תקנה לעולם (מהר"י קורקוס); "וחטאתן נאכלת" – כדין קרבן חטאת רגיל; "שהרי הן קטן שאינו בן דעת" – שאביו יכול להביא עליו קרבן אפילו שלא בידיעתו.

הלכות מחוסרי כפרה פרק ג, הלכה ו: הכל מתמטאין בזבחה... וחרש ושוטה. ויראה לי שמביאין עליהן כפרה כדי להאכילן בקדשים; וחטאתן נאכלת, שהרי הן קטן שאינו בן דעת. להבנת ההלכה יש להקדים מספר פרטים:

א) נתבאר לעיל (פ"א ה"ה) שהזב הוא מ'מחוסרי כפרה', כלומר, "אף על פי שטהר מטומאתו וטבל והעריב שמשו – עדיין הוא חסר, ולא גמרה טהרתו כדי לאכול בקדשים, עד שיביא קרבנו".
 ב) קרבן הזב כולל הבאת שתי תורים או שני בני יונה, אחד עולה ואחד חטאת (לעיל פ"א ה"ה). החטאת נאכלת לכהנים והעולה עולה כליל למזבח.

יום שני

מעשה שהיה בדיבור...

כאן טמון ההבדל בין המקרים: החוסם בהמתו בקולו לוקה, כי גרם בכך למעשה – שהבהמה תסגור את פיה ותימנע מאכילה. לעומת זאת בממיר קרבן, בהמת החולין התקדשה כתוצאה נגזרמה מאליה מהדיבור, ואין כאן כל 'מעשה' (נו"ב תנינא, י"ד קסח).

וה'שפת אמת' (תמורה ג) מציע הסבר משלו ליישוב הסתירה: כאשר על ידי הדיבור מתבצעת בסופו של דבר הפעולה אותה רצה האדם לבצע – דיבורו אכן ייחשב כמעשה. לכן חסימת הבהמה בקולו מוגדרת מעשה, שהרי דיבורו הביא את התוצאה המבוקשת ומנע מהבהמה לאכול. אבל המרת בהמת קרבן בבהמת חולין נעשתה כדי שבהמת הקרבן תיהפך לחולין. רצון זה לא מתבצע, שהרי בהמת הקרבן נשארת בקדושתה. אי לכך, דיבורו כזה אינו נחשב מעשה.

הלכות תמורה פרק א, הלכה א: מפי השמועה למדו, שכל מצות לא תעשה שאין בה מעשה, אין לוקין עליה – חוץ מנשבע, וממיר. האם ניתן להעניש על אמירה גרידא?

ברמב"ם היומי מדובר על מקרה כזה. האדם הממיר אינו עושה מאום מלבד אמירה שבהמת חולין תהא תמורת הקרבן, ודיבורו מוגדר כ"לאו שאין בו מעשה" שבודרך כלל אינו מחייב מלקות. לכאורה, דברים אלו סותרים את הנאמר בהלכות שכירות (ג).
 ב. ומ"מ שם, שהחוסם בהמתו כדי למנוע ממנה את האכילה בשעת מלאכה לוקה משום "לא תחסום", אף אם לא עשה מעשה אלא חסם אותה בקולו בלבד, היינו שדיבורו כן מוגדר כמעשה! מסתבר, שעלינו להבחין בין סוגי הדיבור: יש דיבור שכתוצאה ממנו היה מעשה, ובהתאם לכך הוא מוגדר כמעשה; ויש דיבור שאינו מביא למעשה ממש, והלכך אינו חשוב מעשה.

יום שלישי

פקודות או עצות

והלכך יש לכולם – גם ל'חוקים' – טעם וסיבה. זו גם עמדת חלק מהראשונים (רמב"ן תצא כב, ו. א"ב ע"ת יתרו כ, א).

לאור זאת תובן התייחסות הרמב"ם ל'חוקים' בתור מצוות "שאינן טעמן ידוע" (סוף מעילה). נשים לב: יש להם טעם, אלא שאינו ידוע לנו.

רש"י, לעומת זאת, מתייחס ל'חוקים' כמצוות "שאינן טעמן בדבר" (תולדות כו, ה. ועוד). הווי אומר: אמנם למשפטים יש טעם מסוים, ואולם לחוקים אין שום טעם וסיבה.

כעת נבין את החידוש בהלכה שלנו. נאמן לשיטתו שלכל המצוות יש טעם, הולך כאן הרמב"ם שלב הלאה ואומר, כי מוטלת חובה גם על האדם לנסות למצוא את אותם טעמים.

[ע"פ לקוטי שיחות, כרך לב, עמוד 174]

הלכות תמורה פרק ד, הלכה יג: אף על פי שכל חוץ התורה גזרות הן... ראוי להתבונן בהן; וכל שאתה יכול לתן לו טעם, תן לו טעם.

מדורינו עסק רבות בסוגיית 'חוקים' ו'משפטים', וזו ההזדמנות להאיר בה פן נוסף.

שאלה עתיקת יומין נידונה בדברי גדולי ישראל – האם למצוות יש תועלת ותכלית?

בחיבורו 'מורה נבוכים', מגדיר הרמב"ם את השאלה בצורה מעניינת: מהו מקור המצוות, מרצון ה' או מזכמתו. אם "מהרצון המוחלט", אין הם לשם תועלת; אך אם גם מהחכמה, בודאי שיש בהם מטרה כלשהי.

למסקנת דבריו, המצוות באו הן מרצונו והן מחכמתו יתברך,

יום רביעי

מת שהוא טהור – הכיצד?

והרי דברים קל-וחומר ממת שלם שצורתו התבלבלה?! אחד ההסברים לכך:

בטומאת מת שני אופנים: א) כאשר שלד המת שלם, אף שאין עליו בשר. ב) כזית מבשר המת.

הלכות טומאת מת פרק ג, הלכה י: וכן אפר השריפין – טהור. בהלכה הקודמת כותב הרמב"ם שאם שלד המת שנשרף קיים – הריהו מטמא; אך אם התבלבלה צורתו – טהור. ויש לתמוה: אם כן, לשם מה משמיענו כאן כי אפר השרופים טהור,

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ לט

השרופין טהור" דווקא באפר של מי שנשרף בחייו רח"ל, ומעולם לא חלה עליו טומאה; ואילו מי שנשרף לאחר מותו – כיון שכבר חלה עליו הטומאה, אין היא פוקעת (צפנת פענח מהדר"ת ז' 22).

ברם, עמדה זו אינה נחלת כל הפוסקים. רבים מהם חלקו והוכיחו כי גם אפרו של הנשרף לאחר מותו טהור (שרידי אש ח"ב סי' קלג. ועוד).

ובכן, בהלכה הקודמת מתייחס הרמב"ם לשלד שלם שאין עליו כזית בשר, והוא טהור מאחר וצורתו התבלבלה ובכך פקע ממנו דין מת שלם. אבל בכזית מבשר המת יש דין טומאה שאינו תלוי כלל בצורת המת, שהרי אפילו כזית בלבד מטמא. לשם כך נדרש הרמב"ם לחדש בהלכה זו, כי במידה ובשר המת נעשה אפר – הריהו טהור (מלמד להועיל, י"ד קיד).

הגאון הרג"צ נקט בשיטה ייחודית. הוא חידש, כי "אפר

יום חמישי

כמו דג במים

תגרום שלא יוכל להיפרד מענייני אלוקות אפילו לרגע אחד, שהרי זה מקור חיותו!

זוהי אפוא משמעות ההלכה "כל מה שבים טהור":

כאשר הנברא מרגיש את מקור חיותו – בדוגמת דגי הים ("כל שבים") – מושלל ממנו מצב של היפך הטהרה, היפך רצון ה' חלילה. היות שהוא מרגיש כי כל חיותו אינה אלא אלוקות, הרי מצד טבעו אין ביכולתו להיפרד מהקב"ה, מקור חיותו.

[וערת מנחם – התוענודיות, תשמ"ו, ח"א, עמוד 494]

הלכות טומאת מת פרק ו, הלכה א: **עצמות תדג ועזרו - העושה מהן בליים, אין מקבלין ממאה כלל . . . שכל מה שבים טהור.** ייחודם של הדגים בים על פני יתר הברואים שעל פני האדמה מתבטא בכך, שהדגים נמצאים תמיד במקום חיותם – במי הים – ואינם יכולים לפרוש משם, שכן אם ייצאו – ימותו. יש כאן לקח נפלא בעבודת ה':

על הנברא להתבונן במוחו בעובדה שה' הוא מקור חיותו ובלעדיו אין לו חיים, עד שיחוש וירגיש זאת בליבו. תחושה זו

יום שישי

התורה עוסקת בדברים מוחלטים

לכל היותר קיים ספק שמא הבהמה טריפה, ומן התורה אין להחמיר בספק. ואם כן, מה ההוכחה שהולכים אחר הרוב? הגאון בעל 'חוות דעת' ענה בצורה מקורית:

התורה דברה בכל מקום על הודאי, לא על הספק. כאשר היא שוללת דבר מה, האיסור חל רק במקרה ודאי, והספק אינו כלול באיסור; לאידך, כאשר היא דורשת דבר חיובי, הרי שאדרכה, הדין יהא הפוך – הספק לא ייחשב כמילוי החובה.

ובענייננו: התורה אומרת שיש מצוה חיובית להקריב דווקא בהמה כשרה, ואם כן כוונתה שיקריבו רק בהמה שהיא כשרה בוודאות, ולא ספק טריפה.

ומאחר שהתורה התירה להקריב בסתם מבלי לחשוש לטריפה – זו ההוכחה שהולכים אחר הרוב.

[חוות דעת, יורה דעה סימן קי, בית הספק בתחילתו]

הלכות טומאת מת פרק ט, הלכה יב: **אין טמא מן התורה, אלא מי שנממא ממאה ודאית. אבל כל הפסקות - בין בטמאות, בין בטמאות אסורות, בין בעצמות ושבתות - אין חוששין להן אלא מדברי סופרים.**

רבינו מציב כאן את יסודו הידוע, כי הכלל "ספיקא דאורייתא לחומרא" הוא מדרבנן, והתורה עצמה "לא אסרה ספקות". רבים מהראשונים חולקים וסוברים כי כלל זה מהתורה (רשב"א קידושין סוף פ"א ועוד).

דיו רב נשפך בנושא, כאשר גדולי ישראל מעלים קושיות ותירוצים לכל צד. כמו בדוגמה שלפנינו:

דין ההליכה אחר הרוב נלמד בגמרא מכך שהתורה אסרה להקריב טריפה, ולמרות זאת לא חוששים שמא הקרבן טריפה, כי רוב הבהמות כשרות.

ולפי הרמב"ם לא מובן: הרי אפילו אם לא נלך אחר הרוב,

שבת-קודש

בתי הנצחה על קברי הקדושים

אולם, בפירוש המשניות (פ"ה פ"ג מ"ב) כתב רבנו שאם בונים אהל על גבי אהל שבנוי על הקבר – האהל המקיף, חוצץ בפני הטומאה שלא יטמא מה שעליו. וכן קבר סתום שיש עליו טפח על טפח על רום טפח – אינו מטמא מה שעליו.

וכך הוא פוסק כאן להלכה: "טפח על טפח מרובע על רום טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה".

לפי זה, אם בונים על שטח קברי האחים אוהל עם חלל טפח מרובע בגובה טפח, ובונים את אתר הנצחה על גבי זה – לכאורה יש להתיר לכהנים להיכנס בו, הואיל והחלל שתחתיו חוצץ בפני הטומאה.

הלכות טומאת מת פרק יב, הלכה א: **טפח על טפח מרבע על רום טפח - מביא את הטמאה וחוצץ בפני הטמאה.**

ברחבי אירופה נותרו לאחר השואה קברי אחים בהם נקברו מאות ואלפי יהודים, קרבנות הנאצים י"מ"ש. והנה, הלכה היא שאסור לכהנים לדרוך על מקומות אלו, אך נתעוררה שאלה: האם ניתן לבנות על קברי אחים אלה בית הנצחה לקדושים באופן שיאפשר גם לכהנים להיכנס?

לכאורה, היה מקום לאסור מדין קבר סתום, שטומאה בוקעת ועולה ממנו למעלה עד הרקיע ולמטה עד התהום וכן מהצדדים. וכל שהוא קבר למת, נעשה כגופו של מת עצמו

[ע"ת פסקי שו"ת בשאלות הו"מ, סימן פח]

[ש"ת טומאת מת ז, ד-ה].

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ג-י"ט שבט ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות מחסרי פפרה פרק ג

א. כל הימים שהזב רואה בהם זיבות, הרי הוא טמא. וכשיפסק הזיבות, מונה שבעת ימי נקיים כזבה, וטובל בשביעי, ומעריב שמשו [נטהר כשתשקע השמש]; ובשמיני מביא קרבנו, אם היה בעל שלש ראיות. ואם ראה ראיה של זוב, אפלו בסוף יום שביעי אחר שטבל - סותר הכל, ומתחיל למנות שבעת ימי נקיים מאחר יום ראיה האחרונה. ב. זב שראה קרי באחד משבעת ימי הספירה - אינו סותר אלא יומו בלבד, ומשלים שבעת ימים ומביא קרבנו. כיצד? ראה קרי ביום החמישי - ספר אחריו שלשה ימים, וטובל בשלישי, ומביא קרבנו ברביעי.

ג. זב שבדק ביום ראשון מימי הספירה, ומצא טהור, ולא בדק כל שבעה, וכיום השביעי בדק ומצא טהור - הרי זה בחזקת טהור. אפלו בדק ביום הטמאה עצמו [לאחר שנטמא], ומצא טהור, ופסק הזוב, ולא בדק למחר בתחלת ימי הספירה, ובדק בשביעי או בשמיני, ומצא טהור - עלו לו ימי הספירה, והרי זה בחזקת טהרה.

ד. כל ראיה שהיא סותרת, אינה מביאה לידי קרבן. כיצד? ראה שתי ראיות בלבד, והפסיק יום או יומים, והרי הוא מונה שבעת ימי נקיים, ובתוך השבעה ראה ראיה של זוב - אינה מצטרפת לשתיים, אלא סותרת; ומתחיל למנות, כמו שבארנו. אפלו ראה בתוך ימי הספירה שלש ראיות זו אחר זו, אפלו ראה אותן ביום אחד, אפלו ראה שלש ראיות בסוף יום שביעי של שבעת ימי נקיים - אינו מביא קרבן; שראיות אלו, לסתיירה הן. ראה שלש ראיות כליל שמיני - מביא קרבן, שאין ראיות אלו סותרין. במה דברים אמורים? בזב בעל שתי ראיות. אבל זב בעל שלש שראה שלש ראיות כליל שמיני שאחר שבעת ימי נקיים - אינו מביא קרבן שני על שלש ראיות אלו, אלא קרבן אחד על השלש הראשונות; שאף על פי שאין שלש אחרונות סותרות, הרי לא יצא לזמן שראוי לקרבן; והלילה מחסר זמן הוא לכל - חוץ מילדת שהפילה כליל אחד ושמונים, שהיא מביאה קרבן שני, כמו שבארנו. ודבר זה, מפי הקבלה [מסורת ביד החכמים].

ה. ראה ראיה אחת כליל שמיני, ושתי ראיות ביום שמיני - הרי אלו מצטרפין, ומביא קרבן שני על זיבות זו האחרונה; שהרי ראיה ראשונה של כל זב, כשכבת זרע היא חשוכה, ואם ראה אחריה שתיים, מצטרפת עמהן לקרבן. אבל אם ראה שתיים כליל שמיני, ואחת ביום שמיני - אין מצטרפות, ואינו מביא קרבן על זיבות זו האחרונה. ו. הכל מתטמאין בזיבה - אפלו קטן בן יומו, והגרים, והעבדים, ותרש ושוטה. וראה לי שמביאין עליהן פפרה כדי להאכילן בקדשים; וחסאתן נאכלת, שהרי הן קטן

שאינו בן דעת. ופרים [שנסחר ע"י] אדם ופרים חמה [מלידה], מתטמאין בזיבה ככל האנשים.

ז. הטמטום [סתום ואין מינו ניכר] והאנדרוגינוס [יש בו סימני זכר ונקבה] - נותנין עליהן חמרי האיש וחמרי האשה: מתטמאין בדם פגשים, ובלבן פגשים; וטמאתן בספק. לפיכך, אם היה אחד מהן זב בעל שלש ראיות, או זכה שראת דם שלשה ימים זה אחר זה - מביאין קרבן, ואינו נאכל. היה מונה שבעת ימי נקיים ללבן, וראה אדם, או לאדם, וראה לבן - הרי זה אינו סותר.

הלכות מחסרי פפרה פרק ד

א. כשיתרפא הצרוע מצרעתו, אחר שמטהרין אותו בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים, ומגלחין את כל בשרו, ומטבילין אותו - אחר כל זאת, יכנס לירושלם, ומונה שבעת ימים, וכיום השביעי מגלח תגלחת שניה בתגלחת הראשונה, וטובל; והרי הוא טבול יום, ומעריב שמשו [נטהר כשתשקע השמש]. ולמחר בשמיני טובל פעם שניה, ואחר כך מקריבין קרבנותיו. ומפגי מזה טובל בשמיני, אחר שטבל מאמס? מפגי שהיה רגיל [לגעת] בטמאה בימי חלטו [בידודו כמצורע], ואינו נזהר משום טמאה, ושקמא נטמא אחר שטבל, לפיכך טובל בשמיני בעזרת הנשים בלשפת המצרעים ששם, אף על פי שלא הפיח דעתו [ונוהר מטמאה].

ב. נחאחר ולא גלח בשביעי, וגלח בשמיני או אחר כמה ימים - ביום שיגלח יטבל ויעריב שמשו, ולמחר יביא קרבנותיו אחר שיטבל פעם שניה, כמו שבארנו. כיצד עושין לו? המצרע עומד חוץ לעזרת ישראל פנגד פתח מזרחי, ופגיו למערב; ושם עומדין כל מחסרי פפרה בעת שמטהרין אותם, ושם משקין את השוטות. והכהן לוקח האשם של מצרע כשהוא חי, ומניף אותו עם לג השמן במזרח, כדרך כל התנופות; ואם הניף זה בפגיו עצמו וזה בפגיו עצמו - יצא. ואחר כך מביא את האשם למצרע עד הפתח, ומכניס [המצורע] שתי ידיו לעזרה, וסומך עליו, ושוחטין אותו מיד. ומקבלין שני כהנים את דמו - אחד מקבל בכלי, לזרקו על גבי המזבח, ואחד בידו הימנית, ומערה לזדו השמאלית, ומזה [על המצורע] באצבעו הימנית; ואם שנה וקבל בשמאל תחלה, פסל. הכהן שקבל מקצת הדם בפלי - מוליכו, וזרקו על המזבח תחלה. ואחר כך יבוא הכהן שקבל הדם בכפו אצל המצרע, הכהן מבפנים והמצרע מבחוץ; ומכניס המצרע ראשו [לתוך השער], ונותן הכהן מן הדם שבכפו על תנוף אָזו הימנית [הבשר הקשה שבתוך האוזן], ואחר כך יכניס ידו הימנית, ויתן על בהן ידו, ואחר כך יכניס רגלו הימנית, ויתן על בהן רגלו. ואם נתן על השמאל, לא יצא. ואחר כך מקריב תשאתו ועולתו. ואחר שיתן הדם על

ויחזר ויתן על הבהונות אחר מתן שבע, שנאמר: "זאת תהיה תורת המצרע", שתהיה כל תורתו על הסדר.

ז. נתן שבע המתנות שלא לשמן [לא לשם מצורע זה] - לא הרצה, והקשר המצרע.

ח. מצרע שנתנגע אחר שהביא אשמו, צריך קרבן אחר לצרעת שניה; וכן אם הביא אשמו, ונתנגע, והביא אשמו, ונתנגע - צריך קרבן על כל אחת ואחת. אבל אם נתנגע, ונתרפא, והביא צפרים, וחזר ונתנגע, ונתרפא, והביא צפרים - קרבן אחד לכלן.

ט. מצרע שהביא קרבן עני, והעשיר, או עשיר והעני, קדם שיקריב קרבנותיו - הכל הולף אחר האשם: אם היה בשעת שחיטת האשם עשיר, ישלים קרבן עשיר; ואם היה עני, ישלים קרבן עני.

י. שני מצרעין שנתערבו קרבנותיהן, ונזרק דם אחת משתי החטאות שלהן, ואחר כך מת אחד מן המצרעים - כיצד עושה זה המצרע החי? להביא חטאת בהמה, אינו יכול - שפא זו שנוזק דמה חטאתו היא, ואין מביאין חטאת בהמה על הספק; ולהביא חטאת העוף, אינו יכול - שעשיר שהביא קרבן עני, לא יצא. וכיצד יעשה? יכתב כל נכסיו לאחר, ונמצא עני, ויביא חטאת העוף מספק, ולא תאכל, כמו שבארנו; ונמצא אוכל בקדשים.

יא. עשיר שאמר: 'קרבנו של מצרע זה עלי', והיה המצרע עני - הרי זה מביא על ידו קרבנות עשיר, שהרי יד הנזדר משגת. ועני שאמר: 'קרבנו של מצרע זה עלי', והיה המצרע עשיר - הרי זה מביא על ידו קרבנות עשיר, שהרי זה הנדר חייב בקרבנות עשיר.

ברוך רחמנא דסייען

יום שני

הלכות תמורה

יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שלא ימיר; (ב) שתהיה התמורה קדש, אם המיר; (ג) שלא ישנה הקדשים מקדשה לקדשה. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות תמורה פסק א

א. כל הממיר [החליף בהמת חולין בבהמת קודש] - לוקה על כל בהמה ובהמה שימיר, שנאמר: "לא יחליפנו, ולא ימיר אתו"; ואף על פי שלא עשה מעשה. מפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו, שכל מצוות לא תעשה שאין בה מעשה, אין לוקין עליה - חוץ מנשבע, וממיר, ומקלל את חברו בשם [ה']; שלשה לאוין אלו - אי אפשר שיהיה בהן מעשה כלל, ולוקין עליהן. ולמה לוקין על התמורה, והרי לאו שבה נתק [סמוך] לעשה [ואין לוקין עליו], שהרי נאמר: "ואם המיר ימיר... והיה הוא ותמורתו יהיה קדש"? מפני שיש בה עשה, ושני לאוין; ועוד, שאין לאו שבה

הבהונות, נוטל הבהן מלג השמן, ויוצק לתוף פפו של חברו השמאלית; ואם יצק לתוף פף עצמו, יצא. וטובל אצבעו הימנית בשמן שבכפו, ומזה שבע פעמים כנגד בית קדש הקדשים - על כל הזיה, טבילת אצבע בשמן; ואם הזיה, ולא כון כנגד בית קדש הקדשים - כשרות. ואחר כך יבוא אצל המצרע, ויתן מן השמן על מקום דם האשם, בתנוף און ובהן יד ובהן רגל; והנותר מן השמן שבכפו, יתנונו על ראש המטהר. ואם לא נתן, לא כפר. וישאר הלג, מתחלק לכהנים.

ג. שירי הלג - אינו נאכל אלא בעזרה לזכרי כהנה, כשאר קדשי קדשים; שהרי הקש לאשם. ואסור לאכל מלג השמן, עד שיתן ממנו מתן שבע ומתן בהונות; ואם אכל - לוקה, כאוכל קדשים קדם זריקה.

הלכות מחסרי כפרה פסק ה

א. איזה הוא תנוף און? זה גדר האמצעי [הבשר הקשה שבפנים האוזן]. נתן על צדי הבהונות [בצידי הציפורן], כשר; נתן על צדי צדיהן [בצד שכנגד הציפורן], פסול. בין שנתן השמן על דם האשם עצמו מלמעלה [כשר, ואין הדם חוצץ], בין שנתן בצד הדם - אפלו נתקנח הדם קדם שיתן השמן - נותן השמן על הבהונות, שנאמר: "על מקום דם האשם". אין לו בהן יד ימנית, או בהן רגל ימנית, או שאין לו און ימנית - אין לו טהרה עולמית.

ב. אשם מצרע ששחטו שלא לשמו [כגון לשם עולה], או שלא נתן מדמו על גבי בהונות - הרי זה עולה למזבח, וטעון נסכים כנסכי אשם מצרע; וצריך המצרע אשם אחר להקשירו.

ג. הקדים [שחיטת] חטאתו לאשמו - לא יהיה אחד מקרס [מערבב] בדמה [שלא ייקרש, ובינתיים ישחטו האשם], אלא תעבר צורתה [תתעפש או תיפסל בלינה], ותצא לבית השרפה.

ד. יש לאדם להביא אשמו היום, ולגו [לגו השמון] אחר עשרה ימים; ואם רצה לשנות הלג לאשם מצרע אחר - משנה, אף על פי שקדש כפלי. חסר הלג עד שלא יצק [לכף הכהן], זמלאנו; חסר מאחר שיצק, יביא אחר בתחלה.

ה. יצק מן השמן לכפו, והתחיל להזות, ונשפף הלג - אם עד שלא גמר מתן שבע [הזיות] נשפף הלג - יביא אחר, ויתחיל במתן שבע; גמר מתן שבע ונשפף הלג - יביא אחר, ויתחיל לכתחלה בבהונות; התחיל בבהונות, ונשפף הלג קדם שיגמר - יביא אחר, ויתחיל לכתחלה בבהונות. גמר הבהונות, ואחר כך נשפף הלג, קדם שיתן שאר השמן שבכפו על ראש המטהר - אינו צריך להביא לג אחר; שמתנת הראש אינה מעכבת - שנאמר: "והנותר בשמן", "וימיתר השמן".

ו. הקדים מתן השמן למתן הדם - זמלא הלג שמן, ויחזר ויתן השמן אחר הדם; הקדים מתן השמן על הבהונות למתן שבע [ההזיות כנגד קודש הקדשים] - זמלא הלג,

במעשר: "לא יבקר בין טוב לרע, ולא ימירנו". והלא המעשר בכלל כל הקדשים הנה, ולמה יצא? ללמד על הכלל [לשאר הקרבנות]: מה מעשר קרבן יחיד - יצאו קרבנות צבור, וכן השתפין. מה מעשר קרבן מזבח - יצאו קדשי בדיק הבית. מה מעשר בהמה הקש למעשר דגן, שאין חביבין בו אלא ישראל ולא גוים - יצאו קרבנות גוים, שאין עושין תמונה, כמו שבארנו.

יג. המקדיש בעלת מום קבוע, אינה עושה תמונה - מפני שלא נתקדש גופה קדוש גמור, ואינה אלא קדשת דמים; אבל המקדיש בעלת מום עובר, או שהקדיש תמימה ואחר כך נולד [נהיה] לה מום קבוע - הרי זו עושה תמונה.

יד. אחד הממיר תמים בבעל מום, או בעל מום בתמים, או שהמיר בקר בצאן, או צאן בקר, או כבשים בעזים, או עזים בכבשים, או נקבות בזכרים, או זכרים בנקבות, או שהמיר אחד במאה, או מאה באחד, בין בבת אמת, בין בזה אחר זה - הרי אלו תמונה, ולוקה כמנין הבהמות שהמיר.

טו. אין התמונה עושה תמונה, ולא ולד בהמת ההקדש עושה תמונה, שנאמר: "היה הוא ותמונתו" - "הוא", ולא ולדו; "ותמונתו", ולא תמונת תמונתו. אבל הממיר בבהמה, וחזר והמיר בה, וחזר והמיר - אפלו אלה, כלן תמונה; ולוקה על כל אחד ואחד, כמו שבארנו.

טז. אין ממירין אברים או עברים בשלמים, ולא שלמים בהן. כיצד? האומר: 'רגלה של בהמה זו', או 'ידה, תחת עולה זו', או שאמר: 'עבר בהמה זו תחת עולה זו' - אינה תמונה. וכן האומר: 'בהמה זו תחת ידה' או 'רגלה של עולה זו', או שאמר: 'בהמה זו תחת עברה של חטאת זו' - אינה תמונה.

יז. הממיר בכלאים [נולד מגדי וכבשה], או בטרפה [חולה בחולי המיתות], ויוצא דפן [נולד בנייתוח קיטרי], או בטמטום [סתום ואין מינו ניכר] ונאדרגניס [יש בו סימני זכר ונקבה] - אין הקדשה חלה עליה, והרי זה כמו שהמיר בגמל או בתמור, לפי שאין במינן קרבן; וילפיכף אינו לוקה. מה בין אלו לבעל מום? בעל מום, יש במינו קרבן; אלו, אין במינן קרבן.

יח. הרובע [שור שבא על אשה] והנרבע [בהמה שבא עליה אדם] - הרי הן כבעל מום, ועושין תמונה; וכן כל פיוצא בהן.

יט. בהמה שחציה קדש וחציה חל [כגון של שותפים ואחד הקדיש חלקו] - לא עושה תמונה, ולא נעשית תמונה.

כ. כל החטאות שדינן שימותרו [כגון שמתו בעלי הקרבן], אינן עושין תמונה; וכל חטאת שדינה שתרעה עד שיפיל בה מום ותמכר, עושה תמונה.

כא. המפריש נקבה לפסחו או לעולתו או לאשמו - עושה תמונה, ואף על פי שאינן ראויין לקרב; והואיל וירדו לקדשת דמים, והרי הן תמימין - ירדו לקדשת הגוף. אבל המפריש שעיר לחטאתו, ונשיא שהפריש שעירה לחטאתו, וכהן גדול שהפריש פרה לחטאתו [שכל אלו לא הפרישו קרבן הראוי להם] - אינן עושין תמונה;

שנה לעשה [הכל המקריש], שהצבור והשתפין אין עושין תמונה, אם המירו - אף על פי שהן מזהרין שלא ימירו. נמצאת אומר, שהיחיד שהמיר - הרי התמונה קדש, ואפלו המיר בשבת [למרות שאין מקדישים בשבת]; ולוקה ארבעים. ואחד מן השתפין שהמיר, או מי שהמיר בקרבן מקרבנות הצבור - הואיל ויש לו בהם שתפות, הרי זה לוקה; ואין התמונה קדש.

ב. אחד הממיר בזדון או שהמיר בשגגה - הרי זה עושה תמונה [שגם החולין נהיה קדוש], ולוקה. כיצד? המתכונן לומר: 'הרי זו תמונת עולה שיש לי', ואמר: 'הרי זו תמונת שלמים שיש לי' - הרי זו תמונה, ולוקה. אבל אם דמה שמתר להמיר, והמיר, או שאמר: 'אפגס לבית זה ואמיר מדעתי' [במזיד], ונכנס ושכח והמיר שלא מדעתו - הרי זו תמונה, ואינו לוקה עליה.

ג. אין אדם ממיר בהמתו [לא חלים דיני תמורה] בקרבן שאינו שלו; ואם אמר בעל הקרבן: 'כל הרוצה להמיר בבהמתי יבוא וימיר' - הרי זה ממיר בה. המיר קרבנו בבהמה שאינה שלו - אינה תמונה; שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.

ד. המתכפר - הוא שעושה תמונה, אבל לא המקדיש. כיצד? הקדיש בהמה שיתכפר בה חברו, כגון שהקדיש קרבנות נזיר שיתכפר בהם פלוני הנזיר - אותו הנזיר, הוא שעושה בהן תמונה; אבל לא זה שהקדיש, לפי שאינו שלו. ה. היורש ממיר. הניח בהמה לשני בניו, ומת - הרי זו קרבה; ואין ממירין בה, שהרי הן בה שתפין, והשתפין אין עושין תמונה, כמו שבארנו.

ו. אין קדשי גוים עושין תמונה, מן התורה; אבל מדברי סופרים, שהגוי שהמיר, הרי זו תמונה. הקדיש הגוי בהמה שיתכפר בה ישראל, והמיר בה הגוי - הרי זו ספק תמונה. ז. אחד אנשים ואחד נשים - אם המירו, עושין תמונה.

ח. קטן שהגיע לעונת נדרים [בן י"ב] שהמיר - אף על פי שאינו לוקה, יש בו ספק אם עושה תמונה או אינו עושה.

ט. אין הפהנים ממירין בחטאת ובאשם [שקיבלו להקריב] - שאף על פי שהן שלקחן [לאכילה], אין זוכין בהן מחיים; שאין להן בכשר, עד שיזרק הדם. ואין הפהנים ממירין בכור - שאף על פי שהוא זוכה בו מחיים, אינו זוכה בו מתחלה; שהרי תחלתו, בבית ישראל הוא. אבל הבעלים שהמירו בכור כל זמן שהוא בביתם - עושין תמונה; וכן כהן שהמיר בכור שנולד לו, לא בכור שלקח מישראל - הרי זו תמונה.

י. אילו של כהן גדול [שמקריבו ביום כיפור] עושה תמונה; אבל פרו אינו עושה תמונה, אף על פי שהוא משלו - הואיל ואחיו הפהנים מתכפרין בו, הרי הן כשתפין בו.

יא. העופות והמנחות - אינן עושין תמונה, שלא נאמר אלא "בהמה".

יב. קרבנות בדיק הבית [שנתרמו על מנת שימכרו ודמיהם יהיו להחזקת המקדש] - אינן עושין תמונה, שנאמר

תמורת החטאת, תמות כמו שבארנו בפסולי המקדשין. תמורת האשם - תרעה עד שיפיל בה מום, ויפלו דמיה לנדבה. תמורת השלמים, כשלמים לכל דבר - טעונה סמיכה [סמיכת ידים לפני השחיטה], ונסכים, ותנופת קזה ושוק. תמורת התודה, כתודה, אלא שאינה טעונה לחם [שמביאים עם התודה], כמו שבארנו בהלכות פסולי המקדשין. תמורת הפסח - אם המיר בו קדם חצות יום ארבעה עשר, אין תמורתו קרבה, אלא תרעה עד שיפיל בה מום, ויביא בדמיה שלמים; ואם המיר בו אחר חצות, הרי התמורה עצמה תקרב שלמים. תמורת הבכור והמעשר - אינן קרבין לעולם, שנאמר בכור: "לה" הוא; מפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו, הוא קרב, ואין תמורתו קרבה; ודין המעשר, בכור. תמורתן תרעה עד שיפיל בה מום, ותאכל.

ב. תמורת הבכור, לפנהיגים; ותמורת המעשר, לפעלים. וכשם שאין פודין בכור ומעשר שנפל בהן מום, כמו שבארנו בהלכות אסורי זבוח - כך אין פודין תמורתן. **ג.** בהמה שהקדישה חציה עולה וחציה שלמים, תמורתה כמוה; וכן כל בהמת הקדש שאינה קרבה מפני תחלת הקדשה, הרי תמורתה כמוה. אמר: 'חצי בהמה זו תמורה וחציה עולה', הרי זו תקרב עולה; 'חציה עולה וחציה מעשר', תקרב עולה; 'חציה תמורה וחציה מעשר' - הרי זו ספק, ואינה קרבה.

ד. המקדיש בעלת מום עובר, ואין צריך לומר תמימה, ואחר כך נולד בה מום קבוע ונפדית, והמיר בה אחר שנפדית [בבהמת חולין] - הרי זו [החולין] תמורה. ואינה קרבה ואינה נפדית, אלא מניחה עד שתמות; אינה קרבה, מפני שבאה מכל קדשה דחיה [שהראשונה נפדתה כבר]; ואינה נפדית, שאין בכת קדשה לתפיש פדיונה [לקדש את המעות].

ה. כל התמורות שהיו בעלי מומין קבועין מתחלתן - הרי אלו יפדו; ואינן יוצאין לחלין לכל דבר, כדי שיהיו מתרין בגזה ועבודה אחר פדיונן - שהקדשה חלה בתמורה על בעלת מום קבוע, שנאמר: "או רע בטוב" - ו"רע" האמור כאן, הוא בעל מום וכיוצא בו שאינו ראוי לקרבן, ואף על פי כן פתוב בו: "יהיה קדש".

ו. עולה שנתערבה בזבחים [שלמים], והמיר באחד מן התערבת - הרי זה מביא בהמה אחרת, ואומר: 'אם תמורת עולה היא זו, הרי בהמה זו שלמים; ואם תמורת שלמים היא זו, הרי בהמה זו עולה'; ונמצאת בהמה שהביא עם התמורה, כעולה ושלמים שנתערבו זה בזה [ותרעה עד שיפול בה מום]. חזר והמיר באחת משתייהן, ואין דיוע באיזה מהן המיר - מביא זבח [בהמת חולין] אחר מתוך ביתו, ואומר על התמורה השניה: 'אם תמורת תמורה היא זו, הרי זה שהביא חלין; ואם תמורת עולה או שלמים היא, הרי זה שהביא עולה או שלמים'; והרי זה שהביא עם התמורה השניה, כזבח ותמורה שנתערבו זה בזה. וכבר בארנו דין התערבת בהלכות פסולי המקדשין.

שכל המשנה בחטאת - לא נתקדשה כלל, ואפלו קדשת דמים, כמו שבארנו בהלכות פסולי המקדשין.

הלכות תמורה פרק ב

א. התמורה - היא שיאמר בעל הקרבן על בהמת חלין שיש לו: 'הרי זו תחת זו', או 'הרי זו חליפת זו'; ואין צריך לומר, אם אמר: 'הרי זו תחת חטאת זו', או 'תחת עולה זו' - שהיא תמורה. וכן אם אמר: 'הרי זו תחת חטאת שיש לי בתוך הבית', או 'תחת עולה שיש לי במקום פלוני' - הרי זו תמורה; והוא שיש לו. אכל אם אמר על בהמת חלין: 'הרי זו תחת עולה', או 'הרי זו תחת חטאת' - לא אמר כלום; וכן אם אמר: 'הרי זו מחללת על זו', אינה תמורה.

ב. היו לפניו שתי בהמות, אחת חלין ואחת הקדש שנפל בה מום, הניח ידו על בהמת חלין ואמר: 'הרי זו תחת זו' - הרי זו תמורה, ולוקה; והניח ידו על בהמת הקדש ואמר: 'הרי זו תחת זו' - הרי זה חללה על בהמת החלין, ואין זו תמורה אלא כפודה בעלת מום בזו הבהמה.

ג. היו לפניו שלש בהמות קדש מזבח, ואחת מהן בעלת מום שהרי היא עומדת לפדיון, ושלוש בהמות תמימות חלין, ואמר: 'הרי אלו תחת אלו' - הרי שתיים מן החלין תחת שתיים התמימות, ותמורתן תמורה, ולוקה עליהן שתיים. והבהמה השלישית - היא תחת בעלת מום שנתחללה עליה, ולחללה נתפנו ולא להמיר בה; שבינו שיש לפניו דרוך אסור, והיא התמורה, ודרוך הטר, והוא החלול - תזקה היא, שאין אדם מניח הטר ועושה האסור; ולפיכך אינו לוקה שלש מלקיות. וכן אם אמר: 'עשר בהמות אלו תחת עשר בהמות אלו', ואחת מהן בעלת מום - אינו לוקה אלא תשע מלקיות; שהבהמה העשירית - לחללה נתפנו, ולא להמיר בה; שאף על פי שהחזק זה במלקיות הרבה, הואיל ויש שם דרוך הטר, אינו מניח דבר הטר, ועושה האסור. שתי בהמות של הקדש, ואחת מהן בעלת מום, ושתי בהמות של חלין, ואחת מהן בעלת מום, ואמר: 'הרי אלו תחת אלו' - הרי התמימה תמורת התמימה, ולוקה אחת, ובעלת המום מחללת על בעלת המום; שאינו מניח הטר, ועושה האסור.

ד. האומר: 'הרי זו תמורת עולה ושלמים' - דבריו קימין, ותמכר, ויביא בחצי דמיה תמורת עולה, ובחצי דמיה תמורת שלמים. אמר: 'הרי זו תמורת עולה ותמורת שלמים' - אם לכך נתפנו מתחלה, דבריו קימין; ואם לא נתפנו בתחלה אלא לתמורת עולה, וחסר ואמר: 'ותמורת שלמים' - אף על פי שחסר בתוך כדי דבור - אין תופשין אלא לשון ראשון, והרי היא תמורת עולה בלבד.

הלכות תמורה פרק ג

א. ביצד דין התמורה לקרב? תמורת העולה, תקרב עולה; ואם היתה תמורתה נקבה, או בעלת מום - תרעה הנקבה עד שיפיל בה מום, ותמכר, ויביא בדמיה עולה.

ד. קרום שעל המכה, הרי הוא כעור הכשר לענין מגע טמאות. וכשות [- שער] של קטן, אינן כעור הכשר. כיצד? מי שנגעה טמאה בקרום מכתו - נטמא, כאלו נגעה בעורו; נגעה בשער הדק שעל בשר הקטן, לא נטמא. וכן אדם טמא שהיתה בו מכה, ונגע הטהור בקרום מפת הטמא - נטמא; אם היה קטן טמא, ונגע הטהור בפשות שלו - לא נטמא; בין בטמאת מת, בין בשאר הטמאות. וכן לכוכי צואה וטיט, וכיוצא בהן מדברים שחוצצין על הגוף - אינם כעור הכשר, לא לטמא ולא להתטמא.

ה. כשם שאדם מתטמא בנגיעתו בטמאה, כך הפלים; שכלן מתטמאין בנגיעת הטמאה בהן, חוץ מקלי חרש - שאינו מתטמא אלא מאוירו בלבד, כמו שיתבאר בהלכות פלים. וזה כלל גדול בטמאות: כל המתטמא אדם במגע, מטמא פלים; וכל שאינו מטמא אדם במגע, אינו מטמא פלים (ואין אדם וכלים מקבלים טמאה אלא מאב הטמאה).
ו. טמאת משא האמורה בכל מקום, בין במת בין בשאר כל המתמאים במשא - הוא שישא האדם הטמאה, אף על פי שלא נגע בה; אפלו היה בינו לבינה אבן - וישא, נטמא. ואחד הנושא על ראשו, או על ידו, או על שאר גופו, ואחד הנושא הוא בעצמו, או שנשאה אחר והניחה למעלה מנה [- על גבו] - הואיל ונשאת עליו מכל מקום, נטמא. ואפלו היתה הטמאה תלויה בחוט, או בשערה, ותלה החוט בידו, והגביה הטמאה כל שהוא - הרי זה נושא, ונטמא.

ז. מיסט [- מדין], בכלל נושא הוא; וכל דבר שמתטמא במשא, מטמא בהסט. כיצד? קורה שהיא מנחת על הפתל, ועל צדה מת או נבלה וכיוצא בהן, וכא הטהור לקצה הקורה השני, והנידו - פיון שהניד את הטמאה שבקצה השני, טמא משום נושא; ואין צריך לומר, אם משוף את הקצה השני כנגד הארץ, עד שהגביה הטמאה או שגרר הטמאה על הארץ - שזה נושא ודאי. וזו וכל פיוצא בה, היא טמאת הסט האמורה בכל מקום.

ח. הנושא בתוך בית הסתרים [מקומות מוסתרים בגוף] - נטמא. שאף על פי שאין הנגיעה שם נגיעה, הנושא שם נושא הוא, אלא אם כן נבלעה הטמאה בתוך מעיו; שמאחר שהגיעה לתוך בטנו, אינו לא נוגע ולא נושא. ואם טבל - טהר, ואף על פי שהטמאה בתוך מעיו.

ט. אין מתטמא במשא אלא האדם בלבד, לא הפלים. כיצד? הרי שהיה מנח על ידו עשרה פלים, זה על גבי זה, והנבלה וכיוצא בה בכלי העליון - האדם טמא משום נושא נבלה, והפלים שעל ידיו פלם טהורים, חוץ מקלי העליון, שנגעה בו הטמאה. וכן כל פיוצא בה.

י. טמאת אהל - אינה בשאר טמאות, אלא במת בלבד. ובין שהאהיל האדם או הפלי, אפלו מחט שהאהילה על המת, או שהאהיל המת על האדם או על הפלי, או שהיה המת עם האדם או עם הפלים תחת אהל אחד - הרי אלו טמאים.

יא. וטמאת אהל האמורה בכל מקום - הוא שתטמא אותה טמאה את האדם או את הפלים, באחת משלשה

דעותיו. ורב דיני התורה, אינם אלא עצות מרחוק מגדול העצה, לתקן הדעות ולישר כל המעשים; וכן הוא אומר: "הלא כתבתי לך שלישים במעצות ודעת, להודיעך קשט אמרי אמת, להשיב אמרים אמת לשלחיד".

ברוך רחמנא דסייען. נגמר ספר תשיעי, בעזרת שדי ומנן פרקים של ספר זה, חמשה וארבעים: הלכות קרבן פסח, עשרה פרקים; הלכות חגיגה, שלשה פרקים; הלכות בכורות, שמונה פרקים; הלכות שנגות, חמשה עשר פרקים; הלכות מחסרי כפרה, חמשה פרקים; הלכות תמורה, ארבעה פרקים.

בשם ה' אל עולם.

לב טהור ברא לי אלהים, ורות נכון מדש בקרבי.

ספר עשירי והוא ספר טהרה

הלכות טמאת מת

מצות עשה אחת, והיא דין טמאת מת. ובאור מצוה זו - בפרקים אלו.

הלכות טמאת מת פרק א

א. המת מטמא במגע ובמשא ובאהל, טמאת שבועה; וטמאת מגע ואהל, מפרשין בתורה - שנגמר: "הנגע במת, לכל נפש אדם - וטמא שבעת ימים", ונאמר: "כל הבא אל האהל וכל אשר באהל, יטמא שבעת ימים".

ב. טמאת משא, מפי השמועה [מסורת ממש רבינו]; וקל ודמר הדברים: אם נבלה שהיא טמאת ערב [- עד הערב] ואינה מטמאה באהל מטמאה במשא, שנגמר: "והנשא את נבלתם" - המת, לא כל שכן?! ומה נבלה שמגעה טמאת ערב, משאה טמאת ערב - אף המת שמגעו טמאת שבועה, משאו טמאת שבועה. אין טמאת משא במת מדברי סופרים, אלא דין תורה. ונראה לי, ששתק מנה הכתוב [- מלכותה בפירוש], כדרך ששתק מאסור [לבוא על -] הבת, לפי שאסר בפרוש אפלו בת הבת, וששתק מאסור אכילת בשר בחלב, לפי שאסר בפרוש אפלו בשולו - כך שתק מטמאת משא במת, לפי שטמא בפרוש אפלו טמאת אהל, וכל שכן משאו.

ג. טמאת מגע האמורה בכל מקום, בין במת בין בשאר המתמאים - הוא שיגע האדם בכשרו בטמאה עצמה; בין בידו, בין ברגלו, או בשאר גופו, אפלו בלשונו - הרי זה טמא. וכן נראה לי, שאם נגע בצפרנו או בשנו - נטמא; פיון שהם מחברים לגוף, הרי הם כגוף. אכל אם תחב אדם טמאה בכוש [- מקל], והכניסה לתוך גרונו של אדם טהור, ולא נגעה בלשונו, או שהכניסה לתוך מעי האשה מלמטה, ולא נגעה בכשרה - לא נטמא הבולע משום נוגע, שהרי לא נגע; שנגיעת פנים, אינה נגיעה.

מטמא במגע ובמשא ובאהל, אפלו אבר קטן של קטן בן יומו; ושהאברים - אין להן שעור, שנאמר: "וכל אשר יגע על פני השדה, בחלל חרב או במת וכו'", והדבר ידוע שדין חלל חרב, כדין חלל אבן או חלל שאר דברים; ומפי השמועה למדו, שלא בא זה, אלא לטמא נוגע באבר שפלטתו [- כרתה אותו] החרב. במה דברים אמורים? בשהיה האבר שלם ככריתו, בשר וגידים ועצמות - שנאמר: "או בעצם אדם", עצם שהוא כאדם: מה אדם, בשר וגידים ועצמות - אף אבר מן החי, עד שיהיה ככריתו, בשר וגידים ועצמות. אבל הכליה והלשון וכיוצא בהן - אף על פי שהן אבר בפני עצמו - הואיל ואין בהן עצם, הרי הן כשאר הבשר. חסר מן העצם של אבר כל שהוא - הרי האבר פלו טהור. חסר מבשרו - אם נשאר עליו בשר שראוי לעלות בו ארוכה [להתרפא] בחי, ויתרפא וישלם [יתמלא בשר] - הרי זה מטמא במגע ובמשא ובאהל; ואם לאו - מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל. ובשר הפורש מן החי, טהור; וכן עצם בלא בשר הפורש מן החי, טהור.

ד. אבר הפורש מן המת, מטמא במגע ובמשא ובאהל כמת; והוא, שיהיה שלם ככריתו, בשר וגידים ועצמות. חסר עצמו [- עצם שולו] - אם נשאר עליו בשר פזיז, מטמא כמת שלם. חסר הבשר - אם נשאר עליו כדי לעלות ארוכה בחי, מטמא כמת שלם; ואם לאו, הרי הוא כשאר עצמות המתים שאין עליהן בשר.

ה. מל שבתוף העצם, הרי הוא מעלה ארוכה מבחויץ גורם רפואה לבשר שעל העצם]. לפיכך, קולית [- עצם הירר] המת, והוא העצם הסתום משני קצותיו - אם יש בתוכה מל כדי לעלות ארוכה, הרי זה כמת שלם; הנה בה מל המתנדנד [- אינו מחובר לעצם] - אם יש בו פזיז, הרי זה מטמא באהל. אף על פי שהעצם סתום מכל צדדיו, טמאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת כמו שיתבאר; שהמל, כבשר לכל דבר.

ו. האבר והבשר המדלדלין באדם - אף על פי שאין יכולין לחזור ולחיות, טהורים. מת האדם, הרי הבשר טהור; והאבר מטמא משום אבר מן החי, ואינו מטמא משום אבר מן המת. מה בין אבר מן החי, לאבר מן המת? אבר מן החי - בשר הפורש ממנו ועצם הפורש ממנו, טהורים. אבר מן המת - בשר הפורש ממנו ועצם הפורש ממנו, כפורשין מן המת השלם; ומטמאין בשעורין.

ז. ובין אבר מן החי, בין אבר מן המת - אין להם שעור [לטמא]. אמרו חכמים: מאתיים וארבעים ושמנה אברים יש באיש, כל אחד ואחד מהן בשר וגידים ועצם; ואין השנים מן המנין. ובאשה, מאתיים ואחד ותמישים. כל אבר מהם שפרש ככריתו, בין מן החי בין מן המת - מטמא במגע ובמשא ובאהל; חוץ משלשה אברים יתרות שבאשה, שאינן מטמאין באהל. וכן אצבע יתרה [שישית] שיש בה עצם, ואין בה צפרן - אם נספרת [- נמצאת בשורת האצבעות] על גב היד, עולה למנין רב האברים. ואם אינה

דרכים. אחד הבא פלו לאהל המת, או הבא מקצתו - הרי זה נטמא באהל; אפלו הכניס ידו, או ראשי אצבעותיו, או חטמו לאהל המת - הרי זה נטמא פלו. נגע במשקוף, וצרף [- חיבר] ידו עם המשקוף - נטמא, וכאלו בא מקצתו. נגע באסקפה [מפתח] - מטפח ולמטן קרוב לארץ, טהור; ומטפח ולמעלן, טמא. ויראה לי, שדבר זה מדברייהם [- מדברין].

יב. אחד המת מישראל או מן הגוים - מטמא במגע ובמשא.

יג. ואין הגוי מטמא באהל. ודבר זה - קבלה הוא [ממשה רבינו]; והרי הוא אומר במלחמת מדין: "כל נגע בחלל", ולא הזכיר שם אהל. וכן הגוי, אינו נעשה טמא מת; אלא גוי שנגע במת, או נשאו, או האהיל עליו - הרי הוא כמי שלא נגע. הא למה זה דומה? לבהמה שנגעה במת או האהילה על המת. ולא בטמאת המת בלבד, אלא בכל הטמאות פלן - אין הגוים ולא הבהמה מתטמאין בהן.

יד. ומדברי סופרים, שיהו הגוים כזבים לכל דבריהם. ואין לה בכל מיני נפש חיה מה שמתטמא והוא חי, או מטמא והוא חי - חוץ מן האדם בלבד; והוא, שיהיה ישראל. אחד גדול ואחד קטן - מתטמאין בכל הטמאות. אפלו בטמאת המת, שנאמר בה: "ואיש אשר יטמא - אחד האיש בה, ואחד הקטן; שהרי הוא אומר שם: "ועל [כל] הנפשות אשר היו שם". אפלו קטן בן יומו שנגע, או נשא, או האהיל המת עליו - נטמא, והרי הוא טמא מת; והוא, שנולד לתשעה [חודשי הריון]; אבל בן שמונה - הרי הוא כאבן, ואינו מקבל טמאה.

טו. המת אינו מטמא, עד שתצא נפשו; אפלו מגיד [- גופו חתוך], או גוסס, אפלו נשחטו בו שני הסימנין - אינו מטמא, עד שתצא נפשו, שנאמר: "בנפש האדם אשר ימות". נשברה מפרקתו ורב בשר עמה, או שנקרע כדג מגבו, או שהתז ראשו, או שנתחף לשני חלקים בכטנו - הרי זה מטמא, אף על פי שעדין הוא מרפרף [מפרפר] באחד מאבריו.

הלכות טמאת מת פרק ב

א. הנפל [- נולד מת באמצע הריונו] - אף על פי שעדין לא נתקשרו אבריו בגידיו - מטמא במגע ובמשא ובאהל, כאדם גדול שמת, שנאמר: "הנגע במת, לכל נפש אדם". וכן פזיז מבשר המת, בין לח בין יבש כחרש - מטמא כמת שלם. והנצל - כבשר, ומטמא כפזיז. איזה הוא נצל? זה הבשר שנמוח ונעשה לחה סרוחה; והוא, שתקרה אותה הלחה הנמצאת מן המת - שאם קרשה, בידוע שהיא מבשרו; ואם לא קרשה, אינה מטמאה - שמה פיהו וניעו הוא.

ב. אף על פי שהשעורין פלן, הלכה למשה מסיני הם, אמרו חכמים: 'תחלת בריתו של אדם פזיז, ולפיכך שעור טמאת בשרו פזיז'.

ג. אבר שנתחף מן האדם החי - הרי הוא כמת שלם,

רביעית, ואין ידוע כמה יצא מחיים וכמה יצא מאחר מיתה - אפלו חצי רביעית מחיים, וחציה אחר מיתה - הרי זה נקרא 'דם תבוסה', ומטמא במשא ובמגע ובאהל; אלא שטמאתו מדברי סופרים.

יד. הרוג שהיה מטל על המטה, ודמו מנטף כשהוא חי ויורד לגמה, ומת, והרי הדם מנטף אחר מותו ויורד לאותה גמה - הרי כל הדם שבה טהור; שטפה טפה ראשונה ראשונה [אחת אחת], בטלה בדם שיצא מחיים. יצא ממנו רביעית דם בלבד, וספק בלה מחיים ספק בלה לאחר מיתה - הרי זו ספק טמאה, כשאר הספקות; והנוגע בה ברשות היחיד - טמא, ברשות הרבים - טהור, כמו שיתבאר במקומו.

טו. הנקבר - כל זמן שהטמאה בתוכו, מטמא במגע ובאהל כמת, דין תורה, שנאמר: "או כמת, או בעצם אדם, או קבר". ואחד הנוגע בגגו של קבר, או הנוגע בכתליו; והוא, שהיה בנוי וסתום, ואחר כך יהיה בלו מטמא במגע ובאהל. אבל המעמיד בלים או אבנים וכיוצא בהן בצדי המת, וכסה עליו מלמעלה בכלים או באבנים וכיוצא בהן - זה הפסוי המטל מלמעלה, נקרא 'גולל'; ואלו הצדדין המעמידין את הגולל שהוא נשען עליהן, נקראין 'דופק'. ושיניהם, הגולל או הדופק - מטמאין במגע ובאהל כקבר, וטמאתם מדברי סופרים; ואינן מטמאין במשא. לפיכך, אם גרר את הגולל בכתלים עד שפסה בו המת, או גררו ושטמו מעל המת, או שגרר הדופק עד שהעמיד עליו הגולל, או שטמו בכתלים מתחת הגולל - הרי זה טהור. ודברים שסומכין את הדופק, והן הנקראין 'דופק דופקין' - הרי הן טהורין.

טז. שדה שנתרש בה הקבר, ואברו עצמות המת בעפרה - היא הנקראת 'בית הפרס'. ונעפרה מטמא במגע ובמשא, שמה יש בו עצם פשעורה; ואינה מטמאה באהל. וכן כל ארצות העמים - עפרן מטמא במגע ובמשא, מפני העצמות שאין נזהרין בהן; וטמאת בית הפרס וארץ העמים - מדברי סופרים, כמו שיתבאר.

יום רביעי

הלכות טמאת מת פ'ק ג

א. אלו מטמאין במגע ובמשא ובאהל: המת, אפלו נפל שלא נתקשרו אבריו בגדיהו, וכזית מפשר המת, וכזית נצל [בשר שנימוח], ואבר מן החי ואבר מן המת שיש עליהן בשר פראוי, והשדרה, והגלגלת, ורב בנינו, ורב מנינו [של העצמות], ורבע עצמות מפל מקום אף על פי שאין בהן לא רב בנין ולא רב מנין, ורביעית דם, ורביעית דם תבוסה [היוצא בעת הריגה] - הכל שתיים עשרה.

ב. ואלו מטמאין במגע ובמשא, ואין מטמאין באהל: אבר מן החי שחסר בשרו, ואבר מן המת שחסר בשרו או עצמו, והשדרה שחסרה ואין בה רבע עצמות, והגלגלת שחסרה ואין בה רבע [הקב] עצמות, ועצם אחד אפלו כשעורה, וארץ העמים, ובית הפרס - הכל שכבה.

נספרת - מטמאה במגע ובמשא, ואינה מטמאה באהל; וטמאתה מדבריהם. ואם היה בה צפרן, הרי היא כשאר האברים. ומפני מה גזרו טמאה על אצבע שאינה נספרת? גזרה משום הנספרת. ולמה לא טמאה באהל? עשו לה הפך, כדי להודיע שטמאתה מדבריהם משום גזרה - כדי שלא ישפרו על טמאתה תרומה וקדשים.

ח. עצמות המת שאין עליהן בשר - אם נכרת בהן צורת עצמות האדם, הרי אלו מטמאין במגע ובמשא ובאהל כמת שלם; שאני קורא בהם "עצם אדם". ואלו הן העצמות שהן מטמאין כמת: השדרה, והגלגלת, ורב בנינו, ורב מנינו. השדרה ביצד? שדרה השלמה, הרי היא כמת שלם; ואם חסרה אפלו חליה אחת משמונה עשרה חליות, הרי היא כשאר העצמות. הגלגלת ביצד? גלגלת שהיא שלמה, הרי היא כמת; ואם חסרה פסלע, הרי היא כשאר העצמות. היו בה נקבים קטנים, כלן מצטרפין לכסלע. כל בנינו של אדם - הוא שתי השוקים, והירכיים, והצלעות, והשדרה. ורב בנינו של מת, הרי הוא כמת שלם; ביצד? כגון שתי שוקיו ונרף אחת. אם חסר רב בנינו כל שהוא, הרי הן כשאר העצמות. רב מנינו ביצד? רב מנין עצמות המת, כגון שהיו מאה חמשה ועשרים עצם - הרי אלו כמת שלם; היו מאה ארבעה ועשרים, הרי הן כשאר העצמות. אף על פי שהיה אדם זה יתר באבריו, או חסר באבריו - אין משגיחין אלא על מנין רב כל אדם; אלא אם כן היה אצבע שיש בה צפרן, או שהיתה נספרת על גב היד - שהיא עולה למנין, כמו שבארנו.

ט. שאר עצמות המת שאין בהן רב מנין, ולא רב בנין, ולא שדרה שלמה, ולא גלגלת שלמה - אם היה בהן רבע הקב, הרי אלו מטמאין כמת במגע ובמשא ובאהל; היו פחות מרבע הקב, אפלו עצם כשעורה - מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל.

י. היה עצם אחד - אפלו יש בו רבע - הרי זה מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל. טמאת עצם אחד, הלכה מפי הקבלה; לפי שנאמר: " [ועל] (כל) הנגע בעצם" - למדו מפי השמועה, אפלו עצם כשעורה, מטמא במגע ובמשא; ולפי שטמאתו הלכה [ממשה רבינו] - הרי הוא דין תורה, ולא מדברי סופרים.

יא. מת שהקייבו עצמותיו בקבר, ונעשה רקב - מלא חפנים מאותו רקב, מטמא במשא ובאהל כמת. ואינו מטמא במגע - לפי שאי אפשר לגע בכלו, שהרי אינו גוף אחד; ואפלו גבולו [ערבו] במים, אינו חבור.

יב. דם המת, מטמא כמת במגע ובמשא ובאהל - שנאמר: "בנפש האדם", ונאמר: "כי הדם הוא הנפש". וכמה שעורו? רביעית. ואפלו תמצית הדם [טבעת שסביב הדם הקרוש] - כל זמן שיש בו אדמומית, מטמא באהל כמת.

יג. דם החי, אפלו דם נחירה [הריגה] - הרי זה טהור, כל זמן שהוא חי. נתערב הדם שיצא ממנו באחרונה סמוך למיתה, עם הדם שיצא ממנו אחר שמת, וכל התערבת

יג. כל שבבמת - טמא, חוץ מן השנים והשעור והצפרן, הואיל וגזען מחליף [- מתחלפים כשניטלים]; ובשעת חבורן, הכל טמא. כיצד? המת בחוץ, ושערו בתוך הבית - נטמא כל אשר בבית; וכן הנוגע בשערו או בשניו או בצפרניו, כשהן מחברין - נטמא. שערו העומד להגזו, וצפרניו העומד להנטל - הואיל והן עומדין להנטל, יש בהן ספק; לפיכך, הנוגע בהן - הרי הוא ספק טמא. כל משקה היוצא מן המת - טהור, חוץ מדמו; וכל מראה דמים [- אדמימות] מן המת - טמא, כמו שבארנו. ומפני מה לא גזרו על משקה המת, כדרך שגזרו על משקין היוצאין מכל הטמאין? מפני שהמת - הכל בדלין [מובדלים] ממנו, לא גזרו על משקיו.

יד. כבוד שנמוחה - מטמאה ברביעית, מפני שהיא כדום קופה [קרושה]. דם [לד] קטן, שיצא פלו - אם אין בו רביעית - טהור, אף על פי שהוא כל דם שבו.

טו. ואלו, אם חסרו כל שהוא, טהורין: רביעית דם, ועצם כשעורה, וכזית בשר, וכזית נצל, ומלא חפנים רקב, ואבר מן החי שחסר מעצמו כל שהוא.

הלכות טמאת מת פ"ד

א. רביעית דם הבאה משני מתים - טהורה; עד שתהיה הרביעית ממת אחד. שדרה שנגמרה [בננתה] משני מתים, כגון שהיו מקצת החליות מאחד ותשלומן [השאר] ממת אחר, וכן הגלגלת של שני מתים, ורבע [קב] עצמות משני מתים, ואבר מן המת משני מתים - כל אלו אינן מטמאין באהל, אלא במגע ובמשא כשאר כל עצמות.

ב. אבר מן החי משני אנשים, טהור; אפלו מאיש אחד - אם נחלק לשנים, טהור.

ג. כזית בשר משני מתים, וכזית נצל [בשר נימוח] משני מתים, ומלא חפנים רקב משני מתים שכל אחד מהן יש לו [הגדרה של-] רקב - הרי אלו מצטרפין זה עם זה; וכן פחצי זית בשר, וכחצי זית נצל - מצטרפין זה עם זה. ושאר כל הטמאות שבמת - אין מצטרפין זה עם זה, מפני שלא שוו בשעוריהן.

ד. עצם כשעורה שנחלק לשנים, מטמא במשא; וכן רבע עצמות ממת אחד שנגדקדקו [לחתיכות], ואין בכל אחד מהן עצם כשעורה - מטמאין באהל, כאלו לא נדקדקו.

ה. כזית מן המת שחתכו חלקים, ורדדו [- כתשו] ודבקו - מטמא באהל ובמשא; ואינו מטמא במגע קצתו, אף על פי שחברו - שאין חברי [ידי] - אדם חברו.

ו. כזית חלב שלם, שהתיכו [- עשאו נוזל] - טמא; הנה מפרר, והתיכו - טהור.

ז. שדרה שנגרדו רב חליות שלה - אף על פי ששלה קימת, אינה מטמאה באהל; ובזמן שהיא בתוך הקבר - אפלו משפרת, ואפלו מכתתה - מטמאה באהל, מפני שהקבר מצרפה.

ח. כל המטמאין באהל שנחלקו, והכניסן לתוך הבית - האהל מצרפן, ומטמאין באהל.

ג. הגולל והדופק [- כיסויי הקבר] - מטמאין במגע ובאהל כקבר, ואינן מטמאין במשא. הרקב [- מת שנרקב] - מטמא באהל ובמשא, ואינו מטמא במגע. טמאת רבע עצמות באהל, וטמאת רביעית דם, וטמאת אבר שאין עליו בשר פראוי [- כשיעור] בין מן המת בין מן החי - יראה לי, שכלן טמאתן אינה דין תורה; שהרי אין הנזיר מגלח עליהן, כמו שבארנו בנזירות, ואין חיבין עליהן על ביאת המקדש, וכל הטמא בטמאה של תורה - חיב על ביאת המקדש. לפיכך אני אומר, שכל טמאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, אינה דין תורה.

ד. אין רקב המת מטמא - עד שיקבר ערם, בארון של שיש או של זכוכית וכיוצא בהן, ויהיה פלו שלם. חסר ממנו אבר, או שנקבר בכסותו, או בארון של עץ או של מתכת - אין רקבו טמא; מפני שרקב הכסות או רקב העץ או חלדת המתכת תתערב ברקב בהיותו. ורקב המטמא שנתערב בו עפר כל שהוא, הרי הוא בטמאתו. ולא אמרו רקב, אלא למת בלבד; אכל הרוג, אין לו רקב.

ה. קברו שני מתים כאחד, או שגזזו שערו או צפרניו וקברום עמו, או שקברו אשה עברה ועברה במעיה - אין להן רקב.

ו. טחן המת עד שנעשה רקב, אינו מטמא - עד שירקב מאלו.

ז. טהנו פלו, והניחו עד שהרקיב, או שהרקיב מקצתו כשהוא חי, ומת והרקיב פלו - הרי זה ספק; ואם נטמא למלא חפנים מרקב זה, הרי זה טמא בספק.

ח. מלא חפנים ועוד מעפר הנמצא תחת המת, או מעפר הנמצא בקבר, ואין ידוע מה טיבו, אם הוא רקב שמטמא באהל, או אינו אלא עפר שנתכלף בנצל המת [- בשרו הרקוב] ודמו - הרי זה מטמא במשא ובאהל; שהרי יש במלא חפנים ועוד, מלא חפנים רקב. ויראה לי, שאף זו טמאה מדברי סופרים.

ט. המת שנסרף, ושלדו קימת, והיא השדרה והצלעות - הרי זה מטמא כמת שלם, ואין צריך לומר אם נתרף [- ליחתו האש]; אכל אם נשרף עד שנתבלבלה צורת תבניתו, טהור. וכן שפיר מרקם [- ניכרה צורת עוברו] שטרפו במים - טהור, שהרי נתבלבלה צורתו.

י. בשר המת שנסרף ונעשה כקמח, טהור; וכן אפר השרופין, טהור. וכן התולעים הנקוין מבשר המת, בין חיים בין מתים - טהורין. וכבר בארנו, שהמח כבשר בכל מקום - בין במת, בין בנבלה ושרץ.

יא. עור האדם - כבשרו. אם עבדו כל צרכו, או הלך [- דרך] בו פני עובדה [עיבוד] - הרי זה טהור מן התורה; אכל מדבריהם, מטמא בכזית כבשר המת - גזרה, כדי שלא להרגיל בני אדם לעבד עורות האדם וישתמשו בהן. יב. עור הבא כנגד פניו של אדם כשילד - בין שהיה חי ואמו חיה, בין שנולד מת ואמו מתה - הרי זה טהור, מפני שהוא כמו פרוש או צואה וקיא וכיוצא בהן.

ב. אדם שנטמא במת, וכלים שינגע בהם אדם זה - טמאין טמאת שבועה, שנאמר: "וכבסתם בגדיכם ביום השביעי, וטהרתם". אבל אדם שיגע באדם שנטמא במת - בין שנגע בו אחר שפרש ממטמאיו, בין שנגע בו כשהוא עדין נוגע במת - הרי זה השני טמא טמאת ערב, שנאמר: "והנפש הנגעת, תטמא עד הערב". זה הוא דין תורה; אבל מדברי סופרים, הנוגע במת ונגע באדם אחר, ועדין הוא מחבר במת - שניהם טמאין טמאת שבועה, וכאלו נגע זה השני במת עצמו. במה דברים אמורים? לענין תרומה וקדשים; אבל לנזיר ולעושה פסח, בין בשעת חבור בין אחר שפרש - אינו טמא אלא טמאת ערב, כדין תורה.

ג. כלים שנטמאו במת, בין במגע בין באהל - הרי הן לנוגע בהן, כנוגע במת עצמו; מה המת מטמא הנוגע בו, בין אדם בין כלים, טמאת שבועה - אף כלים שנטמאו במת, הם והכלים או האדם שיגע בהם, טמאין טמאת שבועה, שנאמר: "בחלל חרב או במת"; מפי השמועה למדו, שחבר במת. והוא הדין לשאר כלים, בין כלי מתכות בין כלי שטף [כלים המיטהרים במקוה] ובגדים. הרי הוא אומר: "כל הרג נפש וכל נגע בחלל"; וכי תעלה על דעתך, שזה ירה חץ וקרב, ורק אכן וקרב - גטמא שבועת ימים! אלא הורג נפש בחרב וכיוצא בה; מפני שנטמא בנגיעתו בכלי שהרג בו - שהרי נגע הכלי במת, ומנין שאף הכלים הנוגעים באדם שנגע בכלים שנטמאו במת, טמאים טמאת שבועה? שהרי הוא אומר: "וכבסתם בגדיכם ביום השביעי, וטהרתם"; הא למדת, שכל אדם הטמא טמאת שבועה, מטמא בגדים טמאת שבועה.

ד. נמצאת אומר: אדם שנגע במת, ואדם באדם אחר - הראשון טמא טמאת שבועה, והשני טמאת ערב. כלים הנוגעים במת, וכלים בכלים - שניהן טמאים טמאת שבועה; השלישי, בין אדם בין כלים - טמא טמאת ערב. כלים הנוגעים במת, ואדם בכלים, וכלים באדם - שלשתן טמאין טמאת שבועה; הרביעי, בין אדם בין כלים - טמא טמאת ערב.

ה. במה דברים אמורים? לענין תרומה וקדשים; אבל לחייב פרת על ביאת מקדש, או על אכילת קדשים - אינו חייב אלא השנים בלבד, הראשון שנגע במת והשני שנגע בו, כדין תורה, שנאמר: "וכל אשר יגע בו הטמא, יטמא". אבל הנוגע בכלים שנגעו באדם, או הנוגע באדם שנגע בכלים שנגעו במת - פטור, כמו שבארנו בהלכות ביאת מקדש; שהדברים האלו, אף על פי שהם דברי קבלה [ממשה רבינו], אינן דין תורה - שהרי לא נתפרשו בתורה, אלא זה שנטמא במת שהוא אב, והשני הנוגע בו שהוא ראשון, בין אדם, בין כלים.

ו. כלי חרש שנגע במת, או שהיה עמו באהל - טמא; ואינו מטמא לא אדם, ולא כלי חרש, ולא שאר כלים - שאין כלי חרש נעשה אב הטמאה לעולם, לא במת ולא בשאר טמאות. וזה הוא דין תורה, אף על פי שהוא קבלה.

ט. עצם שיש עליו כזית בשר בידי שמים, והכניס מקצתו לפנים מן הבית - נטמא הבית. שני עצמות, ועליהם בשני חציי זיתים בשר, והכניס מקצתן לפנים - הבית טמא; ואם היה הבשר תחוב בעצמות בידי אדם - הבית טהור; שאין חבורי אדם חבור.

י. מלא חפנים [בשר] - רקב שנתפזר בתוך הבית, הבית טמא. יא. רביעית דם שנובלעה בתוך הבית, הבית טהור להבא; וכל שהיה בו בעת שנובלעה הרביעית בארץ, טמא. יב. כזית מן המת שאבד בתוך הבית, ובקש [חופש] ולא נמצא - הבית טהור; ולכשימצא - הבית טמא למפרע, מעת שאבד עד שנומצא.

יג. רביעית דם שנושפה באויר [תחת השמים] - אם קרש, או שהיה במקום אשברן [גומא שנאספים בה מים], והוא המקום הנמוך כמו גמה, והאהיל המאהיל על מקצתו - נטמא. גשפה על האסקפה במוקד [משופע], בין [אם השיפוע] - לפנים בין לחוץ - הבית טהור, שהרי לא נח הדם על האסקפה; ואם היתה האסקפה אשברן, או שקרש הדם עליה - הבית טמא. רביעית דם שנובלעה בכסות - אם מתכפסת, ויוצא ממנה רביעית דם - הרי זו הכסות מטמאה במגע ובמשא ובאהל. ואם לאו - אינה מטמאה באהל, והרי היא ככסות שנוגעה במת; שכל הבלוע שאינו יכול לצאת, טהור. כיצד משערין אותה? מכבסין אותה במים, ומביא מים כמדתן, ונותן לתוכן רביעית דם - אם היה מראיהן שנה, או שהיה מי הכפוס אדם יותר ממי המזג [שמוחו לתוכן דם] - בידיע שיצא ממנה רביעית.

יד. המשא והמגע והאהל, שלשה שמות הן. וכל שהוא משם אחד - מצטרף, ומטמא; ומשני שמות - אינו מצטרף, וטהור. כיצד? הנוגע בכשני חציי זיתים, או שנושא שני חציי זיתים בכת אחת, או שהאהיל על כשני חציי זיתים, או שהאהיל על חצי זית וחצי זית אחר מאהיל עליו, או שהיה הוא וחצי זית תחת האהל, והאהיל במקצת גופו על חצי זית אחר או האהיל חצי זית על מקצתו - הכל טמאים, מפני שהוא שם אחד. אבל הנוגע בחצי זית או הנושא חצי זית, ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית, או שהאהיל עליו חצי זית אחר, או שהאהיל הוא על חצי זית אחר, וכן הנוגע בחצי זית ונושא חצי זית אחר - הכל טהורין; שאין המגע מצטרף עם המשא, לא במת ולא בשאר טמאות; ולא המגע מצטרף עם האהל, ולא האהל מצטרף עם המשא.

הלכות טמאת מת פרק ה

א. כל המתטמאין מחמת המת, בין אדם בין כלים - טמאין טמאת שבועה [ימים]. כיצד? אדם או כלי שנגע בדברים שטמאין מן המת במגע, או שנטמא באהל באחד מדברים שטמאין באהל, וכן אדם שנושא דברים שטמאין מן המת במשא - הכל טמאין טמאת שבועה, שנאמר: "כל הבא אל האהל וכל אשר באהל, יטמא שבועת ימים".

זה על גבי זה, והמת למעלה, ועשרה בגדים אחרים על גבו מלמעלה - בגד הנוגע בו, והבגד השני שנגע בבגד שנגע בו - שניהם טמאים טמאת שבעה; והשלישי - טמא טמאת ערב, בין שלמעלה בין שלמטה; והרביעי, ומן הרביעי ולמטה, ומן הרביעי ולמעלה - פלן טהורין; מה שאין בן במטמאי משכב ומושב, כמו שיתבאר במקומו. במה דברים אמורים, שכל הבגדים או הכלים שתחתיו ושלמעלה ממנו טהורין? בשלא היתה שם טמאה רצוצה [- שאין מעליה חלל טפח] ולא טמאת אהל, או שהיה מכדיל בינו ובין הכלים אבן, כמו שיתבאר.

יום חמישי

הלכות טמאת מת פ"ו

א. עצמות הדג ועורו - העושה מהן כלים, אינן מקבלין טמאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים; וכן ירוקה שעל פני המים, וכיוצא בה; שכל מה שביים טהור, כמו שיתבאר בהלכות כלים. לפיכך, העושה אהל מעור הדג, או מצמר שגדל בים - אין עצמו של אהל זה מקבל טמאה, אף על פי שמביא את הטמאה לכל אשר יהיה תחתיו כשאר אהלים.

ב. כלי גללים, וכלי אבנים, וכלי אדמה - אינן מקבלין טמאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, בין טמאת מת, בין שאר הטמאות. וכן כלי עץ העשוי לנחת [- לעמוד במקום אחד], כגון התבה והמגדל והפגרת שהן מתזקין ארבעים סאה בלח ויהיה להן שולים [- תחתית] - אינן מקבלין טמאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים; ואלו הן הנקראין 'כלי עץ הבא במדה'.

ג. (כלי עץ - פשוטיהן טהורין, מקבליהן טמאין). כלי חרש - פשוטיהן [- ללא בית קיבול] טהורין, ומקבליהן [- עם בית קיבול] טמאין; ואינן מטמאין אלא מאוירן, או בהסט הזב; אפלו נגע כלי חרש במת מגבו [של כלי], אינו מתטמא. ואם נכנסה טמאה מן הטמאות באוירו - ואף על פי שלא נגעה בו, נטמא. היה כלי חרש עם המת באהל - נטמא, שהרי הטמאה נכנסה באוירו. ואם היה מקף [סגור] צמיד פתיל [- כיסוי מהודק] - הוא ומה שבתוכו טהור, כמו שנתפרש בתורה, שאין טמאה נכנסת לו אלא מפתחו, [או] - ובהסט הזב - שהרי הוא כמי שנגע בכלו.

ד. העושה הגולל [- כיסוי לקבר] מדבר שאינו מקבל טמאה - כגון שהניח על גבי הקבר אבן, או כלי אדמה, או כלי עץ הבא במדה, או כלי חרש המקף צמיד פתיל, או עור הדג ועצמו, וכיוצא באלו - הנוגע בהן טמא טמאת שבעה, משום נוגע בגולל; ואם פרושו מלהיות גולל, או שהסיר המת מתחתיהן - הרי הן טהורין. וכן בהמה שפיתה ועשה אותה גולל - הנוגע בה טמא טמאת שבעה, כל זמן שהיא גולל; התיר הבהמה, הרי היא טהורה כשאר הבהמות. וכן חבית שהיא מלאה משקין ומקפת צמיד פתיל, ועשה אותה גולל למת - הנוגע בה טמא טמאת שבעה, והחבית והמשקין טהורין.

ז. זה כלל גדול בטמאות: כל אב טמאה - מטמא אדם ומטמא בגדים וכלים, בין כלי מתכות בין כלי שטף בין כלי חרש; וכל המטמא אדם וכלים כנגיעה, הרי זה אב טמאה. וכל ודל הטמאות - מטמא אכלין ומשקין; ואינו מטמא לא אדם וכלים, לא כלי חרש, ולא שאר כלים ובגדים.

ח. וכל הנוגע באב, הוא הנקרא 'ראשון'; והנוגע בראשון, נקרא 'שני'; והנוגע בשני, נקרא 'שלישי'; והנוגע בשלישי, נקרא 'רביעי'. והראשון ושלמטה ממנו, פלן נקראין 'ולד הטמאה'.

ט. כל המתטמא מחמת המת טמאת שבעה, בין אדם בין כלים - הוא הנקרא 'טמא מת'. והוא אב מאבות הטמאות, לענין טמאת תרומה וטמאת קדשים כמו שבארנו, כדי למנות ממנו ראשון ושני, וכדי לטמא אדם וכלים במגע כשאר אבות הטמאות; ואינו מטמא במשא.

י. כל המתטמא מחמת המת טמאת ערב - הוא ודל הטמאה, והוא הראשון לטמאה; ואפשר שיהיה הרביעי מן המת, ראשון לטמאה, כמו שבארנו לענין תרומה וקדשים. **יא.** אדם או כלים שנטמאו במגע ארץ העמים ובית הפרס, או במשאן, או במגע דם תבוסה [- היוצא בשעת ההריגה] וגולל ודופק [- כיסויי הקבר], או באהלן, וכן אדם שנטמא במשא דם תבוסה - הרי אלו פלן וכיוצא בהם, אבות טמאות של דברי סופרים; וכן בגדים המתטמאין מחמת אלו טמאת שבעה, פלן אבות הטמאות של דברי סופרים.

יב. האהל עצמו המאהיל על הטמאה - אף על פי שלא נגעה בו טמאה - הרי הוא טמא טמאת שבעה מן התורה, והרי הוא כבגדים שנגעו במת, שנגמר: "והזה על האהל". במה דברים אמורים? בשהיה האהל בגד או שק או כלי עץ או עור, אחד עור בהמה וחייה, בין המתרין לאכילה בין האסורין לאכילה - שנגמר: "ויפרש את האהל על המשפך", אין קרוי אהל אלא אריג ועור כמשפך. אבל אם היה האהל נסרין של עץ, כגון התקרה או המחצלת וכיוצא בהן, או שהיה עצם, או של מתכת - הרי זה טהור; ואין צריך לומר, שאם היה בגין, שהוא טהור. וכל מקום שנגמר 'בית טמא', אינו אלא אדם וכלים שפקל הבית. ואין לה יוצא מן העץ שהוא מתטמא טמאת אהלים, אלא הפשתן בלבד.

יג. בגדים הנוגעים במת - אף על פי שהן כמת לטמא אחרים שנגעו בהן טמאת שבעה, אינן כמת לטמא באהל וכמשא; שהמשא למת עצמו אינו מכפרש כמו שבארנו, ובטמאת אהל הוא אומר: "אדם כי ימות באהל". לפיכך, הנושא בגדים שנגעו במת ולא נגע בהן, וכל המאהיל עליהם, או שהאהילו עליו, או שהיו עמו באהל - הרי זה טהור. וכן אדם שנטמא במת, והאהיל על הכלים - הרי הן טהורין; שאין טמא מת מטמא אלא במגע בלבד.

יד. המת אינו מטמא משכב ומושב מתחתיו, ולא מדף מעל גביו [- בגדים שמעליו]; אלא אחד כלי שיגע במת מצדו, או שהיה תחתיו, או על גביו. ביצד? עשרה בגדים

המת, אפלו חשב להוציאו בחלון שהיא ארבעה על ארבעה - הציל על הפתחים פלן, ואינו טמא אלא כנגד הפתח שנפתח או שחשב עליו; והשאר טהורין - מפני שהן נעולין, והרי אין הפית כקבר סתום. וכן אם התחיל לחתור פתח להוציאו בו - משיתחור ארבעה על ארבעה, הציל על כל הפתחים פלן; הנה שם פתח סתום, וחשב להוציאו בו, והתחיל לפתחו - משיתחיל לפתח, הציל על הפתחים פלן. היו בו חלונות הרבה, וכלן מוגפות [סגורים] - פלן טהורות; נפתחו - פלן טמאות, ולא הצילו על הפתחים. פתח קטן בתוך פתח גדול - המאהיל על גבי שניהם, טמא; חשב להוציאו בקטן, טהר קטן את הגדול. היו שניהם מתאימין [בגובהם] - המאהיל על גבי שניהם, טמא; חשב להוציאו באחד מהם, טהר את חברו. הנה לפית פתח אחד לצפון, ופתח אחד לדרום, וחשב להוציאו בצפוני, ואחר כך באו אחיו או קרוביו ואמרו: 'אין מוציאין אותו אלא בדרומי' - טהר דרומי את הצפוני, וכלבד שלא יערים [- יתחכם]; ואם הערים, שניהם טמאים.

ג. בתים הפתוחין לאכסדרה [מרפסת], והמת באחד מהם - אם הנה דרכו של מת לצאת בקצור [תכננו להוציאו לא דרך האכסדרה] - הרי בית שער [- האכסדרה] טהור, והבתים טמאים; ואם לאו - בית שער טמא, והבתים טהורים. החדר שלפנים מן הפית מוגף [- סגור], ונכנסה טמאה לפנימי [- הבית] דרך חלון - הפית החיצון [- החדר] טהור, מפני שהטמאה חוזרת ויוצאת דרך החלון שנכנסה בו.

ד. אין הקבר מטמא מפל סביביו, עד שיהיה שם [בתוכו] חלל טפח על טפח על רום טפח. אפלו הגביה הבנין על גבי חלל טפח, עד לרקיע - הכל טמא, שהכל כקבר. היתה טמאה רצוצה [- ללא חלל טפח], ולא הנה שם חלל טפח - טמאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, ואין טמא אלא הנוגע בנגד הטמאה מלמעלה, או המאהיל עליה מלמעלה, או הנוגע בנגדה מלמטה, או מה שמתאהיל עליו מלמטה; אבל הנוגע בצד הבנין, טהור.

ה. זה פלל גדול בטמאת מת: שפל דבר המטמא באהל מן המת - אם הנה רצוצה, שאין לו חלל טפח - הרי הטמאה בוקעת ועולה עד לרקיע, ובוקעת ויורדת עד התהום; ואינה מטמאה מן הצדדין. כיצד? כרי [- ערימה] של תבואה או גל של אבנים, וכזית מן המת בתוכו, וכלים בצד הטמאה, ואינן נוגעין בה - הכלים טהורין; וכל כלי שבתוך הגל מכונן כנגד הטמאה מלמעלה או מלמטה - טמא, שהטמאה בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת. ואם הנה מקום הטמאה חלול טפח על טפח על רום טפח - הרי הוא כקבר סתום, ומטמא מפל סביביו.

ו. בית שמלאהו עפר או צורות - הרי זה בשל הפית [- כאילו אינו], והרי הוא כגל של עפר או צורות; ואם היתה טמאה בתוך העפר - בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת, וכלים שבצדיה בתוך העפר טהורים.

ה. קורה שעשיה גולל לקבר, בין עומדת בין מטה על צדה - אין טמא אלא כנגד פתח הקבר; והנוגע בקצה המנח חוץ לקבר, טהור. עשה ראשה גולל לקבר, והרי היא עומדת על הקבר כמו אילן - הנוגע ממנה בארבעה טפחים סמוך לקבר, טמא משום גולל; ומארבעה טפחים ולמעלה, טהור. במה דברים אמורים? בזמן שהוא עתיד לקץ [לחתור] אותה; אבל אם אינו עתיד לקץ, פלה גולל. ו. שתי אבנים גדולות של ארבעה ארבעה טפחים שעשין גולל - המאהיל על גבי שתיהן, טמא. נטלה אחת מהן - המאהיל על גבי שניה - טהור, מפני שיש לטמאה דרך שתצא בו.

ז. גל של צורות שעשהו גולל לקבר - אין טמא אלא סדר הפנימי [- שורה תחתונה], שהוא צרכו של קבר; אבל הנוגע בשאר האבנים, טהור.

ח. ארון שהוא חקוק [חצוב] בסלע, והניח בו המת, וכשהו בגולל - הנוגע בסלע בכל מקום, טהור; והנוגע בגולל, טמא. למה זה דומה? לבור גדול מלא מתים, ואכן גדולה על פיו - שאין טמא אלא כנגד חללה. ואם בנה נפש [- חדרון] על גבה - הרי זו כקבר סתום, ומטמא מפל סביביו. היתה הארון החקוקה בסלע רחבה מלמטן וצרה מלמעלן, והמת בתוכה - הנוגע בה מלמטן, טהור; ומלמעלן, טמא: שהרי הצדדין שלמעלה סככו על גבי המת, ונעשו בגולל. היתה הארון רחבה מלמעלן וצרה מלמטן - הנוגע בה מפל מקום, טמא. היתה שנה - הנוגע בה מטפח הסמוך לקרקעיתה ולמעלה, טמא; מטפח ולמטה, טהור. נקב [- חצב] ארון בסלע, והכניס המת בתוכה כמו נגר [- יתד] - הנוגע בה מפל מקום, טהור; חוץ ממקום פתחה.

ט. מערה שהקבר בתוכה, וחצר לפני המערה - בזמן שהחצר לאויר [- אינה מקורה] - העומד בתוכה טהור, וכלבד שלא יגע בשקוף [משקוף] המערה. ובזמן שהחצר מקרה - אם הנה בה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר, הנכנס לשם טהור; היתה פחותה מארבעה - הנכנס לשם טמא, ואף על פי שלא נגע בפתח המערה.

הלכות טמאת מת פרק ז

א. בית סתום שהמת בתוכו, מטמא מפל סביביו; והנוגע בו מאחוריו או מגגו - טמא שכעה, מפני שהוא כקבר סתום. נפתח בו פתח, אפלו סתמו - אם לא פרח את פצימיו [- המשקוף והמרכיבים שקשורים לדלת] - הנוגע בו מאחוריו ומגגו טהור, ואין טמא אלא כנגד הפתח. וכמה יהיה שעור הפתח? המת, פתחו בארבעה טפחים; וכזית מן המת, פתחו בטפח; וגדול מכזית - הרי הוא כמת, ופתחו בארבעה.

ב. המת בתוך הבית, ובו פתחים הרבה - בזמן שכלן נעולין, פלן טמאין, והיושב בצד כל פתח מהן תחת התקרה היוצאת על הפתח, נטמא. נפתח אחד מהן, או שחשב להוציאו באחד מהן, ואף על פי שחשב אחר שמת

ז. טמאה שהיא רצוצה [- אין טפח על גבה] בכתל, וסמך ספה לפתל - הספה טמאה; שהרי נעשה הכתל צד מצדי האהל. ואף על פי שהצדין טהורים לנוגע, אלו לא היה עליהן אהל, אבל משנעשה עליהן אהל - האהל כולו טמא, שהרי הטמאה בתוכו.

הלכות טמאת מת פ"ח

א. שדה שאבד [מיקומו של] קבר בתוכה - עפרה מטמא במגע ובמשא, כבית הפרס; שמה נדוש הקבר בה, ויהיו עצמות כשעורה בתוך עפרה. וכל השדה בלה - המאהיל עליה, נטמא. ואם העמיד בתוכה אהל - נטמא כל שיש באהל; שמה האהל שהעמיד באותה שדה, על הקבר הוא מאהיל.

ב. בנה בה בית, ועליה על גביו - אם היה פתחה של עליה מכוון כנגד פתחו של בית [ואחד מעל השני ובאותו רוחב בדיוק], העליה טהורה; שאפלו היה הקבר תחת משקוף הבית, העליה טהורה - שהרי היא אהל על גבי אהל, כמו שיתבאר. ואם לא היה מכוון [הפתחים אינם מכוונים בדיוק זה על זה], אף העליה טמאה; שמה אסקפת [- מפתן] עליה על הקבר, והרי העליה מאהילה על הקבר. ג. ושדה זו - מתר לזרע בתוכה כל זרע, לפי שאין שרשי זרעים מגיעין עד לקבר; אבל אין נוטעין בתוכה אילני מאכל, מפני שהשרשים מגיעין עד המת. התלויות [גבעות ונמוכות] הקרובות לעיר, הסמוכה לבית הקברות או לדרך בית הקברות - אחד חדשות ואחד ישנות, הרי אלו בחזקת טמאה; מפני שהנשים קוברות שם את הנפלים, ומפי שחין קוברין שם אבריהן. אבל הרחוקות החדשות - טהורות; והישנות - טמאות, שמה היו קרובות מעיר שתרבה או מדרך שאבדה. ואיזה הוא תל קרוב? כל שאין שם תל אחר קרוב יותר ממנו; וישן, שאין אדם זוכרו.

ד. שדה בוכין, והוא המקום הקרוב לבית הקברות שהנשים יושבות שם ובוכות - אף על פי שעפרו טהור, שהרי לא החזקה שם טמאה - אין נוטעין אותו, ואין זורעין אותו, שלא להרגיל רגל אדם שם, שמה יש שם טמאה; מפני שהוא קרוב לבית הקברות, כך נחזקו בעליו ממנו, לפיכך אפשר שיבוא אדם ויקבר בו, ומפני זה חששו לו. ועושים לו [- מותר לעשות] מעפר מקום זה תנורים לקדש, שהרי לא החזקה טמאה שם.

ה. קבר הנמצא, מתר לפנותו; ואם פנהו - מקומו [- סביבתו] טמא, ואסור בהנזה, עד שיכבד כמו שיתבאר. וקבר הידוע [- ידוע שרק הוא כאן], אסור לפנותו; ואם פנהו - מקומו טהור, ומתרה בהנזה.

ו. קבר שהוא מזיק את הרבים, מפנין אותו; ומקומו טמא, ואסור בהנזה.

ז. הפוגע במת מצוה - אם מצאו בתוך התחום [של בית קברות עד מרחק של אלפיים אמה], מביאו לבית הקברות; מצאו חוץ לתחום - אפלו בתוך שדה פרנס [צמח ירו] - קנה מקומו, ויקבר במקום שנמצא. מצאו על המצר [דרך],

מסלקו לצדדין. שדה בור [- לא חרוש] מצד זה, ושדה ניר [חרוש] מצד זה - קוברו בשדה בור; שדה ניר ושדה זרע - קוברו בשדה ניר; שדה זרע ושדה פרס - קוברו בשדה זרע. שדה אילן ושדה פרס - קוברו בשדה פרס, מפני אהל הטמאה [- ענפיהו נמוכים]. היו שניהם שוין, מסלקו לאיזה צד שירצה.

ח. קבר הנמצא, מטמא למפרע; ואם בא אחר ואמר: 'ברי לי שלא היה כאן קבר, אפלו קדם לעשרים שנה' - אינו מטמא אלא משעת מציאתו ואילף.

ט. כל המוצא קבר, או מת, או דבר שמשמא באהל מן המת - חייב לצין עליו, כדי שלא יהיה תקלה לאחרים; ובהלוי של מועד, היו יוצאים מבית דין לצין על הקברות. אין מציינין על פניית מצמצם [- בדיוק] מן המת, לפי שסופו יחסר [- ירשב] בארץ. ובמה מציינין? בסיד; ממחה, ושוף על מקום הטמאה. אין מעמידין את הציון על גבי הטמאה [בדיוק], אלא יהי עורך מכאן ומכאן בצדי הטמאה, שלא להפסיד את הטהורות; ואין מרחיקין את הציון ממקום הטמאה, שלא להפסיד [- לגרוע] את ארץ ישראל [בשטח טהור]. ואין מציינין על הודיות [טומאות ודאיות], שהרי הן ידועין לכל; אלא על הספקות, כגון שדה שאבד בה קבר, והסככות והפרעות [עצים וזיזים היוצאים מבית הקברות].

י. מצא שדה מציינת, ואין ידוע מה טיבה - אם אין בה אילנות, בידוע שאבד בה קבר; יש בה אילנות, בידוע שנתרש בה קבר, כמו שיתבאר.

יא. מצא אבן אחת מציינת, תחתיה טמא. היו שתיים - אם יש סיד ביניהן, ביניהן טמא. ואם אין סיד ביניהן, אלא על ראשיהן - אם יש [חתכות של -] חרש ביניהן - טהור, שאין זה אלא בנזן; ואם אין חרש ביניהן, והיה הסיד מרודה [- מפורד] על ראשיהן מכאן ומכאן - הרי זה ציון, וטמא. מצא מצר [- גבול] אחד מצין - הוא טמא, וכל השדה טהורה; וכן שנים, וכן שלשה. מצא ארבעת מצריה מציינין - הם טהורין, וכל השדה בלה טמאה; שאין מרחיקין הציון ממקום הטמאה.

יום שישי

הלכות טמאת מת פ"ט

א. מי שהיה חופר בשדה, ומצא מתים רבים בגמה אחת, זה על גב זה, או זה בצד זה, או שמצא הרוגים, או שמצא מת יושב, או ראשו בין ברכיו - אינו חושש שמה מקום זה בית הקברות היה; אלא נוטל המת שמצא, ונוטל כל העפר התחתו [- ר'] שתחתיו, וחופר בכתולת קרקע [- מקום לא חרוש] שלש אצבעות, ומוציא הכל; ושאר השדה - בחזקת טהרה, כשהיתה מקדם שימצא. ועפר זה עם שלש אצבעות שחופר, הוא הנקרא 'תבוסת המת'.

ב. שדה שנהרגו בה הרוגים - מלקט כל העצמות שבה, והרי היא טהורה; וכן המפנה קבר מתוך שדהו - מלקט כל העצמות עצם עצם, והרי היא טהורה. וכן בור

יודע ודאי שהמתים שם תחת הגל, אלא שאינו מכיר מקומן.
 י. גל טמא שנתערב בשני גלין טהורין - בדיק אחד מהם ומצאו טהור, הוא טהור והשנים טמאין; בדיק שנים ונמצאו טהורים, הם טהורים והשלישי בחזקת טמא; בדיק שלשתם ומצא טהור, כלם בחזקת טמאה - עד שיבדק שלשתן עד שיגיע לסלע או לכתולה, ויהיו שלשתן טהורין.

יא. בור שמטילין לתוכו נפלים - המאהיל עליו, טמא דין תורה; ואף על פי שחלדה וברדלס מצויין שם, אין ספק מוציא מידי ודאי. אבל אם הפילה שם אשה נפל, ואין ידוע אם הפילה דבר המטמא או לא הפילה - הואיל וחלדה וברדלס מצויין שם, הרי זה ספק, וטהור.

יב. דבר ידוע, שכל אלו הטמאות וכיוצא בהן, שהן משום ספק - הרי הן של דבריהם [מדוברין]; ואין טמא מן התורה, אלא מי שנטמא טמאה ודאית. אבל כל הספקות - בין בטמאות, בין במאכלות אסורות, בין בעריות ושבתות - אין חוששין להן אלא מדברי סופרים, כמו שבארנו בהלכות אסורי ביאה ובכמה מקומות.

הלכות טמאת מת פרק י

א. איזה הוא בית הפרס? זה מקום שנתרש בו קבר, שהרי נדקדקו עצמות המת בתוך העפר, ונתפרסו בכל השדה. וגזרו טמאה על כל השדה שנתרש בה הקבר; אפלו חרש על גבי הארון, ואפלו היה משקע [טמון ומוגן] ברוכדין [לוחות שיש] ואבנים, ואפלו היה על גבי הארון רום שתי קומות - הואיל וחרש קבר, הרי זה עושה בית הפרס. עד כמה הוא נעשה בית הפרס? מאה אמה על מאה אמה ממקום הקבר.

ב. כל הרבוע שהוא בית ארבעת סאין - הרי הוא בית הפרס, ועפרו מטמא במגע ובמשא כמו שבארנו. ואינו מטמא באהל; וכן המאהיל על בית הפרס הזה, טהור.

ג. התחיל לחרש את הקבר, והיה חורש והולך, וקדם שיגמר מאה אמה נער את המתרשה, או שהטיח [המחרישה] בסלע או בגדר - עד שם הוא עושה בית הפרס בלבד; והשאר טהור, שהרי לא הגיע אליו במשך המתרשה. חרש כמו חמשים אמה או יותר, וחרש [אחד הפסקה] וחרש עד שהשלים המאה - הכל בית הפרס; הנה חורש והולך חוץ למאה אמה - ממאה ולחוץ טהור, שאין עצמות קבר מגיעות ליתר ממאה.

ד. חזקת העצמות המכסות - שהן של אדם, עד שיגדע שהן של בהמה; וחזקת העצמות המגולות - שהן של בהמה, עד שיגדע שהן של אדם. היה שם חריץ [בור] מלא עצמות אדם, או שהיו עצמות אדם צבורות על גב קרקע, וחרש עצמות אלו עם השדה, או שחרש שדה שאבד בה [מיקומו של] קבר (או שנמצא בו קבר) - הרי זה אינו עושה בית הפרס; שלא גזרו טמאה אלא על שדה שנתרש בה קבר ודאי. וכן החורש את המת בשדה, אינו עושה בית הפרס; שכל אלו, דבר שאינו מצוי הוא, ולא גזרו אלא בקבר שנתרש, שהוא הדבר המצוי.

שמטילים לתוכו נפלים או הרוגים - מלקט כל העצמות שבו עצם עצם, והרי הוא טהור.

ג. היה חופר, ומצא מת משכב בדרך שקורין המתים - נוטלו ואת תבוסתו; וכן אם מצא שנים - נוטל כל אחד מהם, ותבוסתו עמו. וכל השדה טהורה. מצא שלשה מתים, כל אחד מהן משל בדרך הנקברין - אם יש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה, כמלא מטה וקוריה - הרי זה חושש שמא בית הקברות הוא זה. וצריך לבדק מן האחרון עשרים אמה, שהן כשתי מערות וחרש שביניהן; ואם לא מצא שם מת אחר - הרי אותן העשרים שבידק טהורות, אף על פי שהן שכוונת [בשכנות ל -] קברות. מצא מת אחד בסוף עשרים אמה - צריך לבדק ממנו עשרים אמה אחרות, שרגלים לדבר [מסתבר שביית קברות כאן]. ואם היה אחד מאלו שמצא בתחלה או בסוף הרוג, או יושב, או משכב שלא בדרך, שיהיה ראשו בין ירכותיו - אינו בודק עשרים אמה, אלא נוטלן ואת תבוסתן בלבד; שחזקתן גוים.

ד. הגוים, אין להן טמאת קברות; הואיל ואינן מטמאין באהל - הרי הנוגע בקברן טהור, עד שיגע בעצמה של טמאה, או ישאנה.

ה. מת שחסר אבר שאם ינטל מן החי ימות - אין לו [ולעפר שמקיפו, דין] תבוסה [כי אין העפר סופג את דם הנפש], ולא [דין] שכוונת קברות [- כי אמה סביבותיו טהורות]. ומתים הנמצאים גלויים על פני השדה - אין להם שכוונת קברות, ולא תבוסה, אלא מלקט עצם עצם, והכל טהור. והנקבר שלא ברשות - יש לו תבוסה, ואין לו שכוונת קברות.

ו. אחד המוצא שלשה מתים בדרך בתחלה [שלא ידעו על הימצאותם], או שמצא שלשה כוכין [בסלע], או כוף ונקיע [בקרע] ומערה - הרי זה שכוונת קברות. מצא שנים, ואחד היה ידוע - יש להם תבוסה, ואין להם שכוונת קברות; שהקבר הידוע, אינו עושה [את המקום] שכוונה ולא אמרו אלא המוצא שלשה בתחלה, הוא שצריך בדיקה. ביצד בודק העשרים אמה שאמרנו? חופר עד שהוא מגיע לסלע, או לכתולה, והיא קרקע הנראית שאינה עבודה. העמיק אפלו מאה אמה, ומצא חרש - הרי זו כבתחלה, וצריך להעמיק עד שיגיע לכתולה; הגיע למים, הרי זו כבתולה.

ז. אינו צריך לחפור תלים [שורה] אחד, מתחלת העשרים עד סופן; אלא חופר אמה על אמה ומניח אמה, וחופר אמה על אמה ומניח אמה, עד סופן - שאין בין קבר לקבר פחות מאמה.

ח. היה בודק, והגיע בתוך העשרים לנהר או לשלולית או לדרך הרבים - יפסיק, ואינו צריך לבדק; שהרי נפסקה שכוונת הקברות.

ט. המוציא עפר זה של בדיקה - טהור, אלא אם כן מצא טמאה במקום שחרש; אבל קדם שימצא, אוכל בתרומה. והמפקח בגל [שעל ההרוג] - אינו אוכל בתרומה; שהרי

מעל פניו טפח ומחצה, ונתן עליו טפח ומחצה עפר ממקום אחר - לא עשה כלום; וכן אם עזקו [סילק אבניו], וברך בשעת עזוק מלמעלה - לא עשה כלום. ורצפו באבנים שאינן מתנדנדין מהלוח אדם, הרי זה טהור.

הלכות טמאת מות פָּרֵק יא

א. אֲרָץ הָעַמִּים - בתחלה גָּזְרוּ עַל גּוֹשָׁה [- אדמתה]

בלבד, כבית הפרס, ולא היו מטמאין אלא המהלך בה, או נוגע או נושא מעפרה. חזרו וגזרו על אֹיֶרֶה שִׁיטְמָא, ואף על פי שלא נגע ולא נשא, אלא פִּיִן שֶׁהַכִּנִּים רָאִשׁוּ וְרִבּוּ לְאֹוִיר אֲרָץ הָעַמִּים, נטמא; וכן פִּי חָרֵשׁ שֶׁהַכִּנִּים אָוִירוּ לְאֲרָץ הָעַמִּים, ושאר פִּלִּים שֶׁהַכִּנִּים רִבּוּ לְאֹוִיר אֲרָץ הָעַמִּים - נטמאו.

ב. טמאת אויר אֲרָץ הָעַמִּים - לא עשו אותה כטמאת עפרה, אלא קלה היא ממנה: שְׁעַל טמאת עפרה, שורפין תרומה וקדשים; והמתטמא בגושה טמא טמאת שבעה, וצריך הזיה שלישי ושביעי. אבל המתטמא באֹוִירָה, אין צריף הזיה שלישי ושביעי, אלא טבילה והערב שמש; וכן תרומה וקדשים שנטמאו מחמת אֹוִירָה - תולין, לא אוכלין ולא שורפין.

ג. עפר אֲרָץ הָעַמִּים ועפר בית הפרס - מטמאין במגע ובמשא, כמו שבארנו. וכמה שעורין? כחותם המרצופין [שק הולכי דרכים], והוא פִּיקָה [כדור חוטי צמר לאריגה] גדולה של סקאין. עפר בית הפרס ועפר חוצה לאֲרָץ שָׁבָאוּ [לארץ ישראל] בְּיָרֵק [- עס ירק] - אם יש במקום אחד כחותם המרצופין, מטמא; ואם לאו, אינו מצטרף; שלא גזרו אלא על גוש בכריתו. מעשה שהיה אגרות באות מחוצה לאֲרָץ לְכִנֵּי פִתְגִים גְּדוֹלִים, וְהֵיוּ בִּהְיוֹן [בכולו, שיעור של] פִּסָּאָה וּפְסָאָתִים חֻזְמֹתוֹת - ולא חשו להן משום טמאה, לפי שלא היה כחותם מהן כחותם המרצופין.

ד. המביא תנורים וספלים וכלי חרש מחוצה לאֲרָץ - עד שלא הסקו [בכבשן], טמאים משום אֲרָץ הָעַמִּים; משֶׁהֶסְקוּ, טמאים משום פִּי חָרֵשׁ שֶׁנְּטַמָּא בְּאֲרָץ הָעַמִּים, שאינו מטמא אדם וכלים, כמו שבארנו.

ה. המהלך באֲרָץ הָעַמִּים - בְּהַרִּים ובסלעים - טמא טמאת שבעה; בַּיָּם ובמקום שֶׁהֵיִם עוֹלָה בּוֹעֵפוֹ [על גדותיו] - טהור משום נוגע באֲרָץ הָעַמִּים, וטמא משום אֹוִירָה. הַנְּכַנֵּס לְאֲרָץ הָעַמִּים בִּשְׂדֵה תְּבָהּ וּמִגְדֵּל הַפּוֹרְחִין בְּאֹוִיר - טמא; שְׂאֵהֵל זְרוֹק [- נייד] אינו קרוי אהל.

ו. סוּרְיָה - עפרה מטמא כחוצה לאֲרָץ, ואֹוִירָה טהור; לא גזרו על אֹוִירָה. לפיכך, אם הייתה סמוכה לאֲרָץ יִשְׂרָאֵל שָׁפָה בַשְּׂפָה, ולא היה מפסיק ביניהן, לא אֲרָץ הָעַמִּים, ולא בית הקברות, ולא בית הפרס - הרי זה יכול להכנס לה בטְהָרָה, בִּשְׂדֵה תְּבָהּ וּמִגְדֵּל; והוא, שלא יגע בגושה. וכן אֲרָץ הָעַמִּים הסמוכה לאֲרָץ יִשְׂרָאֵל, ואין ביניהן מקום טמא - הרי זו נבדקת [מקבר], וטהורה.

ז. מקום ששכנו בו גוים באֲרָץ יִשְׂרָאֵל - הרי זה מטמא באֲרָץ הָעַמִּים עד שיבדק, שמא קברו בו נפלים.

ה. החורש את הקבר בִּשְׂדֵה שְׂאֵינָה שְׁלוֹ - אינו עושה בית הפרס, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו; אֲפִלּוּ שְׂתַף, או אֵרִיס [- עובד תמורת יבול], או אֲפִיטְרוּפּוֹס - אינו עושה בית הפרס. חרש קבר בִּשְׂדֵה שְׁלוֹ וְשָׁל חֶבְרוֹ [הגובל עמו] כאחת - שלו, עושה בית הפרס; וְשָׁל חֶבְרוֹ, אינו עושה בית הפרס. ו. וְנִקְרִי שְׁחָרֵשׁ קֶבֶר בְּשְׂדֵהוּ - אינו עושה בית הפרס, שאין בית פרס לגוים.

ז. שְׂדֵה בית פרס למעלה, ושְׂדֵה טְהוֹרָה לְמִטָּה, ושְׂטֵפוֹ גִשְׁמִים מעפר בית הפרס לטהורה - אֲפִלּוּ הִיָּתָה אֲדָמָה וְהִלְבִּינָה, או לְכַנָּה וְהִאֲדִימָה [ונשתנה צבעה לצבע בית הפרס] - טהורה; שאין בית הפרס עושה בית הפרס, ולא גזרו טמאה אלא על גוש [אדמה] ככריתו.

ח. בית הפרס הזה, מתר לנטע בו כל נטע; לפי שהשרשין יורדין למטה משלשה, ולמטה משלשה בבית הפרס טהור - שֶׁהָרִי הַקֶּבֶר נִפְרַס [- התפור] על פני השְׂדֵה. אבל אין זורעין בתוכה, אלא זרע הנקצר [ולא הנעקר]. ואם זרע ועקר - צובר את גרנו בתוכו, וכובר את התבואה בשתי כברות [- נפות], וקטניות בשלש כברות, שמא יש בהן עצם כשעורה; ושורף את הקש ואת העצה [קש הקטנית] שם - גזרה, שמא יש בהן עצם כשעורה, ואם תתיר לו בהגיה, מוציא ומוכרו, ונמצא מרגיל [- מפיץ] את הטמאה.

ט. שְׂדֵה שֶׁהִתְזַקָּה שְׁהִיא בית הפרס, אֲפִלּוּ היא בית ארבעת כורין, ואֲפִלּוּ מְשׁוּכָה מִמְּקוֹם הַטֵּיט הָרָף שְׂאֵינוּ נַחֲרָשׁ ולא נעשה בית הפרס, ואֲפִלּוּ טְהוֹרָה מִקְּפַת אוֹתָהּ מארבע רוחותיה - הרי היא כּוֹזְקָתָהּ.

י. מִצָּא שְׂדֵה הַמְצִינָת [מסומנת], ואין ידוע מה טיבה - אם יש בה אילן, בידוע שנתרש קבר בתוכה [ומותרת בנטיעה]; אין בה אילן, בידוע שאבד קבר בתוכה [אסור לנוטעה], כמו שבארנו; והוא, שיהיה באותו מקום יָקָן או תלמיד חכמים - שאין כל אדם בקיאין בָּכֵךְ וְיֹודְעִין שֶׁמִּתַּר לנטע בזו ואסור לנטע באחרת.

יא. המהלך בבית הפרס על אבנים שאינן מתנדנדין תחת רגלי אדם בשעה שמהלך עליהן, או שנוכנס לה והוא רוכב על גבי אדם ובהמה שפחן יפה - הרי זה טהור. אבל אם הלך על גבי אבנים שמודעזעין בשעת הלוח - אף על פי שנטמא ולא נגד, הרי זה טמא כמי שהלך על העפר עצמו; וכן אם הלך על גבי אדם שכחו רע, עד שתהיינה ארבעותיו נוקשות זו לזו ושוקיו מרעידות כשהוא נושא, או על גבי בהמה שפחה רע, עד שתטיל גללים בשעת רכיבה [מרוב מאמן] - הרי זה טמא, וכאלו הלך ברגליו.

יב. המטהר בית הפרס, צריך לטהרו במעמד שגיי תלמידי חכמים, וכיצד מטהרין אותו? כונס את כל העפר שהוא יכול להסיטו מעל פני כל השדה, ונותנו לתוף כברה שנקביה דקין, וממחה [מפורד] ומוציא כל עצם כשעורה הנמצא שם, ויטהר. וכן אם נתן על גבי שלשה טפחים עפר ממקום אחר, או שנלט מעל כל פני שלשה טפחים - הרי זה טהור; נטל מחציו אחד שלשה טפחים, ונתן על חציו האחר שלשה טפחים - הרי זה טהור. נטל

טהורין, שהאהל חוצץ בפני הטמאה. היה האהל פחות מרום טפח, או פחות מטפח על טפח אף על פי שהוא גבוה כמה טפחים - הכלים שבצד הטמאה טהורים. וכלים שלמעלה מן האהל זה - כל שכנגד הטמאה, טמא; מפני שהאהל על הטמאה, ואין שם אהל לחץ [- לחצוין] בפני הטמאה. וכן אם היתה טמאה על גבי אהל זה, וכלים תחתיו - כל שכנגד הטמאה, טמא; שהרי הטמאה האהלה עליהם, ואין שם אהל שיחץ בפני הטמאה -

שכל פחות מרום טפח, כנגיעה הוא חשוב [כאילו נגעה הטומאה בכלים], וטמאה שתחתיו, טמאה רצוצה [- שאין מעליה חלל טפח] היא, כמו שבארנו. כמה דברים אמורים? בשלא היה האהל אדם או בלים; אבל אדם או בלים שנעשו אהל על הטמאה - בין שהיו הם עצמם אהל, בין שהיו עמודי האהל, אפלו היו בלים שאין מקבלין טמאה כל עקר - הרי אלו מביאין את הטמאה, ואינן חוצצין בפני הטמאה. כיצד? לוח שהיה מנח על גבי ארבעה בני אדם, או על גבי ארבעה בלים, אפלו כלי אבנים וכיוצא בהם מפלים שאין למינם טמאה, ואין צריך לומר, אם היה מנח על ארבעה שפודין או ארבעה קנים שגבוהין טפח, והיתה טמאה וכלים תחתיו - הכלים טמאים. ואם היו בלים על גביו, אפלו שלא כנגד הטמאה - טמאים; ואם היתה טמאה על גבי הלוח, וכלים תחתיו - כל בלים שתחת הלוח טמאין. אבל אם היה הלוח מנח על גבי ארבע אבנים, או על גבי בהמה ותייה, והיתה טמאה תחתיו - הרי הכלים שעל גביו טהורין.

ב. היתה טמאה על גביו [- על הלוח המזוחר] - הרי כל הכלים שתחתיו טהורין, מפני שהאהל חוצץ בפני הטמאה. וכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה, הבאים במדה [- מכילים מ' סאה ואינם ניידיים] - הרי הם כאהלים, ואינם ככלים; ולפיכך חוצצים בפני הטמאה.

ג. נטר [- עץ] שהוא נתון על פי תנור חדש, ועודף [- יוצא] מכל צדדיו פחות טפח, והיתה טמאה תחת הנטר - כלים שעל גביו טהורין; וטמאה על גביו - כל הכלים שתחתיו טהורים, מפני שתנור חדש אינו ככלים לענין זה. ואם היה ישן, הכל טמא.

ד. נטר שהוא נתון על פי שני תנורים, אפלו ישנים, ועודף מחוצה לתנור זה ומחוצה לתנור זה, והיתה הטמאה תחתיו בין שני התנורים - ביניהם בלבד טמא; אבל בלים שתחת שתי הקצוות שחוצה לתנורים - טהורים; שהרי הן כשני אהלים זה בצד זה. וכן נטר שהוא נתון על פי תנור, אפלו ישן, ויוצא מזה טפח ומזה טפח, אבל לא מן הצדדיו, וטמאה בצד זה - כלים שבצד השני טהורין.

ה. אדם שנשא כלי כגון מרדע [- מחרישה] וכיוצא בו, והאהיל צד הכלי האחד על הטמאה - אם היה בהקפו טפח, אף על פי שאין ברחבו אלא רחב אצבע ושליש - הרי זה מטמא את הנושא, ומביא לו טמאה מדבריהם; גזרו על שיש בהקפו טפח, משום שיש ברחבו טפח. אבל אינו מביא את הטמאה לכלים שתחתיו, ולשאר אדם

ח. ותרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור [- מגורין] העמים - תולין, לא אוכלין ולא שורפין. וכמה ישהו במקום, ויהיה צריך בדיקה? ארבעים יום, כדי שתתעבר אשה ותפיל נפל שנטמא. אפלו איש שאין עמו אשה - אם שהה ארבעים יום, מדורו טמא עד שיבדק; גזרה משום מדור שתהיה בו אשה. אפלו עבד, או אשה, או סריס, או קטן בן תשע שנים ויום אחד - עושה [טומאת] - מדור העמים.

ט. מדור גוים שהיה בו עבד מישראל, או אשה, או קטן בן תשע, משמרין אותו שלא יקברו שם נפל - אינו צריך בדיקה. ואת מה הן בודקין - את הביבין [תעלות ניקוז המים] העמקין, ואת המים הסרוחין; וכל מקום שהחזיר והחלדה יכולין להוליך משם הנפל - אינו צריך בדיקה, מפני שהן גוררין אותן משם. מדור העמים שחבר, הרי הוא בטמאתו עד שיבדק.

י. האיצטונות [- אכסדראות], אין בהן משום מדור גוים, לפי שהיא גלויה, ואין בה מקום להטמין הנפלים. ועשרה מקומות, אין בהן משום מדור גוים - לפי שאין דירתן קבועה, לא גזרו עליהן טמאה. ואלו הם העשרה מקומות: אהלי הערבים, והסכות, והצריפין, והברגנין [מקום קיבוץ פירות], ותקרה שעל גבי העמודים ואין לה דפנות והן בתי הקיץ, ובית [שלפני ה-] שער, ואוירה של חצר, והמרחץ, ומקום שעושין בו החצים וכלי המלחמה, ומקום הלגיונות [- מרוצת הפרשים].

יא. החנות - אין בה משום מדור גוים, אלא אם בן היה דר בתוכה. חצר שהיא טמאה משום מדור העמים, הרי בית שער שלה ואוירה טמאין כמוה. ואין מדור העמים ולא בתי הפרס בחוצה לארץ.

יב. עירות המבולעות בארץ ישראל - כגון סיסית ותברותיה, אשקלון ותברותיה - אף על פי שפטרות מן המעשרות ומן השביעית, אין בהן משום ארץ העמים. וקזקת דרכים של עולי ככל טהורות, אף על פי שהן מבולעות בארץ העמים.

שבת קודש

הלכות טמאת מת פרק יב

א. טפח על טפח מרבע על רום טפח - מביא את הטמאה וחוצץ בפני הטמאה, דין תורה; שאין קרוי אהל אלא טפח על טפח ברום טפח, או יתר על זה. כיצד? כזית מן המת מנח לאויר, ובצדו בלים כגון מחטין וצנורות וכיוצא בהם, ואינן נוגעין בטמאה - אם האהיל עליהם אהל שיש בו טפח על טפח, והיה גבוה מעל הארץ טפח - הרי זה מביא את הטמאה לכלים, וטמאין; היו בלים אחרים על גבי אהל זה שיש בו טפח על טפח - הרי הם טהורים, מפני שהאהל חוצץ בינם ובין הטמאה. הנה למדת, שכשם שהאהל מטמא כל שתחתיו - כך מציל כל שחוצה לו, וחוצץ בין הטמאה ובין בלים שעל גביו; וכן אם היתה הטמאה על גביו, וכלים תחתיו - הכלים

עומדין - הרי אלו מביאין וחוצצין, מן התורה; ואם אינן ראויין לקבל מעזיבה בינונית, אלא והן נופלין - הרי אלו מביאין מדברייהם, ואינן חוצצין. וכן כל פיוצא בהן.

ג. אלו מביאין, וחוצצין: כלי עץ הבא במדה [מ' טאה שאינו נייט], וכן כלי אבנים, כלי גללים, כלי אדמה הבאין במדה, ופשוטי כלי עור [- ללא בית קיבול], ויריעה וסדין ומפץ [- מצע] ומחצלת שהן עשויין אהלים, ובהמות או חיות בין טמאות בין טהורות; והוא, שיהיה ראש זו בין רגלי זו, ויהיו פלן דבוקות; והעוף ששכן, והחוטט [- חופר] בשבלים מקום לקטן להצילו מן השמש, ואכלין שאינן מכשרין כדי שלא ישמאו. ירקות המתקמין בימות החמה והגשמים - הרי הן כאילנות, ומביאין וחוצצין; ואלו הן: הארוס, והקיסוס, וירקות חמור, ודלעת וניית. וכן הסככות, והפרעות, והיזין והגוזזטריות [סוגי בליטות בכותל], והשוככות, והשקיפין [- בליטות בהר], והסלעין, והגחירים [- שיפוע היוצא מן הקיר], והשנינין [שיני סלע בראש הר] - כל אלו מביאין וחוצצין.

ד. ואלו מביאין, ולא חוצצין: האדם, וכלי עץ שאינן באין במדה [- ניידיים] - מפני שהן ככל הכלים, ומתטמאין; ופשוטי כלי עור, ויריעה וסדין ומפץ ומחצלת שאינן עשויין אהלים, אלא מתוחין בלבד, ואין להם שפוע ואין שם פתלים; ובהמה וחייה שמתו, ואכלין טמאים או מכשרין, שדבר טמא אינו חוצץ; ורחים של יד, שהרי היא בכלל כלי אבנים. כל אלו מביאין, ואינן חוצצין.

ה. ואלו לא מביאין, ולא חוצצין: הירעים והירקות המתפרין לקרקע, חוץ מן הארבעה ירקות שמנינו; וכפת [- ערימת] הברד, והשלג, והכפור, והגליד, והמלח; והדולג ממקום למקום [- רגל כאן ורגל כן], והקופץ ממקום למקום, והעוף הפורח, וטלית המנפנפת [ברוח], וספינה שהיא שטה על פני המים. כל אלו לא מביאין, ולא חוצצין - שאף על פי שהאחילו, אינו אהל המתקיים. ו. קשר את הספינה בדבר שהוא יכול להעמידה, כבש כנף הטלית באבן - הרי זו מביאה את הטמאה.

ז. נסר [- גזיר עץ] שהוא צף על פני המים, וטמאה תחת צדו האחד - הרי הכלים שתחת צדו השני טהורים; ושכר בארנו, שהספינה השטה, אינה מביאה את הטמאה.

ח. אלו חוצצין, ולא מביאין: מסכת [- מחצלת] פרוסה, וחבילי [חבלים של -] מטה, והמשפלות [- סלי זבל], והסריגות [רשתות] שפחלונות. כיצד הן חוצצין? שאם היה חלון בין שני בתים, והטמאה בבית אחד, והיה אחד מאלו מתוח בחלון זה וסתמו - אף על פי שיש ביניהם אור, הרי אלו חוצצין, ולא תכנס הטמאה לבית השני; והוא, שלא יהיה שם בסריגות אלו, או בעיני [- חורין] המשפלות, או בין חבל לחבל, פותח טפח - שאם היה שם פותח טפח, תכנס בו הטמאה, כמו שיתבאר.

הלכות טמאת מת פרק יד

א. אין טמאה נכנסת לאהל ולא יוצאה ממנו, בפחות

שיאהיל עליהם ועל הטמאה - עד שיהיה בו רחב טפח. ו. ארונות של עץ שמניחין בהן המת, אינן כקבר; אלא אם יש בין פסויה הארון והמת גבה טפח, חוצץ, והעומד על גבי הארון - טהור מן התורה. ואף על פי שרוב ארונות יש בהם חלל טפח - הואיל ויש שאין שם חלל טפח - גזרו על כל הארונות שאינן חוצצין, ושיהיה המהלך על גבי הארון כנוגע במת או בקבר.

ז. קורה שהיא נתונה מפתל לכתל, והטמאה תחתיה - אם יש בה [ברחבה] פותח טפח - מביאה את הטמאה תחת כלה; וכל הכלים או האדם שתחתיה טמאין, אף על פי שאין כלה שנה וקצתה [חלק ממונה] פחותה מטפח, מפני שקצתה מקצת אהל הוא. ואם אין בה פותח טפח - טמאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, כמו שבארנו. כמה יהיה בהקפה [של קורה], ויהיה בה פותח טפח? בזמן שהיא עגלה, שלשה טפחים; ובזמן שהיא מרבעת, ארבעה טפחים.

ח. סאה [כלי מדידה עגול] שהיא מטה על צדה [העגול] באויר [- תחת השמים] - אינה מביאה את הטמאה תחת כלה, עד שיהיה בהקפה ארבעה טפחים ומחצה בקרוב, כדי שיהיה גבה הצד העליון טפח ומחצה, ויהיה הטפח על טפח ממנה גבהו מעל הארץ טפח; לפיכך, אם היתה גבוהה מעל הארץ חצי טפח, והיה בהקפה שלשה - מביאה את הטמאה. וכן עמוד עגל שהוא מטל לאויר, ומנח על הארץ - אינו מביא טמאה תחת דפנו, עד שיהיה בו הקף עשרים וארבעה טפחים; ואם אין בהקפו עשרים וארבעה טפחים, טמאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. זה שהצריכו עשרים וארבעה טפחים, על העקרין שסומכים עליהם חכמים בחשבון כל המשפטים: שכל שיש בהקפו שלשה טפחים, יש בו רחב טפח; וכל טפח על טפח ברבוע, יש באלכסונו טפח ושני חמשין. לפיכך, אם היה בהקף העמוד עשרים וארבעה טפחים - נמצא תחת כל דפנו טפח על רום טפח מרבע ויתר מעט, שהשבונוט אלו בקרוב הן;

הלכות טמאת מת פרק יג

א. כל טפח על טפח על רום טפח - קרוי אהל, כמו שבארנו; וחוצץ בפני הטמאה, ומביא את הטמאה; בין שעשהו להאהיל בין שנעשה מאליו, אפלו שלא היה בידי אדם - הרי זה מביא וחוצץ. כיצד? אחד חר שתררוהו מים, או שרצים, או שאכלתו מלחת [הקרקע 'נאכלה' על ידי המלחים שבקרקע], או שצבר אבנים או קורות ונעשה בהן חלל טפח - הרי זה אהל, ומביא וחוצץ.

ב. כמה דברים אמורים? בשהיה האהל חזק ובריא. אבל אהל רעוע - אינו מביא את הטמאה ואינו חוצץ בפני הטמאה, מן התורה; אבל מדברי סופרים, מביא את הטמאה ואינו חוצץ. כיצד? שריגי האילנות הסוככים על הארץ, והם הנקראין 'סככות', ואבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, והן הנקראין 'פרעות' - אם יכולין לקבל [לסבול כובד] מעזיבה [- שכבת טיט] בינונית, והן

ד. חלון גדול העשוי לאורה, והיה בה שִׁבְכָה [- רש] וכיוצא בה - אם יש במקום אחד ממנה כפונדיון, מביא את הטמאה ומוציא את הטמאה; היו נקבי השִׁבְכָה דקין, ואין באחד מהן כפונדיון - הרי זו כסתומה. וכן חלון העשוי לתשמיש, ובה סככות ורפפות [- רשתות מנטרים] - אם יש במקום אחד טפח על טפח מרבע, מביא ומוציא; ואם לאו, הרי היא כסתומה.

ה. חלון שהיא גלוייה לאויר, שעורה כפונדיון, מפני שאינה עשויה אלא לאורה, כמו שאמרנו. בנה בית חוצה לה, ונעשת חלון זו תחת תקרה, והרי היא בין שני בתים - שעורה בפותח טפח. נתן את התקרה באמצע החלון [חלקו] - הפתוח [של החלון] שפחת התקרה, שעורו בפותח טפח; ועליון שלמעלה מן התקרה, שעורו כפונדיון, מפני שהוא גלוי לאויר.

ו. החר שבדלת, או ששיר בה החרש [- נגר] מקום פתוח מלמעלה או מלמטה, או שהגוף את הדלת ולא מרקה [- הידקה למשקור], ונשאר אויר בין שתי הדלתות, או שפגרו הדלת ופתחו הרוח - בכל אלו, אם היה הפתוח באגרוף - הטמאה יוצאה ממנו ונכנסת לו במקום פתוח זה; ואם היה פחות מאגרוף, הרי הוא כסתום.

ז. העושה חר בכתל, כדי להניח בו קנה, או מסמר גדול, או לראות ממנו העוברים והשבים, או לדרב עם חברו - הרי זה כחלון העשוי לתשמיש, ושעורה בפותח טפח.

מטפח על טפח. כיצד? חלון שביין בית לבית, או שביין בית לעליה - אם יש בו טפח על טפח מרבע, והיתה טמאה באחד מהן - הבית השני טמא; אין בחלון פותח טפח - אין הטמאה יוצאה ממנו, ולא נכנסת לאהל השני. במה דברים אמורים? בחלון שעשה אותו האדם לתשמיש; אבל חלון שעשהו האדם לאורה, כדי שיכנס ממנו האור - שעורו כפונדיון [- מטבע], והטמאה יוצאה ממנו. כיצד? היתה טמאה בבית, ובא אדם ונסמך לחלון זה של מאור, או שהניח בו כלי, או שהאחיל עליו אהל בצד הכתל - נטמא כל שבאהל, שהטמאה יוצאה לו; וחלון הנעשה לאורה, הוא שאין עליו תקרה אלא גלוי הוא לשמש.

ב. חלון הנעשה שלא בידי אדם - כגון שחררוהו מים או שרצים, או שאכלתו מלחת נאכל מאליו על ידי המלחים], או שהיה חלון פקוק [בפקוק] ונטל הפקוק, או שהיתה בו זכוכית ונשברה - שעורו מלא אגרוף, והוא פראש גדול של אדם; והוא, שלא חשב עליו. אבל אם חשב עליו לתשמיש, שעורו בפותח טפח; חשב עליו למאור, שעורו כפונדיון - שהמחשבה כאן כמעשה.

ג. מאור שהתחיל לסתמו, ולא הספיק לגמרו, מפני שלא היה לו טיט, או שקראו חברו, או שחשכה לילי שבת, ונשאר ממנו מעט - אם נשאר ממנו רום אצבעים על רחב הגודל, מביא את הטמאה; פחות מפאן, הרי הוא כסתום.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - י"ג-י"ט שבט ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות מעילה פרק ד

והנה בבלן - מעל; ונהנה במקצתן - לא מעל, שאין בדמי שלמים מעילה. הפריש מעות ואמר: 'אלו לעולתי ואלו לחטאתי ואלו לשלמי', ונתערבו - מועלין בבלן, ומועלין במקצתן. וכיצד יעשה? יקח שלש בהמות, ומחלל [פודה] דמי חטאת בכל מקום שהוא על החטאת, ודמי עולה על העולה, ודמי שלמים על שלמים.

ד. אחד ממחייבי קנין [- קיני שופות] שהפריש מעות ואמר: 'אלו לחובתי' - מועלין בבלן, ומועלין במקצתן. ואם מת - יפלו לנדבה כמו שבארנו בזירות, ומועלין בהן. ה. המפריש חטאת על אכילת חלב, והביאה על אכילת דם - הרי זה לא כפר, לפיכך לא מעל. הפריש מעות לחטאת חלב, וקנה בהן חטאת לדם בשוגג - כפר, לפיכך מעל; במזיד - לא כפר, לפיכך לא מעל.

ו. המפריש שתי סלעים לאשם, ולקח בהן שני אילים לחלין - הואיל וקנה חלין בדמי אשם, מעל, וחיב לשלם עשרה דינרים שהן שני סלעים וחמשון, וביא בהן אשם; וביא אשם על מעילתו. לפיכך, אם היה אחד משני האילים שקנה פה שתי סלעים והשני פה עשרה דינרין - ביא השנה עשרה אשם פחת המעילה עם החמש, וביא

א. המפריש מעות לחטאתו לעולתו ולאשמו, לתורים ודגני יונה - מועלין בהן משעה שהפריש; הפריש לשלמים - אין מועלין בהן.

ב. הקדיש אכר אחד [שחיי הבהמה תלוים בו] לדמיו [- את שוויו] למזבח - הרי זה ספק אם פשטה קדשה בכלו או לא פשטה. לפיכך תקרב, ולא יפדה; ואם נפדה, אין מועלין בפדיונו.

ג. המפריש מעות לזירותו [- לקרבנותיו], אסור להנות בהן; ואם נהנה, לא מעל - מפני שהן ראויין לבוא פלן שלמים, ואין בשלמים מעילה אלא באמורייהן [אבריהם] אחר זריקת דמים. מת, יפלו לנדבה: היו מפרשין [- פירש כל מטבע לקרבן מסוים] - דמי חטאת ילכו לים המלח [שלא יהנו בהם], ולא נהנין ולא מועלין; דמי עולה - יביאו עולה, ומועלין בהן. אמר: 'אלו לחטאתי, והשאר לזירותי' - אם נהנה בכל השאר, מעל; ונהנה במקצתו, לא מעל. וכן אם אמר: 'אלו לעולתי, והשאר לזירותי',

יום שני

הלכות מעילה פרק ה

א. אחד המקדיש לכדק הבית [- הוצאות המקדש] דבר הראוי לכדק הבית, כגון אבן או קורה, או המקדיש לכדק הבית דבר הראוי למזבח, כגון כבשים ותורים, או המקדיש למזבח דבר הראוי לכדק הבית, כגון אבן או קורה, או המקדיש לזה ולזה דברים שאינם ראויין לא לזה ולא לזה, כגון המקדיש תרנגולין וחמץ וציר או קרקע, אפלו הקדיש אשפה מלאה וכל או עפר או אפר - מועלין בכלן משעה שהקדשו, עד שיפדו דברים הראויין להפדות. ב. כל קדשי כדק הבית, עם דברים שמועלין בהם מקדשי מזבח - מצטרפין זה עם זה למעילה; ואם נהנה בשנה פרוטה מכלן, מעל.

ג. אכל והאכיל חברו, או נהנה ומהנה חברו - אכילתו והננת חברו, או אכילת חברו והננתו - כלן מצטרפין למעילה; ואם נעשה מן הכל נהנה בפרוטה, מעל. ד. המעילה מצטרפת לזמן מרובה. ביצד? נהנה היום מן ההקדש, ונהנה לאחר כמה ימים בהעלם אחד [- שלא נודע לו בנתיים על מעילתו הראשונה] - הרי אלו מצטרפין לפרוטה, ומעל.

ה. אין מעילה אלא בתלוש מן הקרקע; אבל הנהנה בקרקע עצמה או במחבר לה - לא מעל, אפלו פגם. ביצד? החורש שדה הקדש, או הזורע בה - פטור; ונטל מאבקה ונהנה בו, ופגמה - מעל. הדרש בשדה הקדש - מעל; שהאבק שלה מועיל לשדה, והרי נהנה באבק ופגם השדה. וכן אם חרש שדה הקדש כדי להעלות אבק לעשב שנתן בה, ונטל העשב - מעל. הדר במערת הקדש, או בצל אילן, או שוכף של הקדש - אף על פי שנהנה, לא מעל; וכן המקדיש בית בנוי - הדר בו לא מעל. אבל המקדיש עצים ונאבנים וקנה בהן בית - הדר שם מעל, כמו שיתבאר.

ו. גדולי הקדש מועלין בהן. ביצד? הקדיש שדה והוציא עשבים, אילן ועשה פרות - מועלין בהן; אבל המקדיש את הבור ריקן ואחר כך נתמלא מים, הקדיש אשפה ואחר כך נתמלאת זבל, שוכף ונתמלא יונים - הואיל ואינן גדולי הקדש, אין מועלין בהן. וכך הנהגה והפרש שבחצר הקדש - לא נהנין ולא מועלין; ומה יעשה בהן? ימכרו, ויפלו דמיהן ללשכה [- לקרבנות]. מען שהוא יוצא מתוך שדה הקדש - אסור להנות במים שיוצאין ממנו בתוך השדה; והנהנה לא מעל. יצאו המים חוץ לשדה - מתר להנות בהן. ערבה הגדלה בשדה הקדש - לא נהנין ולא מועלין. אילן של הדיוט הסמוך לשדה הקדש, ושרשיו יוצאין בתוך השדה - אם בינו לבין השדה עד שש עשרה אמה - הרי אותו השרשין שבתוך השדה אסורין, והנהנה בהן לא מעל; הנה האילן רחוק יתר על שש עשרה אמה - הנהנה בהן מעל. אילן של הקדש הסמוך לשדה הדיוט, ושרשיו יוצאין בתוך השדה - אם הנה בתוך שש עשרה אמה, מועלין בהן; הנה רחוק

השנה שני סלעים אשם על מעילתו. לקח אחד לאשם ואחד לחלין - אם היה של אשם יפה שתי סלעים, יביא אותו לאשמו הראשון. וכן אם היה זה החלין יפה שתיים - יביא אותו אשם מעילתו, שהרי מעל בסלע אחת מדמי האשם; וישלם חמשה דינרין, ויפלו לנדבה.

ז. הנהנה מדמי חטאת עד שלא קרבה חטאתו - יוסיף חמש על מה שנהנה, ויביא בדמים חטאתו [- בהמה יותר יפה], ויביא קרבן אשם על מעילתו; וכן אם נהנה מדמי אשם עד שלא קרב אשמו - יוסיף חמש, ויביא בדמים אשמו, ויביא אשם אחר למעילתו; ששקרבות המזבח [דמי] מעילתן לקרבנות המזבח [- לרכישת קרבן], וקדשי כדק הבית, מעילתן לכדק הבית. נודע לו שמעל, ואחר כך קרבה חטאתו ועדין לא הפריש מעילתו, או שהפרישה ולא פללה בדמי חטאתו - יוליך המעילה וחמשה ליט המלח; נודע לו שמעל אחר שקרבה חטאתו - יפלו מעות המעילה וחמשה לנדבה; שאין מפרישין פתחלה לאבוד [שאינו יכול לצרפם כבר לקרבן]. ובין כך ובין כך, יביא אשם מעילתו. ובאשם, בין שנודע לו שמעל קדם שקרב אשמו או אחר שקרבו - תפל מעילתו וחמשה לנדבה, מפני שהיא כמות אשם; ויביא אשם מעילתו.

ח. המוכר עולתו ושלמיו - לא עשה כלום. ודין תורה, שיחזרו המעות חלין כמות שהיו; וקנסו אותו חכמים, שיפלו המעות לנדבה; אפלו היתה בהמה שנה ארבעה ומכרה בחמשה - החמשה כלן יפלו לנדבה. ואין כאן מעילה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים.

ט. יש מעילה בנדרים. ביצד? האומר: 'כפר זו עלי קרבן', או 'הקדש', ואכלה - מעל, אף על פי שהיא מתרת לאחרים; לפיכך אין לה פדיון [- אי אפשר לפדותה], שהרי אינה קדש אלא לזה בלבד. אומר: 'כפר זו קדש', או 'קרבן', ואכלה בין הוא בין אחר - מעל; לפיכך יש לה פדיון. היתה לפניו כפר של הפקר, ואמר: 'כפר זו הקדש' - נטלה על מנת לאכלה, מעל לפי פלה; 'על מנת להוריש', מעל לפי טובת הנה שבה.

י. האומר לחברו: 'כפרי עליך הקדש', וחסר ונתנה לו - המקבל מתנה זו מעל לכשיוציא [- כשיחנה בה], שהרי הנותן אינה אסורה עליו. וכן כל פיוצא בזה משאר הקונמות [נדרים באמצעות התפסת קדושת קרבן]. יש בהן מעילה לנאסר בהן. וכל דברים הנאסרין עליו בנדר בזה, מצטרפין; ואם נהנה מכלן בשנה פרוטה, מעל.

יא. האומר: 'הרי הנטיעות האלו קרבן אם אינן נקצצות היום, וטלית זו קרבן אם לא תשרף היום', ועבר היום ולא נקצצו הנטיעות ולא נשרפה הטלית - הרי הן הקדש; ויפדו כשאר ההקדשות, ואחר כך ינהה בהן. אבל אם אמר: 'הרי הנטיעות האלו קרבן עד שיקצצו' - אינו יכול לפדותן; שבכל עת שיפדו - יחזרו הקדש עד שיקצצו; וכיון שנקצצו - אינן צריכין פדיון, אלא נהנין בהן מיד. כמה דברים אמורים? בשפדן המקדיש. אבל אם פדן אחר - הרי אלו יוצאין לחלין אף על פי שעדין לא נקצצו, ויהיו מתרין אף למקדיש.

נהנה במה שפגם ולא פגם במה שנהנה - הרי זה לא מעל; עד שיהנה בשונה פרוטה, ויפגם באותה הנה בשונה פרוטה בדבר עצמו. כיצד? הרי שהתיר מטלית מבגד הקדש, ותפרה בבגדו ולבשה ונהנה בה בשונה פרוטה, והפסיד בבגד שהתירה ממנו בשונה פרוטה, ולא הפסיד במטלית כלום - הרי זה לא מעל; מפני שנהנה בדבר, ופגם בדבר אחר. וכבר בארנו שנהנה ומהנה חברו - מצטרף, ואפלו לזמן מרבה.

ב. קדשי קדשים התמימים שתלש מצמרן, כיון שנהנה בפרוטה - מעל, אף על פי שלא פגם; שהרי הן דומין לכוס של זהב, שאינו נפגם - שאין תלישת הצמר פוסלת אותם מלקרב. אבל אם נפל בהן מום - הואיל ולמכירה עומדין, והנה פוגמת דמיהן - לא מעל, עד שיהנה ויפגם בפרוטה. תלש מהן אחר שמתו - כיון שנהנה, מעל; שאין פגם למתה. ומעילה זו מדבריהם [של חכמים], כמו שבארנו.

ג. המועל בקדשי בדיק הבית - כיון שמעל בשגגה - נתחלל הקדש, וזה שיהנה אחריו פטור. מעל בנדון - הואיל ואינו חיב בקרבן מעילה - לא נתחלל הקדש, אלא הרי הוא בהיתו, ואם בא אחר ונהנה בו בשגגה, מעל. במה דברים אמורים? בשמעל בקדש, והוציאו בתורת חלין, והקנהו לאחר; אבל אם נהנה בו ופגמו, ולא הקנהו לאחר - יש בו מועל אחר מועל.

ד. ואין מועל אחר מועל במקדשין, אלא בבמה וכלי תשמיש בלבד. כיצד? בקע בקרדם של הקדש, ונהנה בפרוטה ופגם, וכא חברו וקבע בו, ונהנה ופגם, וכא חברו וקבע בו, ונהנה ופגם - נטל הקרדם ונתנו לחברו - הוא מעל, אבל חברו לא מעל. שתה בכוס של זהב ונהנה בפרוטה, וכא חברו ושתה ונהנה, וכא חברו ושתה ונהנה - נטל הכוס ונתנו לחברו מתנה או מכרו - הוא מעל, וחברו לא מעל. רכב על גבי החמור, ונהנה בפרוטה ופגם, וכא חברו ורכב עליו, ונהנה ופגם, וכא חברו ורכב עליו, ונהנה ופגם - נטל החמור לחברו מתנה, או מכרו, או שכרו - הוא מעל, וחברו לא מעל. וכן המשאיל קרדם של הקדש - הוא מעל לפי טובת הנה שבו, וחברו מתר לבקע בו לכתחלה; והוא הדין לכהמה.

ה. בהמת קדשי מזבח אינה פן, אלא יש בה מועל אחר מועל על כל פנים. כיצד? תלש מן החטאת, וכא חברו ותלש, וכא חברו ותלש - נטל מועל; וכן אם נתנה לחברו, וחברו לחברו - נטל מועל. ויראה לי שדין המנחות, והעופות, והנסכים, וכלי שרת - כדיון הבהמה; שכלן קדשת הגוף הן.

ו. בהמת קדשי קדשים שנפל בה מום - הואיל והיא עומדת לפדיון, הרי היא בקדשי בדיק הבית, שהוא קדשת דמים; ואם נתנה לחברו, וחברו לחברו - הראשון בלבד מעל.

ז. אמרו חכמים, שהנוטל אבן או קורה של הקדש, ונתנה לחברו - שגיהן מעלו; ואם נתנה לזה הגזבר, שהיתה תחת ידו - הוא מעל, והגזבר לא מעל. ויראה לי,

יתר על שש עשרה אמה - אותן השרשין שבתוך שדה הדיוט, לא נהנין ולא מועלין.

ז. קן שבראש האילן של הקדש, שכנה אותו העוף מעצים ועשבים וכיוצא בהן - כל הקן, עם הביצים שבו, עם האפרוחים הצריכין לאמן - אין נהנין בהן; ונהנה מעל.

ח. המקדיש את היער - מועלין בכלו, בין באילנות, בין בכל קן שבראש האילנות או שביניהם.

ט. גזברים ששפו [שייפו] עצי הקדש וקצצו אותן - מועלין באותן העצים הקטנים שחתכו בעת שקצצו; אבל אין מועלין לא בשפוי, ולא בנסרת, ולא בנביה של עצים, והוא הגוף הקשה העגל שבתוך העץ הדומה לנבלת, שלא יציל למלאכה.

י. המקדיש עבדו - אין מועלין בו, ולא בשערו, אף על פי שהוא עומד להגזו, מפני שהוא מחבר לו; וכל זמן שהוא מחבר, הולך ומשביח.

יא. הזורע פרות הקדש, פודה אותן בשעת זרעו; ואף על פי שלא פדה - הרי הגדולים חלין, ואין מועלין בהן, ואין משלמין מהן קרן וחמש, וחיבין בחלה.

יב. שמרים של הקדש שנתן עליהן מים - ראשון ושני ושלישי, אסור להנות בו; ונהנה לא מעל. רביעי, מתר. במה דברים אמורים? בקדשי בדיק הבית; אבל קדשי מזבח - אף מרביעי ואילף, לעולם אסור.

יג. המקדיש תרנגולת למזבח - מועלין בה ובביצתה; הקדיש חמור למזבח - מועלין בה ובחלבה. הקדיש תורים לבדיק הבית - מועלין בהן ובביציהן, כמו שבארנו. כתנות פהנה שבלו - מועלין בהן פשאר קדשים; והתדשים - הואיל ונתנו להנות בהן, אין מועלין בהן.

טו. קדשי גויים - אם לבדיק הבית הקדשו, מועלין בהן. ואם קדשי מזבח הן - אין בהן מעילה מן התורה, שנאמר בקרבנות: "דבר אל בני ישראל"; אבל אסור להנות בהן מדברי סופרים.

טז. קול ומראה וריח של הקדש - לא נהנין ולא מועלין. במה דברים אמורים? בשהריח הקטרת אחר שעלת התימרת; אבל אם הריח בקטרת לשפתעלה תימרתה, מעל.

יום שלישי

הלכות מעילה פרק ו

א. יש דברים שהאדם נהנה בהן ולא יפגמו - כגון המשפמש בכלי זהב טהור; ויש דברים שיפגמו - כגון בגדים, וכלי כסף ונחשת וברזל, וכיוצא בהן. ונהנה בשונה פרוטה מן ההקדש שאינו מחבר בקרקע - אם נהנה בדבר שאין בו פגם, כגון ששפמש בכלי זהב של הקדש - מעל. נהנה בדבר שיפגם - כגון שלבש בגדי הקדש, או בקע בקרדם - לא מעל, עד שיפגם בהקדש בשונה פרוטה באותו דבר עצמו שנהנה בו, ויתפון להנות, ויפגם ונהנה כאחת. נהנה בכחצי פרוטה ופגם בכחצי פרוטה, או שנהנה בשונה פרוטה ופגם בשונה פרוטה בדבר אחר, ולא

היה השליח חרש או שוטה או קטן, שאין להן שליחות - אם עשו כמאמרו, בעל הבית מעל; ואם לא עשו שליחותו, בעל הבית פטור. אמר לשלוחו: 'תן לאורחי חתיכה של בשר', הלך השליח ואמר להן: 'טלו שפים שפים', בעל הבית מעל, שהרי נעשה דברו; והשליח פטור, מפני שהוא מוסיף על שליחות בעל הבית, ולא עקר את השליחות. אבל אם אמר להן השליח: 'טלו שפים שפים מדעת' - שניהן מעלו. נטלו האורחים שלש שלש - אף האורחין מעלו, מפני שכל אחד מהן עשה שליחות חבירו והוסיף מדעתו; נמצא חבירו חייב לפי שנעשו דבריו ולא נעקרה השליחות, והוא חייב על זה שהוסיף מדעתו.

ב. במה דברים אמורים? בשעה שהחייב החתיכות מקדשי בדיק הבית [- רכוש המקדש]. אבל אם היו בשר עולה וכיוצא בו, לא מעל אלא האוכל בלבד; שהרי הוא חייב באסור אמת [- אכילת עולה], ותר [בנוסף] על המעילה; וככל התורה כלה אין שליח לדבר עברה, אלא במעילה לבדה שלא יתערב עמה אסור אחר.

ג. הנותן פרוטת הקדש לשלוחו, ואמר לו: 'הביא לי בחציה גרות ובחציה פתילות', הלך והביא לו בכלה גרות, או בכלה פתילות, או שאמר לו: 'הביא לי בכלה גרות, או בכלה פתילות', הלך והביא בחציה גרות ובחציה פתילות - שניהם פטורין; בעל הבית לא מעל, שהרי לא נעשית שליחותו בפרוטה; והשליח לא מעל, שהרי לא עקר שליחותו בפרוטה. אבל אם אמר לו: 'הביא לי בחציה גרות ממקום פלוני, ובחציה פתילות ממקום פלוני', והלך והביא גרות ממקום פתילות, ופתילות ממקום גרות - השליח מעל.

ד. נתן לו שתי פרוטות ואמר לו: 'הביא לי אתרוג', והלך והביא לו בפרוטה אתרוג ובפרוטה רמון - השליח מעל, ובעל הבית פטור; שהרי שלחו לקנות לו אתרוג ששניה שתי פרוטות; לפיכך אם היה האתרוג שהביא לו בפרוטה שנה שתי פרוטות - שניהן מעלו.

ה. השולח פרוטה ביד שלוחו לקנות לו בה חפץ, ונזכר בעל הבית שהיא הקדש קדם שתגיע ליד החנוני - השליח מעל, שהוא שוגג, ובעל הבית כבר נזכר, ואין המזיד חייב בקרבן מעילה, כמו שבארנו. נזכר אף השליח וידע שהיא הקדש קדם שתגיע לחנוני - שניהן פטורין מקרבן מעילה, והחנוני חייב כשיוציא [כשישמשו ב:] אותה פרוטה שנתערכה במעותיו - שהרי הוא שוגג. הודיעו לחנוני שפרוטה שנתן לו הקדש - שלשתי פטורין, ונתפס המקח להקדש.

ו. וכיצד נעשה כדי להציל החנוני מן החטא, עד שיהיה מתר להשתמש בכל המעות? נוטל פרוטה של חלין או כלי כל שהוא ואומר: 'פרוטה של הקדש בכל מקום שהיא מחללת על זה'; ותעשה אותה פרוטה או הפלי הקדש, ויתר החנוני להשתמש בכל המעות. וכן פרוטה של הקדש שנתערכה בכל הכיס, או שאמר: 'פרוטה בכיס זה הקדש' - מחלל אותה, ואחר כך ישתמש בכיס; ואם הוציא ולא חלל - לא מעל, עד שיוציא את כל הכיס.

שאין אלו הדברים אמורים, אלא במועל בנדון - שהרי לא נתחלל הקדש. הנוטל פרוטה של הקדש על דעת שהיא שלו - לא מעל עד שיוציא אותה בחפציו, או עד שימתן אותה במתנה. נתנה לחברו - הוא מעל, וחברו לא מעל; שאין מועל אחר מועל בשאר הקדשות, כמו שבארנו. וכן כל כיוצא בזה.

ח. נטל אבן או קורה של הקדש - לא מעל, שהרי לא נהנה עדין. בנה אותה בתוך ביתו - מעל; נתנה על גבי חלון שבתקרה ולא חברה - לא מעל, עד שידור תחתיה בשנה פרוטה; שאין זו הנהה הנפרת.

ט. נטל פרוטה של הקדש ונתנה לפלן - אף על פי שלא רחץ - מעל, שהרי נהנה בהיותו רוחץ בכל עת שירצה. וכן אם נתנה לאחד מבעלי אמניות - מעל, אף על פי שעדין לא עשו מלאכתו.

י. קנה בה חפץ ולא משך - אם מן הגוי, מעל [- שמעות קונות בגוי]; ואם מלשואל, לא מעל [שקנין ישראל במשיכה].

יא. המוציא מעות הקדש בצרכיו על דעת שהן חלין - אף על פי שלא הוציאן בדברי חל, מעל. כיצד? המביא חטאתו ואשמו ופסחו מן ההקדש, וכן מחסר פפרה שהביא פפרתו מן ההקדש - מעל; וכלן אין מועלין עד שיצטרק הדם. לפיכך, המביא מנחות ונסכים ולחם תודה מן ההקדש - אף על פי שעבר עברה - לא מעל, שאין כאן וריקת דם לכפר עליו.

יב. נתן שקלו ממעות הקדש - כשיתרמו התרומה, ויקנו ממנה אפלו בהמה אחת ויצטרק דמה - מעל השוקל, שהרי חלקו באותה בהמה שנוצק דמה.

יג. הפריש שקלו והוציאו בשאר צרכיו, בין הוא בין חברו - מעל. נתנו לחברו לשקלו על ידו, הלך ושקלו על ידי עצמו - אם נתרמה התרומה, מעל השוקל; שהתורם תורם על העתיד להגבות, כמו שבארנו בשקלים, וכאלו הגיע שקל זה ללשפה; ולפיכך מעל. ואם עדין לא נתרמה תרומה, לא מעל. ולעולם אין מועלין בשירי הלשפה.

יום רביעי

הלכות מעילה פרק ז

א. מי ששגג ולקח הקדש או מעות הקדש, ונתנו לשליח להוציאו בתורת חלין - אם עשה השליח שליחותו, המשלח הוא שמעל; ואם לא עשה שליחותו, אלא עשה השליח מדעת עצמו - השליח הוא שמעל. כיצד? בעל הבית שאמר לשלוחו: 'תן לי מאותו בשר לאורחין', הלך ונתן להם כפר, או שאמר לו: 'תן להם כפר', ונתן להם בשר, אמר לשלוחו: 'הביא לי מן החלון', והביא לו מן המגדל, או שאמר לו: 'הביא מן המגדל', והביא מן החלון - השליח מעל; וכן כל כיוצא בזה. הלך השליח והביא מן החלון, כמו שאמר לו - אף על פי שאמר השולח: 'לא היה בלבי שביא אלא מן המגדל' - בעל הבית מעל, שהרי עשה שליחות מאמרו, ודברים שבלב אינן דברים. ואפלו

ו. תנאי בית דין, שיהיו הכהנים גאותין [משתמשים] במלח ובצעים, באכילת קרבנות שאוכלין בחלקן; אבל לא יתנו מלח המקדש בחלין שלהן.

ז. מלח שעל גבי האבר - מועלין בו; שעל גבי הכפש ושעל ראש המזבח - אין מועלין בו.

ח. ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה, ולידע סוף ענינה כפי פחו. ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עלה - אל יהי קל בעיניו; ואל יגרס לעלות אל ה', פן יפרץ בו. ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החל. בוא וראה, כמה החמירה תורה במעילה: ומה

אם עצים ואבנים ועפר ואפר, פיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד - נהקדשו, וכל הנוהג בהן מנהג חל - מעל בה, ואפלו היה שוגג צריך פפרה, קל וחמור למצוות שחקק לנו הקדוש ברוך הוא - אל יבעט אדם בהן מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפה דברים אשר לא כן על ה', ולא יחשב בהן מחשבתו בדברי החל. הרי

נאמר בתורה: "ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם", ואמרו חכמים לתן שמירה ועשיה לחקים כמשפטים: והעשיה ידועה, והיא שעשיה החקים; והשמירה, שיזהר בהן ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים. והמשפטים, הן המצוות שטעמן גלוי, וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה, כגון אסור גזל ושפיכות דמים וכבוד אב ואם; והחקים, הן המצוות שאין טעמן גלוי.

אמרו חכמים: חקים שחקקתי לה, ואין לה רשות להרהר בהן. ויצרו של אדם נוקפו בהן, ואמות העולם משיבין עליהן - כגון אסור בשר חזיר, ובשר בקלב, ועגלה ערופה, ופרה אדמה, ושעיר המשתלח. וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים [אפיקורסים] והגויים שהיו משיבין על החקים; וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קצור דעת האדם, היה מוסיף דבקה בתורה, שנאמר: "טפלו עלי שקר, זדים; אני - בכל לב אצר פקודיך", ונאמר שם בענין: "כל מצותיך אמונה; שקר רדפוני, עורני". וכל הקרבנות בלן מקלל החקים הן. לפיכך אמרו חכמים, שאף על עבודת הקרבנות העולם עומד - שבפעשית החקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא; והקדימה תורה צווייה על החקים, שנאמר: "ושמרתם את חקתי ואת משפטי, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".

כדי רחמנא דסייען. נגמר ספר שמיני, בעזרת שדי. ומגן פראים של ספר זה, חמשה ותשעים פראים: הלכות בית הבחירה, שמונה פראים; הלכות כלי המקדש, עשרה פראים; הלכות ביאת המקדש, תשעה פראים; הלכות אסורי מזבח, שבועה פראים; הלכות מעשה הקרבנות, תשעה עשר פראים; הלכות תמידין ומוספין, עשרה פראים; הלכות פסולי המקדשין, תשעה עשר פראים; הלכות עבודת יום הכפורים, חמשה פראים; הלכות מעילה, שמונה פראים.

ז. אמר: 'כיס מכיסי הקדש', ו'שור משורי הקדש' - מועלין בכלן, ומועלין במקצתן. ביצד עושה? מביא את הגדול שבהם ואומר: 'אם הקדש הוא, הרי זה הקדש; ואם לאו, ההקדש בכל מקום שהוא מחלל על זה'; ויהנה בקטן.

ח. המועל בפחות משנה פרוטה, בין בנדון בין בשנגה - משלם את הקרן, ואינו חייב חמט ולא קרבן. ויראה לי שאינו לוקה על פחות משנה פרוטה, אם היה מזיד.

ט. המפקיד מעות הקדש אצל בעל הבית, ונשתמש בהן והוציאן - בעל הבית מעל; שהרי אין לו רשות להשתמש בהן, ובעל הפקדון לא הרשהו.

י. הפקידן אצל שליח או חנוני, ולא היו חתומין ולא קשורין קשר משנה - הואיל ויש לו רשות מן הדין להשתמש בהן - אם הוציאן, שגיהן פטורין: בעל הפקדון פטור - שהרי לא אמר לו 'השתמש בהן'; והחנוני פטור - מפני שאינו קשורין קשר משנה ולא חתומין, וכאלו השתמש ברשות.

יא. האשה שהכניסה [בנישואיה] מעות של הקדש לבעלה, או שהקדיש מורישה ומת ונפלו לה הקדשות בירשה - לכשיוציא הבעל המעות בחפציו, ימעל.

יום חמישי

הלכות מעילה פרק ח

א. הפועלין שהן עושין בהקדש - אף על פי שפסקו עמהן מזונות, לא יאכלו מגרוגרות של הקדש; ואם אכלו, ימעלו; אלא ההקדש נותן להן דמי מזונות.

ב. הדש בכרשיני [-מאכל בהמה] הקדש - הרי זה חוסס את הפרה, שנאמר: "לא תחסם שור בדישו", דיש הרואי לו.

ג. אין מחללין את ההקדש על המלאכה, אלא על המעות. ביצד? אמן שעשה מלאכה בהקדש במנה - אין נותנין לו בהמת הקדש או טלית הקדש בשכרו, עד שמתחילין אותן על המעות; ואחר שעשו חלין, נותנין אותן לאמן בשכרו - אם רצו, וחוורין ולוקחין ממנו הבהמה מתרומת הלשכה.

ד. כשבונין במקדש, אין לוקחין עצים ואבנים מן ההקדש, ולא בונין את הבנין על דעת שהוא קדש, אלא בונין הכל מן החל; וגרה שמא ינהג בצל הבנין, או ישען על אבן או קורה בשעת מלאכה. ואחר שישלם הבנין, מחללין מעות ההקדש על הבנין. ואם צרכו הגזברין לעצים לקדש לאותו היום בלבד - לוקחין אותן ממעות הקדש, שהרי אינן מתאחרין ימים, כדי שנגחוש להן שמא ישען אדם עליהן וימעל.

ה. כשפוסקין עם האמנין לבנות במקדש ובעזרות - פוסקין עמהן כף וכף אמה בכף וכף סלע, באמה בת עשרים אצבע; וכשמושחין [כשמודיים] להן מה שבנו, מושחין ומחשבין להן באמה גדולה בת עשרים וארבע אצבעות - כדי שלא יבואו לידי מעילה, מפני שאין מדקדקין במשיחה.

יום שישי

בשם ה' אל עולכם.

תכונן תפלתך קטרת לפניך, משאת כפי מנחת ערב.

ספר תשיעי והוא ספר הקרבנות

הלכות קרבן פסח

יש בכללן שש עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לשחט הפסח בזמנו; (ב) שלא לזבח אותו על החמץ; (ג) שלא תלין אמוריו; (ד) לשחט פסח שני; (ה) לאכל בשר הפסח על מצה ומרור כליל חמשה עשר; (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור כליל חמשה עשר לחדש השני; (ז) שלא יאכל נא ומבשל; (ח) שלא יוצא מבשר הפסח חוץ לחבורה; (ט) שלא יאכל ממנו משמד; (י) שלא יאכיל ממנו לתושב או שכיר; (יא) שלא יאכל ממנו ערל; (יב) שלא ישבר בו עצם; (יג) שלא ישבר עצם בפסח שני; (יד) שלא ישאיר ממנו לבקר; (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר; (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר עד יום שלישי. ובאור מצוות אלו - בפירקים אלו.

הלכות קרבן פסח פרק א

א. מצות עשה לשחט הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן, אחר חצות; ואין שוחטין אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד, זכר בן שנה. ואחד האיש ואחד האשה חייבין במצוה זו.

ב. ומי שבטל מצוה זו בידון, ועבר יום ארבעה עשר ולא הקריב, והוא לא טמא, ולא בדרך רחוקה [מבית המקדש] - הרי זה חייב כרת; ואם בטלה בשגגה, פטור.

ג. אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה, כשאר הקדשים; אף בשעת התר הבמות - כשהיה מותר להקריב בכל מקום, לא היו מקריבין את הפסח בכמת [מזבח] יחיד אלא בכמת צבור. ומי שהיה מקריבו בכמת יחיד - לוקה, כאלו הקריבו בשוק, שנאמר: "לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך" - מפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו, שזו אזהרה לשוחט בכמת יחיד, אפלו בשעת התר הבמות.

ד. שחיטת הפסח - אחר חצות; ואם שחטו קדם חצות, פסול. ואין שוחטין אותו אלא מאחר [קרבן] תמיד של בין הערבים; אחר שמקטירין קטרת של בין הערבים, ואחר שמטיבין את הנרות, מתחילין לשחט את הפסחים, עד סוף היום. ואם שחטו אחר חצות, קדם תמיד של בין הערבים - כשר; ויהיה אחד ממרס [מערבב שלא יקרוש] בדם הפסח, עד שיזרק דם התמיד, ואחר כך יזרק דם הפסח אחריו; ואם גזר דם הפסח קדם דם התמיד, כשר.

ה. השוחט את הפסח בזמנו, והיה לו כזית חמץ ברשותו - לוקה, שנאמר: "לא תזבח על חמץ דם זבחי" - שלא יזבח הפסח, והחמץ קיים. אחד השוחט, ואחד הזורק את הדם, ואחד המקטיר את האמורין [אבריים] - אם היה ברשות אחד מהן, או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה, כזית חמץ בשעת הקרבנות - הרי זה לוקה, והפסח כשר.

ו. דם הפסח, טעון שפיכה [- ולא זריקה] פנגד היסוד [בסיס המזבח]. ואחר ששופכין דמו - מפשיטין אותו, וקורעין את בטנו, ומוציאין את אמוריו, ומקטירין אותן תלכין, כל זבח וזבח לבדו. וכעל הזבח נוטל פסחו עם העור שלו, ויוצא לביתו לירושלים, וצולהו, ואכלו לערב. ז. המניח אמורין, ולא הקטירן עד שלגו [עד הבוקר] ונפסלו בלינה - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "ולא ילין חלב חגי עד בקר". ואף על פי שעבר - אינו לוקה; לפי שאין בו מעשה.

ח. מקטירין חלבי פסחים כל הלילה, עד שיעלה עמוד השחר. במה דברים אמורים? כשחל ארבעה עשר להיות בשבת - שהרי חלבי שבת קרבין ביום טוב; אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול, אין מקטירין חלבי חל ביום טוב. ט. הפסח נשחט בשלש כתות, שנאמר: "ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל" - קהל, ועדה, וישראל. ואין פוחתין משלשים בני אדם בכל כת וכת.

י. היו הכל חמשים - נכנסין בתחלה שלשים, ושוחטין; ויוצאין עשרה, ונכנסין עשרה; וחוזרין ויוצאין עשרה, ונכנסין עשרה.

יא. היו פחות מחמשים - אין שוחטין את הפסח, לכתחלה. ואם שחטו פלן בכת אחת, כשר. כיצד נשחט? נכנסה הפת הראשונה עד שתתמלא העזרה, ונועלין דלתות העזרה, ומתחילין לשחט את פסחיהם. וכל זמן שהם שוחטין ומקריבין, קוראין הלויים את ההלל. אם גמרו את ההלל, ועדין לא שלמה הפת מלהקריב - שונין [קוראים שוב]; ואם שגו, ולא שלמו להקריב - משלשין. ומעולם לא שלשו.

יב. על כל קריאה וקריאה, תוקעין שלש תקיעות בתצורות - תקיעה ותרועה ותקיעה; והואיל ואין לו [- לפסח] נסכים לתקע בשעת נסוף, תוקעין בשעת שחיטה.

יג. הכהנים עומדים שורות שורות, וכידיהם מזרקי כסף ומזרקי זהב, שורה שפלה כסף - כסף, ושורה שפלה זהב - זהב; ולא היו מערבין, כדי שיהיה להם נואי. ולא היו למזרקינן שולים [ישראל], כדי שלא יניחום ויקרש הדם.

יד. שחט השוחט, וקבל הכהן - נוהגו לחברו, וחברו לחברו, כדי שיתעסקו רבים במצוה, עד שיגיע הדם אצל כהן הקרוב למזבח; שופכו שפיכה אחת פנגד היסוד, ומקבל מזרק אחד מלא, ואחר כך מחזיר את הריקן. ותולין ומפשיטין את פלו, וקורעו [- את בטנו], וממחה [מנקה] את קרביו [מעירו], עד שמסיר מהן הצואה והפרש [זוהמה]; ומוציא את האמורין, ונותנין בכלי, ומולחן, ומקטירן בהנן על גבי המזבח. וכיצד תולין ומפשיטין? מסמרות של ברזל

ראוי לאכול את כלו. ומשתדלין שלא ישחט לכתחלה על יחיד, שנאמר: "יעשו אתו".

ג. אין שוחטין את הפסח אלא על מי שראוי לאכול. הנה אחד מבני חבורה קטן, או זקן, או חולה - אם יכול לאכול כזית, שוחטין עליו; ואם לאו, אין שוחטין עליו, שנאמר: "איש לפי אכלו", עד שיהיה ראוי לאכול. אפלו חבורה של מאה, ואין כל אחד מהן יכול לאכול כזית - אין שוחטין עליהם.

ד. אין עושין חבורה נשים ועבדים, או קטנים ועבדים - מפני קלות שתהיה ביניהן; ואכל עושין חבורה בלה נשים, אפלו בפסח שני, או בלה עבדים. ושוחטין על הקטנים, שיהיו מפלל בני חבורה - לא שתהיה חבורה בלה קטנים, שאינן בני דעת (ויותרו ממנו). וכן אין עושין חבורה בלה חולים או זקנים או אוננים - מת קרובו שחייב להתאבל עליו, וטרם נקבר, אף על פי שפלו יכולין לאכול - הואיל ואכילתן מעוטה; שפא ישאירו הפסח, ויביאוהו לידי פסול. ואם עברו ושחטו על חבורה זו, כשר. וכן אין עושין חבורה בלה גרים - שפא ידקדקו (יחמירו) בו, ויביאוהו לידי פסול; ואם שחטו עליהם, כשר.

ה. שחטו [וכיון] - שלא למנוייו, או למי שאין כל אחד מהן יכול לאכול כזית, או ששחטו לערלים ניהודים שלא נמולו] או לטמאים - פסול. שחטו [בשיתוף] למי שיכול לאכול ולמי שאינו יכול לאכול כזית, למנוייו ושלא למנוייו, למולים [נמולים] ולערלים, לטהורים ולטמאים - כשר; שאלו הראויין לו, אוכלין בהלכה; והאחרים, כאלו לא חשב עליהם.

ו. שחטו למולים, וזרק דמו לשם מולים וערלים - פסול; שהזריקה חמורה, שהוא עקר הקרבן. שחטו למולים, שיתפפרו בו ערלים - פסול, שהרי יש מחשבת ערלים בזריקה. שחטו לאוכליו, לזרק דמו שלא לאוכליו - הפסח כשר; ואין אדם יוצא בו ידי חובתו, לפי שאין מחשבת אוכלין בזריקה.

ז. מי שהוא בריא בשעת שחיטה, וחולה בשעת זריקה, או חולה בשעת שחיטה, ובריא בשעת זריקה - אין שוחטין וזורקין עליו; עד שיהיה בריא משעת שחיטה, עד שעת זריקה.

ח. שוחט אדם על ידי [עבור] בנו ובתו הקטנים, ועל ידי עבדו ושפחתו הפגועניים, בין מדעתן, בין שלא מדעתן. אבל אינו שוחט על ידי בנו ובתו הגדולים, ולא על ידי עבדו ושפחתו העבדיים, ולא על ידי אשתו - אלא מדעתן; ואם שתקו ולא מחו, הרי זה מדעתן.

ט. שחט על ידי בנו ובתו הקטנים, ועל ידי עבדו ושפחתו הפגועניים, והלכו ושחטו הן לעצמן - יוצאין בשל רבם [אדונם].

י. שחט על ידי אשתו ובנו ובתו הגדולים, ועבדו ושפחתו העבדיים, ושחטו הם לעצמן - אין לה מחוי גדול מזה, ואינן יוצאין אלא בשל עצמן.

היו קבועין בכתלים ובצמודים, שבהם תולין ומפשיטין; וכל מי שלא מצא מקום לתלות, מקלין דקין חלקין היו שם, מניח על כתפו ועל כתף חברו, ותולה ומפשיט.

טו. שלמו [סיימו] מלהקריב, פותחין דלתות העזרה, ויוצאת פת הראשונה, ונכנסה שניה; יצאת שניה, ונכנסה שלישית. כמעשה ראשונה, כף מעשה שניה ושלישית. שלמה פת שלישית ויצאת, רוחצין את העזרה.

טז. חל ארבעה עשר להיות בשבת - כמעשהו בחל, כף מעשהו בשבת. ורוחצין את העזרה בשבת; שאין אסור שבות - איסור מדברנון במקדש, אפלו בדבר שאינו צריך עבודה. אסור שבות - במקדש, התר הוא.

יז. אין כל אחד ואחד מוליך את פסחו לביתו בשבת; אלא פת הראשונה - יוצאין בפסחיהן, ויושבין בהר הבית; והשניה - יוצאין בפסחיהן, ויושבין בחיל - ביו העזרה להר הבית; והשלישית - עומדין במקומן בעזרה. ושוהין הכל עד מוצאי שבת, והולך כל אחד בפסחו לביתו.

יח. שחיטת הפסח, וזריקת דמו, ומחוי קרביו, והקטר חלקיו - דוחין את השבת; שאי אפשר לעשותן קדם השבת - שהרי קבוע לו זמן, שנאמר: "במועדו". אבל הרביתו [ברשות הרבים], והבאתו מחוץ לתחום - אלפיים אמה מחוץ לעיר, ונתיבת זבלתו [שהיא מוס] בכלי - אינן דוחין את השבת, שהרי אפשר לעשותן קדם השבת. ואם יכול להתקן זבלתו בידו בשבת, חותף; ואם היתה בשה, חותכה אפלו בכלי - שאין שבות במקדש כלל. וכן צליחו, והדחת קרביו - אינן דוחין את השבת, שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת.

יט. שכח ולא הביא סכין, לא יביאנה בשבת; אלא נותנה בין קרני הכבש, או בצמרו, ומכישו עד שמביאו לעזרה, ומקדישו שם - את הקרבן. ואף על פי שהוא מחמר - מנהיג בהמה עם משא [בשבת] - מחמר כלאחר יד הוא - לא בדרך הרגילה; ומפני המצנה, מתר. במה דברים אמורים? בשלא הקדיש פסחו עדין, ולא אמר זה פסח; אבל אם הקדישו - לא יביא סכין עליו, מפני שהוא עובד בקדשים. ומפני מה התירו להקדיש פסחו בשבת? הואיל וקבוע לו זמן, מתר להקדישו בשבת; וכן מקדיש אדם [קרוב] חגיגתו ביום טוב, ואינו חושש.

כ. השוחט את הפסח, ונמצא בעל מוס, או טרפה - הרי זה שוחט אחר, בין בחל בין בשבת; אפלו מאה זה אחר זה - שוחט והולך, עד שיכשר אחד, או עד שתתקן וידחה לשני - שהרי אנוס הוא.

שבת קודש

הלכות קרבן פסח פרק ב

א. אין שוחטין את הפסח אלא למנוייו - החבורה שהשתתפה בו, שנאמר: "תכסו על השה" - מלמד, שהן מתמנין עליו כשהוא חי. ואלו המתמנין, הן הנקראין 'בני חבורה'.

ב. ויחיד ששחט את הפסח לעצמו - כשר; והוא, שיהיה

יד. עד כמה נמנין על הפסח? עד שיהיה בו פזית לכל אחד ואחד. ונמנין עליו ומושכין את ידיהן ממנו - וצאיים מהשמות, עד שישחט; פנין שישחט - אינו יכול למשך את ידו, שהרי נשחט עליו. נמנו עליו, וחרו אחרים ונמנו עליו - ראשונים שיש להם פזית - אוכלים, ופטורים מלעשות פסח שני; ואחרונים שרבו [שנוספו] עד שלא נמצא בו פזית לכל אחד - אינן אוכלין, ותיבין לעשות פסח שני.

טו. הממנה אחרים עמו על חלקו, ולא ידעו בהם בני החבורה - הרי בני החבורה רשאים לתן לו חלקו אחר שיצלה בעת האכילה, ובני החבורה אוכלין משלהם, והוא אוכל חלקו עם האחרים שפנה עליו, חבורה שניה. וכן בני חבורה שהיה אחד מהן גרגרן [זולל] - ורשאים להוציאו מהם, ונותנין לו חלקו, ויאכלהו בחבורתו; ואם אינו זולל, אינן רשאים לחלק.

יא. האשה שהיא בבית בעלה, שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה - תאכל משל בעלה. היתה נחפזת לילך לבית אביה ברגל הראשון הסמוך לגשואיה בדרך כל הבנות, ושחט עליה אביה ושחט עליה בעלה - תאכל משל אביה; מפאן ואילף, תאכל ממקום שהיא רוצה - והוא, שתברר לה מקום שתצצה בשעת שחיטה. וכן יתום ששחטו עליו אפיטרופין [- האחראי עליו], יאכל ממקום שהוא רוצה. כמה דברים אמורים? ביתום קטן; אבל גדול - נעשה כממנה עצמו על שני פסחים, והממנה עצמו על שני פסחים, אינו אוכל אלא מן הנשחט ראשון.

יב. עבד של שני שתפין [ושניהם שחטו עליו] - בזמן שמקפידין זה על זה, לא יאכל משל שניהם; ואם אינן מקפידין, ממקום שירצה יאכל.

יג. מי שחציו עבד וחציו בן חורין - לא יאכל לא משל רבו ולא משל עצמו, עד שיעשה פלו בן חורין.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - י"ג-י"ט שבט ה'תשס"ח

יום ראשון

מצות עשה עד. עז.

המצוה הע"ד — הצווי שנצטוינו שפלא-איש זב אם נרפא מזיבותו יקריב קרבן, וקרן זה הוא: "שתי תרים או שני בני יונה אחד חטאת והאחד עלה" — וזהו קרבן הזב, והוא מחסר פפרה עד שיקריבנו (אף שטבל והעריב היום). והוא אמרו יתעלה: "וכי-יטהר הזב מזובו וגו' וביום השמיני קח-לו שתי תרים וגו'" (ויקרא טו, יג-טו).

המצוה הע"ז — הצווי שנצטוינו שפלא-מצרע (שנראתה לבנונית בעורו) יקריב קרבן אם נרפא מנגעו, והן שלש בהמות: עולה וחסאת ואשם ולוג שמן. ואם הוא עני — מקריב כבש לאשם ושתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת, וזהו הרביעי ממחסרי פפרה. והוא אמרו יתעלה: "וביום השמיני יקח שני-כבשים תמימים וכבשה אחת" (שם יד, י). ואם יאמר אדם: מדוע אינך מונה קרבן מחסרי פפרה כלם כמצוה אחת כיון שיש להם ענין אחד הכוללם, והוא חסור הפפרה, ואז זה היה מין ממיני הטהרה מן-הטמאה והייתה אומר: המצוה הפלונית — הוא הצווי שנצטוינו שלא תשלם טהרת מקצת הטמאים, והם זב וזבה

ויולדת ומצרע, עד שיקריבו קרבן, שהרי בן אפה מונה טהרה במקנה (מצות עשה קט) מצוה אחת — יתחייב בה איזה טמא שיהיה, ואינך חושש למין הטמאה שנטמא בה — כך הייתה יכול למנות קרבן מחסרי פפרה כמצוה אחת, ולא תחוש למין טמאתו? ! השם יודע ועד שפך הגה צריך להיות בהחלט, אלו היה קרבן פלא-אחד מארבעת מחסרי פפרה אלו קרבן אחד שאין בו שנוי, כמו טהרה במים (במקוה) שהיא מין טהרה וחובה על פלא-טמא; אבל מפנין שושפתנו קרבנותיהם כמו שאמרה רואה, צריך למנות פלא-קרבן לבדו בהכרח, כי הדבר שבו נשלמת טהרתו של זה אינו הדבר שבו נשלמת טהרתו של זה. והרי זה כמו מי נדה (מי הזאה שבהם היו מערבים את אפר הפרה) ומי מקנה וארבעה מינין שבמצרע (בהם משתמשים לטהרתו: צפרים, עץ ארו וכו') שהן שלש מצוות, אף-על-פי שכלן לטהרת טמאים כמו שאבאר (מצות עשה קי). וארבעת מחסרי פפרה אלו כבר נתבארו דיניהם ודיני קרבנותיהם בכללות ופרטות בפסק ח' מנזירות וסוף נגעים ומסכת קנים ובמקומות רבים המפזרים בתלמוד, אלא שרבים בכלם במקומות שהעירנו עליהם.

יום שני

מצות לא תעשה קו. מצות עשה פז.

המצוה הק"ו — האזהרה שהזרנו מלהחליף את (בהמת) הקדשים (ולתת בהמה אחרת כתחליף) וזו היא התמורה, והוא אמרו ותעלה: "לא יחליפנו ולא ימיר אתו" (ויקרא כז, י). וכבר בא לאו מיחד במעשר בלבד. והטעם לכך מה שאמרו בספרא (פרשת בחוקותי), והוא אמרם: "מעשר בפלל הנה ולמה יצא? להקיש אליו: כשם שהמעשר קדשי מזבח ואסור להמירו — כך כל-הקדשים שהזהיר על תמורתם באמרו: "לא יחליפנו" אינם אלא קדשי מזבח בלבד; ומי שהמיר — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת תמורה.

את-הקדשים מקרבן לקרבן, כגון שהיה שלמים, לעשותו אשם, או אשם, לעשותו חטאת — שנה וכיוצא בו בלא-תעשה, והוא אמרו ותעלה בכבוד ביהמה: "לא-יגדיש איש אתו" (ויקרא כז, כו). ובא בקבלה (ערכין פרק ח משנה ז) "לא-יגדיש איש אתו" — הקדש מזבח. ולשון ספרא (פרשת בחוקותי): "אין לי אלא בכור, מניין לכל-הקדשים שאין משנין אותם מקדשה לקדשה? תלמוד לומר: "בביהמה לא-יגדיש איש אתו" — רמז על מה שנגאמר: "אשר יבפר לה' בביהמה לא-יגדיש איש אתו" כאלו אמר: כל-מה שיהא לה' בביהמה לא יגדיש איש אתו קדשה אחרת, אלא ישאר כמו שהוא. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ה' מתמורה.

המצוה הק"ז — הצווי שנוצטוינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל-דיני טמאת מת.

יום רביעי

מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — הצווי שנוצטוינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל-דיני טמאת מת.

יום חמישי

מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — הצווי שנוצטוינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל-דיני טמאת מת.

יום שישי

מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — הצווי שנוצטוינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל-דיני טמאת מת.

שבת קודש

מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — הצווי שנוצטוינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל-דיני טמאת מת.

יום שלישי

מצות לא תעשה קז. מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — האזהרה שהזרנו מלשנות

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

יא וְכֹל זֶה בְּדִיעְבַד, שְׁכַבְרֵי הַשְּׂבִירָה אוֹ הַשְּׂאִילָה לְנַכְרֵי בְּהִתֵּר, שֶׁהִתְנַה עִמּוֹ שְׂיַחְזִירָנָה לוֹ קֶדֶם הַשַּׁבָּת, אֲבָל לְכַתְחֹלָה אִסּוּר לְהַשְּׂבִירָה אוֹ לְהַשְּׂאִילָה סָתָם עַל סִמְךְ שְׂכַשְׂיָגִיעַ הַשַּׁבָּת יִפְקִירָנָה אוֹ יִקְנֶה אוֹתָהּ לְהַנְכְרִי, לְפִי שְׂמִפְרָסָם לְרַבִּים שֶׁהִיא בְּהֵמַת יִשְׂרָאֵל, וְהַהֲפָקָר וְהַהֲקַנְאָה אֵינָן מִפְרָסְמִים כִּלְל וְיֵשׁ כָּאֵן חֲשֵׁשׁ מְרֵאִית הָעֵינ׃*

וְיֵשׁ מִתִּירֵין לְהַשְּׂבִיר אוֹ לְהַשְּׂאִיל לְכַתְחֹלָה עַל סִמְךְ שְׂכַשְׂיָגִיעַ הַשַּׁבָּת יִפְקִירָנָה אוֹ יִקְנֶה אוֹתָהּ לְהַנְכְרִי בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵלִים, שְׁעַל יְדֵי הַשְּׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵלִים יִתְפָּרָס הַדְּבָר לְכָל מִי שְׂיִודַע שֶׁהִיא בְּהֵמַת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לְסִמְךְ עַל דְּבָרֵיהֶם בְּשַׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן מִי שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂדוֹת וְאִי אֲפָשָׁר לוֹ לְתַנֵּן לְנַכְרֵי בְּאַרְיִסוֹת אֲלֵא אִם כֵּן יִשְׂבִיר לוֹ גַּם שְׂוָרִים לְחֶרֶשׁ בָּהֶם, וְאִי אֲפָשָׁר לוֹ לְמַנְעוֹ שְׁלֵא יִחְרַשׁ בָּהֶם בְּשַׁבָּת, וְגַם אִי אֲפָשָׁר לוֹ לְהַטִּיל עָלָיו כָּל אַחֲרֵי הַשְּׂוָרִים אֲפִי לְעֵנְן יִקָּר וְזוֹל וּמִיתָה בְּאֵנָם ע"ד שְׂיִתְבָּאָר, אֲזִי יֵשׁ לְהַתִּיר לוֹ שְׂיִפְקִירָם בְּפָנֵי ג', וְטוֹב לְהוֹרֹת לוֹ שְׂיִפְקִירָם בְּפָנֵי דִינֵי הָעִיר וְהֵם יִפְרָשׁוּ לוֹ עֵנְן הַהֲפָקָר שְׂיִפְקִירָם בְּכָל מְלֵא וְלֵא יִתְבַּע מִן הַנְּכָרִי אֲפִלוֹ אִם עַל יְדֵי פְשִׁיעוֹתָיו יֵאָרַע בָּהֶם הַפְּסָד בְּשַׁבָּת, וְהֵם יִפְרָסְמוּ הַהֲפָקָר לְכָל שְׁלֵא יִהְיֶה חֲשֵׁשׁ מְרֵאִית הָעֵינ׃ וְכֵן יֵשׁ לְהַתִּיר לְצַרְךְ מְצוּה, כְּגוֹן לְשַׁלַּח אֲתֵרוּגִים עַל בְּהֵמַתוֹ ע"י נַכְרֵי ע"ד שְׂיִתְבָּאָר בְּסִימָן תְּרַנ"ה* אִם מִפְקִיר בְּהֵמַתוֹ בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה, וְאִם אִי אֲפָשָׁר לוֹ יִכַּל לְהַפְקִיר אֲפִלוֹ בִּינוֹ לְבִין עֲצָמוֹ, שְׂלְדַבֵּר מְצוּה אֵין לְחוּשׁ לְמְרֵאִית הָעֵינ׃ אֲבָל שְׁלֵא לְצַרְךְ מְצוּה וְשְׁלֵא בְשַׁעַת הַדְּחָק אֵין לְהַתִּיר לְכַתְחֹלָה אֲפִלוֹ רֹצֵה לְפָרָסָם לְרַבִּים שְׂמִפְקִירָה אוֹ שְׂמִקְנָה גוֹף הַבְּהֵמָה לְהַנְכְרִי לְיוֹם הַשַּׁבָּת, לְפִי שְׂאֲפָשָׁר שְׂיִמְצָאוּ הַרְבֵּה שְׂיִוְדָעִים מִהַשְּׂבִירוֹת וְהַשְּׂאִילָה שֶׁהֵן לְכָל יְמוֹת הַשַּׁבּוּעַ, וְאֵינָן יוֹדָעִים מִהַהֲפָקָר וְהַהֲקַנְאָה שֶׁהֵן לְשַׁבָּת בְּלַבָּד, וְיִרְאֶה לָהֶם שְׁגַם בְּשַׁבָּת הִיא שְׂכוּרָה וְשְׂאוּלָה בְּלַבָּד לְהַנְכְרִי וְגוֹף הַבְּהֵמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ בְּכָל יְמוֹת הַשַּׁבּוּעַ.

אֲבָל אִם גַּם בְּיְמוֹת הַחֹל גוֹף הַבְּהֵמָה קִנּוּי לְהַנְכְרִי*, אֲפִי עַל פִּי שְׁלֵא הִקְנָה לוֹ קִנְיָן גְּמוּר שֶׁהִיא רְשׁוֹת בִּידוֹ לְמַכְרָה וְלִתְנֵן לְהַיִּשְׂרָאֵל דְּמִיָּה, אֲלֵא לֹא הִקְנָה אוֹתָהּ לוֹ רַק לְעֵנְן יִקָּר וְזוֹל וְאַחֲרֵי מִיתָה, דִּהְיָנוּ שְׂשֵׁם אוֹתָהּ בְּדָמִים לְהַנְכְרִי בְּשַׁעַת שֶׁהַשְּׂבִירָה אוֹ הַשְּׂאִילָה לוֹ, וְאִם תִּתְנַקֵּר בְּסוֹף מִשְׁךְ זְמַן שְׂכִירוֹתָ אוֹ שְׂאֵלְתוֹ, כְּשֶׂיַּחְזִירָנָה לְהַיִּשְׂרָאֵל יִהְיֶה הָעוֹדָף לְהַנְכְרִי*, וְאִם תּוֹזַל יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לוֹ הָעוֹדָף מִבֵּיתוֹ אֲע"פ שֶׁהוּא אֲנוּס בְּזוֹל זֶה, וְכֵן אִם תָּמוּת אֲפִלוֹ בְּאֵנָם יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְנִמְצָא רוּחַ בְּהֵמָה זוֹ וְחִסְרוֹנָה הִפְלִ לְנַכְרֵי כְּאֵלוֹ הִיתָה בְּהֵמַתוֹ מִמֶּשֶׁ, לְפִיכֵךְ אֵין הַיִּשְׂרָאֵל מְצוּה עַל שְׂבִיתָה, שְׂאֲפִי שְׂגוֹף הַבְּהֵמָה מִשְׁעַבְדָּ לוֹ שְׁלֵא יוֹכַל הַנְּכָרִי לְמַכְרָה שְׁלֵא מִדְּעַתוֹ, מִכָּל מְקוֹם כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְחֻסְרַת גְּבִינָא, שְׂעָרֵין לֹא גָבַהּ אוֹתָהּ מִבֵּית הַנְּכָרִי לְבֵיתוֹ, הָרִי הִיא כְּבֵהֵמַת הַנְּכָרִי, כִּיּוֹן שְׂאֵין לְהַיִּשְׂרָאֵל עָלֶיהָ אֲלֵא שְׂעַבּוּד בְּעֵלְמָא וְכָל חִסְרוֹנָה וְרוּחָה לְהַנְכְרִי.

וְאֵין לְחוּשׁ לְמְרֵאִית הָעֵינ׃; כִּיּוֹן שְׂאֵינָה שֶׁל הַנְּכָרִי בְּשַׁבָּת לְבַד אֲלֵא בְּכָל זְמַן מִשְׁךְ שְׂכִירוֹתוֹ אוֹ שְׂאֵלְתוֹ אֲפִלוֹ בְּיְמוֹת הַחֹל, אִם כֵּן הָרִי זֶה דּוֹמָה לְמוֹכֵר בְּהֵמַתוֹ לְנַכְרִי וְהַנְּכָרִי עוֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, שְׂאֵין שְׂם חֲשֵׁשׁ מְרֵאִית

ביאורים

חשש מראית עין – ואם עבר והפקיר – ההפקר חל, ולא חיישינן להערמה, דכיון שכשהגיעה השבת כבר לא היתה הבהמה ברשותו, א"כ מסתמא הפקיר כדבעי, כדי שלא לעבור על איסור תורה¹⁸. שיתבאר בסימן תרנ"ה – סי' זה בשו"ע"ר לא הגיע לדינו, ובט"ז שם ס"ק ב הביא שראוי לדחות אמירה לעכו"ם שהוא שבות, מקמי מצות לולב שהיא עשה דרבים¹⁹.

גם בימות החול גוף הבהמה קנוי להנכרי – גם כשגוף הבהמה קנוי לנכרי למשך חצי שנה בלבד, אלא שמחשב בתוכה את כל השבתות והיו"ט של השנה, אין חשש מראית עין, כיון שהבהמה קנויה לו גם לחלק מימות החול²⁰. יהיה העודף להנכרי – אפילו אם שבח הפטום יהיה להישראל, שהעיקר הוא ששבח (ופיחות) הבהמה מעצמה יהיו לנכרי²¹.

מקורות

(20) ע"פ שו"ת צמח צדק או"ח סי' לד, ד.

(21) קו"א ס"ק ו.

(18) ראה לעיל אות כה.

(19) וראה להלן סי' שו בסופו. (על פי ציונים לשו"ע"ר מהדורה

החדשה).

העין לפי שיש פרסום לדבר, ומכל מקום ביון שלא מכרה לו ממש יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך התר*, שכל מה שאפשר לו לעשות להוציא את עצמו מדי חשד יש לו לעשות*:

יב וכן יכל להשפירה או להשאילה לנכרי ע"י שזיהר אותו שלא יעשה בה בשבת ובאם שיעבר על תנאו ויעשה אזי היא קנויה לו ליום השבת ויתחייב באנסין שיארעו לה בשבת, ויכתב בן בערכאותיהם; שנמצא בשבא הנכרי לעשות בה בשבת אינה בהמת ישראל כלל, שהרי קנאה הנכרי להתחייב באנסיה. ואף שאינה קנויה לו אלא בשבת בלבד, אין לחוש למראית העין, ביון שכתב בן בערכאותיהם יש לדבר קול ופרסום:

ביאורים

ואין לחוש למראית העין – אבל אם דרכם לקנות על מנת להשאיל ולהשכיר, אין להתיר אפילו במכירה גמורה – אלא במקום פסידא²².
 שעשה דרך היתר – דהיינו שההיתר ישנו גם ללא הפרסום, והפרסום אינו מוסיף בהיתר, אלא להוציא מן החשד²³.

מקורות

- (22) קו"א ס"ק ה.
- (23) קו"א שם.
- (24) שנתבאר בסי' רמה סעיף יג שבשותפין אין חשש מראית העין.
- (25) וכן הביא הצמח צדק בשו"ת או"ח סי' לא אות א.

חלק ב' סימן רמו, דיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת טעמים יא-יב

שולחן ערוך – הלכות תפילין

ואחר שישלים הפרשה יקראנה בלה בכונה ודקדוק היטב פעמים ושלש קדם שיכתב פרשה שניה, וכן בשניה ובשלישית. ומלבד זה, טוב שיחזור ויקרא כל פרשה בתפלין של ראש קדם שיתנהג בתוך ביתו, שמה שתחלה לו באחרת.

ולמה יחזר לדקדק ולהגיה כל פרשה אחר שהשלימה? מפני שאם ימצא איזה חסרון אות באיזה פרשה לא היא לכדה נפסלה, אלא כל מה שלאחריה גם בן נפסל על ידה, משום שיהיו שלא כסדרן עם פרשה המקדמת שיכתב מחדש לאחריהן.

וכן מטעם זה אינו יכול לתלות האות שנחסרה בין השיטות כדרך שתולין בספר תורה לפי שבתפלין נאמר: "והיו" – בהיותן יהיו, שצריך להיות כסדרן, וכן במוזוזה:

לה אכל אם יתר אות אחת – יש לה תפנה על ידי שיגדר אותה, אם היא בסוף התבה או בתחלתה. אבל אם היא באמצע התבה – פעמים שאין תקון מועיל, משום שקשיגדרנה יהיה נראה פשטי תבות, ופעמים שתקון מועיל על ידי שיגדרנה וימשך האות שלפניה שתמלא מקומה ולא תהיה התבה חלוקה, כגון "לאבותיך" שכתב מלא וי' אחר הב' – יגדרנה וימשך הב' שלפניה שתמלא מקומה. וכן אם התקון תלוי בכ"ף או דל"ת או רי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלא מקום אות היתרה שנגדרה.

אבל אם האותיות שאפשר להמשיכן הן אחר אות היתרה, שאי אפשר להמשיכן לאחריהם עד שיגדר מהם תחלה, כגון שאר שכתב מלא וי' אחר האל"ף, שאי אפשר למשך הרי"ש לאחריה עד שיגדר רגלה תחלה, ונמצא שבטל צורתה, וכשמתקנה אחר כך – נמצא כותב שלא כסדרן. ואין תפנה, אלא אם כן יכול למלאות מקומו על ידי שיעבה קצת האות שלפניה ושלאחריה, שאין בזה משום שנוי האות.

לב כשכא להתנמנם – לא יכתב, מפני שאינו כותב אז בכונה לשמה (שאף שלומר בפיו אינו צריך אלא בתחלת הפתיכה, מפל מקום במחשבתו צריך להיות בכל הפתיכה שכותב לשם תפלין ולא כמתעסק בעלמא, כמו שבגט צריך להיות במחשבתו בכל תרף הגט שכותבו לשמו ולשמה כמו שנתבאר למעלה):

לג צריך לדקדק מאד בחסרות ויתרות, שאם חסר או יתר אות אחת – פסולין התפלין, ונמצא המניחים אותן – מברכין בכל יום ברכה לבטלה, וגם שרויין בכל יום בלא מצות תפלין. ונמצא ענש הסופר מרבה.

לכן צריך להיות מאד ירא שמים וחרד לדבר ה' המתעסק בכתיבת התפלין ותקונם. וגם צריך להזהיר ולמחות בסופרים המניחים לנעריהם לכתב תפלין או מזוזות, ואם רואה שנכתבו כהלכתן – אזי מוכרן, והוא מחטיא את הרבים ומכשילן בתפלין ומזוזות פסולין, כי הנער – נער, ואינו מוכן בכתיבתו אלא ליפות הפתח להתלמד ולהתרגל בו, ולא לשם קדשה וכונת מצוה בעולם, והרי ענש הסופר מרבה מאד, ועתיד לתן את הדין ולקבל ענשו הרבה מאד, ועליו נאמר: "ארור עשה מלאכת ה' רמיה", לכן יזהר כל סופר מזה, וטוב לו:

לד טוב לנסות הקולמוס קדם שיתחיל לכתב הפרשה, שלא יחא עליו דיו יותר מדי ויפסיד.

וכן יזהר אם טוב הקולמוס לכתב בו את השם, שלא יתחיל לכתב את השם מיד שלא יפסידנו ברבוי הדיו, אלא יעשה כמו שיכתבאר ביונה דעה סימן רעו.

וכן יזהר קדם שיכתב כל שם, לעין ולקרות כל מה שכתוב באותה פרשה שלא יהיה שם פסול, ולא יבוא השם לידי גנייה על ידי.

החלק בפשעור הרוח שבין פרשה לפרשה, שהוא פדי תשע אותיות. ואם סיום התבה שלפניה הוא אות ה"א או קו"ף — אינו יכול להמשיכן למלאות מקום החלק, מפני שרגל הה"א והקו"ף צריף להיות בסופן, ואם יגרד הרגל ויכתבנו בסוף — נמצא פתב שלא בסדרן.

אבל אם יהיה חלק בפשעור תשע אותיות פשיגרו תבה היתרה, ונמצא שיהיה רוח שבין פרשה לפרשה במקום שאין שם פרשה ויפסלו התפליין — יש להקל למשף הה"א אף על פי שלא תהא רגלה בסופה, מאחר שלא הזכיר זה בתלמוד:

לח היה פתב וטעה ומקו בעודו לח, או שנתבש וגירו, וכן אם נפל דיו על הקלף ומקו בעודו לח, או גירו לאחר שנתבש — מתר לכתב על מקום המחק, או על מקום הגרו אפלו האזכרה, כמו שמתר בספר תורה.

ומכל מקום, טוב לכתחלה שלא מחק בעודו לח, אלא יבשנו יפה באש, כי אז יגרו בקל, ולא ישאר לו שום רשם:

חלק א' סימן לב לב דין כתיבת התפליין טעמים לב-לח

מה שאין בן פשהאותיות שאפשר להמשיכן הן לפני האות היתרה — אזי אפשר להמשיכן הרבה מבלי שיגרע מהם פלום: **לו** אמנם יש להסתפק ב"מצת", שמשפטה להיות חסר, וכתבה מלא — אם מועיל אריכות הצד"י למטה אחר שיגרו הוי"ו, כי שמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשבת כשתי תבות. וכן ב"נתן" שמשפטה להיות חסר — אם מועיל אריכות הנו"ן למטה אחר גרירת הוי"ו. ומכל מקום כל שגראית כשתי תבות — פסולה.

אבל אם בתחלת הפתיכה ממשיך רגל התחתון של הנו"ן והצד"י וכותב האות הסמוכה בתוכה פנה: בבני הוציאנו — כשר, ובלבד שלא ימשף יותר מדאי. ואם המשיך יותר מדאי כדי למלאות השיטה — יש להסתפק אם כשר אם לאו. (י) ויש להראות לתינוק שאינו לא חכם ולא טפש, כמו שעושין בכל אות שיש בה ספק, כמו שיתבאר סימן לו:

לז אם פתב תבה אחת תרה — יגרונה ויהיה מקומה חלק. ואף שאין צריף להיות שם חלק — אין זה פוסל, כל שאין במקום

לקוטי תורה

מצד הקב"ה בכבודו ובעצמו אין שום דבר חוץ ממנו ח"ו, וא"כ גם הכח של אור הממלא כל עלמין (הזיו וההארה ממנו יתברך המתפשט תוך העולמות) אינו חוץ ממנו ח"ו.

ובמשל הדבור בעודו ככה הנפש שעדיין לא יצא ונפרד בו.

משל למה הדבר דומה - לדבור האדם בעודו בכח, בטרם שאדם מתחיל לדבר בפועל אל הזולת. דלאחרי הדיבור הרי הדיבור נבדל ונפרד מן האדם עד שנשמע להזולת, משא"כ קודם שמדבר בפועל, הרי הדיבור עדיין חלק ממציאיות "המדבר" בלי שום פירוד, ואין זאת אלא פרט בשלימות האדם, מה שביכלתו לדבר ולגלות את מחשבותיו אל הזולת, אבל עדיין אין שום פירוד ויציאה לחוץ אל השומע.

וכך בנמשל, דהקב"ה הוא שלימותא דכולא, ויש בו הכח לצמצם את אורו הגדול ולגלות רק זיו והארה שממנו נמצאו כל הנבראים, אבל ממבטו של הקב"ה בכבודו ובעצמו אי אפשר להיות שום פירוד בפועל, כי הוא יתברך אין סוף ונמצא בכל מקום ולא שייך להיות שום מציאות חוץ ממנו. ונמצא, שגם אור הממלא כל עלמין "מוקף" וכלול באור הסובב כל עלמין, "ועל כן כמו בשמים ממעל אין עוד, כך על הארץ מתחת אין עוד".

וזהו וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. כי להיות היריעה והרגשה בבחינת ממלא כל עלמין כבר נאמר אתה הראת לדעת וגו', כבר הראת בו.

ע"פ כל הנ"ל יתורץ גם החידוש בכתוב וידעת היום גו' לגבי הנאמר לפני"ז "אתה הראת לדעת גו'" (וכמו שהקשה בריש המאמר) - דאתה הראת לדעת גו' היא הידיעה שהקב"ה הוא בורא העולם ומנהיגו (מה שהוא יתברך "ממלא כל עלמין"), שדבר זה ניתן לדעת כאילו רואה ממש, ועל זה נאמר "הראת לדעת".

אבל להיות וידעת בבחינת סובב כל עלמין, דהיינו בשמים ממעל שמים בחינת סובב, כמו השמים שהם כדורים, וכמו הארץ שהיא בתוך השמים והשמים מקיפין לה, כך הנה דבר ה' הוא בחינת ממלא כל עלמין היא מוקפת בבחינת סובב כל עלמין, שאין דבר חוץ ממנו.

משא"כ בכתוב וידעת גו' בא לצוות על ענין הדעת וההתבוננות באור הסובב כל עלמין. ולכן רק כאן מדגיש "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", דשמים שהם כדורים מורה על אור הסובב כל עלמין (שנמשל לעיגול), וכוונת הכתוב היא, דכמו שהארץ מתחת מוקפת משמים ממעל, כך בחינת ממלא כל עלמין (הנקראת "ארץ") מוקפת באור הסובב כל עלמין.

פירוש:

וזהו "וידעת היום והשבות אל לבבך", דרך היום ניתן לאדם להגיע לדעת באלקות באופן שיפעול על "לבבך", היינו לפעול גם על יצרו הרע, כמאמר רז"ל "בכל לבבך, בשני יצרך" - על ידי שתי העבודות ד"אתכפיא" (כפיית היצר לעשות רצון יצרו הטוב) ו"אתהפכא" (להפוך את היצר הרע לגמרי שהוא עצמו ימשך אחרי אלקות).

ובזה יובן גם מה שאומרים בקריאת שמע (שענינה לקבוע האמונה בנפש בבחינת דעת והרגשה) - "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום": "דברים האלה" קאי על התורה ומצוותי, שעל ידן מתגלה באדם בחינת "אנכי" - "אנכי מי שאנכי" - שזהו הקב"ה בכבודו ובעצמו. ואימתי ניתן לאדם להגיע לזה - רק "היום", "היום לעשותם".

וע"י זה וידעת היום כי הוי' הוא האלהים, הוי' הוא בחינת גילוי האלהים בחינת הסתר וצמצום.

אמנם כבר נתבאר לעיל, שבזמן הזה - קודם הגילוי דלעתיד - אי אפשר שיהי' גילוי אור הסובב בבחינת דעת והרגשה ממש, ולכן יש שינויים תמיד, עליות וירידות.

וזהו מ"ש "וידעת היום גו' כי ה' הוא האלקים", ד"היום", בזמן הזה, אין כל העתים שוות, דלפעמים שם הוי' (המורה על גילוי אלקות) הוא בהתגברות, ולפעמים שולט שם אלקים, מידת הצמצום וההסתר.

כי כמו שיש בחינת הסתר וצמצום בבחינת ממלא כל עלמין, בחינת עליות וירידות לפי זמנים מתחלפים כנ"ל, כך יש בבחינת סוכב כל עלמין בחינת הוי' זה גילוי ובחינת אלהים היינו הסתר וצמצום, בהתגברות זה לעומת זה.

כי מאחר שבזמן הזה אין אור הסובב מאיר בהתגלות ממש, לפיכך, כשם שיש הסתר ושינויים בגילוי אור הממלא, כך ישנם שני המצבים דגילוי והסתר (שם הוי' ושם אלקים) באור הסובב.

וצריך להיות וידעת היום והשבות אל לבבך, בבחינת אתכפיא ואתהפכא, שיקויים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ועי"ז תהיה ומלאה הארץ דעה וגו'.

ועל זה נצטוינו "וידעת היום והשבות אל לבבך", שעל ידי עבודתנו להתבונן באור הסובב ולהשתדל בכפיית והפיכת היצר הרע לטוב (ע"י קיום התורה

וידעה זו הוא דוקא היום, כמו היום לעשותם ולא למחר בעוה"ב.

והנה, גבי ציווי זה ד"וידעת" אומר "היום" דייקא, והוא כמאמר רז"ל "היום" - לעשותם, ולא למחר בעולם הבא", כלומר, "היום" מורה על העבודה בעולם הזה, ובא לשלול את הזמן ותקופה של קבלת שכר בגן עדן.

שהעולם הבא הוא בחינת ממלא כל עלמין, השתלשלות המדריגות מעילה לעלול מדריגה אחר מדריגה, וכמשל פרצוף שיש בו ראש ויד ורגל בו, כך יש מדריגות רבות ג"ע עליון וג"ע תחתון בו, ולכן המעשים ודיבורים ומחשבות נעשו לבושין צואים לעוה"ב ואין יכול לפשוט אותם וכאלו קשור בשק אם לא ע"י כף הקלע וכיוצא בזה להתיר ולהפקיע הקשר וכו'.

והענין הוא:

ידוע שבעולם הבא - היינו בגן עדן - מאיר רק בחינת ממלא כל עלמין, ולכן יש ריבוי מדריגות בגן עדן (שבכללות הן שתי מדריגות, גן עדן התחתון וגן עדן העליון), שכל מדריגה "משתלשלת" מן המדריגה הקודמת, "מעילה לעלול", כמו באדם כנ"ל, שיש בו ריבוי מדריגות מראש עד הרגל. וזהו הטעם שלאחרי יציאת האדם מן העולם כבר אי אפשר לו להשתנות, כי בעוה"ב "כבר בא כל דבר על מקומו ואי אפשר לו להשתנות, כמו בציור אברי האדם שכבר כאו"א יש לו מקום בפני עצמו, ולכך אין התשובה רק בעולם הזה".

ולפיכך אותם המחשבות דיבורים ומעשים בלתי טובים בעוה"ז שנעשו "לבושים צואים" לנפש האדם, אי אפשר לאדם להפטר מהם ו"לפשוט" את עצמו מהם בכח עצמו בעולם הבא, ורק ע"י עונש כף הקלע מתטהר מהם.

משא"כ היום, והשבות אל לבבך בשני יצריך, בבחינת אתכפיא ואתהפכא בו, שהיום יכול לברר ולהפריד הרע על ידי המשכה מבחינת סוכב כל עלמין, על ידי והיו הדברים האלה אשר אנכי מי שאנכי מצוך היום דוקא, שהתורה והמצוות הם מבחינת סוכב כל עלמין.

משא"כ בעולם הזה, עולם המעשה, שבו ניתנו לאדם התורה ומצוותי, שעל ידם נמשך אור הסובב כל עלמין, ניתן לשנות את עצמו, עד שיכול להפוך את יצרו הרע לטוב (עבודה זו נקראת "בירור" הרע);

רק שיעביר ה' את רוח הטומאה מן הארץ, אלא שהעונות יתהפכו לזכויות. ומאחר שלא יהי' שום הסתר כלל, "א"כ לא יהיו ירידות ועליות כלל, אלא תמיד יהי' הוי' בגילוי וכמ"ש ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר גו"ל, וכמ"ש מלכותי מלכות עלם דלא תשתני כו' וכמ"ש ה' ימלוך לעולם ועד, בחינת נצחיות.

ד"ה וידעת היום פרק ו

והמצוות), יקויים היעוד "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" שע"ז יוכל אור הסובב להיות בגילוי ממש בעולם הזה, ובמילא - "מלאה הארץ דעה את הוי'" דוקא.

והארץ תרצה את עונה, דהיינו שזדונות יהיו בזכויות:

אז יקויים מ"ש "והארץ תרצה את עונה", שלא

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

חיותה ממש ואז תתעלה. לכן בעוה"ז הם יסורים קשים ומרים שנוגעים למהות חיות נפשו ממש כמו גע אל עצמו ובשרו דיסורי איוב, שהוא ביאוש החיות עד שיבחר המות מן החיים ממש, וכן בעסקי העולם הוא כמו השבי' שקשה ממות עד שימאס בחייו ממש, שזה בא מצד חסדי ה' עד שנעשה כברי' חדשה. וכן ע"ד העבודה בחי' שאול הוא המרירות העמוקה עד שימאס בחייו ממש בזכרו איך שאינו מועיל לו שום בחי' דעת ומעשה וחשבון בעניני אלקות גם שמשיג מאד מ"מ אינו ניוזו כלל מזה, ומזה יראה שכל מהות נפשו נתקשרה ברע המקיפו וא"א לו להתברר גם ביסורי גיהנם עד שימאס בחייו ויצטער מזה ואזי יבקש שתשוב נפשו ורוחו אל האלקי' אשר נתנה ממש וימאס בכל חיי רוחני וגשמי ומזה גופא נעשה בחי' איבוד מהות הרע הנדבק במהות נפשו העצמי כו' וד"ל. וזהו שריפת הפרה עד שנעשה אפר (וכמאמר נשמתו נשרפת ונעשית אפר).

נוסח א'

וכמו"כ בחי' ג"ע נעשה ממעשה איש וכל חיי העוה"ב הוא משכר המצות מעשיות מעצמות האדם כי מאתו לא תצא הרעות והטוב פי' כי השכר והעונש אינו בדרך התפעלות ונקמה כמו במלך בו"ד כשהעבד עושה רצונו יגמול אתו טוב וכשיעשה נגד רצונו יתפעל מאד ומייסר אותו בדרך נקמה כו', ובאלקות אינו שייך כ"ז כי במלך בו"ד שייך התפעלות כי העבד הוא ערכו מין אדם כמוהו כי אנו רואים שהזכוב מצד שאינו ערכו לא יתפעל המלך ממנו כמ"ש שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך, אף שגם הזכוב הוא בריאה יש מאין כמו המלך וד"ל. ומכ"ש וקו"ח באלקות שהאדם אינו ערכו ריבוא רבבות יותר מאין ערך הזכוב למלך וכמ"ש אם צדקת מה תתן כו', רק השכר והעונש הוא פעולת האדם כמ"ש תייסרך רעתך שהרע הוא בעצמו הגיהנם וכן הטוב בעצמו הוא הג"ע כמ"ש שכר מצוה מצוה היינו הג"ע הוא המצוה בעצמה מה שהנפש מרגשת הגילוי אלקות שבמצוה הוא

והנה כ"ז אינו מועיל רק למדות דעמלק כי עיקר הגיהנם הוא מה שעושיין צער עמוק לנפש מחמת שהנפש רואה עיקר חיותה בחי' ביטול הנ"ל ולבושי' וכוחותי' מסתירים ע"ז כנ"ל, אבל בחי' דעת דראש דעמלק הוא תאוות הנפש בעצמה להרגיש חיותה ומזה שדי תיכלא בכולא. וא"כ גם בהפרדה מהגוף מקיפה תשוקתה עד שבחושך הולך ואינו רואה אור כלל כי המות נדבקה בה ואינו קשה לה ההסתר מחמת שאינה רואה לעולם חיותה כי כל החיות שלה בעוה"ז ה' המות והפירוד ומזה לא תפשוט לעולם כנ"ל ונעשה רוח רעה ח"ו ולא יועיל לה יסורי גיהנם כלל וגיהנם כלה והם אינם כלים. ומ"מ לא ידח ממנו נידח כתי' ויש גם לזה בירור אבל לא נק' בירור אלא איבוד מהותה לגמרי, כי בירורי גיהנם הוא סיבת הנפילה בריחוק ממקורה שמה גופא נעשה הצעקה והמרירות העמוקה כנ"ל, אבל לבחי' ראש דעמלק הנ"ל לא יברר כו' כי לא תראה אור כלל אלא שיאייר עלי' אור מצד חסדי ה' להאביד כל עצמותה. וזה נק' שאול ואבדון כמ"ש כי אין מעשה וחשבון ודעת בשאול אשר אתה הולך שמה מאחר שאינו בא על הסתר האור בדעת וחשבון כ"א מהרגשת עצמותה ומהותה לכן אינו בא כלל על בחי' דעת, וממילא אין חשבון ודעת ומעשה המצות מועילים לרומם ולהשיב את הנפש למקורה מאחר שמהות ועצמות הנפש קשורה למטה ואין זה לבוש וזיו הנפש רק הרגשת עצם הנפש, ומחמת זה אנו רואים שגם ביוה"כ וגילוי רצון הוי' למטה עדיין קשורה בחבלי עבותות הבלי הזמן וכנ"ל. אלא מצד רחמים וחסד ה' על מהות ועצמות הנפש מישראל וכמ"ש ה' מוריד שאול ויעל ואתה ה' העלית מן שאול נפשי והוא שממשיכים על הנפש בחי' יסורי מות, על כל שעה ורגע שהרגישה מעצמות חיותה מרגשת העדר ואיבוד חיותה ממש, והוא היסורים דכף הקלע שזורקים נפשו מראש העולם עד קצהו ממש, כי עולם הוא חיות וקצהו הוא העדר ואיבוד כללות החיות ממש עד שנוגע למהות ועצם הנפש ממש שתשכח על

אחר הפרדו מגופו יקבל ג"כ בחי' ג"ע שעשה בעצמו היינו בחי' גילוי אין האמיתי בחי' אין להם מנוחה. ובחי' ג"ע זה הוא לעומת עונש גיהנם הב' הנק' כף הקלע שהוא בחי' איבוד הנפש לגמרי בחי' אין עד שהוא כמו בריאה חדשה כנ"ל וד"ל. ואחר כ"ז יוכן איך שג"ע מבחי' הא' אין ערך ודמיון לג"ע שבבחי' הב' כי ג"ע שבבחי' הא' הוא רק זיו השכינה ובחי' יש מצד שהעבודה הוא ג"כ בבחי' זיו הנפש ובבחי' הרגש ההתפעלות בחי' יש כנ"ל, אבל התומ"צ שבא מצד המיאוס בחייו עבודה כזו נוגע לבחי' עצם הנפש וגם בלי הרגש התפעלות רק בבחי' אין (בל"א נישט באיי זיך בתכלית) מצד עוצם עומק המרירות מריחוקו מהוי' לכן הג"ע הוא ג"כ באופן זה גילוי עצמות אלקות בחי' אין האמיתי וד"ל.

נוסח ב'

וכן בחי' ג"ע נעשה ממעשה איש וכל חיי העוה"ב הוא משכר מצוה מבחי' עצמות האדם כי מאתו לא תצא הרע והטוב כי מעשה וחשבון והתפעלות רוחני' המעשה דבוקה בנפשו, ומזה רואה איך שאא"ס ב"ה למטה כמו למעלה ממש, והוא בחי' שוב שבנפשו שלא תיכלל לגמרי כי הם מדברים גשמים כידוע וד"ל. וכמו"כ הוא בכל עלי' ועלי' כמ"ש וקדושי' בכל יום יהלוך סלה. הנה אותה המחשבה והעסק דתו' ומצות שעשה למטה היא עצמה מקפת את הנפש ממש ותחי' נפשו בעדן וזיו עונג ושעשועי' עצמי' ומחמת זה יש ריבוי חילוקי מדריגות בבחי' העוה"ב לפ"ע עסקו בזה העולם, אבל אין זולתך לחיי העוה"ב כתי' היינו שגם בעוה"ב אין מבלעדו ממש שמרום ומתנשא רכבות מדריגות מבחי' ג"ע ועוה"ב כי אינו אלא זיו השכינה. ולזה נק' גם הג"ע עליון בחי' יש ממש והוא קבלת השכר מהרגשת החיות אלקי שנוגע לנפשו כנ"ל, אבל יש בחי' ג"ע שנק' בחי' אין להם מנוחה בחי' הרגשת אין האמיתי ממש כי גם גילוי החכמה נק' עשי' גשמי' קמי' ית' כמ"ש כולם בחכ' עשית. וגם בחי' זו הב' נעשה קבלת שכר ע"י עבודתו למטה והוא מחמת שמואס בחייו כנ"ל, ומאותיות המחשבה ותשוקה הזו שבנפשו ליכלל ולהיבטל ולמאוס בכל מיני חיות רוחני וגשמי רק להשיב הנפש אל המקום אשר לוקחה ממש, הנה גם בהפרדה מגופה מקיפות אותה אותיות אלו שאינו מסתפק בשום גילוי והארת אלקות מאחר שבאמת אין זולתו ממש רק שתשוקתו ליכלל בעצמותו, ואזי גם עסקו בתו' ומצות שעשה בזה העולם אחר שמואס בחייו ממש מאיר בזה בחי' אין האמיתי ממש.

תענוג נפלא כי מעשה וחשבון והתפעלות רוחני' המעשה דבוקה בנפש, ובבחי' תענוג זה יש מדריגו' לאין סוף כמ"ש וקדושים בכ"י יהלוך סלה. וביאור הענין כי בקבלת שכר ממעשה המצות בג"ע יש ב' בחי' כמו בהעונש יש ב' בחי' גיהנם הנ"ל, היינו גיהנם מהרע שאינו נוגע לעומק עצם הנפש רק ההסתר הוא בלבושי הנפש וכחותי', ובחי' הב' נק' כף הקלע הוא כשהרע הי' בעומק כ"כ עד שנסתר קדושת עצם הנפש לכן אין בירור להנפש ביסורי גיהנם כנ"ל רק ע"י איבוד הנפש. כן לעו"ז יש ב' בחי' בג"ע הא' הוא מה שהצדיקים מתענגים מזיו השכינה, ובוזה יש מדריגות רבות כי התענוג הוא לפי ערך עומק הנפש בעת עשיית המצוה כידוע אם בדו"ר טבעיים העונג הוא בג"ע דיצי' ובדו"ר שכליים הוא בג"ע דבריאה כו' ויש עליות עד א"ס, וכל העליות הוא רק בזיו השכינה מצד שהג"ע הוא רק גילוי תענוג העבודה כמו שהעבודה הי' רק בלבושי וכחות הנפש בלבד שנק' זיו הנפש. כי גם צדיק גמור העובד באהב' בתענוגים אינו נוגע בנפשו רק בנר"ן שהוא רק זיו מעצם הנפש הנק' מקיפי' בחי' חיי יחידה שאינם מלובשים בכלי הגוף כלל לכן גם קבלת התענוג בג"ע הוא ג"כ מזיו השכינה, ועונג זה בג"ע נק' בחי' יש כמ"ש להנחיל אוהבי יש מצד שגם העבודה בגוף הוא בבחי' הרגשת החיות בחי' אה' יש מי שמתפעל, ועבודה זו רחוק מערך ביטול שבעצם הנפש. ובחי' הב' בג"ע הוא היפוך הרגשת העונג בבחי' יש ונק' אין להם מנוחה בחי' הרגשת אין האמיתי אשר גם גילוי עונג מחכ' דאצי' נק' לגבי בחי' זו בשם עשי' גשמי' כמ"ש כולם בחכ' עשית, והשגתו בבחי' ג"ע זה הוא ג"כ מצד שגם עבודתו הי' בבחי' אין היינו שלא הי' בבחי' התפעלות התשוקה בתענוג מורגש אדרבה שמואס בחייו הגשמי' וגם לא רצה בחיות רוחני רק רצונו הי' להבטל וליכלל אל המקום אשר משם לוקחה, ואין מסתפק בשום גילוי והארה אלקית מאחר שמרגיש מצד המיאוס בחייו שאין זולתו לכן עסק התומ"צ הוא רק מצד שהתומ"צ הוא רצונו וחכמתו ית' והוא ורצונו כולא חד ולא מצד שום תענוג גילוי אלקות שזה נק' בחי' יש לגבי עצמותו והוא אינו רוצה רק עצמותו וזהו בחי' ועמך לא חפצתי בארץ רק החפיצה הוא לו לבדו. וזה הבחי' לא יכול להשיג רק הבע"ת אשר מצד הריחוק העצום יבוא למרירות עצומה עד שימאס בחייו ממש, לכן מצד שבעבודה כזו מאיר בחי' אין האמיתי היינו שמהות חיות נפשו האלקית הוא מהעדר החיות וזהו מהות עצם הנה"א בחי' הביטול כנר בפני האבוקה לכן גם

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

קומה דיצ"י ועשי' וכל פרסה ח' אלפים אמה ואמה ב' זרות ושמים בזרת תכן (ישעי' מ' י"ב) כו' ע"ש, ואצ"ל בעולמות שלמעלה מהם שהם בחי' בריאה ואצי' וכוונודע. אך כולם בכלל הם בחי' אדם א' ואור ה' השופע בהם להחיותם נק' ממכ"ע כנשמה לגוף, וז"ש רז"ל ביו"ד נברא העוה"ב כי בחי' חכמה נק' י' כנודע, והענין כי חכמה היא ראשית ההשתלשלות כדכתיב ראשית חכמה (תלים קי"א י') והתלבשות אוא"ס באבי"ע הוא ע"י החכמה וכמ"ש בלק"א (פ"ב) ע"פ כולם בחכ' עשית (תלים ק"ד כ"ד), והנה מחכמה ולמטה הוא בחי' השתלשלות העולמות אבל החכמה עצמה מאין תמצא שלא כדרך הדרגת ההשתלשלות כי אור א"ס ב"ה מתנשא רבבות מדרגות אין קץ למעלה מבחי' חכמה עילאה, וכידוע בפ"י המאמר דלאו מכל אינון מדות איהו כלל שעצמות אור א"ס ב"ה פשוט בתכלית הפשיטות ואינו מגדר בחי' י"ס חכמה וכינה כלל וכמ"ש במ"א, ולזאת להיות התהוות בחי' חכמה הוא ע"י צמצום גדול ועצום וז"ש מאין תמצא (איוב כ"ח י"ב) שהתהוותה בבחי' דילוג המדריגה בחי' יש מאין ולא בחי' השתלשלות עילה ועלול יש מיש שאילו הי' כן לא הי' יכול להיות התהוות בחי' חכמה מאחר שאורו ית' פשוט בתכלית כמו שהוא פשוט ואינו מערך בחי' חכמה שהיא מהות מוגבל ונגדר עכ"פ לומר כי הוא כח מיוחד פרטי, ולכן נקראת החכמה יו"ד על היות התהוותה מאא"ס ב"ה ע"י צמצום עצום עד שמאיר רק כנקודה בעלמא כמו היו"ד עד"מ ומחכמה ואילך מתפשטת ההארה בבחי' השתלשלות עו"ע, וזוהי בחי' ממכ"ע ולכן ארז"ל שהעוה"ב נברא ביו"ד כי כל בחי' תענוגי הנשמות שבג"ע בכל ריבוי הבחי' והעליות גבוה מעל גבוה דשם הנה מקורם ושורשם הוא בחי' חכמה כידוע בענין ונהר יוצא מעדן וגו' (בראשית ב' י'), אמנם הנה עצמות אוא"ס ב"ה הוא למעלה מעלה מזה והחכמה ראשית ההשתלשלות נק' י' ובטילה בתכלית כטיפה מאוקיינוס ויותר מזה כערך ביטול בעל הגבול לבלתי בע"ג שאינו נערך כלל כמ"ש בלק"א (פמ"ח) וע"ז נאמר בחכ' עשית שהחכמה עם העשי' שויס אצלו כמו שלגביי בעע"ג שוה א' עם אלפי אלפים וריבוא רבבות בהשוואה א' ממש ע"ש, והוא הנק' סוכ"ע כי עם היות שאינו מתלבש בעלמין אבל מ"מ הוא סובב ומקיף עליהם וזוהי הבחי' הב' שאא"ס ב"ה מחי' העולמות ע"י שאורו ית' הבבע"ג ובבע"ת סובב ומקיף עליהם ואדרכה באמת זהו עיקר החיות מאחר שהוא עיקר בחי' א"ס הרי ממנו עיקר קיום

וביאור הדברים יובן עפ"י מארז"ל (מנחות כ"ט ב') בי"ה הוי' צור עולמים (ישעי' כ"ו ד') ביו"ד נברא העוה"ב בה' נברא העוה"ז, פי' כי מודעת זאת שא"ס ב"ה סובב כ"ע וממלא כ"ע, דהיינו שמחי' את העולמות בב' פנים, הא' הוא ע"י מה שמתלבשת הארה ממנו ית' בתוכיותם ובפנימיותם בכל א' כפי מדריגתו אשר יוכל שאת ולא יתבטל ממציאיותו והארה זו נק' ממלא דהיינו כמארז"ל (מדרש תלים ע"פ ברכי נפשי) מה הנשמה ממלא את הגוף אף הקב"ה ממלא את כל העולם כולו וכמו שאור וגילוי חיות הנפש בגוף יש בה מדריגות רבות שעיקר משכנה וגילוייה האמיתי הוא בראש ואח"כ בלב ושאר איברים הפנימיים ואח"כ בידים ורגלים עד שנמשכת גם בשערות וצפרנים כל א' למטה מחבירו מעלות רבות באיכות וכמות גילוי חיות הנפש, וכך הוא בכללות העולמות שהם בדמות פרצוף אדם א' בכלל עד"מ ואור ה' ית' מאיר ומתלבש בתוכיותם להחיותם וכל הקרוב קרוב אל אורו ית' מקבל ריבוי ההארה ובגילוי יותר ואח"כ הולך ומתצמצם ממדריגה למדריגה בלבושים והעלמים רבים לפי מזג כלי המקבלים אשר יוכלון שאת, ובאורך משך הארה זו הם כל העולמות דאבי"ע כידוע דאבא מקנן באצי' ואימא בכריאה ות"ת גופא ביצ"י כו' וריבוי מדריגות הנ"ל באופן מעלת העולמות רוחניי' וע"ז גבוה מעל גבוה כנ"ל בענין ג"ע הם הכל מפאת הארה זו דממכ"ע שמתלבשת בריבוי מדריגות לאין קץ כי סוף כל דרגין בעולמות הרוחניי' הוא בחי' ג"ע התחתון כנ"ל וכל מה שלמעלה מעלה מתקרב אל השרש ויהי' בו גילוי הארת אלקות בלי' צמצומי' ומסכים רבים כ"כ, יהי' התענוג ביתר שאת ויתר עז כי התענוג בא מגילוי האלקות בהשגה עד"מ למטה שבהשגת ההשכלה יבא התענוג בהכרח שכך הוא גם למעלה לפי שהחכמה וההשגה נמשכים ממקור התענוגים עתיקא דעתיקין כדכתיב כי עמך מקור חיים וגו' (תלים ל"ו י'), ואם תשאל א"כ איפה הם ריבוי המדריגות כ"כ מאחר שהכל בכלל כוללם בחי' אדם א', דע שהכלל מתחלק לפרט וגם הפרט הוא כלל לפרט שאחריו בריבוי מדריגות זא"ז כלל ופרט וכלל כי הנה כ"ז אמרנו דרך כללות כשמעריכים כל העולמות כא' אבל בפרט הנה יש בזה ריבוי עולמות מאד וכל א' גם הוא מתחלק לכמה פרצופים אשר בכל פרצוף הוא בחי' אדם אשר בו נתלים כמה אלפים עולמות פרטיים לאין שיעור אשר כל א' הוא גדול מחבירו כנ"ל וכמשנ"ת ע"פ גדול אדונינו ורב כח (תלים קמ"ז ה') שרל"ו אלפים רבבות פרסאות הם שיעור

מאד נעלה ומזה הוא סוד היציה"ר ונפש הבהמית וכל המאכלים וצרכי הגוף ועם כי הם מסתירים על אור קדושת ה' אבל כשהאדם יגביר נפשו האלקית ותבררם ע"ד מ"ש וכל מעשיך יהיו לש"ש (אבות פ"ב מ"ב) וכמו שביאר זה הרמב"ם ובפרט באהבת ה' ברשפי אש בבחי' מאדך הנה יתגלה בהם כחם ואורם מעולם התהו ששם היו האורות מרובים בבחי' בלי גבול כידוע ויעורר גילוי אלקות הסוכ"ע וזוהי ענין באתעדל"ת אתעדל"ע שבזוהר וענין מ"ן ומ"ד שבע"ח, וזהו ענין ירידה צורך עלי' עם כי הירידה רבה היא מאיגרא רמא, אבל מה מאד נפלאה העלי' שלא בהדרגה ודילוג רב ועצום אשר כמוהו לא נהייתה רצוני לומר ההעתקה מהשגות גבוליי' לבחי' גילוי א"ס הבכע"ג כנ"ל, וזהו שנצטוינו לפרות ולרבות ואין משיח בא עד שיכלו נשמות שבאוצר כי בחי' משיח ותח"ה הוא ענין גילוי הסוכב כנ"ל וזהו ע"י שירדו הנשמות בגוף דוקא שבו ועל ידו מגיע הכח הנפלא הזה לעצור ולקבל הארה זו: וגם יובן מכאן סוד איסור הוצאת זרע לבטלה שהחמירו בזה ואמרו שתשובתה קשה יותר מכל תרי"ג מצות כדאי' בר"ח (ובס' לרב* מק"ב בשם תוס' סנהדרין מנאה מתרי"ג ע' סמ"ק) כי הרי גורם רעה עצומה ונפלאה אשר אין כמוה, דהיינו תחת שהי' מטיב לנשמה שהי' מוליד להביאה לעוה"ז ולגרום לה הפעולה הנפלאה הנ"ל וההעתקה מבחי' השגת גבול לגילוי א"ס אשר מי יערוך לטובה זו ומי ידמה וישוה לה כי כמו שלו ית' אין ערוך כך אין להארתו ית' ערוך כו', והוא נמנע מעשותה גם עוד זאת לעשות לה רעה עצומה להשקיע בתוך הקליפות וסט"א שמזה נעשו נגעי כנ"א כמבואר אצלנו במ"א בענין הנפילים וית' עוד לקמן ב"ה וזשרו"ל (נדה י"ג א') שוחטי הילדים, ה' ישמרנו מכל רע:

99 המצוות – מצות פרי' ורבי

הנמצאים שאילו יסלק שפעו היו כל הנמצאים כלא היו כו'. והנה ביאור ענין הקפה זו איך ומה היא אין כאן מקומו וכבר נת' במ"א שאין ר"ל סוכב מלמעלה בבחי' מקום ח"ו כי אין לו דמות הגוף כו' ח"ו ע"ש היטב ויאירו עיניך מכל הספיקות שנסתפקו המקובלים האחרונים ה"ה השומר אמונים והמ"ח בענין הצמצום ומק"פ אם הוא סילוק האור לגמרי מן המקום הזה ואם אינו סילוק לגמרי א"כ איך נמצא בבהכ"ס דמעיקרא ל"ק כי נסתלק שלא יאיר בבחי' פנימי הנק' ממלא אלא בבחי' מקיף הנק' סוכב וע"ד שנת' שם, וא"כ שוב אין נ"מ בין המקום אם הוא מקום נקי או מטונף כו' ע"ש: וזאת היא תכלית ירידת האדם לעוה"ז להמשיך גילוי אוא"ס ב"ה הסוכ"ע מההעלם אל הגילוי בבחי' פנימית ממש וענין גילוי זה איך ומה הוא אין בכוחנו להשיג אך נודע שכן יהי' לע"ל בבחי' גילוי וזוהי הבטחת הנביאים ולא יכנף עוד וגו' (ישעי' ל' כ') ונגלה כבוד ה' וגו' (שם מ' ה') והיא המעלה הנפלאה ועיקר ההבטחה כי הרי כל בחי' הג"ע עם היות כי רבה היא כנ"ל באורך המענה כבר נת"ל שלגבי עצמותו ית' הוא כטיפה מן הים ואצי' עם עשי' שוי' בהשוואה א' ממש, כי הרי הא"ס הבכע"ג כל בחי' בע"ג שוי' אצלו ואינו מערכם עם היות כי כשהם נערכים בינן לבין עצמן יש ביניהם מרחקים רבים עד שילאה הדעת לסובלו ולהעריכו במוחו, וזאת המעלה א"א להגיע כ"א ע"י ירידת הנשמה לגוף דוקא בהיות כי בחי' א"ס ב"ה הסוכ"ע הרי בו נאמר ומתחת זרועות עולם וגו' (דברים ל"ג כ"ז) ועד"מ העיגול שלמטה מאיר כמו למעלה בראשית הקו כו' ועם היות כי אורו בבחי' מקיף הרי גם למעלה הוא מקיף כו' ונת' כ"ז היטב במ"א, וגם כי הנה נודע מענין שבה"כ שנפלו ניצוצים תתו בנוגה דבי"ע וכל מה שנפל למטה יותר הוא בשרשו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

שזהו הפרשת הארה מאור השמש, אלא שע"י קבלתה היא משנית את האור לגמרי להיות מהות אור אחר ממש, דאם ה' מאיר הארה זו עצמה שמקבלת מהשמש ה' עצם האור שוה לאור השמש רק שהי' במיעוט, וכמו במים עד"מ טפה נגד הים ה"ה הפרשת חלק קטן מאד ועכ"ז ה"ה

[[מ]] ויובן דבר זה מהארת האור שמאיר מהלבנה⁵³ שידוע שסיהרא לית לה מגרמה כלום, והיא בעצם חשוך, רק מה שמקבלת מהשמש, והנה אנו רואים שהארתה שהיא מארת אח"כ אינו דומה כלל וכלל להארת השמש שמבהיק ומאיר, עד שלא יתכן כלל וכלל לאמר

סה"מ תר"ל ע' סג. תרל"ב ח"א ע' קמח ואילך. ושי"נ. ח"ב ע' שעד-ה. [ובהנסמן שם בתחילת המאמר].

53 ויובן דבר זה מהארת האור שמאיר מהלבנה: בהבא לקמן בפיסקא זו (בענין מעבר והתלבשות) ראה בארוכה מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ע' תקלג ואילך. אוה"ת שמיני (כרך ב) ע' תסב ואילך.

הדבר בהכלי, אבל אח"כ הרי נמשך ממנה מהות הראשון ממש בלי שום שינוי כו', לא כן המל' משנית אור המדות מפני שמתעלם בה אור המדות, ובד"כ זהו ההפרש בין מעבר להתלבשות כו'. ועש"ז נק' ים להיותה מכסה כו'. ונמצא כי ים גורם שיהי' מציאות ארץ, ואם לא הים לא הי' יכול להיות מציאות הארץ, היינו אם לא העלם המל' הנק' עש"ז ים ע"ש שמעלמת, הנה עי"ז יכולה לשנות אור המדות להשפיע אח"כ בנבראים שבחי' זו נק' בשם ארץ כו'. וגם מעצם הענין מובן שלכן ביי"ע מקבלים ע"י בחי' המל' דוקא, להיות כי המל' מכסה על אור המדות ומשנית אותו, דאל"כ מדוע לא יתהווה מהמדות עצמם ביי"ע, ונת' לעיל הטעם שחסד דבריאה אינו בערך לחסד דאצי' כו', ואם בחי' המל' אינה משנה האור מה יועיל זה שנמשך ע"י בחי' המל', כמו שלא יועיל לשנות המים בהיותם נשפכים דרך כמה כלים והיינו להיותו דרך מעבר, לא כן דרך המל' שמתעלמת בתוכה בחי' ים הרי עי"ז אח"כ יכולה להיות בחי' ארץ מקור לביי"ע כו'.

ד"ה כל הנחלים הולכים אל הים

המשך והחזרים תרל"א

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

הָאָדָם הִיא גְבוּהַ גְבוּהַ בְּיֹתֵר לְכֵן הִנֵּה נִתֵּן לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹף מְחֻמָּר עַב וְגַם בְּיֹתֵר, לְפִי שְׁבָכְתוֹ לְבָרָר וּלְזַכּוֹ אֶת הַחֹמֶר הַיֹּתֵר עַב וְהַגַּם בְּיֹתֵר, וְלְכֵן אֵנוּ רוֹאִים בְּמִוְחָשׁ בְּטַבְעֵי בְּנֵי אָדָם, דִּישׁ כְּאֵלוֹ שֶׁהֵם פְּעֻלֵי מִדּוֹת רַעוּת וְחֻמְנָא לְצַלֵּן יוֹתֵר הַרְבֵּה מַחִיּוֹת רַעוּת הַדּוֹרְסוֹת וְטוֹרְפוֹת וְחֻמְכָּמִים הַמָּה לְהַרְעֵ לְהַעִיק לְזוּלְתָם, מֵאֲכַעַן עָנָג אֹן שְׁלַעֲכֵט דְעַם צְוִיטְעֵן, וְגוֹזְלִים וְרוֹצְחִים בְּכַדִּי לְמֵלֵאוֹת תְּאוֹת נַפְשָׁם, דְעַל הַרּוֹב הוּא מֵצַד הַנְּטִיּוֹת הַרַעוּת שֶׁל הַגּוֹף, וְנִטְיּוֹת הַרַעוּת שֶׁל הַגּוֹף פּוֹעֲלוֹת לְרַעַה עַל נַפְשָׁם, הֵינּוּ הַגְּבֵרַת הַגּוֹף עַל הַנְּפֶשׁ שֶׁיִּשְׁכַּל וְיִתְחַכֵּם אֵיךְ לְהַפִּיק מְזוּמֹתָיו בְּגוֹזְלָהּ וְרוֹצְחָהּ, אָבָל הַנְּפֶשׁ מֵצַד עֲצָמָה הִיא בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה, וְכִיכּוֹלֶת הָאָדָם לְעֲלוֹת בְּעִלּוֹי אַחַר עִלּוֹי בְּמַעֲשֵׂה הַטּוֹב וְלְהִגִּיעַ לְדִרְגוֹת רוּחָנִיּוֹת הַנְּעֲלוֹת בְּיֹתֵר, וְכַהֲמַעֲשֵׂה הַמּוּבָא בְּרֵאשִׁית חֻמְמָה (שְׁעַר הָאֵהָבָה פֶּרֶק ד) בְּאַחַד שְׁבָא מַעוּמָק הַשְּׁפֹלוֹת הַרוּחָנִית לְמַעֲלַת הַרוּם הַרוּחָנִי.

וּבְזָה יוֹכֵן מֵה שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרְוֹנָם לְבִרְכָה (תְּהִיגָה טו. א) שֶׁשֶּׂה דְבָרִים נֶאֱמָרוּ בְּבְנֵי אָדָם שְׁלִשָׁה כְּמֵלֶאכִי הַשְּׂרַת שְׁלִשָׁה בְּכַהֲמָה, וְהֵינּוּ דְהָאָדָם הִנֵּה מֵצַד טַבַּע גּוֹפוֹ וְנִטְיּוֹתָיו הוּא כְּכַהֲמָה, וְהָאָדָם שְׁעוֹשֵׂה מַעֲשֵׂה כְּכַהֲמָה הָרִי הוּא גְרוּעַ מִן כְּכַהֲמָה, דְּכַהֲמָה אֵין לָהּ דַּעַת וְאָדָם יֵשׁ לוֹ דַּעַת, וּמֵצַד טַבַּע נַפְשׁוֹ וְנִטְיּוֹתָיו הוּא כְּמֵלֶאכִי הַשְּׂרַת, שֶׁיִּכּוֹל לְהִגִּיעַ לְדִרְגוֹת הַרוּחָנִיּוֹת הַנְּעֲלוֹת בְּיֹתֵר, וְהָאָדָם כְּשְׁעוֹלָה

מהות המים כמו המים שבים ונהר, ואם יבלע בספוג עד"מ או בלבד המים היוצאי מהם אח"כ ע"י שסופגי אותו הנה הוא מהות המים שנבלעו בתוכו, והיינו מפני שהספוג או הלבד אינו משנה מהות המים כלל, להיות כי המים מכונסים בהם כמו בכלי ממש ולא בדרך הלבשה והתעלמות כלל, פי' שההעלם בהם הוא ע"ד כיסוי הכלי המכסה על המים, אבל לא כן העלם בחי' אור הלבנה על אור החמה שמפני שמעלמת ע"ד התלבשות שאור החמה מתלבשת בלבנה ע"ד משפיע ומקבל ה"ה משנה את האור לגמרי עד שנעשה או"ח ממש.

וכן יובן בענין בחי' המל' שמעלמת על אור המדות שבתוכה עד שהיא משנית את האור המאיר ממנה אח"כ, עד שהיא יכולה להעשות מקור לנבראי דבי"ע, שבחי' זו במל' נק' בשם ארץ, והרי הונח שם אחר על בחי' זו להיות כי אור זה משונה מאור קבלתה כו', וכ"ז הוא ע"י שמעלמת האור שמקבלת מהמדות בעצמה ומכסה אותו, ולא ע"ד הכיסוי בכלים שאינו מכוסה רק בעת היות

וְהִנֵּה טַעַם וְסַפַּת הַדְּבָר מֵה שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁינָה אוֹפֵן יְצִירַת גּוֹף הָאָדָם מֵאוֹפֵן יְצִירַת גּוֹפּוֹת כָּל הַבְּעֻלֵי חַיִּים, דְּכָל הַבְּעֻלֵי חַיִּים פְּקוּמְתֵן נִבְרָאוּ וּבְצַבִּיּוֹן נִבְרָאוּ וְהָאָדָם נִבְרָא עֶפֶר מִן הָאָדָמָה, דְּתַחֲלָה נִבְרָא גּוֹפוֹ וְאַחַר כֵּן נִתְּנָה בּוֹ נִשְׁמָתוֹ, אֵינּוּ לְגַרְעוּתָא אֱלָא אֲדַרְבָּא הִיא לְמַעֲלִיּוּתָא, וְגַם זֶה מֵה שֶׁהָאָדָם נִבְרָא מֵעֶפֶר מִן הָאָדָמָה מוֹרָה עַל גּוֹדֵל הַפְּלֵאָת מַעֲלַת נִשְׁמַת אָדָם.

וְהַעֲנֵן הוּא דְהִנֵּה בְּהַד' חֲלוּקוֹת שְׁבָהֵם נִחְלְקוּ כָּל הַנִּבְרָאִים וְהֵם דּוּמָם צוּמַח חַי וּמְדַבֵּר, הִנֵּה הַחֲלֵק הַיֹּתֵר גְרוּעַ וְשֶׁפֶל הוּא חֲלֵק הַדּוּמָם וְהַחֲלֵק הַיֹּתֵר נַעֲלָה וּמְשׁוּבַח הוּא חֲלֵק הַמְדַבֵּר, וְלִהְיוֹת פִּי הָאָדָם שֶׁהוּא הַמַּעֲוִלָה וּבְחִיר הַנִּבְרָאִים הִנֵּה אוֹפֵן יְצִירַת גּוֹפוֹ הוּא בְּשִׁנּוּי מֵאוֹפֵן יְצִירַת גּוֹפּוֹת שְׁאָרֵי הַבְּעֻלֵי חַיִּים, וְגַם גּוֹף וְעֵצָם הַחֹמֶר אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ בְּרָא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת גּוֹף הָאָדָם עֶפֶר מִן הָאָדָמָה הַגַּם בְּיֹתֵר מוֹרָה עַל נִשְׁמַת הָאָדָם שֶׁהִיא בְּתַכְלִית הַרוּמָמוֹת, כִּהֲפֵלֵל הַיְדוּעַ דְּכָל הַגְּבוּהַ גְבוּהַ בְּיֹתֵר יוֹרֵד לְמִטָּה מִטָּה יוֹתֵר, וְכִמוֹ בְּגַשְׁמִיּוֹת אֵנוּ רוֹאִים כְּפוֹתֵל אֲכָנִים דְּכִשְׁהָאֲכָנִים שְׁבַתְחַתִּית הַפוֹתֵל נוֹפְלִים הִנֵּה הֵם בְּקִירּוֹב אֶל הַפוֹתֵל וְכִשְׁנוֹפְלִים הָאֲכָנִים שְׁבַרְאֵשׁ הַפוֹתֵל הֵם בְּרִיחוּק מִן הַפוֹתֵל, וְכָל אֲכָן שֶׁהִיא גְבוּהַ גְבוּהַ יוֹתֵר הִנֵּה כְּשִׁנּוּפֵלֶת הִיא בְּרִיחוּק מִן הַפוֹתֵל בְּיֹתֵר, וְכֵן בְּרוּחָנִיּוֹת בְּעֵנֵן הַנְּשָׁמוֹת וְהַנְּפִשׁוֹת בְּנִשְׁמַת כָּל חַי, דְּלִהְיוֹת דִּנְשַׁמַּת

העב וגם ביותר, להיות דבכח נשמתו להאיר גם את החשך הגס ולא הפכא חשוכא של הגוף הגס לנהורא, להיות פי זהו תכלית הפנונה בכריאת האדם וירידת נשמתו לעולם הזה. קיצור. כל הגבוה ביותר יורד למטה ביותר, האבן שהיא בתחתית הכותל כשנופלת היא סמוכה לכותל ואשר בראש הכותל בנפילתה היא פריחוק מן הכותל. הנטיית הגופניות שבאדם גרועים מהפעלי חיים, והנטיית הנפשיות נעלות מבמלאכי השרת, וכיכלתו לא הפכא חשוכא לנהורא.

באמר טו פרק ב

במעלת הדעת הוא גבוה במעלה ממלאכי השרת, דמלאכי השרת הנה עמידתם בעולם רוחני, וכמאמר כלום יצר הרע יש בכס, אבל האדם שהוא בעולם הזה הגשמי ומשפיל בהענינים היותר נעלים בהשגות אלקות והשגתו זאת פועלת בו רצוא ותשוקה להדבק באלקות הרי הוא למעלה יותר ממלאכי השרת, פי בעבודתו זאת הרי הוא מעלה את הגשמיית דעולם הזה, וממאי טעמא הנה נשתנה אופן יצירת גוף האדם מיצירת שאר הפעלי חיים וגופו הוא מהחומר

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תרצ"ב

שלו היא שבא בימים, לכך והוי' ברך את אברהם במדת כל, והב' להיו' כי הוי' ברך את אברהם בכל לכך ואברהם זקן בזקנה שבא בימים. והנה בגמרא (כ"מ דפ"ז ע"א) איתא עד אברהם לא הוה זקנה כו' אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה, והקשה המהרש"א והא כבר כתי' באנשי סדום⁷ מנער ועד זקן, וכן באברהם גופא כתיב⁸ ואדני זקן וכתיב⁹ ואברהם ושרה זקנים, ומאי אולמי' דהאי קרא ואברהם זקן מכל הני קראי דאזכרו בהו זקנה, ותיריך דודאי הדבר שהזקנה הבאה מרוב שנים הי' כבר בעולם, אמנם הזקנה הניכרת בליבון שער לא הי' בעולם, וזהו אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה, דאאע"ה ביקש רחמים שיהי' הזקנה ניכרת בליבון שער. והנה במד"ר בראשית פס"ה¹⁰ אי' א"ר יהודה בר סימון אברהם תבע זקנה, אמר לפניו רבון העולמים אדם¹¹ ובנו נכנסין למקום, ואין אדם יודע למי מכבד, מתוך שאתה מעטרו בזקנה אדם יודע למי מכבד, א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל, מתחלת הספר ועד כאן אין כתיב זקנה, וכיון שעמד

ואברהם¹ זקן בא בימים, והוי' ברך את אברהם בכל², והנה הזקנה ובא בימים הרי לכאוי זה ענין אחד, דמי שבא בשנים הוא זקן, והזקן הוא בא בימים, ומה בא להשמיענו שבא בימים, דמאחר שאומר שאברהם זקן הרי במילא מובן שהוא בא בימים, ועוד למה מכנה את זמן החיים דחיי האדם ע"פ האדמה וקורא אותו בשם ימים ואינו קורא אותם בשם שנים, דמזה מובן דבא בימים הוא פי' וביאור ענין הזקנה, דמי נק' זקן מי שבא בימים, והיינו דמי שבא בשנים אינו זקן, אלא דוקא מי שבא בימים הוא דוקא נקרא זקן, וזהו ואברהם זקן לפי שבא בימים, וצ"ל מהו ההפרש בין בא בשנים לבא בימים. והוי' ברך את אברהם בכל, פי' הרמב"ן בכל תרמוז על ענין גדול, והוא שיש בהקב"ה מדה תקרא³ כל, מפני שהיא יסוד הכל, ובה נאמר⁴ אני הוי' עושה כל, והוא שנאמר⁵ ויתרון ארץ בכל היא, יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדול השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא⁶. דלפי"ז הרי יהי' פי' הכתוב בב' אופנים, הא' ואברהם זקן לפי שהזקנה

1) תשעה, בן. ח"ז תתד, א ואילך. ספר המאמרים תרכ"ז ע' כב ואילך. תרמ"ז ע' לג ואילך. תרפ"ו ע' קיד ואילך. תש"ב ע' 62 ואילך. ד"ה הנ"ל תשמ"ו (ספר המאמרים מלוטק ח"א ע' תמט ואילך. בהוצאה החדשה - ח"א ע' שיד ואילך).

2) חיי שרה כד, א.
3) כ"ה ברמב"ן ובכתי"ק. בהעתקה: נקראת.
4) ישע"י מה, ז. ברמב"ן הוצאת שאוועל (ירושלים, תשי"ט) הובא הפסוק "אנכי ה' עושה כל" (ישע"י מד, כד).
5) קהלת ה, ח.
6) עכ"ל הרמב"ן.
7) וירא יט, ד.
8) שם יח, יב.
9) שם, יא.
10) פיסקא ט.
11) כ"ה במד"ר שם ובכתי"ק. בהעתקה: אב.

1) מאמר זה ושל אחריו (ד"ה ויתן לך) - מיוסדים על ד"ה ויאמר גו' מי שם פה תרנ"ח (ספר המאמרים תרנ"ח ע' עז ואילך), שהוא מיוסד על ד"ה הנ"ל להצ"צ. ועם הגהות כו' - ספר המאמרים תרכ"ז ע' פד ואילך.

חלק מד"ה ויתן לך (קטע המתחיל "וזהו דכתיב טוב לי תורת פיך") מיוסד על ד"ה ויולך ה' עטר"ת (ספר המאמרים עטר"ת ע' שע ואילך), שהוא מיוסד על ד"ה אשירה לה' בתורת חיים בשלח רל, ב ואילך (בהוצאה החדשה - ח"א קסד, ב ואילך). שמיוסד על ד"ה הנ"ל בתרא בשלח סב, ג ואילך. עוד מאמרים שמיוסדים על ד"ה ויולך ה' הנ"ל עטר"ת: ד"ה הנ"ל תרפ"א. ספר המאמרים תרפ"ד ע' ג ואילך. תרפ"ט ע' 36 ואילך. שם ע' 247-248. תרצ"ז ע' 190 ואילך. תש"ט ע' 5 (הא') ואילך. ד"ה אני לדודי שנה זו (לקמן ס"ע תיא ואילך). התחלת מאמר זה וסיום מאמר שלאחריו (בענין ואברהם זקן) - מיוסד על ד"ה ואברהם זקן תרנ"ד (ספר המאמרים תרנ"ד ע' נה ואילך). וראה גם אוה"ת חיי שרה ח"ד תשעט, ב ואילך [וראה גם שם

דעד אברהם לא הוה זקנה שלא הי' הזקנה ניכרת בליבון שער, אתא אברהם ובעא רחמי שיהי' הזקנה ניכר בליבון שער. וצ"ל מהו"ע הבקשת רחמים דאברהם שיהי' שער הזקן או שיהי' הזקנה ניכרת בליבון שער, ומהו הטענה ואין אדם יודע למי מכבד, הרי אברהם הי' מופלא בענין הביטול שאמר¹³ ואנכי עפר ואפר ומהו"ע התביעה של כיבוד ועטרת זקן, והקב"ה מסכים על ידו ואומר לו חייך דבר טוב תבעת. אך הענין הוא דהנה אי' במד"ר בראשית פנ"ט¹⁴ עזו והדר לבושה ותשחק ליום אחרון¹⁵, עזו והדר לבושה של תורה, ותשחק ליום אחרון אימתי היא שוחקת מתן שכרה לע"ל, ממי אתה למד מאברהם, על ידי שכתוב בו¹⁶ ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה זכה לזקנה, והיינו דע"י לבושה של תורה זוכים להדרת זקן שזהו זקן שקנה חכמה, והדרת זקן הוא לבושה של תורה, ואתא אברהם ובעי רחמי שיהי' הזקנה ניכרת בליבון שער.

ד"ה ואברהם זקן בא בימים

15) משלי לא, כה.

16) וירא שם, יט.

12) הארוך - לב"ר שם.

13) וירא שם, כז.

14) פייסקא ב.

לקוטי דיבורים

הדברים הגשמיים שהם מצוה, זו העבודה בדרך אור ישר, ומלמעלה למטה. כשאדם מתלבש בציציות גשמיות, בתפילין גשמיים, או כשאוכל כזית מצה או אכילה לצורך קיום גופו - נמשך על ידי כך אור אלקי. שכן, כל הדברים האמורים הם כלים לגילוי האור. העבודה היא רק ב"קיום", וכאשר הוא מקיים את המצוה, נמשך גילוי האור האלקי. ממילא נקראת עבודה זו - אור ישר בדרך מלמעלה למטה.

ואילו הדברים הגשמיים המותרים שהם דברי הרשות, הרי עצם הגשמיות שלהם חזקה יותר מאשר הגשמיות שבדברים שהם מצוה, למרות שמדובר הרי באותה גשמיות, מכל מקום קיים הבדל בין הדבר הגשמי שהוא מצוה לבין הדבר הגשמי שהוא רשות.

במלים ברורות יותר: הלחם הגשמי, לחם לבן או שחור, הרי אחרי שמברכים ברכת "המוציא לחם מן הארץ" נעשה אותו לחם עדין יותר מאשר שאר הלחמים. כזית הלחם שהוא אוכל כדי שיהיה לו כוח, דבר שהוא מצוה, עדין יותר מאשר אותו לחם שהוא אוכל כדי להשביע את עצמו. וכאשר הוא אוכל אותו לשם תענוג ולשם מילוי תאוותו - הרי זה רע. ט. ההבנה בדברים האמורים, כיצד אפשרי הדבר

אברהם נתן לו זקנה שנא' ואברהם זקן בא בימים. והיפ"ת¹² הקשה ג"כ כקושיית המהרש"א מהא דכתיב ואברהם ושרה זקנים, ותירץ דזקנים נמי משמע גדולים בשנים לכד ולא שהי' רישומם ניכר בזקנה, היינו בשערו' דזקן, אבל ואברהם זקן משמע רשום בזקנה דשערות. ויש להטעים תירוץ מהא דכתיב ואברהם ושרה זקנים, דהא בשרה אינו שייך זקן דשערות שהנשים אין להם שער הזקן, אלא דפי' זקן זה הוא זקנה דשנים בלבד, ומדכללינהו הכתוב לאברהם ושרה כחדא א"כ גם באברהם הנה זקנה זו הוי רק זקנה דשנים, ועד"ז הוא באנשי סדום שנאמר מנער ועד זקן מהצעירים בשנים להזקנים בשנים, אבל ואברהם זקן היינו שער הזקן. נמצא דהגמ' והמד"ר שניהם מפרשים ואברהם זקן בזקנה דשערות, אלא דלפי' המד"ר הנה עד אברהם לא הוה זקנה שלא הי' שערות הזקן כלל ותבע זקנה שיהי' שערות הזקן, ולפי הגמרא הוא

ח. משל זה מבין השכל האנושי היטב, על כל פרטיו ופרטי פרטיו, בסוגי מאכלים שונים, של ירקות ופירות, בשר ודגים, ויודע ההבדל בין סוג אחד לסוג השני על כל פרטיו.

עתה יש להבין את הנמשל. בכל עניני העולם ישנם שני דברים. ישנו הטוב וישנו הרע. כלומר, דברים המותרים על פי תורה ודברים האסורים על פי תורה. הדברים המותרים הם, על דרך משל, כמו הפירות הנאכלים חיים, אלא שאף על פי כן טוב יותר כאשר מבשלים אותם. בטוב הרי יש גם רע, והבישול הוא ה"קדש עצמך במותר לך"³.

הדברים האסורים על פי תורה הם, על דרך משל, כמו המאכלים שגורמים נזק כשאינם מבושלים ועל ידי הבישול הפוכים לדבר המבריא. הבישול בענין זה הוא שלא לעשות את הדבר האסור, ועל ידי ה"סור מרע" מתווסף לו כוח רב.

בדברים הגשמיים, המותרים על פי תורה, עצמם, ישנם שני סוגים: כאלה שהם מצוה, כזית מצה, אתרוג, אכילה ההכרחית לצורך קיומו של האדם. כך גם בבגדים ובשאר צרכי הגוף. וכאלה שהם רשות, אם האדם רוצה - מותר לו לעשותם, אך לא כל מה שמותר - צריכים לעשות.

הרוחנית, ובגללה יעשה את הדבר. על הפסוק⁵ "וימן להם המלך וגו'" אומר האלשיך, שאחרי ההכנה הטובה שאדם מכין את עצמו ללמוד דברי חכמה, הוא זקוק לשלשה תנאים: א) להיות משוחרר מטרדות. ב) לאכול ולשתות מאכלים קלים ועדינים. ג) התמדה בזמן.

קיום התנאי השני, לאכול ולשתות מאכלים עדינים, משמעותו שאדם זה אוכל ושותה בגלל התועלת הרוחנית שבמאכל, ועבודה זו נקראת "אור חוזר בדרך מלמטה למעלה".

"מעלה" ו"מטה" פירושים: נעלה יותר ונחות יותר. "ישר" ו"חוזר" פירושים: "ישר" הוא המגיע מלמעלה למטה, "חוזר" הוא שהמטה מהווה את הסיבה הגורמת שהעליון יומשך אליו.

העבודה בדברים הגשמיים שהם מצוה, היא באופן אור ישר בדרך מלמעלה למטה, אך העבודה בדברים הגשמיים שהם דברי הרשות, היא באופן אור חוזר בדרך מלמטה למעלה, ועבודה זו קשה בהרבה מאשר העבודה הקודמת. אך, זאת מבין גם השכל האנושי, כשהאדם מבצע את העבודה בדרך אור חוזר, כלומר הוא עושה את המטה לכלי שלם שבכוחו לקבל את המעלה, הרי כעבודה היא גדולה יותר מאשר העבודה באור ישר בדרך מלמעלה למטה, שכן בעבודת ה' הרי ככל שהיא קשה יותר - היא גדולה יותר.

יא. משהגיע השכל האנושי לדרגת הבנה כזו, שבעבודת השם יתברך ישנם שני סוגים: א) עבודה באופן אור ישר בדרך מלמעלה למטה. ב) עבודה באופן אור חוזר בדרך מלמטה למעלה, ואשר מבחינת ענין העבודה, האופן השני הוא גדול בהרבה מאשר האופן הראשון - אפשר כבר להביא את השכל האנושי להבנה עליונה יותר.

כל מה שברא הקב"ה - חי. לכל נברא יש נפש וגוף, שהם המהות והמציאות של הנברא. הנפש היא מהותו של הנברא, והגוף הוא המציאות של הנברא.

תפקידם של הנפש והגוף בכל נברא הוא לשם כוונה מסוימת, שטבע בורא העולם ברוך הוא באותו נברא. אך הכוונה יכולה להתבצע רק על ידי הנפש והגוף בהיותם יחד.

כשם שהדבר בכל הנבראים, כך הוא גם בבריאת האדם. התכלית המכוונת של הבורא ברוך הוא ביצירת האדם, צריכה להתבצע על ידי הנפש והגוף יחדיו.

נפש וגוף הם שני עולמות, שני סוגים, שלא זו בלבד שהם רחוקים אחד מהשני, אלא הם שני הפכים, נפש היא רוחנית, וגוף הוא גשמי, ורוחניות וגשמיות הן הפכיות המנוגדות אחת לשניה.

התבונה הבריאה אומרת שהמרחק הגדול ביותר של

שבדבר גשמי אחד יהיה חלק אחד ממנו עדין יותר מאשר החלק השני - אפשר להבין היטב מגוף האדם. הגוף הוא בשר גשמי ומכל מקום קיים הבדל בעצם הבשר, אם זה בשר הלב או בשר הרגל, ויש גם שצומח בשר-חי, שגם הוא נכלל בבשר הגוף, אלא שיש בכך משום הוראה שהגוף אינו בריא, והבשר-החי הוא מקור למחלות ר"ל.

כך נבין שבלחם הגשמי, באותו לחם עצמו, ישנן שלש דרגות:

א) הלחם שהוא אוכל כדי שיהיה לו כוח. הוא אמנם דבר גשמי, אך הוא העדין שבגשמי.

ב) הלחם שהוא אוכל כדי להשביע את עצמו. למרות שהדבר מותר, אך לא כל מה שמותר - צריכים לעשות. גשמי זה הוא חומרי יותר מאשר הדרגה הראשונה.

ג) הלחם שהוא אוכל כדי למלא תאוות נפשו. אכילה כזו היא רע גמור. כתוב⁴: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע", בכל הדברים הגשמיים ישנן ארבע דרגות: א) חיים. ב) טוב. ג) מות. ד) רע.

הכוונה האלקית בכל נברא, היא ה"חיים" שבו. ההשתמשות בכל נברא לפי הכוונה האלקית שבו - היא ה"טוב" שבו.

גוף הנברא - בלי הכוונה האלקית - הוא "מות". ההשתמשות בגוף הנברא לשם תענוגו העצמי - הוא "רע".

ארבעה דברים אלה, חיים וטוב, מות ורע, ישנם בכל הדברים הגשמיים המותרים על פי תורה. הדברים שהם מצוה, למרות שהם גשמיים - הרי הם חיים וטוב, ואילו הדברים שהם רשות - הם מות ורע.

י. זה ההבדל בין שני סוגי העבודות, העבודה של אור ישר שהיא מלמעלה למטה והעבודה של אור חוזר שהיא מלמטה למעלה.

בדברים הגשמיים שהם מצוה, הרי אם הגשמי הוא כשר על פי תורה - שכן, מסיבה צדדית הרי יכול להיות שאותו גשמי יהפוך לאסור, אך כשהוא כשר - הוא כלי לקבלת גילוי האור האלקי, ממילא נקראת עבודת המצוה "אור ישר בדרך מלמעלה למטה".

אך, הדברים הגשמיים שהם דברי הרשות - הגשמיות שלהם היא "מות", והם עלולים להיות "רע" - אם יאכל או יעשה אותם לשם מילוי תאוותו - ממילא צריכה להיות בהם עבודה הרבה יותר קשה וגדולה מאשר העבודה כשהם מצוה.

העבודה במקרה כזה היא, לעדן את עצמו, שלא ירצה ליהנות מגשמיות הדבר, אלא ירצה ויחפש את התועלת

פרי השכל תלוי בשמירת חוקי הנטיעה והזריעה על ידי הגנן העוסק בנטיעת אילן השכל. בתחילה זקוקים להכנה מסויימת, המתבטאת בעבודת האדמה בה נמצא הכוח לצמיחת השכל.

כן צריך לדעת, שכדי שהצמיחה תהיה טובה, יש לשרש את צמחי הבר הצומחים מעצמם, שכן הצמחים הטובים הנכונים באים רק על ידי זריעה. כך ישנן בשכל סברות מסויימות הצומחות מעצמן, בדוגמת העשבים השוטים הצומחים מסביב לאילן, המזיקים לאילן ומפריעים לצמיחת הפירות.

כשאנו לוקחים ענין כדי להבינו, מוכרחים אנו, בראש ובראשונה, לעשות ההכנה האמיתית שהיא הכשרת קרקע השכל, שהקרקע יקלוט את גרעין השכל, ויתהווה בסיס בריא ועסיסי לאילן שכלי שיתן פירות שכל טובים.

יג. לדוגמא: אנו מתחילים עתה להבין את הענין השכלי של רוחניות וגשמיות שהן הפכיות זו לזו, הרי בהתעמקנו במהותן ומציאותן ובהגיענו לנקודה האחרונה של ניגודן אחת לשניה - חשים אנו בשכלנו בנקודת הקירוב.

אך, אחרי התלבטות מסויימת של השכל בוקעת קרן אור של הבנה, שלפני כן לא שיערו אותה כלל, ומגיעים למסקנה שבכל אחד קיים ה"הפכיו" שלו.

ברוחניות ישנה גשמיות שברוחניות, ובגשמיות ישנה רוחניות שבגשמיות, ולשתי אלה - רוחניות שבגשמיות וגשמיות שברוחניות - יש כבר דמיון מסויים שעל ידו יכולה להיות ההתחברות של גשמיות ורוחניות.

תחושה פנימית זו של ההבנה מביאה אותנו ל"כלל": לכל גוף יש נפש, ולכל נפש יש גוף. כלומר, גם האבן שהיא מסוג הנבראים הנחותים ביותר, יש לה נפש - נוסף על החיות המקיימת אותה -, וגם הנשמה - שהיא סוג הנברא הנעלה ביותר שבני אדם יכולים ומוכרחים להבין - יש לה גוף.

כך מתבטא ההבדל בין שני סוגי העבודה בעבודת השם, העבודה של אור ישר היא בדרך מלמעלה למטה, והיא עבודת הצדיקים, והעבודה של אור חוזר שהיא בדרך מלמטה למעלה, והיא העבודה של תנועת התשובה.

אחרון של פסח תרצ"ד

שטח גדול בן אלפי פרסאות, אינו רחוק כל כך כמו המרחק בין מזרח למערב או בין צפון לדרום באמה אחת. טעמו של דבר הוא פשוט, שכן, מזרח ומערב הם הפכיים, ואילו המרחק בשטח הוא ריחוק בלבד.

במשל זה משל בלבד, אך בנמשל הדבר מובן ומוחש. האיש הפשוט שאינו מפעיל את כוחות השכל הרוחניים שלו, ואינו עוסק בקנין מדות טובות על פי שכל, רחוק מאד מן האדם העוסק במושכלות ועובד על קנין מדות טובות. ברם, אין הם הפכיים, ביכולת כל אחד להגיע לדרגה הרצויה.

ואילו מצוה ועבירה הן הפכיות, כפי שמוסבר בחסידות, שחסידות היא חיבור, על ידי קיום מצוה מתחבר המצווה (צ' שרוקה) עם המצווה (צ' פתוחה) ברוך הוא, ועבירה היא שהוא עובר מרשות הקדושה לרשות הסטרא אחרא.

רוחניות וגשמיות הן הפכיות, כל אחת מהן מנוגדת לשניה, ובתוך טבע ההתנגדות יצר השי"ת בשתייהן את טבע הקירוב, שיוכלו לחיות יחד. קירוב המנוגדים הוא על ידי ה"הפכיו" הקיים בכל אחד.

יב. דרכי החכמה הן, שבכל שכל וחכמה ישנה ה"הנחה" - בסיס הדבר, ו"בנין השכל" - ההתפשטות, וכל הביצוע הוא בהתפשטות, בה גלום כל התוכן והתכלית של השכל והחכמה.

לדוגמא: תכליתו של בית לשמש לדירת אדם, או לשימוש לצרכי האדם; תכלית האילן - להצמיח פרי. הרי, כדי להגיע לתכלית הבית או האילן, מן ההכרח שתהיינה בתחילה הכנות והקדמות מסויימות. בתחילה מן ההכרח להניח יסוד, אבן פינה, להקים עליו את הבנין. בתחילה מן ההכרח שיהיה השורש ממנו צומח האילן וענפיו ועליו, ואז גם צומחים הפירות.

חכמת הבנאי, הבונה את הבית, וחכמת הגנן הנוטע את האילן, מתבטאת בכך, שהוא שומר על כל חוקי הבניה ועל כל חוקי הנטיעה והזריעה.

ככל המשל הזה כך הוא בחכמת השכל והחכמה. הבנין המושכל מן ההכרח שיהיה לו יסוד שכלי. היסוד הוא ההנחה השכלית, וההנחה השכלית של השכל היא השורש שממנו צומח פרי השכל במושכל.

יח א וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כִּהְנֶה מִדִּין חֲתָן מֹשֶׁה אֶת
כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
בְּיַהֲצִיא יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם כִּסְ"ו:
ב וַיִּקַּח יְתֵרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה אֶת-צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ
מֹשֶׁה אַחֵר שְׁלוּחִיהָ כִּסְ"ז: ג וְאֵת שְׁנֵי בָנָיהָ
אֲשֶׁר שָׂם הָאֵחָד גֵּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי
בְּאֶרֶץ נֹכְרִיהָ: ד וְשֵׁם הָאֵחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי-אֱלֹהֵי
אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרַעֲהַ כִּסְ"ח: (לז) ה וַיִּבְאֵר
יְתֵרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל-מֹשֶׁה
אֶל-הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר-הוּא חָנָה שָׂם הָרַ
הָאֱלֹהִים כִּסְ"ט: ו וַיֹּאמֶר אֶל-מֹשֶׁה אֲנִי חֲתָנְךָ
יְתֵרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה כִּסְ"י:

רש"י

כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִדִּין: "לֵךְ שֵׁב
מִצְרַיִם... וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֵת בָּנָיו וְגו'...",
וַיֵּצֵא אֶהָרֶן לְקִרְיָתוֹ "וַיִּפְגְּשׁוּהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים" אָמַר
לוֹ: 'מִי הֵם הַלְלוּ? אָמַר לוֹ: 'זוֹ הִיא אִשְׁתִּי
שֶׁנִּשְׂאָתִי בְּמִדִּין, וְאֵלּוֹ בָּנָי. אָמַר לוֹ: 'לְהִיכֵן אַתָּה
מוֹלִיכֵן? אָמַר לוֹ: 'לְמִצְרַיִם. אָמַר לוֹ: 'עַל
הָרֵאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעְרִים, וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף
עָלֵינוּ? אָמַר לָהּ: 'לְכִי לְבֵית אָבִיךָ. נִטְלָה שְׁנֵי
בָּנֶיהָ וְהִלְכָה לָהּ: (ד) וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרַעֲהַ.
כְּשֶׁגָּלוּ דָתָן וְאַבְיָרִים עַל דְּבַר הַמִּצְרִי וּבִקֵּשׁ לְהִרְגוֹ
אֶת מֹשֶׁה, נַעֲשֶׂה צְוָאוֹ כְּעִמּוֹד שֶׁל שֵׁשׁ. (מכילתא):
(ה) אֶל הַמִּדְבָּר. אֵף אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁבְּמִדְבַר הָיָה,
אֲלָא בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל יְתֵרוֹ דְּבַר הַכְּתוּב, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב
בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם וּנְדָכוּ לְפָנָיו לְצִאת אֶל הַמִּדְבָּר,
מְקוֹם תְּהוֹ, לְשִׁמְעַת דְּבָרֵי תוֹרָה: (ו) וַיֹּאמֶר אֶל
מֹשֶׁה. עַל יְדֵי שְׁלִיחַ: אֲנִי חֲתָנְךָ יְתֵרוֹ וְגו'. אִם
אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּגִינִי, צֵא בְּגִין אִשְׁתְּךָ, וְאִם אֵין

(א) וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ. מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? קְרִיעַת
יָם סוּף וּמַלְחַמַת עַמְלֶק (זכחיים קטז): יְתֵרוֹ. שְׁבַע
שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ: רְעוּאֵל, יֵתֵר, יְתֵרוֹ, חוּבָב, חֶבֶר,
קִינִי, פּוּטִיאֵל (מכילתא). יְתֵר, עַל שֵׁם שִׁיתֵר פְּרֹשֶׁה
אַחַת בַּתוֹרָה: "וְאַתָּה תִּחְזָה". יְתֵרוֹ, לְכַשְׁנֹתְגִיר
וְקִים הַמִּצְוֹת, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת עַל שְׁמוֹ. חוּבָב,
שֶׁחֶבֶב אֶת הַתּוֹרָה, וְחוּבָב הוּא יְתֵרוֹ, שְׁנֵאָמַר:
(שׁוֹפְטִים ד) "מִבְּנֵי חֶבֶב חֲתָן מֹשֶׁה". וַיֵּשׁ אוֹמְרִים:
רְעוּאֵל אָבִיו שֶׁל יְתֵרוֹ הָיָה, וּמַהוּ אוֹמֵר (לעיל ב)
"וּתְבַאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אָבִיהֶן"? שֶׁהִתִּינּוּקוֹת קוֹרִין
לְאָבִי אָבִיהֶן: אָבִא. בְּסִפְרֵי: חֲתָן מֹשֶׁה. (מכילתא)
כָּאֵן הָיָה יְתֵרוֹ מִתְכַּפֵּד בְּמֹשֶׁה: אֲנִי חוֹתָן הַמֶּלֶךְ,
וּלְשַׁעֲבֵר הָיָה מֹשֶׁה תּוֹלָה הַגְּדֻלָּה בְּחִמּוֹ, שְׁנֵאָמַר:
"וַיֵּשֶׁב אֶל יֵתֵר חוֹתָנוֹ": לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל. שְׁקוּל
מֹשֶׁה כְּנֹגֵד כָּל יִשְׂרָאֵל: אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. לָהֶם
בִּירִידַת הַמֶּן, וּבְכַבָּא וּבְעַמְלֶק: כִּי הוֹצִיא ה' וְגו'.
זו גְּדוּלָּה עַל כָּלָם (מכילתא): (ב) אַחֵר שְׁלוּחִיהָ.

עמה: ז ונפק משה לקדמות
 חמוהי וסגיד ונשיק לה ושאלו
 גבר לחברה לשלם ועלו
 למשכנא: ח ואשתעי משה
 לחמוהי ית כל די עבד יי לפרעה
 ולמצראי על עיסק ישראל ית כל
 עקתא די אשכחננון בארמא
 ושזבנון יי: ט ויחדי יתרו על כל
 טבתא די עבד יי לישראל די
 שזבנון מידא דמצראי: י ואמר
 יתרו בריוף יי די שזיב יתכון
 מידא דמצראי ומידא דפרעה די
 שזיב ית עמא מתחות מרות
 מצראי: יא בען ידענא ארי רב יי
 ולית אלה בר מנה ארי בפתגמא
 דחשיבו מצראי למדן ית ישראל
 בה דנגון: יב וקריב יתרו חמוהי
 דמשה עלון ונקסת קודשין קדם
 יי ואתא אהרן וכל סבי ישראל

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקֻלוּ
 וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ
 הָאֵהָלָה כִּסְיִי: ח וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־
 אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת
 יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצַאתֶם בְּדֶרֶךְ
 וַיֵּצֵא יְהוָה כִּסְיִי: (ישראל) ט וַיַּחֲדֵי יִתְרוֹ עַל כָּל־
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 הֲצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם כִּסְיִי: י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ
 יְהוָה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד
 פָּרְעֹה אֲשֶׁר הֲצִיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־
 מִצְרַיִם כִּסְיִי: יא עַתָּה יִדְעֵתִי כִּי־גָדוֹל יְהוָה
 מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם כִּסְיִי:
 יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׂה עֲלֵהּ וּזְבָחִים לָאֱלֹהִים

רש"י

באפיה": על כל־הטובה. טובת המן, והבאר
 והתורה. ועל כלן אֲשֶׁר הֲצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם. עד
 עכשו לא היה עבד יכול לברח ממצרים, שהיתה
 הארץ מסגרת, ואלו יצאו ששים רבוא (מכילתא):
 (י) אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם. אמה קשה:
 ומיד פרעה. מלך קשה: מתחת יד מצרים.
 פתרגומו: לשון רדוי ומרות, היד שהיו מכבידים
 עליהם, היא העבודה: (יא) עַתָּה יִדְעֵתִי. מכירו
 הייתי לשעבר, ועכשו ביותר (מכילתא): מפל
 האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודת אלילים
 שבעולם, שלא הניח עבודת אלילים שלא עבדה
 (מכילתא): כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם. פתרגומו:
 במים דמו לאבדם, והם נאבדו במים: אֲשֶׁר זָדוּ.
 אֲשֶׁר הֲרָשִׁיעוּ. ורבותינו דרשוהו (סוטה יא) לשון
 (בראשית כה) וַיִּזְדַּעַק עַקֵּב נְזִיד: בקדרה אֲשֶׁר
 בשלו, בה נתבשל: (יב) עֲלֵהּ. כמשמעה, שהיא

אתה יוצא בגין אשתך, צא בגין שני בניה.
 (מכילתא): (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה. כבוד גדול נתפכד
 יתרו באותה שעה, פינן שִׁינְא מֹשֶׁה, יצא אהרן,
 נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין, ולא
 יצא?: וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקֻלוּ. איני יודע מי השתחוה
 למי. כשהוא אומר: "איש לרעהו", מי הקרוי
 איש? זה משה, שנאמר: "והאיש משה" (מכילתא):
 (ח) וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ. למשך את לבו לקרבו
 לתורה (מכילתא): אֵת כָּל הַתְּלָאָה. שעל הגם ושל
 עמלק (מכילתא): הַתְּלָאָה. למ"ד אל"ף מן היסוד
 של תבה, והתי"ו הוא תקון ויסוד הנופל ממנו
 לפראים, וכן: תרומה, תנופה, תקומה, תנואה:
 (ט) וַיַּחֲדֵי יִתְרוֹ. וישמח יתרו, זהו פשוטו,
 (סנהדרין צד) ומדרש אגדה: נעשה בשרו חודודין
 חודודין, מצר על אבוד מצרים, הינו דאמרי
 אינשי: "גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה

וַיָּבֵא אֶהָרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאכֹל-לֶחֶם
 עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹהִים: ^{כס"י} (ע"ב בחול) שְׁנֵי
 יָדָיו וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת-הָעָם
 וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מֹשֶׁה מִן-הַבֶּקֶר עַד-
 הָעֶרֶב: ^{כס"י} יד וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל-אֲשֶׁר-
 הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מֶה-הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
 אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדּוּךְ
 וְכָל-הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן-בֶּקֶר עַד-עֶרֶב:
 טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוּ כִּי-יָבֵא אֵלַי הָעָם
 לְדַרְשׁ אֱלֹהִים: ^{כס"י} טז כִּי-יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר בָּא
 אֵלַי וְשִׁפְטֹתַי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי

למיכל לחמא עם חמוהי דמשה
 קדם יי: יג והנה מיומא
 דבחרוהי ויתב משה למדן ית
 עמא וקם עמא עלוהי דמשה מן
 צפרא עד רמשא: יד וחזא
 חמוהי דמשה ית כל דהוא עבד
 לעמא ואמר מה פתגמא הדין די
 את עבד לעמא מה דין את יתב
 בלחודף וכל עמא קימין עלוף
 מן צפרא עד רמשא: טו ואמר
 משה לחמוהי ארי אתן לוטי
 עמא למתבע אלפן מן קדם יי:
 טז פד הוי להון דינא אתן לוטי
 ודאיננא בין גברא ובין סברה
 ומהודענא להון ית קימנא דיני

רש"י

במסע הדגלים שאמר לו משה: (במדבר י) "נוסעים
 אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזב אותנו". ואם
 זו קדם מתן תורה, מששלחו והלף, היכן מציינו
 שחזר? ואם תאמר: שם לא נאמר יתרו אלא חוכב,
 ובנו של יתרו היה, הוא חוכב הוא יתרו, שהרי
 פתיב: (שופטים ד) "מבני חוכב חותן משה": וישב
 משה וגו' ויעמד העם. יושב כמלך וכלן עומדים,
 והקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של
 ישראל, והוכיחו על כך, שנאמר: "מדוע אתה
 יושב לבדך" וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב.
 (שבת י) אפשר לומר כן? אלא כל דין שדן דין אמת
 לאמתו אפלו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאלו
 עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שפה להקדוש
 ברוך הוא במעשה בראשית שנאמר בו: "ויהי ערב
 וגו'" (מגילה י): (טו) כי יבא. כי בא, לשון הווה:
 לדרש אלהים. כתרגומו: למתבע אלפן, לשאל
 תלמוד מפי הגבורה: (טז) כִּי-יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר
 בָּא אֵלַי. מי שהיה לו הדבר, בא אלי:

פלה כליל: זבחים. שלמים: ויבא אהרן וגו'.
 ומשה היכן הלף, והלא הוא שיצא לקראתו וגרם
 לו את כל הכבוד? אלא שהיה עומד ומשמש
 לפניו: לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעדה
 שתלמידי חכמים מסבין בה, כאלו נהנה מזיו
 השכינה (ברכות כד): (יג) ויהי ממחרת. מוצאי
 יום הכפורים היה, כך שנינו בספרי. ומהו
 ממחרת? למחרת רדתו מן הקר. ועל פרסוף אי
 אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי
 קדם מתן תורה אי אפשר לומר: "והודעתני את-
 חקי וגו'" ומשנתנה תורה עד יום הכפורים, לא
 ישב משה לשפט את העם, שהרי ביי"ז בתמוז ירד
 ושבר את הלוחות, ולמחר עלה בהשכמה ושקה
 שמונים יום וירד ביום הכפורים. ואין פרשה זו
 כתובה בסדר, שלא נאמר: "ויהי ממחרת", עד
 שנה שניה, אף לדברי האומר יתרו קדם מתן תורה
 בא, שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שניה,
 שהרי נאמר כאן: "וישלח משה את-חגנו", ומצינו

וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה כִּי־כָבֵד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ כִּי־עֲתָה שָׁמַע בְּקֻלִּי אִיעֲצֶנְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אִתָּה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאת אֶתְּךָ אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים כִּי וְהוֹרַתָּה אֶתְּךָ אֶת־הַחֲקִים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כֹּא וְאֵתְּךָ תַּחֲזֶה מִכָּל־הָעָם אֲנִשֵּׁי־חַיִל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אִמַּת שְׂנְאֵי בְּצַע וְשִׁמַּת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת כִּי וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה

וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה כִּי־כָבֵד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ כִּי־עֲתָה שָׁמַע בְּקֻלִּי אִיעֲצֶנְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אִתָּה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאת אֶתְּךָ אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים כִּי וְהוֹרַתָּה אֶתְּךָ אֶת־הַחֲקִים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כֹּא וְאֵתְּךָ תַּחֲזֶה מִכָּל־הָעָם אֲנִשֵּׁי־חַיִל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אִמַּת שְׂנְאֵי בְּצַע וְשִׁמַּת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת כִּי וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה

רש"י

וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה כִּי־כָבֵד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ כִּי־עֲתָה שָׁמַע בְּקֻלִּי אִיעֲצֶנְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אִתָּה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאת אֶתְּךָ אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים כִּי וְהוֹרַתָּה אֶתְּךָ אֶת־הַחֲקִים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כֹּא וְאֵתְּךָ תַּחֲזֶה מִכָּל־הָעָם אֲנִשֵּׁי־חַיִל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אִמַּת שְׂנְאֵי בְּצַע וְשִׁמַּת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת כִּי וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה

(יז) וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה כִּי־כָבֵד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ כִּי־עֲתָה שָׁמַע בְּקֻלִּי אִיעֲצֶנְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה אִתָּה לְעַם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאת אֶתְּךָ אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים כִּי וְהוֹרַתָּה אֶתְּךָ אֶת־הַחֲקִים וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כֹּא וְאֵתְּךָ תַּחֲזֶה מִכָּל־הָעָם אֲנִשֵּׁי־חַיִל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אִמַּת שְׂנְאֵי בְּצַע וְשִׁמַּת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת כִּי וְשִׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה

כָּל־הַדְּבָר הַגָּדֹל יִבְיֹאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדְּבָר הַקָּטָן
 יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהַקָּל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתְּךָ כִּסְיִי:
 כג אם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה תַעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים
 וַיְכַלֵּת עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעַם הַזֶּה עַל־מְקוֹמוֹ יִבֹּא
 בְּשָׁלוֹם כִּסְיִי: שְׁלִישִׁי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנּוֹ
 וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר: כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי־
 חֵיל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעַם
 שְׂרֵי אֱלֹפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי
 עֶשְׂרֹת: כו וַשְּׁפֹטוּ אֶת־הָעַם בְּכָל־עֵת אֶת־
 הַדְּבָר הַקָּשֶׁה יִבְיֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדְּבָר
 הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם כִּסְיִי: כז וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת־
 חֲתָנּוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ כִּסְיִי: פ רביעי
 ימ א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי כִּסְיִי:
 ב וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲנֶה־שָׁם יִשְׂרָאֵל
 נֶגֶד הַהָר כִּסְיִי: ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הַהָר
 רש"י

כג אם ית פתגמא הדין תעבד
 ויפקדנך יי ותכול למיקם ואף כל
 עמא הדין על אתרה יהו בשלם:
 כד וקביל משה למימרא
 דחמוהי ועבד כל די אמר:
 כה ובחר משה גברין דחילא
 מכל ישראל ומני יתהון רישין
 על עמא רבני אלפין רבני מאותא
 רבני חמשין ורבני עשוריתא:
 כו ודינין ית עמא בכל עדן ית
 פתגם קשי מיתן לות משה וכל
 פתגם זער דינין אנון: כז ושלח
 משה ית חמוהי ואזל לה
 לארעה: א בנחא תליתאה
 למפק בני ישראל מארעא
 דמצרים ביומא הדין אתו
 למדברא דסיני: ב ונטלו
 מרפידים ואתו למדברא דסיני
 ושרו במדברא ושרא תמן ישראל
 לקבל טורא: ג ומשה סלק

הזה. (שבת פו) בראש חדש. לא הנה צריך לכתב
 אלא ביום ההוא. מהו ביום הזה? שיהיו דברי
 תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו: (ב) ויסעו
 מרפידים. למה הצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו,
 והלא כבר כתב שבמרפידים היו חונים, בנדוע
 שמשם נסעו? אלא להקיש נסיעתן מרפידים
 לביאתן למדבר סיני: מה ביאתן למדבר סיני
 בתשובה, אף נסיעתן מרפידים בתשובה (מכילתא):
 ויחנן-שם ישראל. פאיש אחד בלב אחד, אבל
 שאר כל החניות בתרעומות ובמחלקת (מכילתא):
 נגד החר. (מכילתא) למזרחו, וכל מקום שאתה
 מוצא נגד, פנים למזרח: (ג) ומשה עלה. ביום
 השני, וכל עליותיו בהשפמה היו, שנאמר: (לקמן

והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל, כמו
 "והכבד את לבו", "והפכות את מואב", לשון הוזה:
 (כג) וצוה אלהים ויכלת עמד. המלה בגבורה,
 אם יצוה אותך לעשות כף — תוכל עמד, (מכילתא)
 ואם יעב על ידך — לא תוכל לעמד: וגם כל
 העם הזה. אהרן, נדב ואביהוא וע' זקנים הנלוים
 עתה עמך (מכילתא): (כו) ושפטו. ודינין ית
 עמא: יביאון. מיתן: ישפטו הם. כמו 'ישפטו',
 (בחולם) וכן (רות ב) "לא תעבורי" כמו: 'לא
 תעברי', ותרגומו: דינין אנון. מקראות העליונים
 היו לשון צווי, לכך מתרגמין וידונון יתונון ודונון,
 ומקראות הללו לשון עשיה: (כז) וילך לו אל
 ארצו. לגיר בני משפחתו (מכילתא): (א) ביום

לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבָנֵי
 יִשְׂרָאֵל כִּשֵׁי: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
 לְמִצְרַיִם וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבֵא
 אֶתְכֶם אֵלַי כִּשֵׁי: ה וְעַתָּה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ
 בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה
 מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ כִּשֵׁי: ו וְאַתֶּם
 תִּהְיוּ־לִי מִמְּלַכַת כַּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֱלֹה
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֶל־בָּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּשֵׁי:
 חמישי ז וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂם
 לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוְּהוּ
 יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ כָּל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל־

לְקַדֵּם יְיָ וַיִּקְרָא לֵה יְיָ מִן טוֹרָא
 לְמִימַר כְּדָנָן תִּימַר לְבֵית יַעֲקֹב
 וְתַחֲוֵי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל: ד אַתְּוֹן
 חֲזַתוֹן דִּי עֲבָדִית לְמִצְרַיִם וּנְטָלִית
 יְתָכוֹן כְּדַעַל גְּדַפֵּי נְשָׁרִין וְקָרַבִּית
 יְתָכוֹן לְפִלְחָנֵי: ה וְכַעַן אִם
 קִבְּלָא תְקַבְּלוֹן לְמִימְרֵי וְתִטְרוֹן יְת
 קִימֵי וְתִהוֹן קְדָמֵי חֲבִיבִין מִכָּל
 עַמְמֵי אַרְי דִּי לִי כָּל אַרְעָא:
 ו וְאַתְּוֹן תִּהוֹן קְדָמֵי מְלָכִין כַּהֲנִין
 וְעַם קְדִישׁ אֲלִין פִּתְגָמֵי דִּי
 תְּמַלֵּל עִם בָּנֵי יִשְׂרָאֵל: ז וְאַתָּא
 מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְסָבִי עַמָּא וְסַדַּר
 קְדָמֵיהוֹן יְת כָּל פִּתְגָמֵי הָאֲלִין
 דִּפְקַדְהָ יְיָ: ח וְאַתִּיבּוּ כָּל עַמָּא
 כְּחָדָא וַאֲמָרוּ כָּל דִּי מְלִיל יְיָ

רש"י

מוטב יפגס החץ בי ולא בכני. אף אני עשיתי כן:
 "ויסע מלאך האלהים וגו', וכבא בין מתנה מצרים
 וגו'", והיו מצרים זורקים חצים ואבני
 בליסטראות, והענן מקבלם: ואבא אתכם אלי.
 כתרגומו: (ה) ועתה. אם עתה תקבלו עליכם,
 יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות
 (מכילתא. שבת פז): ושמרתם את־בריתי. שאכרת
 עמכם על שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב,
 כמו: (קהלת ב) "וסגלת מלכים", כלי־יקר ואבנים
 טובות שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי
 סגלה משאר אמות, ולא תאמרו אתם לבדכם שלי
 ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שתהא
 חבתכם נפרת, "כי לי כל הארץ", והם בעיני ולפני
 לכולם: (ו) ואתם תהיו־לי ממלכת כהנים.
 שרים, כמה דאתא אומר: (שמואל ב ח) "ובני דוד
 כהנים היו": אלה הדברים. לא פחות ולא יותר:
 (ח) וישב משה את־דברי העם וגו'. ביום
 המחרת, שהוא יום שלישי, שהרי בהשפמה עלה.
 וכי צריך הנה משה להשיב? אלא בא הפתוב
 ללמדך דרך ארץ ממשה, שלא אמר: הואיל ויודע

(ד) "וישכם משה בבקר": כה תאמר. בלשון הנה
 ובסדר הנה (שבת פז): לְבֵית יַעֲקֹב. אלו הנשים,
 תאמר להם בלשון רפה: ותגיד לבני ישראל.
 ענשין ודקדוקין, פרש לזכרים דברים הקשין
 כגדין (מכילתא): (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם. (שבת פז) לא
 מסרת היא בידכם, ולא בדברים אני משגר לכם,
 לא בעדים אני מעיד עליכם, אלא "אתם ראיתם"
 אשר עשיתי למצרים, על כמה עברות היו חביבין
 לי קדם שזנודווגו לכם ולא נפרעתי מהם, אלא על
 ידכם: וְאִשָּׁא אֶתְכֶם. (מכילתא) זה יום שבאו
 ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפזרין בכל ארץ
 גשן, ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת, נקבצו
 כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם: 'ואשא', ונטלית
 יתכון, כמו ואסיע אתכם, - תקן את הדבור, דרך
 כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר הנושא
 גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את
 כניהם בין רגליהם, לפי שמתזראין מעוף אחר
 שפורח על גביהם, אבל הנשר הנה אינו מתזרא
 אלא מן האדם שמא יזרק בו חץ, לפי שאין עוף
 אחר פורח על גביו. לכך נותנן על כנפיו, אומר:

אֲשֶׁר־דָּבַר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דְּבָרֵי
הָעַם אֶל־יְהוָה כִּשִׁי׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הֲנֵה אֲנֹכִי בֹא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֲנָן בְּעָבוֹר יִשְׁמַע
הָעַם בְּדַבְרֵי עַמֶּךָ וְגַם־כִּיךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיִּגַּד
מֹשֶׁה אֶת־דְּבָרֵי הָעַם אֶל־יְהוָה כִּשִׁי׃ י וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעַם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם
וּמָחָר וּכְבָסוּ שִׂמְלֹתָם כִּשִׁי׃ יא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי
כָּל־הָעַם עַל־הַר סִינַי כִּשִׁי׃ יב וְהִגַּבְלֹתָ אֶת־
הָעַם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר
וַנִּגַע בְּקִצְהוּ כָּל־הַנִּגַע בְּהָר מוֹת יוֹמָת כִּשִׁי׃
יג לֹא־תִנַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסְקַל אוֹ־יָרֵה יִיָּרֶה
אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יַחִיָּה בְּמִשְׁךָ הַיִּבֵּל
הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָר כִּשִׁי׃ יד וַיֵּרֵד מֹשֶׁה מִן־הַהָר

נַעֲבַד וְאֲתִיב מֹשֶׁה ית פתגמי
עמא קדם יי: ט ואמר יי למשה
הא אנא מתגלי לך בעיבא דעננא
בדיל דישמע עמא במללותי עמך
ואף כף יהימנון לעלם וחווי משה
ית פתגמי עמא קדם יי: י ואמר
יי למשה אזיל לות עמא ותזמנון
יומא דין ומחר ויחורון
לבושיהון: יא ויהון זמינין
ליומא תליתאה ארי ביומא
תליתאה ותגלי יי לעיני כל עמא
על טורא דסיני: יב ותתחם ית
עמא סחור סחור למימר
אסתמרו לכון מלמסק בטורא
ולמקרב בסופה כל דיקרב
בטורא אתקטלא יתקטל: יג לא
תקרב בה ידא ארי אתרגמא
יתרגם או אשתדאה ישתדי אם
בעירא אם אנשא לא יתקים
במיגר שופרא אנון מרשן למסק
בטורא: יד ונחת משה מן טורא

רשי"י

לְעֵינֵי כָּל הָעַם. מלמד שלא היה בהם סומא,
שנתרפאו כלם (מכילתא): (יב) והגבלת. קבע
להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה:
לאמר. הגבול אומר להם: השמרו מעלות מכאן
והלאה, ואתה תזהירם על כף: ונגע בקצהו. אפלו
בקצהו: (יג) ירה יירה. (סנהדרין מא) מכאן
לנסקלים שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה
גבה שתי קומות: יירה. ישלף למטה לארץ, כמו
(לעיל טו) "ירה בים": במשף היבל. כשימשף
היובל קול ארץ, הוא סימן סליק שכינה והפסקת
הקול, וכיון שנסתלק, הם ושאין לעלות: היבל.
הוא שופר של איל, שפן בערבאי קורין לדכרא
יובלא, ושופר של אילו של יצחק היה: (יד) מן־
ההר אל־העם. מלמד שלא היה משה פונה

מי ששלחני, איני צריך להשיב: (ט) בעב הענן.
במעבה הענן, וזהו ערפל: וגם כף. גם בנביאים
הבאים אחריו: ויגד משה וגו'. ביום המחרת,
שהוא רביעי לחדש: את־דברי העם וגו'. תשובה
על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמע ממך:
'אינו דומה השומע מפי השליח לשומע מפי
המלך, רצוננו לראות את מלכנו': (י) ויאמר ה'
אל־משה. אם פן שמזיקין לדבר עמם, לך אל
העם: וקדשתם. וזמנתם, שכינו עצמם היום
ומחר: (יא) והיו נכנים. מבדלים מאשה.
(מכילתא): ליום השלישי. (מכילתא) שהוא ששי
בחדש, ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר
ושתיים־עשרה מצבה. כל הענן האמור בפרשת
"ואלה המשפטים", ואין מקדם ומאחר בתורה:

אֶל־הָעַם וַיִּקְדַּשׁ אֶת־הָעַם וַיַּכְבְּסוּ
 שְׂמֹלְתָם כַּסִּי׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעַם הָיוּ נִכְנִיִּם
 לְשָׁלֶשֶׁת יָמִים אֶל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה כַּסִּי׃ טז וַיְהִי
 בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיטֵה הַבֶּקֶר וַיְהִי קֹלֶת וּבְרָקִים
 וְעָנָן כָּבֵד עַל־הַהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד וַיִּיחַר־דָּ
 כָּל־הָעַם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה כַּסִּי׃ יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה
 אֶת־הָעַם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה
 וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הַהָר כַּסִּי׃ יח וְהָרַסִּינִי עֵשָׂן
 כָּלֹּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בְּאֵשׁ וַיַּעַל
 עֵשָׂנוּ בְּעֵשָׂן הַכִּבְשָׁן וַיִּיחַר־דָּ כָּל־הָהָר מְאֹד כַּסִּי׃
 יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד מִשָּׁה

לֹת עָמָּ וְזָמִין יֵת עָמָּ וְחִנּוּרֵי
 לְבוּשֵׁיהוּן: טו וַאֲמַר לְעָמָּ הָוּ
 זְמִינִין לְתִלְתָּא יוֹמִין לֹא תִקְרִבּוּן
 לְצַד אִתְתָּא: טז וְהוּהּ כִּיּוֹמָא
 תְּלִיתָאָה בְּמַחֲוֵי צַפְרָא וְהוּהּ קִלִּין
 וּבְרָקִין וְעָנָא תְּקִיף עַל טוּרָא
 וְקוֹל שׁוֹפְרָא תְּקִיף לְחֻדָּא וְזַע כָּל
 עָמָּ דִּי בְּמִשְׁרֵיתָא: יז וַאֲפִיק
 מִשָּׁה יֵת עָמָּ לְקַדְמוֹת מִימְרָא
 דִּי מִן מִשְׁרֵיתָא וְאִתְעַתְּדוּ
 בְּשַׁפּוּלֵי טוּרָא: יח וְטוּרָא דְסִינֵי
 תִנּוּן כְּלָה מִן קְדָם דְּאִתְגַּלִּי עֲלוּהִי
 יי בְּאַשְׁתָּא וְסִלִּיק תִּנְנָה כְּתִנְנָא
 דְּאִתְנוּנָא וְזַע כָּל טוּרָא לְחֻדָּא:
 יט וְהוּהּ קוֹל שׁוֹפְרָא אֲזַל וְתִקְף
 לְחֻדָּא מִשָּׁה מְמַלֵּל וּמִן קְדָם יי

רש"י

פְּשׁוּטוֹ: בְּרַגְלֵי הָהָר, וּמְדַרְשׁוֹ, שְׁנַתְלֵשׁ הָהָר
 מִמְקוֹמוֹ וְנִכְפָּה עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית (שַׁבַּת פַּח):
 (יח) עֵשָׂן כָּלֹ. אֵין עֵשָׂן זֶה שֵׁם דְּבָר, שְׁהָרֵי נְקוּד
 הַשִּׁי"ן פִּתְחָ, אֵלָא לְשׁוֹן פִּעֵל, כְּמוֹ: אָמַר, שָׁמַר,
 שָׁמַע. לְכַף, תְּרַגְמוֹ: 'תִּנּוּן כְּלָה', וְלֹא תְּרַגַּם תִּנְנָא,
 וְכָל עֵשָׂן שְׁבַמְקָרָא, נְקוּדִים קָמֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֵׁם
 דְּבָר: הַכִּבְשָׁן. שֵׁל סִיד. יְכוּל כִּכְבָּשׁן זֶה וְלֹא יוֹתֵר?
 תְּלַמּוּד לֹמַר "בּוֹעֵר בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם". וּמָה
 תְּלַמּוּד לֹמַר כִּכְבָּשׁן? לְסַבַּר אֵת הָאֲזֵן מָה שֶׁהִיא
 יְכוּלָה לְשַׁמֵּעַ, נוֹתֵן לְבְרִיּוֹת סִימָן הַנֶּכֶד לָהֶם. כִּיּוֹצֵא
 בּוֹ: (הוֹשַׁע יא) "כְּאֲרִיָּה יִשְׁאֵג". וְכִי מִי נִתֵן כַּח בְּאֲרִי,
 אֵלָא הוּא, וְהַכְּתוּב מוֹשְׁלוֹ בְּאֲרִיָּה, אֵלָא אֲנֹנוּ מְכַנְיִן
 וּמְדַמִּין אוֹתוֹ לְבְרִיּוֹתָיו, כְּדִי לְסַבַּר אֵת הָאֲזֵן מָה
 שֶׁיְכוּלָה לְשַׁמֵּעַ. כִּיּוֹצֵא בּוֹ: (יִחֻזְקָאֵל מג) "וְקוֹלוֹ כְּקוֹל
 מִיָּם רַבִּים". וְכִי מִי נִתֵן קוֹל לְמִיָּם. וְהֵלֵאל הוּא,
 וְאִתְּהּ מְכַנְיָה אוֹתוֹ לְדַמּוּתוֹ לְבְרִיּוֹתָיו, כְּדִי לְסַבַּר אֵת
 הָאֲזֵן: (יט) הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד. מְנַהֵג הַדְּיוּט כָּל
 זְמַן שֶׁהוּא מְאָרִיף לְתַקְעַ, קוֹלוֹ מְחִלִּישׁ וְכוּהָהּ, אֲבָל
 כָּאֵן: "הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד". וְלָמָּה כֵּן? מִתְּחִלָּה לְסַבַּר
 אֲזַנְיָהֶם מָה שֶׁיְכוּלִים לְשַׁמֵּעַ: מִשָּׁה יְדַבֵּר. כְּשֶׁהִיָּה

לְעַסְקִיו, אֵלָא מִן הָהָר אֵל הָעַם: (טו) הָיוּ נִכְנִיִּים
 לְשָׁלֶשֶׁת יָמִים. לְסוֹף שְׁלֶשֶׁת יָמִים, הוּא יוֹם רַבִּיעִי,
 שֶׁהוֹסִיף מִשָּׁה יוֹם אֶחָד מְדַעַתּוֹ, כְּדַבְּרֵי רַבִּי יוֹסִי,
 (שַׁבַּת פז) וְלְדַבְּרֵי הָאוּמֵר: 'בְּשָׁשָׁה בַּחֲדָשׁ נִתְּנוּ
 עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת', לֹא הוֹסִיף מִשָּׁה כְּלוּם. וְלְשָׁלֶשֶׁת
 יָמִים, כְּמוֹ לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: אֶל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה. כָּל
 שְׁלֶשֶׁת יָמִים הִלְלוּ, כְּדִי שִׁיְהִיו הַנָּשִׁים טוֹבֵלוֹת לַיּוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי וְתִתְקַיְּנָה טְהוּרוֹת לְקַבֵּל תּוֹרָה, שְׂאֵם
 יִשְׁמָשׁוּ תוֹף שְׁלִשָּׁה יָמִים, שְׂמָא תְּפִלַּט הָאִשָּׁה
 שְׁכַבַּת זָרַע לְאַחַר טְבִילָתָהּ, וְתַחְזוֹר וְתַטְמָא, אֲבָל
 מִשְׁשֻׁהָתָהּ שְׁלִשָּׁה יָמִים כְּבָר הִזְרַע מְסַרִיחַ וְאִינוּ
 רְאוּי לְהִזְרִיעַ, וְטְהוּר מְלַטְמָא אֵת הַפּוֹלְטָת:
 (טז) בַּהֵיטֵה הַבֶּקֶר. מְלַמֵּד שֶׁהַקְּדִים עַל יָדָם, מָה
 שְׂאִין דְּרָף בְּשׁוֹר וְדָם לְעֵשׂוֹת כֵּן, שִׁיְהֵא הֶרֶב מִמֶּתִין
 לְתַלְמִיד, וְכֵן מְצִינּוּ: (בִּיחֻזְקָאֵל ג) "קוּם צֵא אֶל־
 הַבְּקָעָה וְגו' וְאָקוּם וְאֵצֵא אֶל־הַבְּקָעָה וְהִנֵּה־שָׁם
 כְּבוֹד־ה' עוֹמֵד": (יז) לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים. (מְכִילֵתָא)
 מְגִיד שֶׁהַשְּׁכִינָה יֵצְאָה לְקִרְאָתָם, כְּחֻתֵן הַיּוֹצֵא
 לְקִרְאֵת כְּלָה, וְזֵהוּ שְׁנֵאֲמַר: (דְּבָרִים לג) "ה' מְסִינֵי
 בָּא", וְלֹא נֵאֲמַר: 'לְסִינֵי בָּא': בְּתַחֲתֵית הָהָר. לְפִי

וַיִּדְבֹר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְקוֹל רַשִׁי׃ שְׁשִׁי כ וַיֵּרֶד
 יְהוָה עַל־הָהָר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה
 לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה רַשִׁי׃
 כֵּן וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בְּעַם
 פְּנֵי־יְהִרְסוּ אֶל־יְהוָה לְרֹאוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב רַשִׁי׃
 כֵּן וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנֹּגְשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ
 פְּנֵי־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה רַשִׁי׃ כֵּן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
 יְהוָה לֹא־יִוָּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הָהָר סִינַי
 כִּי־אַתָּה הֵעֵדְתָה בְּנֹנוּ לֵאמֹר הִגְבַּל אֶת־הָהָר
 וְקַדְּשָׁתוּ רַשִׁי׃ כֵּן וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְדָוִד
 וְעָלִית אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם
 אֶל־יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פְּנֵי־יִפְרֹץ־בָּם רַשִׁי׃
 כֵּן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַשִׁי׃ א וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶת

רש"י

משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא
 שמעו מפני הגבורה, אלא "אנכי" ו"לא יהיה לך",
 והקדוש ברוך הוא מסיעו לתת בו כח להיות קולו
 מגביר ונשמע: יעננו בקול. יעננו על דבר הקול,
 כמו: (מלכים א יח) "אשר יענה באש", על דבר
 האש להורידו: (כ) וירד ה' על-הר סיני. יכול
 ירד עליו ממש? תלמוד לומר: (לקמן כ) "כי מן
 השמים דברתי עמכם". (מכילתא) מלמד שהרפין
 שמים העליונים ותחתונים והציען על גבי ההר
 כמצע על המטה, וירד כסא הכבוד עליהם:
 (כא) העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר:
 פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם על ידי
 שתאותם אל ה' לראות, ויקרבו לצד ההר: ונפל
 ממנו רב. (מכילתא) כל מה שיפיל מהם, ואפלו הוא
 יחיד, חשוב לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה
 מפרדת אסיפת הבנין, אף הנפרדין ממצב אנשים,
 הורסים את המצב: (כב) וגם הכהנים. אף
 הכוהנים שהעבודה בהם (זכחים קטו): הנגשים אל

מתעני לה בקל: כ ואתגלי יי על
 טורא דסיני לריש טורא וקרא יי
 למשה לריש טורא וסליק משה:
 כא ואמר יי למשה חות אסהיד
 בעמא דילמא יפגרון קדם יי
 למחזי ויפל מנהון סגי: כב ואף
 קהניא דקריבין לשמשא קדם יי
 יתקדשון דילמא יקטול בהון יי:
 כג ואמר משה קדם יי לא יפול
 עמא למסק לטורא דסיני ארי את
 אסהדת בנא למימר תחים ית
 טורא וקדשה: כד ואמר לה יי
 אזיל חות ותסק את ואהרן עמך
 וכהניא ועמא לא יפגרון למסק
 לקדם יי דילמא יקטול בהון:
 כה ונתת משה לעמא ואמר
 להון: א ומליל יי ית פל

פּתְגִמִּיא הָאֵלִין לְמִימְרָ: ב אָנָּא
 יִי אֱלֹהֵךָ דִּי אִפִּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוֹתָא: ג לֹא
 יְהִי לָךְ אֱלֹהֵי אַחֲרָן בֶּר מִנִּי:
 ד לֹא תַעֲבֹד לָךְ צִלָּם וְכָל דְּמוֹת
 דִּי בְשִׁמְיָא מְלַעְלָא וְדִי בְאַרְעָא

כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר כִּסִּי: ס ב אֲנֹכִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
 עַבְדִּים כִּסִּי: ג לֹא־יְהִיֶּה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 עַל־פָּנָי כִּסִּי: ד לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל וְכָל־תְּמוּנָה

רש"י

הַשְּׁעֵבוּד, וּכְעֶצֶם הַשְּׁמַיִם, מִשְׁנַגְּאָלוּ. הוֹאִיל וְאֲנִי
 מִשְׁתַּנָּה בְּמִרְאוֹת, אֵל תֹּאמְרוּ: שְׁתֵּי רְשִׁיּוֹת הֵן.
 אֲנֹכִי הוּא אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרַיִם וְעַל הַיָּם. דְּבַר
 אַחֵר: לְפִי שְׁהִיו שׁוֹמְעִין קוֹלוֹת הַרְבֵּה שְׁנֹאמְרָ:
 "אֵת הַקּוֹלוֹת", קוֹלוֹת בְּאֵין מִד' רוּחוֹת וּמִן הַשְּׁמַיִם
 וּמִן הָאָרֶץ, אֵל תֹּאמְרוּ רְשִׁיּוֹת הַרְבֵּה הֵן. וְלָמָּה אָמַר
 לְשׁוֹן יְחִיד: "אֱלֹהֶיךָ"? לִיתֵן פְּתֻחוֹן פֶּה לְמֹשֶׁה
 לְלַמֵּד סִגְוּרִיָּא בְּמַעֲשֵׂה הַעֲגֹל, וְזֵהוּ שְׁאָמַר: (לְקַמֵּן
 לִב) "לָמָּה ה' יַחֲרֶה אִפְךָ בְּעַמֶּךָ"? לֹא לָהֶם צְוִיתָ:
 'לֹא יְהִיֶּה לְכֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים' אֲלֵא לִי לְבָדִי:
 מִבֵּית עַבְדִּים. מִבֵּית פְּרַעָה שְׁהִייתֶם עַבְדִּים לוֹ, אוֹ
 אֵינוֹ אוֹמֵר אֲלֵא "מִבֵּית עַבְדִּים", שְׁהִיו עַבְדִּים
 לְעַבְדִּים? תְּלַמּוּד לֹמְרָ: "וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד
 פְּרַעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם". אָמַר מַעֲתָה, עַבְדִּים לְמִלְךָ הָיוּ
 וְלֹא עַבְדִּים לְעַבְדִּים: (ג) לֹא־יְהִיֶּה לְךָ. לָמָּה
 נֹאמְרָ? לְפִי שְׁנֹאמְרָ: "לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ", אֵין לִי אֲלֵא
 שְׁלֵא יַעֲשֶׂה. הַעֲשׂוּי כְּבָר, מִנִּין שְׁלֵא קִים? תְּלַמּוּד
 לֹמְרָ: "לֹא יְהִיֶּה לְךָ" (מְכִילְתָא): אֱלֹהִים אֲחֵרִים.
 שְׁאִינֵן אֱלֹהוֹת, אֲלֵא אֲחֵרִים עֲשֹׂאוּם אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם
 (מְכִילְתָא), וְלֹא יִתְכַּן לְפָרֶשׁ: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים"
 זולָתִי, שְׁנֹאנֵי הוּא כְּלָפִי מַעֲלָה לְקִרוֹתֶם אֱלֹהוֹת
 אֲצִלוּ. דְּבַר אַחֵר: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שְׁהֶם אֲחֵרִים
 לְעוֹבְדֵיהֶם, צוֹעֲקִים אֲלֵיהֶם וְאִינֵן עוֹנִים אוֹתָם,
 וְדוֹמָה כְּאֵלוֹ הוּא אַחֵר, שְׁאִינוֹ מְכִירוֹ מַעוֹלָם: עַל
 פָּנָי. כָּל זְמַן שְׁאִנִּי קִים, שְׁלֵא תֹאמְרָ: לֹא נִצְטוּנוֹ עַל
 עֲבוֹדָה זָרָה, אֲלֵא אוֹתוֹ הַדּוֹר (מְכִילְתָא): (ד) פֶּסֶל.

עשרת הדברות לקריאה בציבור

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יְהִיֶּה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי
 לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל | וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם | מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת

אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת
 וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ כְּשִׁי׃ ה לא
 תִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֹון אֲבֹת עַל-בְּנֵי
 עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רַבְעִים לְשָׁנָאֵי כְּשִׁי׃ ו ועֲשֵׂה
 חֶסֶד לְאֵלִפִּים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי כְּשִׁי׃ ס
 וְלֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא כִּי
 לֹא יִנְקָה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ
 לְשׂוֹא כְּשִׁי׃ פ ה זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת
 לְקַדְּשׁוֹ כְּשִׁי׃ ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-
 מְלֹאכְתֶּךָ כְּשִׁי׃ י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה

רש"י

(ח) זְכוֹר. זְכוֹר וְשֹׁמְרֵי בְּדַבּוּר אֶחָד נֶאֱמָרוּ, וְכֵן
 (לְקַמֵּן לֹא) "מִחֻלְלֵיהָ מוֹת יוֹמֵת", (בַּמְדַּבֵּר כַּח)
 "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כָּבָשִׁים" וְכֵן: (דְּבָרִים כב) "לֹא
 תִלְבַּשׁ שַׁעֲטָנָה", "גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ", וְכֵן: (וַיִּקְרָא
 יח) "עֲרוֹת אֲשֶׁת אַחִיךָ", (דְּבָרִים כב) "יִבְמָה יָבֵא
 עָלֶיךָ". הוּא שְׁנֵאֱמַר: (תְּהִלִּים סב) "אַחַת דְּבָר
 אֱלֹהִים שְׁתִּים זוֹ שְׁמַעֲתִי". זְכוֹר לְשׁוֹן פְּעוּל הוּא,
 כְּמוֹ: (יִשְׁעִיָּה כב) "אֲכֹל וְשָׂתוּ", (שְׁמוּאֵל ב ג) "הִלּוּךְ
 וּבִכָּה", וְכֵן פִּתְרוּנוֹ: תִּנּוּ לֵב לְזָכֹר תִּמְיֵד אֶת יוֹם
 הַשַּׁבָּת: שָׁאֵם נִנְדָּמָן לָךְ חֲפִץ יָפֵה, תִּהְיֶה מְזַמֵּינוּ
 לְשַׁבָּת (בִּיצֵה טז): (ט) וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתֶּךָ.
 כְּשִׁתְּבֵא שַׁבָּת יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ פְּאֵלוֹ כֹּל מְלֹאכְתֶּךָ
 עֲשׂוּיָה, שְׁלֵא תִּתְהַרְהַר אַחֵר מְלֹאכְתֶּךָ (מְכִילֵתֵא):
 (י) אֲתֵה וּבְנֶךָ וּבְתֶךָ. אֵלוֹ קִטְנִים, אוֹ אֵינוֹ אֵלֵא

עַל שֵׁם שְׁנִפְסֵל: וְכָל תְּמוּנָה. תְּמוּנַת כָּל דְּבָר אֲשֶׁר
 בַּשָּׁמַיִם: (ה) אֵל קַנָּא. (מְכִילֵתֵא) מְקַנָּא לְהַפְרַע
 וְאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִדְּתוֹ לְמַחֵל עַל עֹון עֲבוּדַת
 אֱלִילִים. כֹּל לְשׁוֹן קַנָּא, אֲנַפְרִימֵנָּה בְּלַע"ז, נוֹתֵן
 לֵב לְהַפְרַע: לְשָׁנָאֵי. כְּתַרְגוּמוֹ, כְּשִׁתְּבֵא חֲזִין מַעֲשֵׂה
 אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (סְנֵהדְרִין כז): (ו) וְעָשִׂה חֶסֶד.
 שְׁאָדָם עוֹשֵׂה לְשֵׁלֶם שְׁכָר עַד לְאֵלִפִּים דוֹר, נִמְצְאָת
 מִדָּה טוֹבָה יִתְּרָה עַל מִדַּת פְּרַעֲנִיּוֹת אַחַת עַל חֲמֵשׁ
 מֵאוֹת. שְׁוֹ לְאַרְבַּעַה דוֹרוֹת וְזוֹ לְאֵלִפִּים (סוּטָה יא):
 (ז) לְשׂוֹא. (הַשְּׁנִי, לְשׁוֹן שְׁקָר כְּתַרְגוּמוֹ), כְּמָה
 דְּתִימַר אֵי זֶהוּ שְׁבוּעַת שְׁוֹא? נִשְׁבַּע לְשָׁנוֹת אֶת
 הַיְדוּעַ: עַל עֲמוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא זָהָב (הִרְאִשׁוֹן
 לְשׁוֹן מְגֵן, כְּתַרְגוּמוֹ, זֶה הַנְּשָׁבַע לְחַנָּם וּלְהַבֵּל) עַל
 שֶׁל עֵץ, עֵץ, וְעַל אֶבֶן, אֶבֶן (שְׁבוּעוֹת כט. מְכִילֵתֵא):

עשרת הדברות לקריאה בציבור

לָאָרֶץ לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֹון אֲבוֹת עַל-בְּנֵי
 עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רַבְעִים לְשָׁנָאֵי וְעָשִׂה חֶסֶד לְאֵלִפִּים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי: ׀ לֹא תִשָּׂא
 אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא כִּי לֹא יִנְקָה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא: ׀ זְכוֹר אֶת-יוֹם
 הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֵׂה

אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלֹאכָה אֹתָהּ | וּבִנְךָ
 וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהִמְתְּךָ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר
 בְּשַׁעֲרֶיךָ רס"י: יא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה
 אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־
 אֲשֶׁר־בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בִּרְךָ
 יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ רס"י: ס יב כִּפְדֹּ
 אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל
 הָאָדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ רס"י: ס
 יג לֹא תִרְצַח ס לֹא תִנְאַף ס לֹא תִגְנוֹב ס
 לֹא־תַעֲנֶה בְּרַעַךְ עַד שֶׁקָּר רס"י: ס יד לֹא תַחְמֹד
 בֵּית רַעֲךָ ס לֹא־תַחְמֹד אִשְׁתְּ רַעֲךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכֹל

כָּל עֲבָדְתָא אֶת וּבְרָךְ וּבְרָתָךְ
 עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְעִירְךָ וּגְיֹרְךָ דִּי
 בְּקִרְוֶךָ: יא אַרְי שְׁתָּא יוֹמִין עֲבַד
 יי ית שְׁמִיָּא וְיֵת אֲרַעָא יֵת יִמָּא
 וְיֵת כָּל דִּי כְּהוֹן וְנַח כְּיוֹמָא
 שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בְּרִיךְ יי ית יוֹמָא
 דְּשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁהּ: יב זְקַר יֵת
 אָבוּךָ וְיֵת אִמְךָ כְּדִיל דְּיִוָּרְכוּן
 יוֹמֶיךָ עַל אֲרַעָא דִּי אֱלֹהֶךָ יְהַב
 לָךְ: יג לֹא תִקְטוֹל נַפְשׁ. לֹא
 תִגְרוֹף. לֹא תִגְנוֹב. לֹא תִסְהַד
 בְּחִבְרְךָ סְהִדוּתָא דְשִׁקְרָא: יד לֹא
 תַחְמֹד בֵּית חֲבֶרְךָ לֹא תַחְמֹד אֶת
 חֲבֶרְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְתוֹרָה

רש"י

נֹטְרִיקוֹן הֵם: נְדַרְשִׁים מְפָלֵל הֵן לֹאו, וּמְפָלֵל לֹאו
 הֵן: (יג) לֹא תִנְאַף. אֵין נֹאוֹף אֱלֹא בְּאִשְׁתְּ אִישׁ,
 שְׁנֵאָמַר: (ויקרא כ) "מוֹת יוֹמֵת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת",
 וְאוֹמַר: (יחזקאל יז) "הָאִשָּׁה הַמְנַאֶפֶת פִּתַּח אִישָׁה
 תִּקַּח אֶת זָרִים": לֹא תִגְנוֹב. בְּגוֹנֵב נְפֹשׁוֹת הַכְּתוּב
 מְדַבֵּר. (ויקרא יט) "לֹא תִגְנוֹבוּ", בְּגוֹנֵב מְמוֹן. או
 אֵינוֹ אֱלֹא זֶה בְּגוֹנֵב מְמוֹן וְלִהְלֵן בְּגוֹנֵב נְפֹשׁוֹת?
 אִמְרַת: דְּבַר הַלְּמַד מֵעֵנִינוּ. מֵה "לֹא תִרְצַח", לֹא
 תִנְאַף", מְדַבֵּר בְּדַבָּר שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת בֵּית
 דִּין, אֵף "לֹא תִגְנוֹב", דְּבַר שְׁחִיב עֲלֵיו מִיתַת בֵּית

גְּדוֹלִים? אִמְרַת: הָרִי כְּבָר מְזַהְרִים הֵם, אֱלֹא לֹא
 כָּא אֱלֹא לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל שְׁבִיתַת הַקְּטָנִים, וְזֶה
 שְׁשׁוּנִינוּ: (שבת קכא) "קָטָן שָׁפָא לְכַבּוֹת, אֵין
 שׁוֹמְעִין לוֹ", מִפְּנֵי שְׁשִׁבִיתָתוֹ עֲלֶיךָ: (יא) וַיִּנַּח
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. כִּכְיֹכֹל הַכְּתִיב בְּעֶצְמוֹ מְנוּחָה
 לְלַמַּד הַיִּמְנוֹ קַל וְחֹמֶר לְאָדָם שְׁמַלְאֲכָתוֹ בְּעַמְל
 וּבִיגִיעָה שִׁיחָא נַח בְּשַׁבָּת: בִּרְךָ. וַיְקַדְּשֵׁהוּ. בְּרָכוּ
 בְּמֵן לְכוּפְלוֹ בְּשִׁשִּׁי, לַחַם מִשְׁנֵה, וְקַדְּשׁוּ בְּמֵן, שְׁלֹא
 הָיָה יוֹרֵד בּוֹ: (יב) לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ. (מכילתא)
 אִם תִּכְבֵּד, יֵאָרְכוּן וְאִם לֹאו, יִקְצְרוּן, שְׁדַכְרֵי תוֹרָה

עשרת הדברות לקריאה בציבור

כָּל־מְלֹאכָה אֹתָהּ | וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהִמְתְּךָ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה
 אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בִּרְךָ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
 וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס כִּפְדֹ אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ס
 לֹא תִרְצַח: ס לֹא תִנְאַף: ס לֹא תִגְנוֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה בְּרַעַךְ עַד שֶׁקָּר: ס לֹא תַחְמֹד בֵּית רַעֲךָ ס
 לֹא־תַחְמֹד אִשְׁתְּ רַעֲךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרַעֲךָ: פ

אֲשֶׁר לְרַעְדָּךְ: פ שביעי טו וְכָל־הָעַם רֹאִים אֶת־
הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־
הַהַר עֹשֵׂן וַיֵּרָא הָעַם וַיִּנְעֻוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵק כס"ז:
טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אֵתָה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה
וְאֶל־יְדִבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת: יז וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָעַם אֶל־תִּירְאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נִסּוֹת
אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאתוֹ
עַל־פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ כס"ח: יח וַיַּעֲמֵד הָעַם
מֵרַחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעַרְפֶּל אֲשֶׁר־שָׁם
הָאֱלֹהִים כס"ט: ס מפטיר יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי
מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם כס"י: כ לֹא תַעֲשׂוּן

וְחִמְרָה וְכָל דִּי לְחִבְרָךְ: טו וְכָל
עֲמָא חֲזָן יְת קָלִיא וְיְת בְּעוֹרִיא
וְיְת קַל שׁוֹפְרָא וְיְת טוֹרָא חֲנָן
וְחֲזָא עֲמָא וְזַעוּ וְקָמוּ מֵרַחֵיק:
טז וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלְל אֶת עֲמָנָא
וְנִקְבַּל וְלֹא יִתְמַלֵּל עֲמָנָא מִן קָדָם
יז דִּילְמָא נָמוּת: יז וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְעֲמָא לֹא תִדְחִלוּן אַרִי בְּדִיל
לְנִסְאָה יִתְכוּן אֶתְגְּלִי לְכוּן יִקְרָא
דַּיִי וּבְדִיל דִּתְהִי דַחְלָתָה עַל
אֲפִיכוּן בְּדִיל דְלֹא תַחֲבוּבוּן:
יח וְקָם עֲמָא מֵרַחֵיק וּמֹשֶׁה קָרַב
לְצַד אֲמִיטָתָא דִּתְמָן יִקְרָא דַּיִי:
יט וַאֲמַר יז לְמֹשֶׁה כְּדָנָן תִּימַר
לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזָתוּן אַרִי מִן
שְׁמַיָא מַלְלִית עִמָּכוּן: כ לֹא
תַעֲבִידוּן קָדְמֵי דַחְלוּ דְכֶסֶף וּדְחָלוּ

רש"י

הָעַרְפֶּל. לְפָנִים מְשַׁלֵּשׁ מְחֻצוֹת: חֲשׂוֹף, עֲנָן וְעַרְפֶּל,
שְׁנַאֲמַר: "וְהָהָר בּוֹעֵר בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֲשׂוֹף
עֲנָן וְעַרְפֶּל". עַרְפֶּל הוּא עַב הָעֲנָן, שְׂאֵמַר לוֹ: "הֲנִיָּה
אַנְכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֲנָן": (יט) כֹּה תֹאמַר.
בְּלִשׁוֹן הַזֶּה: אַתֶּם רְאִיתֶם. יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין מַה
שְׂאָדָם רוֹאֶה לְמַה שְׂאֲחָרִים מְשִׁיחִין לוֹ: שְׂמָה
שְׂאֲחָרִים מְשִׁיחִין לוֹ פְּעָמִים שְׁלֹבוּ חֲלוּק
מְלֵהָאֲמִין: כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי. וְכַתּוּב אַחַד
אוֹמֵר: "וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי". בָּא הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי
וְהַכְּרִיעַ בִּינֵיהֶם (דברים ה): "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעַךָ
אֵת קוֹלוֹ לְיִסְרֹךָ וְעַל הָאָרֶץ הִרְאָךָ אֵת אֲשׁוּ
הַגְּדוּלָּה": כְּבוֹדוֹ בְּשָׁמַיִם, וְאֲשׁוּ וּגְבוּרָתוֹ עַל
הָאָרֶץ. (מכילתא) דְּבַר אַחַר: הַרְפִּין הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם וְהַצִּיעֵן עַל הָהָר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים
יח) "וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד": (כ) לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי. לֹא
תַעֲשׂוּן דְּמוֹת שְׁמֵי הַמְּשַׁמְשִׁים לְפָנֵי בְּמָרוֹם.
(מכילתא): אֱלֹהֵי כֶסֶף. בָּא לְהַזְהִיר עַל הַכְּרוּבִים
שְׂאֵתָה עוֹשֶׂה לְעַמֵּד אֶתִּי שְׁלֹא יִהְיוּ שֶׁל כֶּסֶף, שְׂאֵם

דִּין (סנהדרין פו): (טו) וְכָל הָעַם רוֹאִים. מְלַמֵּד
שְׁלֹא הִיָּה בְּהֶם אַחַד סוּמָא. וּמַנִּין שְׁלֹא הִיָּה בְּהֶם
אַלֶּם? - תְּלַמוּד לומר: "וַיִּנְעֻוּ כָּל הָעַם", וּמַנִּין
שְׁלֹא הִיָּה בְּהֶם חֲרָשׁ? תְּלַמוּד לומר: "נִעְשָׂה
וְנִשְׁמַע" (מכילתא): רוֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת. רוֹאִין אֶת
הַנְּשִׁמָּע, שְׂאֵי אֲפָשֶׁר לְרֹאוֹת בְּמָקוֹם אַחַר (שם): אֶת
הַקּוֹלֹת. הַיּוֹצֵאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה: וַיִּנְעֻוּ. (שם) אִין
נוֹעַ אֲלֹא זִיעַ: וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵיק. (שם) הִיוּ נִרְתַּעֲוּ
לְאַחֲוִרִיָּהֶם שְׁנִים עֶשֶׂר מִיל, כְּאֶרֶךְ מַחְנִיָּהֶם,
וּמִלְאֲכֵי הַשֶּׁרֶת בָּאִין וּמִסִּיעִין אוֹתָן לְהַחְזִירָן,
שְׁנַאֲמַר: (תהלים סח) "מִלְּכֵי צְבָאוֹת יְדוּן יְדוּן":
(יז) לְבַעֲבוֹר נִסּוֹת אַתְּכֶם. לְגַדֵּל אַתְּכֶם בְּעוֹלָם,
שְׂיַצֵּא לְכֶם שֵׁם בְּאֵמוֹת שֶׁהוּא בְּכְבוֹדוֹ נִגְלָה
עֲלֵיכֶם: נִסּוֹת. לְשׁוֹן הַרְמָה וּגְדֻלָּה, כְּמוֹ: (ישעיה
סב) "הִרִימוּ גֵס", (שם מט) "אַרִים נְסִי", (שם ל)
"וּכְנָס עַל הַגְּבָעָה", שֶׁהוּא זְקוּף: וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה
יִרְאתוֹ. עַל דִּי שְׂרִיאָתָם אוֹתוֹ יִרְאוּ וּמֵאִים, תִּדְעוּ
כִּי אִין זוֹלָתוֹ וְתִירָאוּ מִפָּנָיו: (יח) נִגַּשׁ אֶל

דְּדָבַר לֹא תַעֲבֹדוּן לְכוּן:
 כא מִדְּבַח אֲדַמְתָּא תַעֲבֹד קְדָמִי
 וּתְהִי דְבַח עֲלוּהִי יְתַ עֲלוּתְךָ וְיֵת
 נְכִס קוּדְשֶׁךָ מִן עֲנָךְ וּמִן תּוֹרְךָ
 בְּכָל אֲתָרָא דִּי אֲשֵׁרִי יְתַ שְׁכַנְתִּי
 לְתַמָּן אֲשַׁלַּח בְּרַפְתִּי לְךָ
 וְאַבְרַכְנֶךָ: כב וְאִם מִדְּבַח אֲבָנִין
 תַעֲבֹד קְדָמִי לֹא תִבְנִי יְתָהֵן פְּסִילָן
 לֹא תָרִים חֲרָבְךָ עֲלֵהּ וּתְחַלְלֶנָּה:

אֲתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ
 לָכֶם כְּסִי: כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה-לִּי וּזְבַחַת
 עָלָיו אֶת-עֲלֹתֶיךָ וְאֶת-שְׁלֹמֶיךָ אֶת-צֹאנֶךָ
 וְאֶת-בְּקָרְךָ בְּכָל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת-
 שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתֶּיךָ כְּסִי: כב וְאִם-מִזְבַּח
 אֲבָנִים תַעֲשֶׂה-לִּי לֹא-תִבְנֶה אֶתְהֵן גְּזִית כִּי
 חֲרָבְךָ הַנִּפְתָּ עֲלֶיהָ וּתְחַלְלֶהָ כְּסִי: כג וְלֹא-

רש"י

בְּאֲשֶׁר: וְכֹאֲשֶׁר תַעֲשֶׂה-לִּי מִזְבַּח אֲבָנִים, "לֹא
 תִבְנֶה אֶתְהֵן גְּזִית", שֶׁהֵרִי חוֹבָה עֲלֶיךָ לְבָנוֹת מִזְבַּח
 אֲבָנִים, שְׁנֵאמַר: (דברים כז) "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה".
 וְכֵן (לקמן כב) "אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה", חוֹבָה הוּא,
 שְׁנֵאמַר: (דברים טו) "וְהָעֵבֶט תַעֲבִיטְנוּ", וְאִף זֶה
 מִשְׁמַשׁ בַּלְשׁוֹן בְּאֲשֶׁר. וְכֵן: (ויקרא ב) "וְאִם תִּקְרִיב
 מִנְחַת בַּכּוֹרִים", זֶה מִנְחַת הָעֶמֶר שֶׁהִיא חוֹבָה. וְעַל
 בְּרַחֲךָ, אֵין 'אִם' הִלְלוּ תְלוּיִין אֱלָא וְדָאִין, וּבַלְשׁוֹן
 בְּאֲשֶׁר הֵם מִשְׁמָשִׁים: גְּזִית. לְשׁוֹן גְּזִיזָה, שְׁפוֹסְלָן
 וּמְכַתְתָּן בְּכַרְזֹל: כִּי חֲרָבְךָ הַנִּפְתָּ עֲלֶיהָ. הֵרִי 'כִּי'
 זֶה מִשְׁמַשׁ בַּלְשׁוֹן 'פֶּן' שֶׁהוּא דִילְמָא, פֶּן תִּנְיַף
 חֲרָבְךָ עֲלֶיהָ: וּתְחַלְלֶהָ. הָא לְמַדְתָּ, שְׂאִם הַנִּפְתָּ
 עֲלֶיהָ בְּרֹזֶל, חִלְלַתְּ (פרק ג' דמדות), שֶׁהַמִּזְבַּח נִבְרָא
 לְהֶאָרִיף יָמִיו שֶׁל אָדָם, וְהַבְּרֹזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמִיו
 שֶׁל אָדָם. אֵין זֶה בְּדִין שְׁיִוְנֶף הַמְקַצֵּר עַל הַמְאָרִיף,
 וְעוֹד, שֶׁהַמִּזְבַּח מֵטִיל שְׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם
 שְׁבַשְׂמִים. לְפִיכָךְ, לֹא יָבֵא עֲלָיו כּוֹרֵת וּמַחְבֵּל. וְהֵרִי
 דְּבָרִים קָל וְחִמֵּר: וְמָה אֲבָנִים שְׂאִינִם רֹאוֹת וְלֹא
 שׁוֹמְעוֹת וְלֹא מְדַבְּרוֹת, עַל יְדֵי שְׁמַטִּילוֹת שְׁלוֹם,
 אֲמָרָה תּוֹרָה: "לֹא תִנְיַף עֲלֵיהֶם בְּרֹזֶל", הַמֵּטִיל
 שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה, בֵּין
 אָדָם לְחֵבְרוֹ, עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה שְׁלֵא תִבּוֹאֵהוּ
 פְּרַעְנוֹת: (כג) וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלַת. כְּשֵׂאֲתָה
 בּוֹנֶה כְּכֹשׁ לְמִזְבַּח, לֹא תַעֲשֶׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת,
 אֲשַׁקְלוֹנִי"ש בְּלַע"ז, אֱלָא חֲלוּק יְהֵא וּמִשְׁפַּע:
 אֲשֶׁר לֹא תִגְלַה עֲרוֹתְךָ. שְׁעַל יְדֵי הַמַּעֲלוֹת

שְׁנִיתָם לַעֲשׂוֹתָם שֶׁל כֶּסֶף, הֵרִי הֵן לְפָנַי כְּאֵלֹהוֹת:
 וְאֱלֹהֵי זָהָב. בָּא לְהַזְהִיר שְׁלֵא יוֹסִיף עַל ב': שְׂאִם
 עָשִׂיתָ ד', הֵרִי הֵן לְפָנַי כְּאֵלֹהֵי זָהָב: לֹא תַעֲשׂוּ
 לָכֶם. לֹא תֵאמַר: הֵרִינִי עוֹשֶׂה כְּרוֹבִים בְּכַתִּי
 כְּנִסְיוֹת וּבְכַתִּי מְדַרְשׁוֹת, כְּדָרְךָ שְׂאִנִי עוֹשֶׂה בְּבֵית
 עוֹלָמִים, לְכָךְ נֵאמַר: "לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם":
 (כא) מִזְבַּח אֲדָמָה. מְחַבֵּר בְּאֲדָמָה שְׁלֵא יִבְנֶנוּ עַל
 גְּבִי עַמּוּדִים, אוֹ עַל גְּבִי כְּפִיס (נִסְחָה אַחֲרַת: בְּסִיס)
 (מְכִילתָא). דְּבָר אַחֲרַ: שֶׁהִיא מְמַלָּא אֶת חָלַל מִזְבַּח
 הַנְּחֹשֶׁת אֲדָמָה בְּשַׁעַת חֲנֻנְתָּן: תַעֲשֶׂה לִּי. שֶׁתְּהֵא
 תְּחַלַּת עֲשִׂיתוֹ לְשָׁמַי: וּזְבַחַת עָלָיו. אֲצִלוֹ, כְּמוֹ:
 (במדבר ב) "וְעָלָיו מִטָּה מְנוּשָׁה" (מְכִילתָא), אוֹ אֵינוֹ
 אֱלָא עָלָיו מִמֶּשׁ? תְּלַמּוּד לּוֹמַר: "הַבֶּשֶׁר וְהַדָּם עַל
 מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ", וְאֵין שְׁחִיטָה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבַּח
 (זבחים נח): אֶת עֲלֹתֶיךָ וְאֶת-שְׁלֹמֶיךָ. אֲשֶׁר מִצֹּאנֶךָ
 וּמִבְּקָרְךָ: אֶת-צֹאנֶךָ וְאֶת-בְּקָרְךָ. פְּרוֹשׁ ל"אֶת
 עֲלֹתֶיךָ וְאֶת-שְׁלֹמֶיךָ": בְּכָל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר
 אֶת-שְׁמִי. אֲשֶׁר אֶתָּן לְךָ רִשׁוֹת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפָרֵשׁ
 שְׁלִי, שֵׁם 'אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתֶּיךָ', אֲשֶׁרָה שְׁכִינְתִּי
 עָלֶיךָ. מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד שְׁלֵא נָתַן רִשׁוֹת לְהַזְכִּיר שֵׁם
 הַמְּפָרֵשׁ, אֱלָא בְּמָקוֹם שֶׁהַשְׁכִּינָה בָּאָה שֵׁם, וְזֶהוּ
 בֵּית הַבְּחִירָה. שֵׁם נָתַן רִשׁוֹת לְכַהֲנִים לְהַזְכִּיר שֵׁם
 הַמְּפָרֵשׁ בְּנִשְׂיַאת כְּפִיס לְבָרְךָ אֶת הָעַם: (כב) וְאִם
 מִזְבַּח אֲבָנִים. (מְכִילתָא) רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמַר: כֹּל
 אִם וְאִם שְׁבַתְוָרָה רִשׁוֹת חוּץ מִג': "וְאִם מִזְבַּח
 אֲבָנִים תַעֲשֶׂה-לִּי", הֵרִי אִם זֶה מִשְׁמַשׁ בַּלְשׁוֹן

תעלה במעלת על־מזבחי אשר לא־תגלה ערוותך עליו כס"י: פפכ

ע"ב פסוקים יונד"ב סימן

כג וְלֹא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מִדְּבַחֵי
דְּלָא תַתְּגַלִּי עֲרִיתְךָ עֲלוֹהֵי: פ פ פ

רש"י

אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואף על פי שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה שאינו גלוי ערוה ממש, שהרי כתיב "ועשה תורה: הואיל ויש בהם צרף, לא תנהג בהם להם מכניסי־בד", מכל מקום, הרחבת הפסיעות מנהג בזיון, חכרף שהוא בדמות יוצרף ומקפיד קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג על בזיונו, על אחת כמה וכמה:
בזיון. והרי דברים קל וחמר: ומה אכנים הללו חסלת פרשת יתרו

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עז־חיים היא למחזיקים בה, ותמכה מאשר. דרכיה דרכי־נעם, וכל־נתיבותיה שלום. ארף ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד. וי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחונן של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפני

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו וב־ישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

הפטרת יתרו בישיבה פרק ו

ו א בשנת־מות המלך עזיהו ואראה את־אדני ישב על־כסא רם ונשא ושוליו מלאים את־ההיכל: ב שרפים עמדים | ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים | יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף: ג וקרא זה אל־זה ואמר קדוש | קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל־הארץ כבודו: ד וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן: ה ואמר או־ילי כי־נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם־טמא שפתים

אָנְכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צָבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: וַיַּעַף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבִידוֹ
 רִצְפָה בְּמִלְקָחִים לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: וַיַּגֵּעַ עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִגַּע זֶה עַל־שִׁפְתֶיךָ וְסֵר
 עֹנֶךָ וְחָטְאתְךָ תִּכְפֹּר: ה וַאֲשַׁמֵּעַ אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֲשַׁלַּח וּמִי יֵלֶךְ לָנוּ וַאֲמַר
 הַנְּנִי שְׁלַחְנִי: ט וַיֹּאמֶר לִךְ וַאֲמַרְתָּ לָּעַם הַזֶּה שָׁמְעוּ שְׁמוֹעַ וְאֶל־תִּבְיִנוּ וּרְאוּ רָאוּ וְאֶל־תִּדְעוּ:
 י הַשָּׁמַן לִבְהֵעָם הַזֶּה וְאֲזַנּוּ הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הִשְׁעַ פֶּן־יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאֲזָנָיו יִשְׁמַע וּלְכַבּוּ יָבִין
 וְשִׁב וּרְפֵא לוֹ: יא וַאֲמַר עַד־מָתִי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׂאוּ עָרִים מֵאִין יוֹשֵׁב וּבָתִּים
 מֵאִין אָדָם וְהָאָדָמָה תִּשָּׂאֶה שְׁמָמָה: יב וְרַחֵק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וּרְבֵה הָעֲזוּבָה בְּקִרְב
 הָאָרֶץ: יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירֶיהָ וְשָׁבָה וְהִיתָה לְבָעַר בְּאֵלֶּה וּכְאֵלֶּזֶן אֲשֶׁר בְּשַׁלְכַת מִצְבַּת בָּם
 זָרַע קֹדֶשׁ מִצְבָּתָהּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוֹר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁפָל דְּבָרָיו אָמֵת
 וְצַדִּיק: נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
 אַחֲרָי לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל
 הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׁמַחְנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהוּ הַנְּבִיא עֲבָדֶךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לַבָּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחָלוּ עוֹד
 אַחֲרָי אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִגַּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשְּׁבִיט הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ
 יי אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁה וּלְמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבִיט:

לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

שבת	יציאת שבת	כניסת שבת	צאת הכוכבים		שקיעה		סוף זמן תפילה		סוף זמן קריאת שמע				זריחה		מדינה ועיר
			א	ו	א	ו	א	ו	אדמוה"ז		מג"א		א	ו	
									ו	א	ו	א			
17:33	16:24	17:16	17:09	16:42	16:35	10:35	10:36	9:50	9:52	8:50	8:51	7:33	7:37	אוסטריה וינה	
20:23	19:21	20:08	20:11	19:39	19:42	10:10	10:06	8:59	8:55	8:00	7:55	5:26	5:20	אוסטרליה מלבורן	
17:39	16:33	17:24	17:17	16:51	16:44	10:37	10:37	9:51	9:52	8:53	8:54	7:31	7:35	אוקראינה אודסה	
17:17	16:09	17:01	16:54	16:27	16:19	10:20	10:21	9:35	9:37	8:35	8:36	7:18	7:23	אוק. דניפרופטרובסק	
17:38	16:27	17:21	17:14	16:45	16:37	10:48	10:49	10:04	10:06	9:01	9:02	7:50	7:55	אוקראינה ז'יטומיר	
17:31	16:20	17:14	17:06	16:38	16:30	10:41	10:42	9:57	9:59	8:54	8:56	7:44	7:49	אוקראינה קייב	
18:06	17:00	17:50	17:44	17:18	17:12	11:01	11:01	10:14	10:15	9:17	9:18	7:52	7:57	איטליה מילאנו	
20:47	19:47	20:33	20:36	20:05	20:08	10:45	10:42	9:35	9:32	8:40	8:36	6:05	6:00	ארגנטינה ב. איירס	
18:00	17:00	17:46	17:41	17:18	17:12	10:38	10:39	9:49	9:50	8:58	8:58	7:19	7:22	ארה"ב בולטימור	
17:47	16:46	17:33	17:27	17:04	16:58	10:30	10:30	9:41	9:42	8:48	8:49	7:13	7:16	ארה"ב ברוקלין נ.י.	
17:55	16:58	17:42	17:38	17:16	17:11	10:21	10:22	9:30	9:31	8:42	8:42	6:55	6:57	ארה"ב לוס אנג'לס	
18:35	17:41	18:23	18:19	17:59	17:55	10:45	10:43	9:51	9:50	9:07	9:06	7:08	7:09	ארה"ב מיאמי	
18:21	17:18	18:06	18:00	17:36	17:30	11:07	11:07	10:19	10:20	9:25	9:26	7:53	7:57	ארה"ב משיגן	
17:49	16:48	17:35	17:30	17:06	17:00	10:30	10:30	9:41	9:42	8:49	8:49	7:12	7:15	ארה"ב ניו ג'רסי	
17:43	16:41	17:28	17:23	16:59	16:53	10:26	10:26	9:37	9:38	8:44	8:45	7:10	7:13	ארה"ב ניו הייבן	
17:40	16:37	17:25	17:19	16:55	16:49	10:24	10:25	9:36	9:37	8:43	8:43	7:09	7:13	ארה"ב שיקאגו	
19:34	18:39	19:21	19:23	18:57	18:58	10:05	10:03	8:59	8:57	8:13	8:10	5:40	5:36	ברזיל ס. פאולו	
19:19	18:25	19:06	19:08	18:43	18:43	9:52	9:50	8:46	8:44	8:00	7:57	5:27	5:24	ברזיל ריו דה ז'נרו	
17:30	16:18	17:12	17:05	16:36	16:27	10:44	10:45	10:01	10:03	8:56	8:58	7:49	7:55	בריטניה לונדון	
17:34	16:19	17:16	17:07	16:37	16:28	10:56	10:57	10:14	10:16	9:06	9:08	8:06	8:13	בריטניה מנצ'סטר	
17:59	16:48	17:42	17:34	17:06	16:58	11:08	11:09	10:24	10:26	9:21	9:22	8:09	8:15	גרמניה פרנקפורט	
17:47	16:51	17:35	17:31	17:09	17:05	10:07	10:08	9:15	9:16	8:29	8:29	6:37	6:39	ישראל באר שבע	
17:44	16:35	17:31	17:27	17:05	17:01	10:08	10:07	9:16	9:16	8:29	8:29	6:39	6:41	ישראל חיפה	
17:45	16:26	17:32	17:27	17:06	17:02	10:06	10:06	9:14	9:14	8:27	8:27	6:37	6:38	ישראל ירושלים	
17:46	16:48	17:33	17:29	17:08	17:03	10:08	10:08	9:16	9:17	8:30	8:30	6:39	6:41	ישראל תל אביב	
17:45	16:38	17:29	17:22	16:56	16:49	10:44	10:45	9:58	10:00	8:59	9:00	7:39	7:43	מולדובה קישינב	
18:58	18:06	18:47	18:44	18:24	18:21	10:55	10:55	10:00	10:00	9:18	9:18	7:13	7:13	מקסיקו מקסיקו	
19:51	18:59	19:40	19:39	19:19	19:17	11:16	11:15	10:16	10:15	9:36	9:34	7:15	7:14	סינגפור סינגפור	
17:05	15:51	16:47	16:39	16:09	16:00	10:21	10:22	9:38	9:40	8:33	8:34	7:28	7:34	פולין ורשא	
18:23	17:17	18:07	18:01	17:35	17:29	11:19	11:19	10:32	10:33	9:35	9:36	8:11	8:15	צרפת ליאון	
18:27	17:18	18:11	18:03	17:36	17:29	11:32	11:33	10:47	10:49	9:46	9:47	8:31	8:36	צרפת פריז	
18:04	17:00	17:49	17:42	17:18	17:11	10:54	10:54	10:06	10:07	9:11	9:12	7:42	7:46	קנדה טורונטו	
17:37	16:31	17:21	17:15	16:49	16:42	10:32	10:33	9:45	9:47	8:48	8:49	7:24	7:28	קנדה מונטריאול	
17:49	16:29	17:29	17:20	16:47	16:37	11:19	11:21	10:39	10:42	9:27	9:29	8:36	8:43	רוסיה מוסקבה	
18:02	16:55	17:46	17:39	17:13	17:05	11:01	11:02	10:15	10:17	9:17	9:18	7:56	8:01	רוסיה רוסטוב (דנון)	
18:05	16:58	17:49	17:42	17:16	17:08	11:06	11:06	10:20	10:21	9:21	9:22	8:01	8:05	שווייץ ציריך	

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
3. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומכל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרה (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00096
20/01/2008